

ESTAT DE LA CULTURA I DE LES ARTS

04_2016

*Nexes i divergències
en la política cultural*



Generalitat
de Catalunya

Co NC A

Consell Nacional
de la Cultura i de les Arts

ESTAT DE LA CULTURA I DE LES ARTS

04_2016

Nexes i divergències en la política cultural



**Generalitat
de Catalunya**

Co NC A

Consell Nacional
de la Cultura i de les Arts

El document *Estat de la cultura i de les arts 04_2016. Nexes i divergències en la política cultural* ha estat elaborat pel Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA) en compliment de l'article 4.a) de la Llei 6/2008, de 13 de maig, que regula l'entitat, en el qual s'estableix que aquest organisme té per funció l'elaboració anual de l'informe sobre l'estat de la cultura i de les arts de Catalunya. Aquest document fou aprovat pel Plenari del CoNCA el 30 de setembre de 2016.

Membres del Plenari:

Carles Duarte i Montserrat, president
Gemma Sendra i Planas, vicepresidenta primera
David Albet i Sunyer, vicepresident segon
Mercè Gisbert i Cervera, vocal
Pilar Parcerisas i Colomer, vocal
Isona Passola i Vidal, vocal

Coordinació del document: Ramon Castells Ros

Col·laboradors: Gemma Carbonell i Enric Carpio Mutgé

Amb textos d'Anna Villarroja, Judit Vidiella, Melba G. Claudio-González i Adriana Partal.

Agraïm la col·laboració de les 233 persones que van contestar l'enquesta sobre política cultural del Departament de Cultura.

Correcció lingüística i traduccions al castellà i l'anglès: Tau Traduccions SL

Disseny i maquetació: Eloi Andinach – www.andinach.com

Il·lustracions: Gras

Impressió: Fundació Ampans

Equip del CoNCA:

Directora: Sílvia Muñoz d'Imbert

Equip tècnic: Anna Andreu Martínez, Jordi Auladell Marquès, Lúdia Benito Porté, Gemma Carbonell Jorquera, Ramon Castells Ros, Jesús Fernández Acebal, Cèlia Garcia Trujillo, Cristina Huguet Martínez, Ana C. Loayza Martín, Lluïsa Sala i Tubert i Joan Torrent Pérez

El document *Estat de la cultura i de les arts 04_2016. Nexes i divergències en la política cultural*, editat pel Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA), està subjecte a una llicència de Reconeixement-NoComercial 4.0 Internacional de Creative Commons. Se'n permet la còpia, la distribució i la comunicació pública sense ús comercial, sempre que se'n citi la font.



Podeu descarregar la versió electrònica d'aquest informe en català, castellà i anglès a: www.conca.cat.

Barcelona, setembre de 2016

Dipòsit legal: B-10722-20

Índex

Preàmbul	7
Capítol 1.	
Anàlisi de la política cultural del Departament de Cultura.	
Perspectiva dels agents culturals	13
Capítol 2.	
Col·laboracions externes	43
Polítiques culturals: anàlisi del “currículum ocult”	
Judit Vidiella - ERAM, centre adscrit a la Universitat de Girona	45
Educació i cultura en l'àmbit no formal: encreuaments i desafiaments	
Judit Vidiella - ERAM, centre adscrit a la Universitat de Girona	57
Dones i polítiques culturals	
Anna Villarroya, Universitat de Barcelona	71
Anàlisi comparativa de les polítiques culturals de Dinamarca, Finlàndia, els Països Baixos, Grècia, Itàlia, Portugal i Espanya	
Melba G. Claudio-González, Universitat de Barcelona	79
Avaluacions d'impacte cultural, o com tenir en compte allò intangible per assegurar la sostenibilitat de les decisions estratègiques	
Adriana Partal, Coordinadora de projectes futurs urbans i pràctiques creatives	95
Capítol 3.	
La cultura en dades	105
Addenda. Resum executiu dels informes elaborats durant el darrer any	141
Aproximació a l'ecosistema dels ensenyaments artístics de caràcter professional a Catalunya	143
La participació cultural de la joventut catalana. 2001-2015	147

Preàmbul

Després d'anys de retrocés dels indicadors referents a la situació del sector cultural, en el darrer exercici es detecta una certa tendència de recuperació, que es fa evident amb les dades recollides en l'apartat «La cultura en dades», que trobareu al final d'aquest informe. A continuació, fem un resum de totes aquelles que considerem més significatives.

Pel que fa al sector del llibre, s'ha produït un augment del nombre d'editorials (de 649 l'any 2013 a 653 l'any 2014) i del nombre de títols editats (de 35.429 l'any 2014 a 39.381 el 2015). La facturació també s'incrementa després d'uns anys de retrocés, fins a situar-se en 1.116 milions d'euros el 2015, xifra que suposa un 5,3% més que l'any anterior. Tot i que el mercat del llibre digital presenta indicadors creixents tant pel que fa al nombre de títols editats com a la facturació, encara continua sent una part minoritària del negoci editorial, ja que la seva facturació l'any 2015 no superava el 4% del total. Finalment, cal destacar que el sistema públic de lectura s'ha reforçat entre els anys 2009 i 2014 amb 24 noves biblioteques, que possibiliten un major apropament dels ciutadans a la lectura.

L'exhibició cinematogràfica també mostra signes d'una possible recuperació: tant pel que fa a pel·lícules exhibides (un 20,6% més), com quant a espectadors (un 8,2% més) i en recaptació (un 10,4% més). Encara que la producció catalana s'ha beneficiat d'aquest increment —fins i tot han millorat les seves quotes de pantalla, que han passat del 5,2% el 2014 al 7,7% el 2015—, és evident que aquest percentatge és molt baix respecte al total de l'increment total de l'exhibició a Catalunya.

La producció cinematogràfica catalana continua creixent, fins a 93 títols l'any 2015, xifra que suposa un 31% més de títols respecte de l'any anterior; aquestes dades fan suposar que dins la producció catalana s'afronta cada cop més amb menys recursos econòmics. Pel que fa a la producció en català, a diferència del que passa en el teatre, la literatura i, fins i tot, la música, on hi ha un nivell acceptable de creació en llengua catalana, en el sector del cinema els rodats en català són mínims. De les pel·lícules realitzades per productores catalanes, l'any 2015 només 22 es van rodar en llengua catalana i és excepcional les que arriben a exhibir-se de forma regular a les sales. D'altra banda, l'exhibició de cinema en català passa del 2,6% al 3,3% els mateixos anys; un increment que no reflecteix els esforços públics per a facilitar la presència de títols en català a les sales, ja que només 588.503 dels gairebé 19 milions d'espectadors que han anat al cinema l'any 2015 han triat una pel·lícula en català.

Pel que fa al sector de la música en viu, continua la tendència decreixent observada els darrers anys. El nombre de concerts programats i el d'assistents han caigut amb referència a l'any anterior un 4,2% i un 4% respectivament, mentre que la facturació ho ha fet en un 2,8%. Així mateix, la indústria discogràfica continua la davallada, que, en el seu cas, ve de més lluny. L'any 2015 el volum de facturació s'ha situat en el mínim històric de 8,6 milions d'euros, xifra que suposa una caiguda del 15,6% respecte a l'any anterior. Aquesta tendència decreixent en la facturació del mercat físic i digital no amaga que la producció s'està incrementant i actualment ja suposa un terç de les vendes de música enregistrada.

El sector teatral és segurament el que dona més signes de recuperació: les dades són positives en el nombre de companyies i d'espectacles programats i, especialment, en la recaptació, que l'any 2014 s'ha incrementat fins a un 18,5% respecte de l'any anterior. L'augment del nombre d'espectacles exhibits és significatiu en el sector de la dansa, ja que han crescut fins a un 11%, mentre que les representacions programades de circ ho han fet en un 15%.

En canvi, en l'àmbit de museus, l'any 2014 es detecta una davallada de visitants del 6,1% respecte a l'any anterior, així com en les activitats programades i els participants, que en concret han caigut un 9,9% i un 12,4%.

Pel que fa a les arts visuals, les darreres dades disponibles són les de 2013 que ja vam comentar a l'informe de l'any passat. Aquell any a Catalunya hi havia 144 galeries d'art, 100 de les quals es troben a Barcelona, que van generar una facturació de 54 milions d'euros. Les galeries d'art, els centres d'art i els museus van organitzar 1.027 exposicions, on s'exposava l'obra de 3.629 artistes vius. Com s'ha comentat en altres ocasions, les dades estadístiques de la cultura no sempre estan actualitzades, fet que dificulta el seguiment de

l'evolució dels diferents sectors culturals. És per aquest motiu que aprofitem novament l'avinentsa per a reivindicar la necessitat d'un observatori perquè això no passi.

La millora en els indicadors de referència es reflecteix també en els pressupostos públics destinats a la cultura. Després de cinc anys de caiguda continuada, a partir del 2014 els pressupostos s'estabilitzen i inicien un lleu increment (822 milions l'any 2013, 882 l'any 2015), si bé aquesta millora prové majoritàriament del pressupost d'ajuntaments i diputacions. A més, en l'àmbit privat, entre els anys 2013 i 2014 el sector cultural ha guanyat 2.375 empreses, 645 treballadors i 288 milions de VAB generat, xifres que palesen l'impacte econòmic positiu de la inversió cultural.

Si bé aquestes dades són esperançadores i poden indicar l'inici d'una recuperació, els motius de preocupació són encara molt evidents: si es comparen els indicadors actuals amb els d'abans de la crisi, s'adverteix que només suposen un lleu canvi de tendència i que, en qualsevol cas, queda molt camí per recórrer abans de recuperar la situació existent l'any 2008. Entre el 2008 i el 2013 el sector cultural ha perdut 6.527 empreses i 28.186 persones ocupades i ha reduït el seu VAB anual en 1.649 milions. Malgrat aquestes dades adverses, el sector cultural continua essent important en el conjunt de l'economia del país: el 2014 va generar 3.758 milions de VAB, cosa que suposa un 2% del VAB català, per sobre de sectors com l'agricultura, que aportà el mateix any 1.978 milions d'euros a l'economia catalana.

Com passa en altres àrees de l'estat del benestar, el sector públic esdevé motor econòmic; la seva inversió actua de multiplicador de tal manera que cada euro públic invertit reverteix directament en el sector al qual es destina, però també genera sinergies positives i un impacte evident en l'economia global del territori on es fa aquesta inversió. En aquest sentit, és factible defensar que el 0,7% del pressupost que la Generalitat destina a la cultura, molt lluny del 2% que reclamen el CoNCA i el sector, és clarament insuficient per a introduir millores i crear instruments que ajudin a relançar el sector cultural. La mateixa estructura administrativa ha de ser millorada, flexibilitzant processos i innovant en la gestió per fer-la més efectiva i adient a les necessitats que té actualment el sector cultural. És necessària que d'una vegada els diferents departaments de la Generalitat (Ensenyament, Empresa i Coneixement, Treball, Afers Socials i Famílies) enduguin actuacions conjuntes que puguin ser estratègiques en àmbits com l'educació, el turisme, les tecnologies, la universitat, la recerca i els mitjans de comunicació, entre altres, que estan directament relacionats amb la cultura.

La cultura necessita aquest esforç compartit, per estabilitzar i consolidar institucions; reequilibrar el territori; impulsar la seva capacitat empresarial i generadora de riquesa; donar suport a l'excel·lència i oportunitats als creadors emergents; incidir i influir en l'escena artística internacional, o recuperar i difondre la memòria i el patrimoni. Encara més en un moment de crisi, necessita multiplicar la seva capacitat de col·laboració en totes les formes possibles, introduir la cultura en cada un dels àmbits del país, i encomanar a través d'ella un major esperit d'avantguarda, innovació i d'obertura, que ens són imprescindibles. Just quan parlem d'una lleu tendència de recuperació econòmica que permetrà aturar la caiguda viscuda en aquests darrers anys, s'ha de recordar que estem lluny de situar la cultura en un punt central tant de les polítiques públiques com de la vida de la nostra societat.

S'ha treballat poc el valor social de la cultura, el que la cultura pot aportar com a instrument per a garantir l'equitat i la sostenibilitat social. Avaluat l'equitat en l'accés, avaluar el nivell de pobresa cultural, mesurar els canvis de tendència i interessos de les poblacions més joves i també les seves dificultats, reflexionar i preveure quina evolució han de fer les polítiques culturals en un món cada vegada més globalitzat i més intercultural, són tasques pendents.

La situació actual de la societat catalana, amb un 13% de població nascuda fora de Catalunya; un atur elevat, que afecta fins al 15,9% de la població; la precarietat dels que estan ocupats; la marxa forçada d'un nombre elevat de joves per a trobar una feina digna fora; els canvis socials i culturals que caracteritzen les generacions més joves, obliguen a obrir un ampli debat que tingui per objectiu generar noves dinàmiques per a ampliar la cohesió en una societat cada cop més diversa i complexa. Això implica crear espais de gestió més interdisciplinaris, treballar conjuntament amb l'àmbit social i de l'educació, trobar maneres innovadores de promoure la participació i aproximar la creació emergent als espais i circuits tradicionals i crear-ne de nous, fer una tasca territorialitzada. La cultura representa una eina fonamental per a aconseguir un equilibri social i cultural en termes d'equitat en la construcció ciutadana.

Amb la complexitat i complementarietat d'aquestes mirades, l'any 2013 l'informe anual del CoNCA identificava una sèrie de reptes del sistema cultural català en els quals calia aprofundir. En els anys posteriors i fins avui, des del CoNCA s'ha impulsat la reflexió, s'ha divulgat informació i s'han generat línies d'actuació que cal desenvolupar dintre de cada un dels reptes plantejats.

Una visió simplificada dels reptes identificats i les accions realitzades seria:

1. Necessitat d'incrementar la interconnexió territorial i la col·laboració institucional

La participació del CoNCA en l'impuls de l'Acord Nacional de la Cultura, com a primer pas per a establir unes bases comunes d'actuació i la possibilitat d'aconseguir una major priorització i coordinació entre els diferents àmbits institucionals i agents que actuen en el sistema cultural.

Tot i que Catalunya té un nombre consolidat d'equipaments nacionals i disposa d'una bona xarxa d'equipaments culturals, aquests no sempre posseeixen estratègies afavoridores de distribució equitativa territorial dels projectes i continguts culturals que programen cada temporada. És necessària, doncs, una estratègia que permeti dotar de continguts els equipaments de tots els territoris mitjançant una programació que sigui no solament pensada exclusivament per al gran format, sinó adaptable i/o viable en altres dimensions.

Tanmateix, la coordinació en aquests moments depassa l'objectiu de descentralització dels ens nacionals. En moments de crisi es necessita crear nous espais de governança i de planificació que combinin diferents actors, i incorporin una mirada d'eficiència i d'innovació. Les col·laboracions entre institucions, entre àmbits públics i privats i entre territoris han de crear un nou mapa d'estratègies i de possibilitats per al sector.

2. Incrementar el nivell de sostenibilitat dels projectes culturals, millorar-ne la fiscalitat i augmentar la participació del finançament privat

Cal assenyalar en aquest punt l'activitat realitzada envers el foment del finançament de la cultura amb accions de reflexió, com la publicació de l'article «Els reptes del finançament de la cultura», elaborat per Lluís Bonet l'any 2015, o la participació del CoNCA en l'impuls i desenvolupament de la Fundació Catalunya Cultura, així com les seves accions endegades per a generar un suport social a la millora de la fiscalitat del mecenatge.

En aquest camp, però, queda encara molt camí per recórrer. En l'apartat «La cultura en dades» que acompanyava l'informe del 2015, es mostrava que per cada euro públic invertit els ciutadans en gasten dos en consum de productes o serveis culturals. Aquesta participació ciutadana es podria incentivar molt més amb polítiques de mecenatge. Segons un estudi de l'Associació Espanyola de Fundraising, només un 12% de la població espanyola declara haver fet donacions alguna vegada, xifra molt allunyada a la d'altres països a escala europea. Catalunya i Madrid són les comunitats autònomes amb un major nombre de donacions, encara que la major part d'elles van destinades a activitats d'interès general i només una petita part a projectes culturals. És d'esperar que la mesura aprovada l'any 2015 pel Govern central d'incrementar del 50% al 75% les donacions de persones físiques a ONGs de fins a 150 € tindrà un impacte positiu en el sector cultural.

Tanmateix, queda encara molta feina per fer. El sector cultural esperava que durant la darrera legislatura el Parlament espanyol abordés l'elaboració d'una llei de mecenatge que no es va arribar ni a plantejar; a Catalunya tampoc no s'ha avançat la creació d'incentius al mecenatge a càrrec dels impostos autonòmics, com s'ha fet a altres comunitats.

3. Evolucionar cap a una administració i unes institucions més intel·ligents i més eficients: auditories, bones pràctiques

El CoNCA ha emprès l'elaboració de les avaluacions estratègiques dels equipaments culturals (MNAC, Mercat de les Flors, Auditori, Biblioteca i Filmoteca). D'aquest treball n'ha sorgit un model teòric i d'aplicació per a les avaluacions estratègiques creat pel mateix CoNCA. Les avaluacions estratègiques ens permetran dur a terme una «metaavaluació» per a poder analitzar i fer propostes a nivell de país de millora d'aquells indicadors que en totes les avaluacions individuals requereixen processos de millora, com ara finançament, governança, equitat de la cultura en termes territorials, creació de nous públics, educació cultural, etc.

Aquesta mirada transversal ens hauria de permetre identificar bones pràctiques, transferir coneixement i, sobretot, actuar en aquells camps en què es detecten deficiències generalitzades de sistema i introduir processos d'innovació i de canvi.

Aquest apartat es complementa amb aportacions externes, com la proposta d'indicadors desenvolupada per Xavier Fina l'any 2014 i la reflexió que aporta enguany Adriana Partal.

4. Millorar la dignitat laboral i professional dels artistes i creadors

El CoNCA ha impulsat el document *36 propostes per a la millora de la condició professional en el món de la cultura*, que posa en evidència el nivell de precarietat que caracteritza els professionals de la cultura. Les 36 propostes defineixen un camp d'actuació concret de millora de pràctiques i plantegen la necessitat d'un canvi de normatives en el terreny fiscal, laboral i contractual. En aquest sentit, la creació de la «Taula per a la millora de la professionalitat del sector», impulsada pel CoNCA i on hi ha representades les principals associacions representatives del sector cultural, persegueix definir una estratègia conjunta i compartida amb el sector i una proposta de col·laboració amb l'Administració. Avançar en la línia marcada en el document presentat pel CoNCA l'any 2014 és imprescindible per a dignificar i normalitzar el sector de la cultura, però som conscients que no serà fàcil perquè hi ha implicades diferents administracions tant a escala autonòmica com estatal. Per aquest motiu, la taula vol incloure tot el sector, molt especialment aquelles institucions que són o reben recursos públics i que han d'estar compromeses a mantenir una ètica i exigència vers els professionals de la cultura.

5. Abordar el repte i canvi de paradigma que suposa la revolució digital

L'estudi *Dinàmiques digitals a Catalunya*, dut a terme per encàrrec del CoNCA, posa en evidència que l'espai digital és la gran oportunitat per a avançar vers una major democratització i un accés universal a la cultura. Aquesta nova realitat no s'ha abordat com un nou espai a explorar, ja que és un territori en si mateix en què cal actuar, al qual cal ajudar, que s'ha d'incentivar i que és necessari reglamentar. Ja no ens serveixen les mateixes regles de joc i alhora sabem que no es tracta d'una tendència, sinó d'una certesa. Un canvi que afecta tota la cadena de valor.

El «territori virtual» s'ha de pensar des de la mirada de l'accés universal a la cultura, de connexió i presència en l'esfera internacional, de noves modalitats d'economia i de creació. Les noves tecnologies creen nous espais de creació i consum cultural i s'han d'abordar amb una òptica pròpia. No es pot aturar ni «domesticar» un procés que és irreversible. Cal, això sí, entendre'l incorporant-hi la perspectiva de mercat, des del productor de suports, tot preservant els drets dels creadors.

Avui, però, el marc legislatiu en aquest àmbit depèn més de la Unió Europea que de la voluntat dels països que en formen part. En els últims temps s'està produint un debat a les institucions europeu referent als drets d'autor en l'entorn digital que hauria de mobilitzar tot el sector cultural i al qual un país petit com el nostre, que vol fer prevaler la seva llengua i cultura, ha d'estar especialment atent.

6. Promoure la creació i coordinació d'un sistema d'educació artística

En aquest àmbit, a part de les aportacions fetes en anys anteriors (perfil dels formadors de circ i espais de formació de circ a Catalunya) i l'article encarregat l'any 2015 a Nicolas Barbieri «Cultura i educació: cap a una aproximació integral», el més rellevant és l'estudi realitzat enguany *Aproximació a l'ecosistema dels ensenyaments artístics de caràcter professional a Catalunya*, que posa en evidència la necessitat de crear un espai de governança compartit entre cultura, ensenyament i universitats, que ajudi a crear itineraris formatius clars en els diferents camps de l'ensenyament de les arts, atorgant-los l'escalabilitat i el reconeixement adequat.

Aquest ecosistema d'ensenyaments artístics s'ha d'abordar des de diferents perspectives per poder-li donar una coherència i un equilibri. Així, doncs, és imprescindible:

- Definir una proposta d'oferta per àmbits per poder ajustar-la a les característiques i necessitats de cadascun d'ells.
- Per nivells educatius: secundària, graus universitaris, postgraus, programes de recerca, programes de doctorat.
- Impulsar un ecosistema d'ensenyaments que afavoreixi la coordinació i les sinergies entre els àmbits formatius formals, no formals i, tant com sigui possible, informals.

- Dissenyar una estratègia que afavoreixi i acompanyi l'equilibri territorial quant a l'oferta i les possibilitats d'accés a aquesta.

En definitiva, és necessari dissenyar una estratègia de país, també en l'àmbit de la formació artística i la recerca, que afavoreixi i garanteixi la creació d'un nou coneixement que ha de revertir en l'avenç i la millora d'aquest àmbit.

7. Atendre la pluralitat, desenvolupar el paper cohesionador i millorar les dificultats d'accés a una gran part del sistema cultural

En aquest sentit, s'han recopilat propostes de diferents experts que aporten una mirada plural i àmplia sobre els reptes i oportunitats de la cultura com a instrument vertebrador i cohesionador, així com les particularitats o dificultats d'accés i visibilització que tenen alguns actors.

Els articles «Els públics de la cultura» i «Cultura i joves», inclosos en l'informe del 2015, van precedir l'estudi realitzat enguany sobre *La participació cultural de la joventut catalana 2001-2015*.

D'altra banda, l'article «Dones i polítiques culturals», que s'incorpora en aquest informe, posa de manifest la desigualtat i la discriminació encara vigent de les dones en l'entorn cultural, així com la necessitat de disposar d'una diagnosi acurada que permeti avaluar la magnitud de la discriminació (un compromís que el CoNCA ha adquirit davant del sector) i proposar els instruments de correcció. També, d'aquesta reflexió, se'n deriva l'estreta relació entre igualtat de gènere i drets culturals i diversitat cultural.

Pel que fa a aquest últim punt, s'han fet tant l'any passat com en aquest diverses aportacions que reflexionen sobre el model d'accés i participació en la cultura. La reflexió de Nicolàs Barbieri l'any 2015, «Drets culturals, què són i com s'han desenvolupat a Catalunya», o les dues aportacions de Judit Vidiella en l'informe d'aquest any, constitueixen un primer mapa de reflexió sobre el desenvolupament d'una cultura inclusiva i de proximitat. Alhora, però, s'examina la capacitat de creació de continguts dels mateixos ciutadans amb l'establiment d'espais no formals que fomentin i donin suport a la participació.

L'Estatut de Catalunya defineix la cultura com un dret, però fins avui no hi ha hagut un desenvolupament que permeti determinar el marc on aquest s'ha d'oferir —tant des de l'àmbit públic com del privat— i els nivells de compensació, complementarietat o incentivació que necessita. Els exemples existents, sovint d'àmbit municipal, acaben essent excloents, de manera que es troben dificultats per a aportar aquesta nova dimensió a les necessitats reconegudes del sector cultural.

Avançar en una definició de «drets culturals» permetria orientar millor i planificar el paper de la institució pública, pactar diferents nivells de complementarietat entre el sector públic i el privat o entre institucions, redistribuir amb una major equitat la presència cultural territorial, establir uns criteris més clars de compensació pública, i redefinir i, segurament, entendre i incorporar nous àmbits de participació.

Els canvis socials i econòmics que s'han produït en aquests darrers anys tenen un impacte evident en l'estructura de la nostra societat i reclamen una revisió en profunditat de les polítiques culturals. Cal valorar si realment aquestes polítiques compleixen amb els objectius d'igualtat, de cohesió social, d'interculturalitat, de nova creativitat.

En aquest sentit, les reflexions que fa Judit Vidiella en els seus articles posen de manifest el treball de base que es pot desenvolupar —sobretot en l'àmbit municipal—, així com les possibilitats de generar dinàmiques de participació en els processos de construcció cultural, i vincular practiques artístiques emergents amb els centres de creació cultural.

Finalment, necessitem avançar en models comparatius, tenint en compte exemples de les polítiques culturals d'altres països que siguin inspiradors. En les anàlisis estadístiques i comparatives que incloem en l'apartat «La cultura en dades», sempre destaquem els països nòrdics com un model a seguir. El fet que disposin d'una població semblant i d'una llengua minoritària els fa d'entrada interessants, així com singularment rellevants i referents des del nostre punt de vista per la seva aposta decidida per la cultura, ja que tenen l'índex més elevat en el rànquing europeu de despesa pública en cultura per habitant, i també en despesa en educació i innovació. D'altra banda, la crisi viscuda en aquests darrers anys a tot el sud d'Europa ens aproxima a una realitat propera a la dels països del sud: retallades més accentuades i generalitzades

al sector cultural, índex d'IVA molt elevat, etc. En el seu article sobre «Anàlisi comparativa de les polítiques culturals», Melba G. Claudio-González ens fa una primera aproximació a la situació d'aquests països, amb l'objectiu de fer un replantejament de les polítiques culturals tenint present l'espai europeu, així com el paper que Catalunya pot fer i ha de proposar-se assumir en aquest àmbit.

Capítol 1

Anàlisi de la política cultural del Departament de Cultura. Perspectiva dels agents culturals



Anàlisi de la política cultural del Departament de Cultura. Perspectiva dels agents culturals

Amb l'objectiu de valorar la política cultural que es realitza des del Departament de Cultura, el Consell Nacional de la Cultura i de les Arts ha realitzat una enquesta dirigida als agents del sector amb la voluntat de captar la percepció dels professionals del món de la cultura sobre l'efecte que les polítiques del Departament de Cultura tenen en el sector creatiu i cultural del nostre país, en primera instància, i en tota la ciutadania com a receptora final de l'acció política.

El disseny del qüestionari possibilita que les respostes rebudes es puguin analitzar segons sectors d'activitat, perfils professionals i territori, i permet contrastar les diferències que s'estableixen entre aquests col·lectius. La intenció és realitzar l'enquesta anualment per tal de poder comptar amb una perspectiva temporal dels resultats i analitzar-ne l'evolució. En aquesta primera edició, s'ha demanat als enquestats que contestin pensant en l'àmbit d'actuació en el qual treballen i en el que hi ha succeït al llarg de l'any 2015.

El qüestionari es divideix en tres blocs. En el primer es pregunta sobre els objectius que s'han de prioritzar en política cultural, en el segon s'analitza l'acció de la política cultural més recent a partir de vuit àmbits diferents d'intervenció i en el tercer es planteja la prioritat d'alguns projectes que s'han enunciat recentment o estan en procés de realització.

Per a més informació de com s'ha realitzat el qüestionari, es recomana consultar les notes metodològiques que es troben al final d'aquest document.

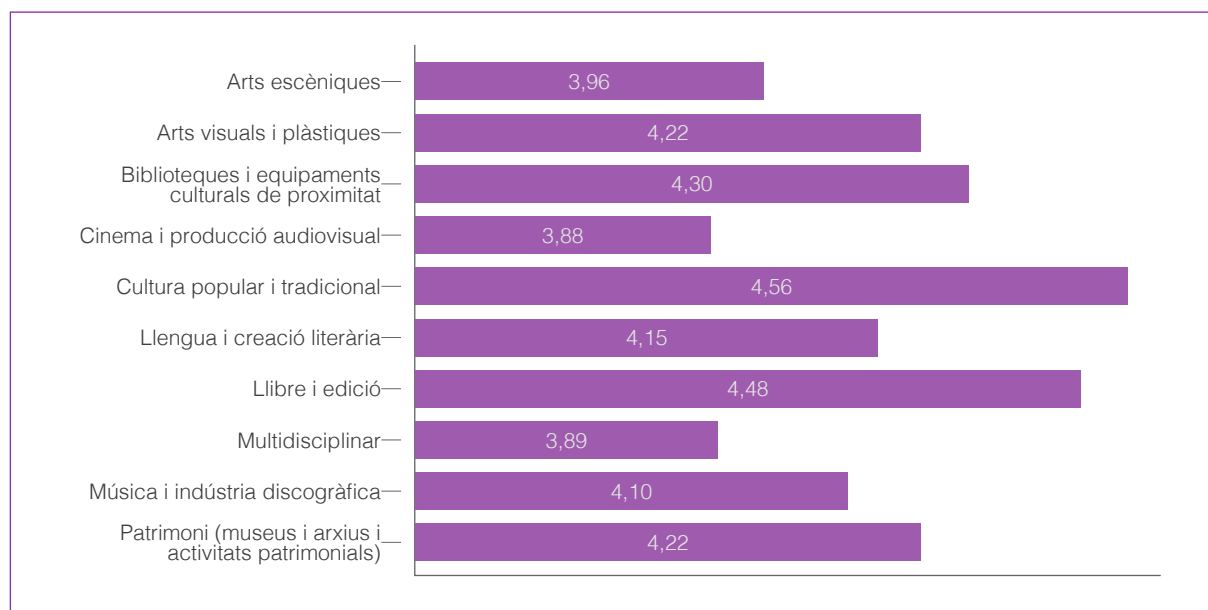
Principals resultats

La puntuació atorgada pels agents culturals a la política realitzada pel Departament de Cultura és de 4,16 sobre un valor màxim de 10. Cal destacar que el 76% dels agents que han respost l'enquesta han valorat la proposta programàtica d'aquesta institució i la seva execució amb un suspens, un 23% li han concedit un aprovat i només un 1% l'ha puntuat amb un notable baix.

Per sectors, els més crítics amb les polítiques del Departament de Cultura són el del cinema i la producció audiovisual, i el de les arts escèniques: ambdós sectors les han puntuat amb una nota inferior a 4, en concret, amb un 3,88 i un 3,96 respectivament. Els agents que no es consideren emmarcats en un sector concret, agrupats sota la denominació «multidisciplinari», els han atorgat una puntuació de 3,88, i tota la resta de sectors les han puntuat en la franja del 4; la nota màxima ha estat un 4,56 i l'ha atorgada el sector de la cultura popular i tradicional.

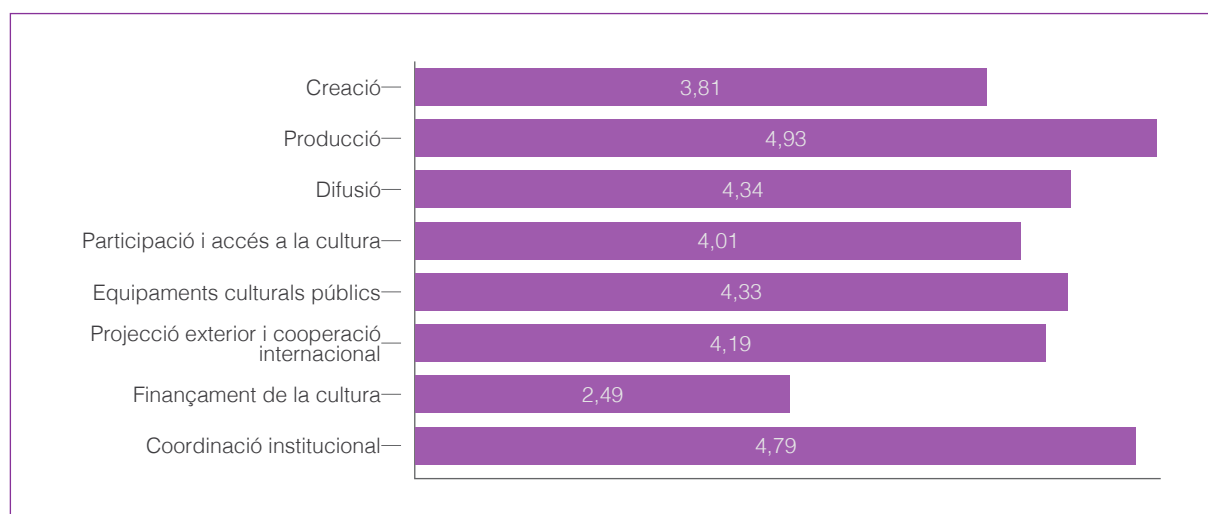
Pel que fa als diferents apartats temàtics que inclou el bloc central de l'enquesta, que es poden considerar com a àmbits d'acció d'una política cultural, els agents són molt crítics amb el tractament que rep la creació artística, el qual puntuen amb un 3,81. El segueixen l'incentiu a la participació i a l'accés de la cultura, amb una puntuació de 4,01; el foment de la projecció exterior de la cultura catalana i la cooperació internacional, amb un 4,19; l'ajuda a la difusió de l'activitat cultural, amb un 4,34, i l'impuls de la producció cultural, que amb un 4,93 és l'àmbit d'actuació que queda millor situat. L'actuació envers els equipaments culturals ha estat puntuada amb un 4,33 i l'esforç en la coordinació institucional amb un 4,79. La pitjor nota se l'enduu el suport públic a l'activitat cultural, que, amb la denominació de finançament de la cultura, només rep una puntuació de 2,49.

Puntuació obtinguda per les polítiques del Departament de Cultura per sector



Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de l'enquesta.

Puntuació obtinguda per les polítiques del Departament de Cultura per àmbits d'acció d'una política cultural

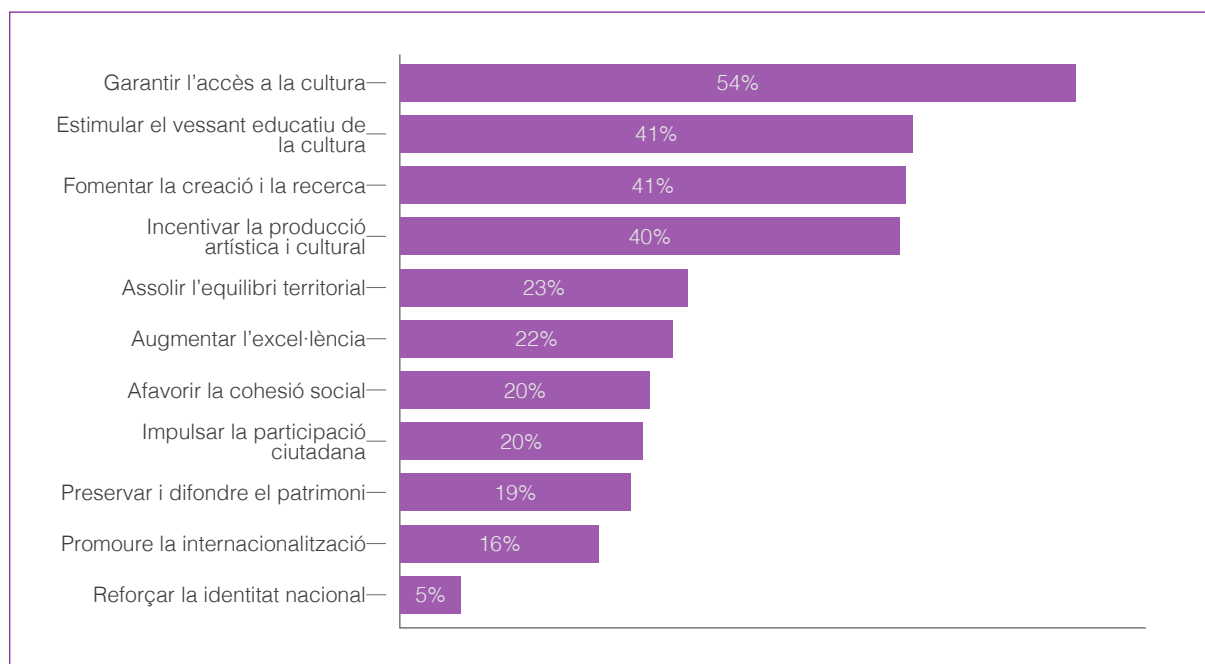


Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de l'enquesta.

Bloc 1 - Objectius de la política cultural

En aquest primer bloc es planteja quins han de ser els principals objectius que organitzaran la política cultural catalana. Per fer-ho, es proposa una llista tancada d'onze objectius genèrics i es demana als enquestats dues accions: a) assenyalar els tres objectius que consideren que han de ser prioritaris en el disseny d'una política cultural; b) indicar tres objectius de política cultural que segons ells han estat prioritaris per al Departament de Cultura durant el darrer any.

Objectius de la política cultural catalana per ordre de prioritats dels agents culturals



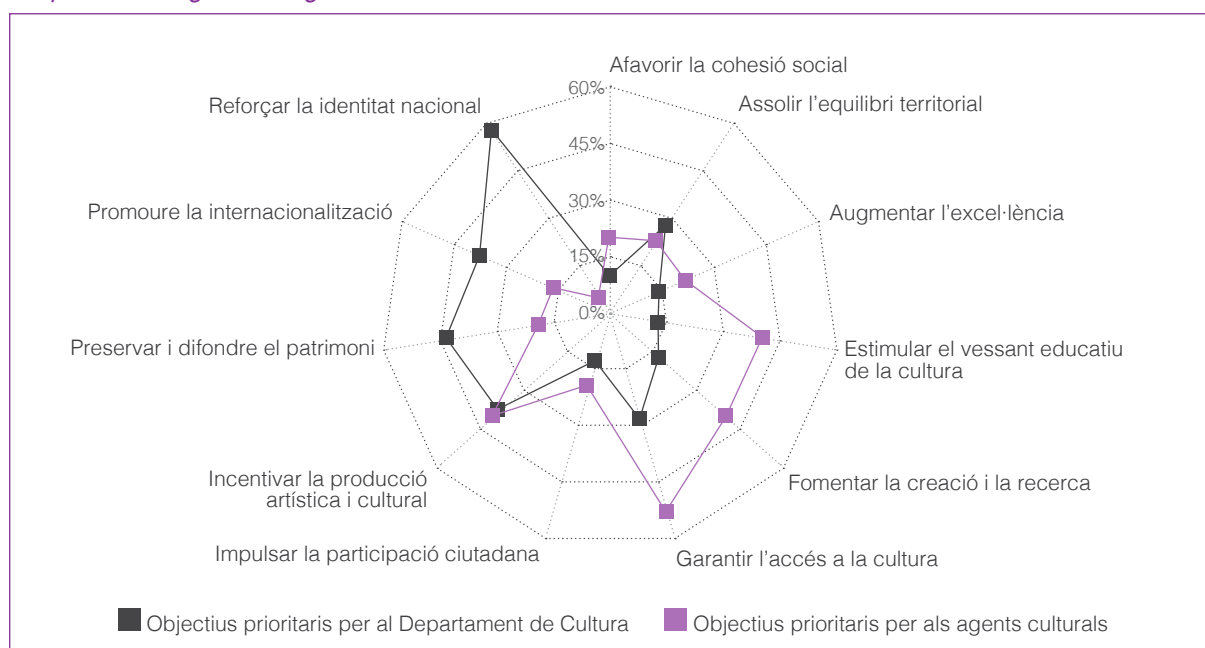
Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de l'enquesta.

Els resultats mostren que segons el 54% dels enquestats garantir l'accés a la cultura ha de ser un objectiu prioritari en el disseny de les polítiques culturals. En segon lloc hi ha tres objectius que han estat triats pel 40% dels enquestats: estimular el vessant educatiu de la cultura, fomentar la creació i la recerca i incentivar la producció artística i cultural. En tercer lloc es situen cinc objectius que han estat seleccionats pel 20% dels agents culturals: assolir l'equilibri territorial, augmentar l'excel·lència, afavorir la cohesió social, impulsar la participació ciutadana i preservar i difondre el patrimoni. Només el 16% dels agents han considerat que és prioritari promoure la internacionalització de l'activitat cultural realitzada a Catalunya i l'objectiu de reforçar la identitat nacional només ha estat escollit pel 5% dels que han contestat el qüestionari.

Els resultats també ens permeten analitzar la diferència entre la percepció de quins són els objectius que prioritza el Departament de Cultura en les seves polítiques i quins haurien de ser segons els enquestats. Els resultats indiquen que hi ha una gran distància entre aquests dos aspectes analitzats.

El reforç de la identitat nacional destaca com l'objectiu que es percep més prioritari en l'acció del Departament de Cultura; per contra, els agents li donen una importància molt baixa (un 60% dels enquestats creuen que és un objectiu prioritari del Departament, mentre que només un 5% creuen que ho hauria de ser). Es dona una situació similar amb objectius com ara promoure la internacionalització i preservar i difondre el patrimoni: en aquests casos, la distància entre la percepció del que fa el Departament i el que els agents consideren prioritari es redueix a 20 punts percentuals.

Objectius de la política cultural del Departament de Cultura. Comparativa entre quins són i quins haurien de ser prioritaris segons els agents culturals



Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de l'enquesta.

Només hi ha coincidència entre la percepció del que fa el Departament i el que consideren prioritari els agents en els objectius d'incentivar la producció artística i cultural i d'assolir l'equilibri territorial: un 40% així ho consideren en el primer cas i un 25% en el segon.

Pel que fa als sis objectius restants, la prioritat que hi donen els agents culturals és superior a la percepció de la importància que hi dona el Departament de Cultura. Cal destacar les diferències entre l'alta prioritat dels objectius «garantir l'accés a la cultura», «fomentar la creació i la recerca» i «estimular el vessant educatiu de la cultura» i la baixa percepció que es té de la preferència que hi dona el Departament de Cultura.

A més, els enquestats han tingut l'oportunitat d'assenyalar altres objectius de política cultural que creuen importants que no figurin a la llista. Malgrat la dispersió i la gran quantitat d'aportacions —fins a 143—, la majoria es poden englobar en algun dels objectius especificats anteriorment. A continuació es destaquen aquestes noves aportacions amb el percentatge corresponent de respostes:

- Un 10% demanen millorar el sistema de suport econòmic a l'activitat cultural: majoritàriament fan menció de dotar econòmicament el sistema de subvencions amb més recursos, però també hi ha qui indica la necessitat d'incidir en una política fiscal favorable a la cultura tant pel que fa al tractament del mecenatge com quant a la modificació de l'IVA que s'aplica als productes culturals.
- Un 5% indiquen que el Departament hauria de vetllar per les condicions econòmiques i laborals dels treballadors del sector cultural.
- Un 5% proposen que el Departament incideixi en la millora de la difusió de la cultura; en algun cas es fa referència explícita a la funció de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals.
- Un 5% demanen que s'incideixi en el reconeixement de la cultura com a eina de progrés.
- Un 5% creuen que s'ha de treballar per fomentar la cooperació entre els agents culturals.
- Un 4% volen programes específics per potenciar l'emprenedoria cultural, afavorir la competitivitat de les indústries culturals i professionalitzar el sector cultural.
- Finament, la millora de la cooperació institucional, tot i no tractar-se d'un objectiu en si mateix, és considerada per un 2% dels enquestats.

Conclusions del bloc 1

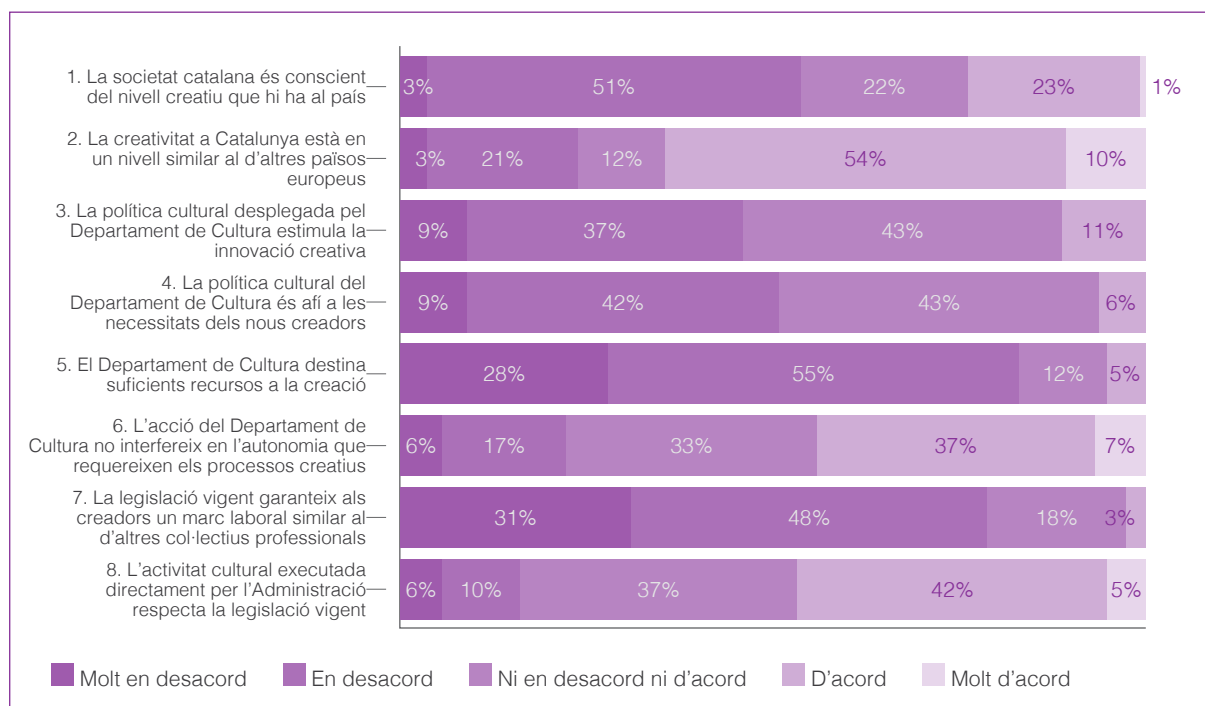
- Cal remarcar l'existència d'un clar distanciament entre els objectius que els agents culturals consideren com a primordials i els que aquests perceben que són prioritaris per al Departament de Cultura.
- Segons l'opinió dels agents enquestats, garantir l'accés dels ciutadans a la cultura hauria de ser la prioritat d'una política cultural.
- El vessant educatiu de la cultura té una posició destacada sobre altres objectius de tipus instrumental, com ara utilitzar la cultura com a eina de cohesió social o atorgar-li una funció en la reducció dels desequilibris territorials.
- També es dona prioritat al suport públic del sector cultural tant pel que fa al foment de la creació i la recerca com quant a l'impuls de la producció artística i cultural.

Bloc 2 - La política cultural del Departament de Cultura. Perspectiva dels agents culturals

En aquest bloc es plantegen cinquanta afirmacions relacionades amb el disseny i l'execució de les polítiques culturals, agrupades en vuit apartats diferenciats: creació, producció, difusió, participació i accés a la cultura, equipaments culturals, projecció exterior i cooperació internacional, finançament i coordinació institucional. S'hi ha afegit un novè apartat amb tres qüestions que tenen a veure amb temes d'actualitat per al sector cultural. A continuació s'exposen els resultats.

Creació

En aquest apartat s'indaga sobre el nivell creatiu actual del sector cultural i artístic a Catalunya i el paper que fa la política cultural del Departament de Cultura en el suport i l'impuls de la creativitat. A les vuit qüestions plantejades en aquest apartat s'hi han integrat aspectes com la innovació, el pluralisme creatiu o la remuneració justa dels autors i es planteja el tractament que s'hi està donant des de la política cultural.



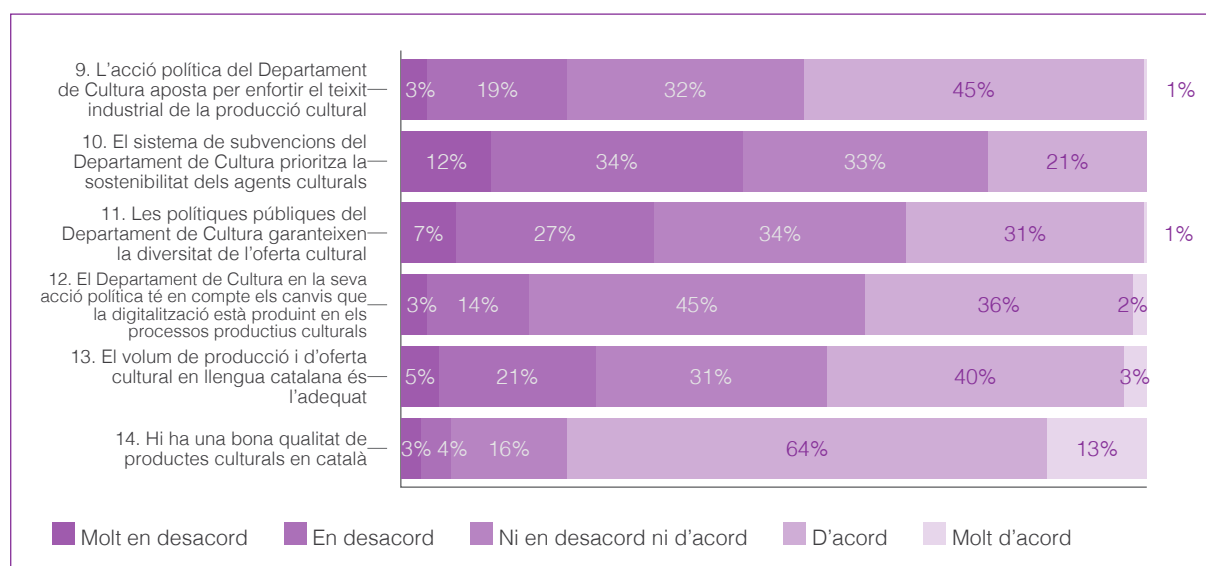
Els enquestats opinen de forma majoritària que la creació a Catalunya es situa a nivells similars als d'altres països europeus: un 65% estan d'acord o molt d'acord amb aquesta afirmació, però un 54% alerten del baix coneixement que la ciutadania catalana té de la creació pròpia.

Una majoria dels enquestats —el 83%— opinen que els recursos destinats pel Departament de Cultura a la creació són insuficients. També són majoria —un 51%— els que creuen que a aquestes polítiques els falta sensibilitat cap als nous creadors i un 46% dels enquestats consideren que hi ha mancances considerables en la capacitat d'estímul de la creativitat per part del Departament. En canvi, el 44% dels enquestats manifesta que el Departament de Cultura no interfereix en el procés creatiu dels artistes i, en conseqüència, que no s'exerceix un marcat dirigisme cultural des d'aquesta institució.

Per acabar aquest apartat, s'hi inclouen dues qüestions referents a la condició laboral d'artistes i creadors. Mentre que una regulació laboral insuficient entorn del creador és motiu d'una forta crítica —un 79% opinen que no els equipara a altres col·lectius professionals—, la majoria indiquen que l'Administració compleix amb la legislació vigent quan contracta artistes i creadors, tot i que un 16% dels enquestats no estan d'acord amb aquesta afirmació. Els perfils professionals més crítics amb el marc legal d'aplicació als treballadors de la cultura són els creadors i el personal tècnic.

Producció

El focus d'aquest apartat es situa en la fase de producció cultural referent al suport públic, l'impacte de la digitalització en els processos productius, la diversitat d'oferta i la qualitat dels projectes culturals que es desenvolupen a Catalunya.



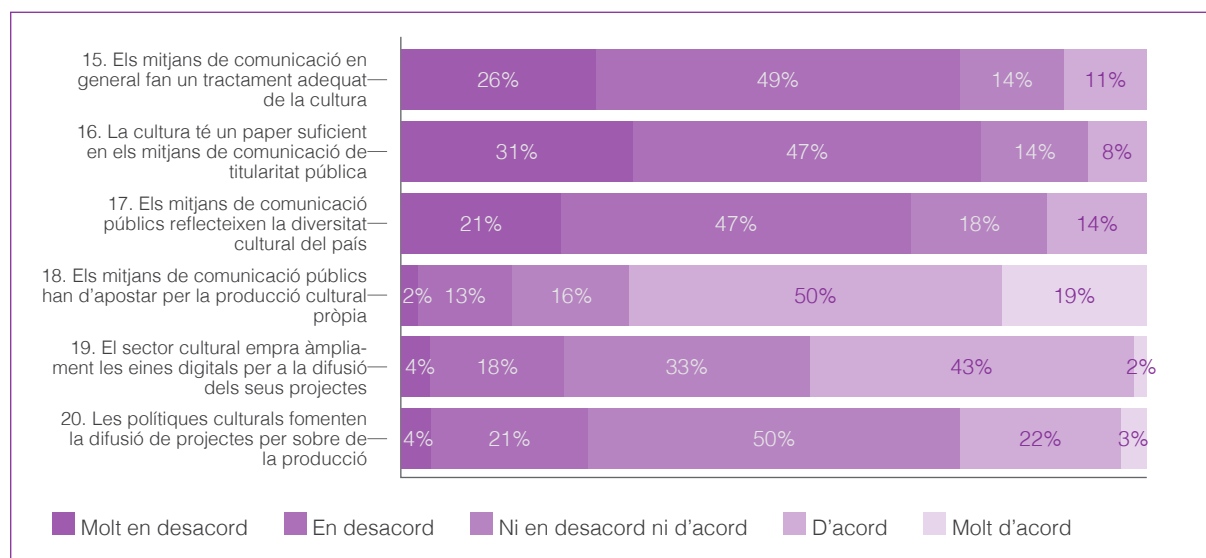
El 46% dels enquestats s'han mostrat d'acord o molt d'acord amb el fet que el Departament de Cultura aposta per enfortir el teixit industrial de la producció cultural, mentre que un altre 46% dels enquestats opina que el sistema de subvencions no prioritza la sostenibilitat dels agents culturals. En canvi, no hi ha un consens clar sobre si l'acció del Departament de Cultura impulsa la diversitat de l'oferta cultural del país.

L'afirmació següent planteja si en el disseny de la política cultural s'ha tingut en compte com ha afectat la digitalització al sector cultural. La posició dels agents és difusa, ja que un 38% dels enquestats manifesten estar d'acord o molt d'acord amb l'afirmació i el 45% ha triat l'opció ni en desacord ni d'acord.

Quan es plantegen qüestions sobre la presència del català en els productes culturals, la majoria dels enquestats opinen que hi ha un bon volum de producció i d'oferta cultural en aquesta llengua: un 43% hi estan d'acord o molt d'acord. Així mateix, es considera que l'oferta en català té un nivell de qualitat òptim: un 64% estan d'acord i un 13% molt d'acord amb aquesta afirmació.

Difusió

Aquest apartat es centra en la divulgació i la comunicació específica del sector cultural, així com del paper que tenen els mitjans de comunicació públics del nostre país respecte dels diferents projectes culturals.



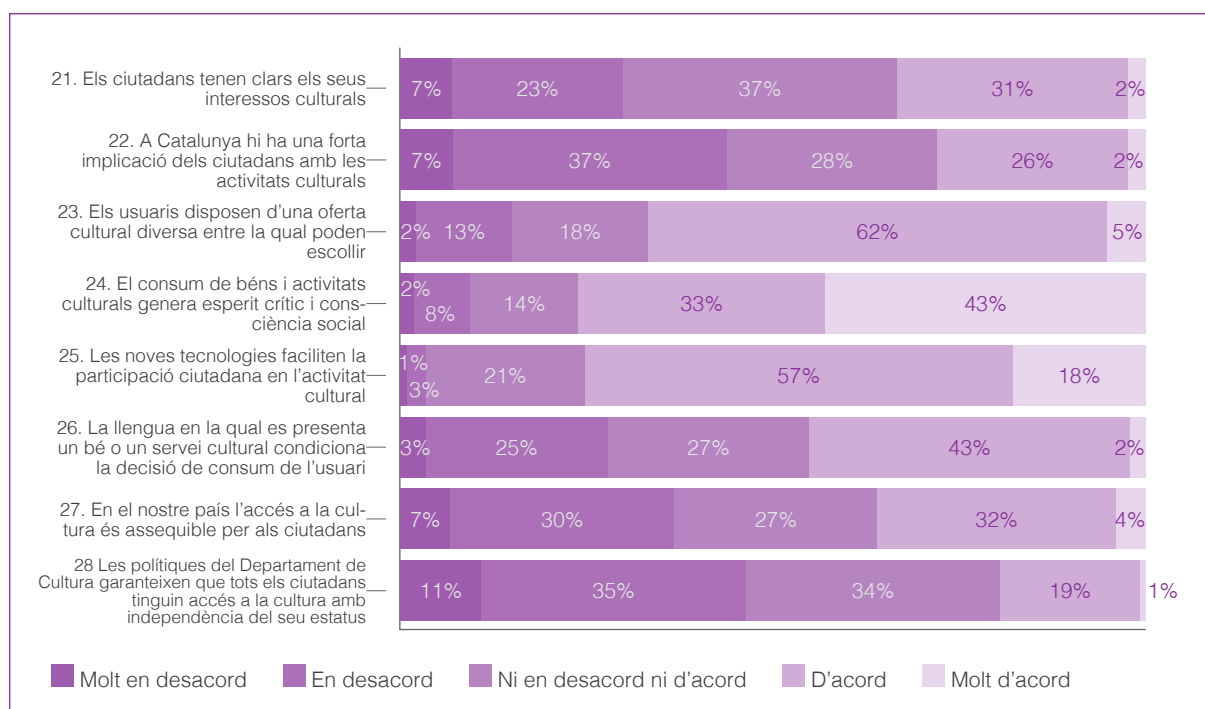
Un 75% dels enquestats creuen que els mitjans de comunicació no realitzen un tractament adequat de la cultura en la seva programació; específicament, pel que fa als mitjans de titularitat pública, un 78% manifesten que la cultura no té suficient espai en la seva programació i un 69% indiquen que no s'hi reflecteix la diversitat cultural del país. D'altra banda, el 69% dels enquestats opinen que els mitjans públics han d'apostar per la producció cultural pròpia.

Existeix un cert consens en el fet que el sector cultural ha integrat les eines digitals com a mitjà de difusió per a la seva activitat: un 45% indiquen que estan d'acord o molt d'acord amb aquesta afirmació.

No queda gaire clar quina és la posició del sector sobre si la política cultural prioritza aspectes de producció o de difusió. Un 50% no hi està d'acord ni en desacord i el 50% restant es reparteix de forma similar entre els que estan d'acord i els que estan en desacord amb aquesta afirmació.

Participació i accés a la cultura

En aquest apartat s'indaga en qüestions relatives a la diversitat cultural i els possibles beneficis que comporta el consum de béns i serveis culturals. També es plantegen les possibles barreres d'accés a les activitats culturals i si les noves tecnologies condicionen l'accés a la cultura. Finalment, es pregunta si les polítiques culturals es preocupen de garantir l'accés de tots els ciutadans a la cultura amb independència de l'estatus econòmic.



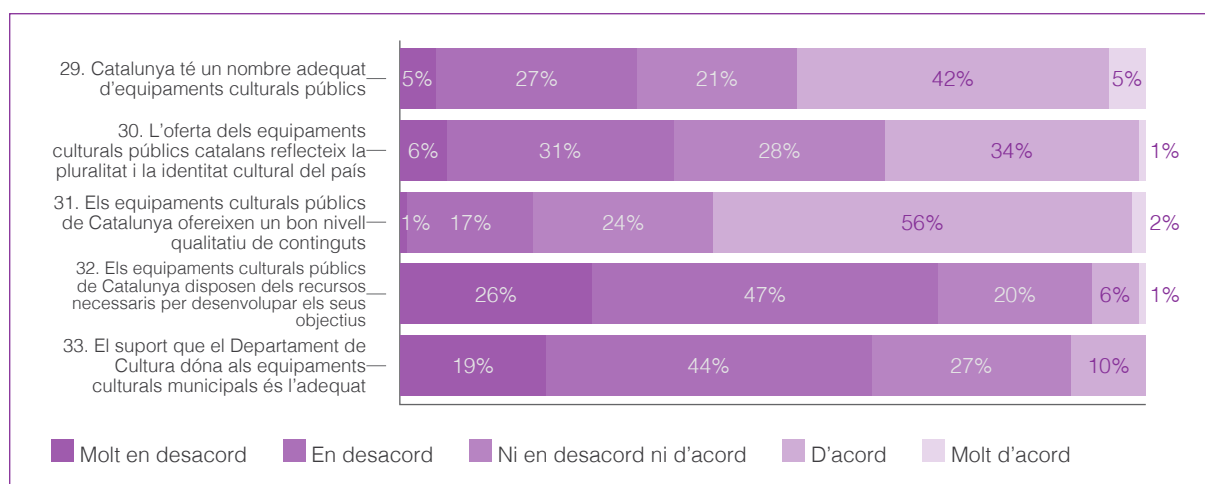
Els resultats de l'enquesta indiquen que els enquestats es pronuncien clarament sobre si el consum de béns i serveis culturals genera esperit crític i fomenta consciència social: un 67% hi estan d'acord o molt d'acord. En canvi, no hi ha un consens tan definit en l'afirmació segons la qual els ciutadans tenen clars els seus interessos en matèria cultural, ja que la majoria no s'hi manifesten, i entre els que ho fan, el nombre dels que hi estan d'acord és molt similar al dels que hi estan en desacord. A més, les respostes rebudes mostren que la implicació de la ciutadania en les activitats culturals és més aviat baixa: un 44% dels enquestats així ho manifesten, enfront del 28%, que es pronuncien en sentit contrari.

Pel que fa a les barreres d'accés, es pregunta sobre quatre possibles motius: manca d'oferta, desconexió tecnològica, problemes amb l'idioma i aspectes econòmics. Sobre l'oferta, els enquestats majoritàriament opinen que hi ha una diversitat cultural suficient per cobrir les preferències de tots els ciutadans. Les noves tecnologies sembla que són una bona eina per al foment de la participació ciutadana en cultura, i així ho manifesta el 75% dels enquestats, mentre que la llengua en la qual es presenta un bé cultural en condiciona el consum segons el 45%. En el que no hi ha consens és en l'afirmació que els productes i béns culturals són assequibles per als ciutadans del nostre país: un 37% no hi estan d'acord, enfront del 36% que afirmen estar-hi d'acord.

Finalment, es planteja si la política del Departament garanteix que els ciutadans puguin accedir a la cultura amb independència del seu estatus econòmic: el 46% assenyala que està en desacord o molt en desacord amb aquesta afirmació, enfront del 20% que hi està d'acord.

Equipaments culturals públics

Un dels instruments per al desenvolupament de l'activitat cultural són els equipaments públics. És per això que en aquest apartat s'ha volgut analitzar el nombre i distribució dels equipaments culturals en el territori català, però també la qualitat dels continguts que ofereixen i els recursos disponibles per dur a terme els seus objectius.



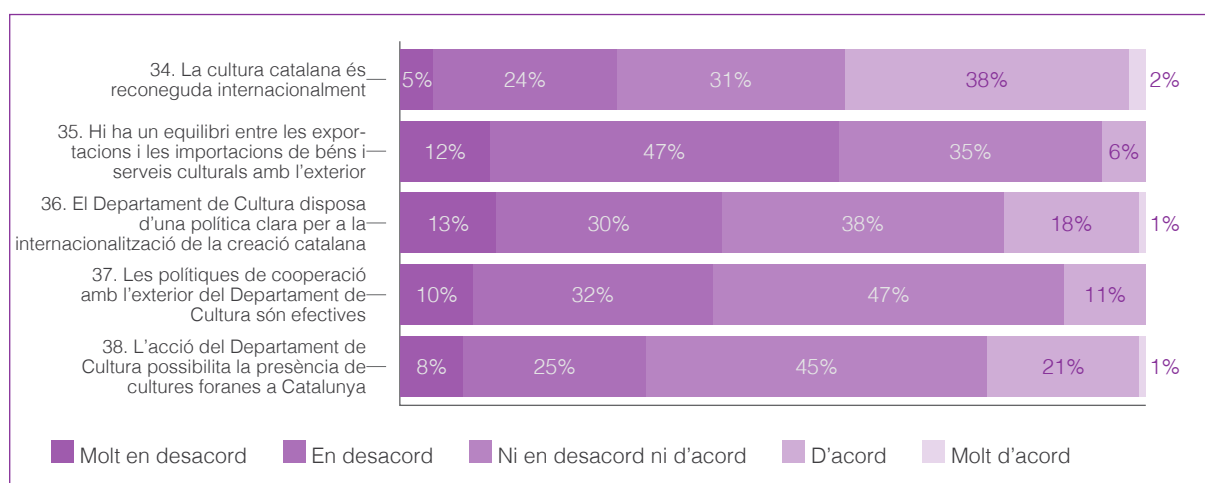
El 47% dels enquestats opinen que Catalunya té un nombre adequat d'equipaments culturals públics, enfront del 32% que no estan d'acord amb aquesta afirmació. Tanmateix, en aquest resultat s'ha de fer esment que les respostes dels agents situats en territoris més allunyats de Barcelona —l'Alt Pirineu i Aran, Ponent, el Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre— són més disconformes amb aquesta informació i indiquen que hi ha una certa mancança d'equipaments a les seves comarques.

Tampoc no hi ha discussió sobre la qualitat dels continguts, ja que un 58% dels enquestats manifesten estar d'acord que aquests centres ofereixen una programació amb un bon nivell de qualitat. Menys unanimitat es dóna en la valoració dels equipaments culturals catalans com a reflex de la pluralitat i de la identitat cultural del país, ja que un 37% no hi està d'acord, enfront del 35% que pensa el contrari.

Pel que fa a la valoració dels recursos de què disposen aquests equipaments, un 73% dels agents preguntats indiquen que són insuficients i un 63% opina que el suport del Departament de Cultura als equipaments de titularitat municipal no és l'adequat.

Projecció exterior i cooperació internacional

Aquest apartat se centra en l'anàlisi de l'acció del Departament en la difusió de la cultura catalana a escala internacional, així com en la presència de la pluralitat i la riquesa cultural forana a Catalunya. A més, es pregunta sobre els intercanvis comercials de béns i serveis culturals i si les polítiques culturals de cooperació són efectives.



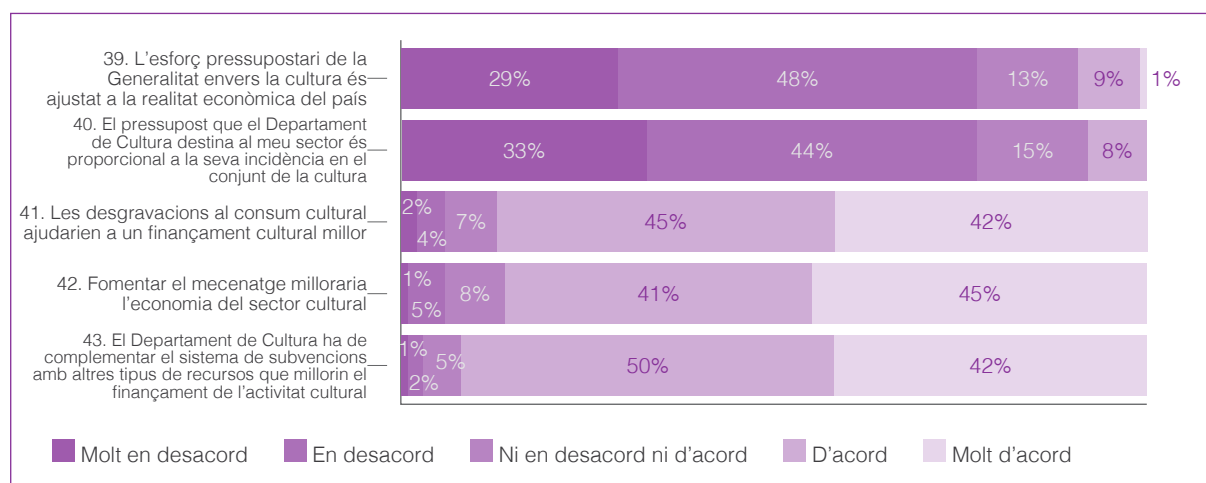
El 40% dels enquestats estan d'acord o molt d'acord que la cultura catalana és reconeguda internacionalment. Més clara és la posició dels agents pel que fa a l'intercanvi de productes i serveis culturals amb l'exterior, ja que un 59% assenyalen que hi ha un desequilibri entre els productes exteriors presents al nostre mercat i els productes catalans que s'exporten a altres mercats.

Pel que fa l'acció de la política cultural en aspectes d'internacionalització, un 43% de les respostes coincideixen a afirmar que el Departament de Cultura no disposa d'unes directrius clares en aquest àmbit. En canvi, no hi ha una posició definida sobre les afirmacions que plantegen l'efectivitat de les polítiques de cooperació amb l'exterior o de l'acció per possibilitar la presència de cultures foranes a Catalunya. En ambdós casos, la major part dels enquestats manifesten que no estan ni en desacord ni d'acord amb l'afirmació i, en segon terme, hi ha una tendència entre els enquestats a pronunciar-se en desacord sobre l'efectivitat de l'acció del Departament en aquests temes (un 42% en el primer cas i un 33% en el segon).

Finançament de la cultura

En aquest apartat es pregunta sobre l'esforç econòmic que realitza el Govern català en matèria de polítiques culturals en comparació amb la resta de polítiques públiques. Així mateix, es demana la percepció dels sectors culturals envers els recursos econòmics que el Departament de Cultura destina al seu àmbit d'actuació. També es planteja l'efecte que tindria en la cultura l'impuls públic d'altres sistemes de finançament.

La major part de les respostes mostren desacord amb els recursos econòmics que la Generalitat destina a la cultura: un 77% dels enquestats creuen que aquest esforç pressupostari no s'ajusta a la realitat econòmica del país. També hi ha unanimitat a manifestar el desacord amb els recursos que el Departament de Cultura destina a l'àmbit d'actuació dels diferents sectors culturals: un 77% creu que el pressupost que el Departament assigna al seu sector no és proporcional a la incidència que aquest té en el conjunt de la cultura. Els més crítics amb aquesta afirmació són els sectors de biblioteques i equipaments culturals de proximitat, de cinema i producció audiovisual, i de llengua i creació literària.



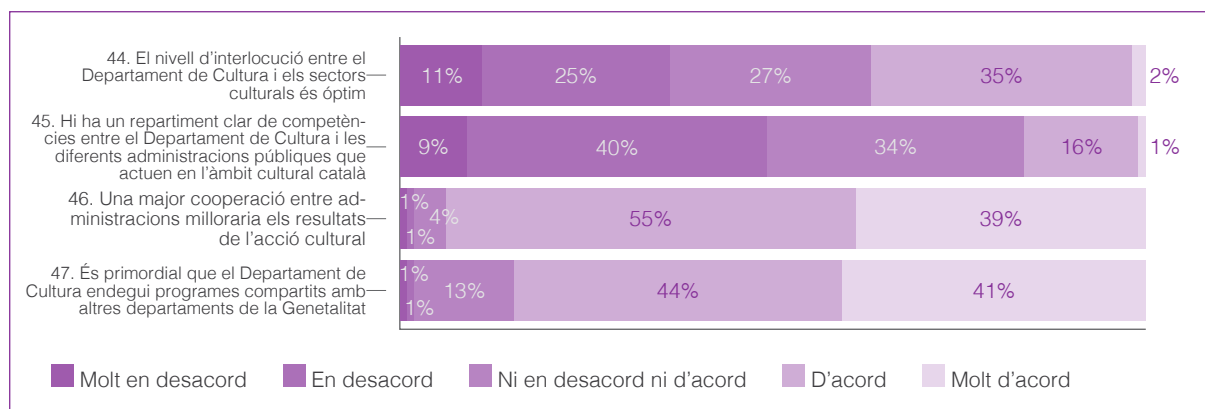
Les desgravacions al consum cultural i el foment del mecenatge cultural serien unes bones alternatives per millorar el finançament de la cultura segons la majoria dels enquestats. Un 87% manifesta estar a favor de les desgravacions al consum i un 86% assenjala que s'han de millorar els mecanismes de foment del mecenatge. Ambdues mesures serien un bon incentiu per augmentar els recursos econòmics al sector.

Un 92% dels enquestats s'han manifestat a favor que el Departament de Cultura introdueixi altres recursos que vagin més enllà de les subvencions per millorar el finançament de l'activitat cultural.

Coordinació institucional

En aquest apartat es fa referència a la interlocució entre el Departament de Cultura i els sectors culturals. Pel que fa a coordinació institucional, es pregunta sobre la relació entre les diferents administracions públiques, el repartiment de competències i la cooperació entre departaments de la Generalitat.

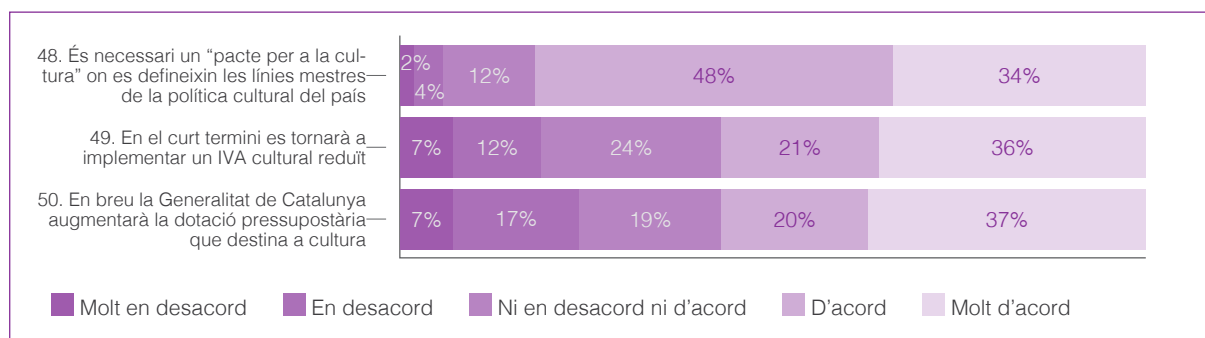
No hi ha un consens clar entre els enquestats sobre si existeix un bon nivell d'interlocució entre el Departament de Cultura i els sectors culturals; el 37% manifesten estar d'acord o molt d'acord amb aquesta afirmació, mentre que un 36% es pronuncien en sentit contrari. Pel que fa al repartiment de competències entre administracions, sembla que la majoria d'enquestats considera que és poc clar, concretament, un 49%.



Per contra, els enquestats assenyalen majoritàriament la necessitat d'una major cooperació entre administracions: un 94% creu que aquesta suposaria una millora en els resultats de l'acció cultural i un 85% creu necessari que el Departament de Cultura endegui programes compartits amb altres departaments de la Generalitat.

Qüestions actuals

En el darrer apartat d'aquest bloc s'han introduït tres qüestions relatives a l'actualitat més recent en el sector cultural.



La primera fa referència a la necessitat d'arribar a un "pacte per a la cultura". Un 82% dels enquestats s'han mostrat a favor d'un acord polític que defineixi l'acció política del Departament de Cultura.

També són majoria els que opinen que es produirà una reducció de l'IVA cultural i els que creuen que la Generalitat de Catalunya incrementarà la dotació pressupostària que destina a la cultura. El 57% dels enquestats estan d'acord o molt d'acord que ambdues qüestions succeiran en breu.

Conclusions del bloc 2:

- **Creació:** Els resultats d'aquest apartat indiquen que la cultura catalana té una bona valoració en l'àmbit creatiu i és situada pels professionals a un nivell similar al d'altres països europeus. Malgrat la bona percepció de l'estat de la creativitat, els enquestats consideren que manquen recursos públics a la creació en general, especialment pel que fa a l'estímul a la innovació creativa i, sobretot, al suport dels nous creadors. D'altra banda, es destaca la poca regulació laboral específica per al sector cultural i la manca d'equiparació amb altres sectors professionals.
- **Producció:** En línies generals, els agents assenyalen que l'acció del Departament de Cultura es troba orientada a enfortir el teixit industrial de la producció cultural catalana per sobre de la creació i la difusió de l'activitat artística i cultural. D'altra banda, els resultats indiquen que la qualitat de béns i serveis culturals és l'òptima i que la llengua catalana està ben situada dintre de la producció cultural realitzada a Catalunya.
- **Difusió:** Els agents culturals consideren que els mitjans de comunicació públics han de fer una aposta més clara per la producció cultural catalana. Tot i les noves tecnologies, avui en dia, els mitjans de comunicació tradicionals encara són fonamentals per donar visibilitat a les propostes culturals, però els agents del sector no perceben que la cultura figure entre les seves prioritats.
- **Participació i accés a la cultura:** Tot i donar a la cultura un paper important en el foment de l'esperit crític i en l'impuls de la consciència social i cívica, es denota una baixa predisposició de la ciutadania a participar en l'activitat cultural. Els professionals de la cultura no destaquen l'existència de grans dificultats a l'accés a la cultura gràcies a la diversitat de l'oferta cultural i a la implementació de l'ús de les noves tecnologies.
- **Equipaments culturals públics:** Es percep que Catalunya disposa d'un bon nivell d'equipaments culturals amb una programació variada i de qualitat; malgrat això, els professionals assenyalen que els recursos són limitats i reclamen una major implicació del Departament de Cultura.
- **Projecció exterior i cooperació internacional:** Tot i reconèixer la presència de la cultura catalana a l'exterior, s'assenyala que hi ha marge de millora en aquest àmbit d'actuació i que, sobretot, cal incidir en l'increment del volum de les exportacions de béns i serveis culturals. La majoria dels enquestats apunten la manca d'una política clara d'internacionalització de la cultura catalana i la importància de desenvolupar una estratègia de cooperació amb l'exterior que possibiliti els intercanvis amb altres cultures.
- **Finançament de la cultura:** És majoritari el sentiment que els recursos que el Govern de Catalunya destina a la cultura són insuficients, però també hi ha una sensació generalitzada que és necessari avançar amb nous sistemes de finançament que ajudin a reemplaçar la caiguda dels recursos públics. En aquesta línia, propostes com les desgravacions al consum, el foment del mecenatge o la creació de noves formes de col·laboració entre agents culturals i el Departament de Cultura estan ben considerades.
- **Coordinació institucional:** Hi ha una concepció generalitzada que una cooperació més estreta entre les diferents administracions milloraria l'acció cultural del Departament. Alhora, els resultats mostren una manca de precisió en el repartiment actual de competències culturals entre les diferents administracions que interactuen en el territori català.
- **Qüestions actuals:** Els agents culturals majoritàriament esperen que en un futur pròxim es redueixi l'IVA cultural i s'incrementi la dotació pressupostària pública destinada a la cultura. Aquest fet reflecteix la necessitat d'un canvi pel que fa a la sensibilitat de l'Administració cap als aspectes fiscals i financers del sector.

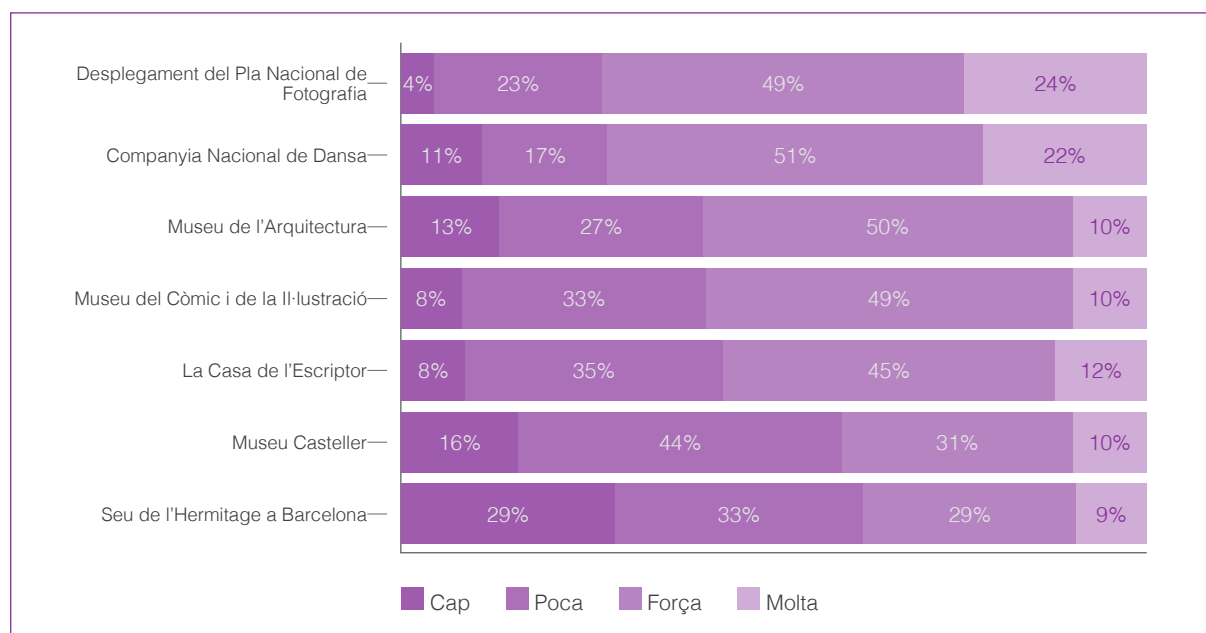
D'aquestes conclusions se'n desprenen uns factors comuns. El primer té a veure amb els recursos econòmics del sector: la majoria d'enquestats assenyalen que el sector cultural pateix una situació d'infr finançament i que el suport de les administracions públiques és insuficient. L'absència d'espai suficient en els mitjans de comunicació també preocupa els agents culturals, els quals alhora apunten la difícil situació laboral dels treballadors i la manca de programes públics que facilitin l'accés a la cultura.

Bloc 3 - Projectes culturals pendents

En el tercer bloc de l'enquesta es pregunta per la prioritat que es donaria a un total de set projectes culturals que en algun moment, durant els darrers temps, han estat en l'agenda política. El nivell de desenvolupament de les propostes incloses en aquest apartat és molt diferent: en alguns casos són projectes endegats recentment però que encara no han assolit un desenvolupament òptim, en d'altres són propostes de les quals es parla fa temps però que estan pendents de materialització i també hi ha alguna idea anunciada públicament que encara no té una formulació concreta. Analitzar aquests projectes per separat ens aporta una perspectiva de la importància que tenen per als agents culturals, la qual cosa pot ser decisòria a l'hora de marcar prioritats sobre els recursos disponibles.

El desplegament del Pla Nacional de Fotografia és el projecte amb un nivell de prioritat més alt, ja que un 73,1% dels enquestats consideren que és força o molt prioritari. El segueix l'anunciada Companyia Nacional de Dansa, projecte puntuat com a força o molt prioritari pel 72,5%. Més enrere, però amb un important suport, queden dues propostes museístiques: el Museu de l'Arquitectura i el Museu del Còmic i de la Il·lustració, amb un 59,6% i un 59,3% respectivament. Ocupa el següent lloc en aquesta llista la Casa de l'Escriptor, que és força o molt prioritari per a un 56,8%. Més enrere es situen el Museu Casteller, considerat com a prioritari per un 40,6%, i la seu de l'Hermitage a Barcelona, el qual només consideren prioritari el 38,1%.

Projectes culturals segons el nivell de prioritat



Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de l'enquesta.

Tot seguit analitzem els diferents projectes indicant la posició dels agents culturals respecte d'aquests.

Desplegament del Pla Nacional de Fotografia. Aquest ambiciós projecte, aprovat al desembre del 2014, es presenta com l'eina que ha d'ajudar a la protecció, preservació i descripció del patrimoni fotogràfic català, i com a eix central preveu la creació del Centre Nacional de Fotografia. Que aquest projecte és prioritari sembla inqüestionable arran de les respostes dels enquestats, ja que només un 4,4% del total han assenyalat que per a ells no té cap prioritat i, per contra, el 24,4% el consideren com el més prioritari. Per sectors d'activitat, és destacable el fet que els agents de l'àmbit de la llengua i la literatura són els que hi donen un suport majoritari, mentre que els agents de les arts visuals i plàstiques, que serien el sector implicat en primera persona, queden en una segona posició a l'hora de donar-li suport. Cal fer notar que de mitjana aquest projecte ha estat valorat com a prioritari per tots els sectors d'activitat.

Companyia Nacional de Dansa. Una de les propostes de l'acció de l'actual Departament de Cultura és fer possible la creació el 2016 d'una oficina de produccions que representaria l'embrió de la futura companyia nacional de dansa de Catalunya. Aquesta idea sembla que ha agradat força als agents culturals, ja que un 21,9% opinen que és molt prioritari. Els sectors de les arts escèniques, el de cinema i audiovisual, i el de cultura popular són els que majoritàriament donen suport a la creació d'aquesta companyia.

Museu de l'Arquitectura: Aquest projecte, anunciat durant la legislatura anterior i inclòs en l'agenda de l'actual govern, també rep un suport majoritari, encara que en aquest cas l'opció "molt prioritari" ha estat menys escollida que en els dos anteriors: només l'han triada un 9,9% dels enquestats. Malgrat això, els que creuen que es tracta d'un projecte "força prioritari" gairebé arriba a representar el 50%. Per sectors, no hi ha un consens tan majoritari com en els altres projectes; per exemple, el sector de les biblioteques i equipaments culturals de proximitat i el sector de patrimoni (on s'inclouen museus, arxius i activitats patrimonials) majoritàriament el puntuen com un projecte "poc prioritari".

Museu del Còmic i de la Il·lustració: Aquest projecte està en marxa des de l'any 2007; però, tot i disposar d'emplaçament i col·lecció, encara no ha trobat la conjuntura adequada per veure la llum. Malgrat les vicissituds viscudes, el projecte és assenyalat com a molt prioritari pel 9,9% dels enquestats i com a força prioritari pel 49,4%. Per sectors d'activitat, els que li donen més suport són el del cinema i producció audiovisual i el del llibre i l'edició. Per contra, el sector de la cultura popular i tradicional considera majoritàriament que és un projecte poc prioritari.

La Casa de l'Escriptor: Aquest projecte respon a una petició de les associacions d'escriptors per solucionar el que consideren que constitueix una mancança important del país: la falta de visibilitat dels professionals de les lletres. Malgrat no haver estat mai en l'agenda política, més de la meitat dels enquestats —un 56,8%— consideren que La Casa de l'Escriptor és força o molt prioritària. Són els sectors que tenen relació amb el món de l'escriptura els que millor valoren aquest projecte; en concret, el sector de la llengua i la creació literària, el de les biblioteques i equipaments de proximitat, i el del llibre i l'edició.

Museu Casteller: Si no hi ha cap entrebanc, l'obertura del Museu està prevista per a l'any 2017. Tot i la seva pròxima materialització, no sembla que sigui un projecte que interessi especialment als agents culturals del país, ja que només el 40,6% consideren que és força o molt prioritari. És el sector de la cultura popular i tradicional el que millor el puntua.

Seu de l'Hermitage a Barcelona: Es tracta d'un projecte privat en el qual sembla que les institucions, que es mostren molt cauteloses, no volen tenir cap protagonisme. Potser el fet de ser presentat com una franquícia d'un gran museu ha comportat que sigui el projecte menys valorat de tots els inclosos en aquest apartat: només un 38,1% l'han considerat com un projecte força o molt prioritari per a la política cultural del país. En aquest sentit, els agents culturals semblen estar en sintonia amb la posició de les institucions. Qui menys prioritat dona al projecte són els professionals del sector de les arts visuals i plàstiques i els de museus i patrimoni.

A **escala territorial**, la proposta de crear una Companyia Nacional de Dansa i el desenvolupament del Pla Nacional de Fotografia són els dos projectes que tenen una major acceptació entre els professionals dels diferents territoris de Catalunya. Sembla que els projectes que no s'identifiquen amb una seu concreta són els més ben valorats pels professionals del sector i, en conseqüència, els designats amb prioritat màxima. El desenvolupament del Pla Nacional de Fotografia és especialment important per als agents del Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre i per als de l'àmbit metropolità, mentre que la proposta de Companyia Nacional de Dansa ho és per a les comarques centrals i les del Penedès. Per contra, ambdós projectes desperten poc interès a les Terres de Ponent i a l'Alt Pirineu i Aran. De fet, els agents de les Terres de Ponent i l'Alt Pirineu i Aran són els que s'han mostrat més indiferents envers tots els projectes presentats.

Per als agents del Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre, és força prioritari el Museu Casteller, mentre que la resta del territori mostra una certa desafecció per aquest projecte. En l'àmbit metropolità s'ha destacat la necessitat del Museu de l'Arquitectura i el del Còmic i la Il·lustració. A les comarques gironines tots els projectes són valorats per sobre de la mitjana del conjunt de Catalunya, amb l'excepció de l'Hermitage. Els agents de Barcelona ciutat valoren la prioritat de tots els projectes per sota de la mitjana i han donat la puntuació més baixa a l'Hermitage, tot i que es tracta d'un projecte que es preveu que s'ubiqui en aquesta ciutat.

Tots els **perfils professionals** consideren que els projectes més prioritaris són el de la Companyia Nacional de Dansa i el de desenvolupament del Pla Nacional de Fotografia, sobretot els artistes i creadors, els gestors públics i el personal tècnic, el suport dels quals envers aquests projectes és destacable. Els projectes menys prioritaris per a tots els perfils són, d'una banda, l'Hermitage i, d'una altra, el Museu Casteller, el qual ha estat considerat com a força prioritari pel personal tècnic. Finalment, cal fer notar que els investigadors i els crítics són els que han donat la pitjor valoració al projecte de l'Hermitage.

Conclusions del bloc 3:

- Dels set projectes posats en consideració, n'hi ha dos que són una realitat: el Pla Nacional de Fotografia i el Museu Casteller; tres dels quals es parla des de fa temps: el Museu del Còmic i de la Il·lustració, l'Hermitage i el Museu de l'Arquitectura, i dos que només s'han enunciat o que són peticions del mateix sector: la Companyia Nacional de Dansa i la Casa de l'Escriptor. En cap cas no sembla que el nivell de desenvolupament dels projectes sigui definitori per a la percepció de prioritat que mostren els agents del sector.
- Aquells projectes que no tenen una identificació territorial concreta són valorats com a més prioritaris que els projectes que suposen una intervenció puntual en un lloc concret. Per contra, el fet que un projecte s'ubiqui en un lloc determinat no el converteix en prioritari per als agents d'aquell territori.
- Cal destacar que els agents de les Terres de Ponent i l'Alt Pirineu i Aran han mostrat una major indiferència envers els projectes presentats a valoració, ja que els han puntuat amb una nota inferior a la que obtenen de mitjana en el conjunt de Catalunya. Possiblement aquesta dada és un reflex de la poca identificació d'aquests territoris amb els projectes plantejats.

Recomanacions finals:

- **Objectius de la política cultural:** La visible distància entre els objectius que els agents culturals consideren com a primordials i els que els agents perceben que són prioritaris per al Departament de Cultura fa recomanable que aquest revisi, si ho considera adient, les seves preferències a fi d'acostar-se a les prioritats manifestades pel sector.
- **Consens polític:** És recomanable l'elaboració d'un document de contingut polític que, un cop aprovat per la majoria dels representants de la ciutadania, indiqui a l'organisme executor de la política cultural de Catalunya les línies mestres de la seva actuació. Aquest document ha d'assolir el màxim consens; per tant, ha d'incloure línies polítiques generals en les quals tothom pugui sentir-se representat.
- **Planificació estratègica:** La planificació en política cultural és primordial. Per organitzar millor els recursos disponibles i comunicar de forma més eficient els objectius que es volen afrontar, és necessari que el Departament de Cultura presenti un compromís amb les demandes del sector on s'identifiquin objectius estratègics, accions i programes concrets. Aquesta vinculació ajudarà a establir clarament les prioritats, facilitarà la distribució dels recursos disponibles, possibilitarà valorar-ne l'impacte i millorarà el coneixement per part del sector de les línies d'actuació del Departament.
- **Accés a la cultura:** El gran repte de la política cultural passa per aconseguir una major accessibilitat dels ciutadans a la cultura. Reduir les actuals barreres —econòmiques, tecnològiques, educatives, etc.— ha de ser una prioritat màxima de la política cultural. Fer-ho no és fàcil i requereix desplegar tot un seguit d'actuacions des de perspectives diferents: intervencions individualitzades que facilitin l'accés a determinats col·lectius exclosos per situacions discriminatòries, actuacions educatives que ajudin a millorar la comprensió de llenguatges artístics, impuls de la diversitat cultural per comprendre un major nombre d'interessos, etc. Si les noves tecnologies digitals són l'eina per facilitar l'accés a la cultura dels ciutadans, és tasca de l'Administració pública d'incorporar-les en el disseny de les polítiques culturals.
- **Participació ciutadana:** Manca una major acció pública per al foment de la participació ciutadana en l'activitat cultural i, d'aquesta manera, fer que la població es beneficiï dels efectes positius que se'n desprenen: foment de l'esperit crític, increment de la consciència social i cívica, millora de les capacitats intel·lectuals, etc. Més enllà d'incentivar el consum de productes culturals, cal desplegar programes públics que incideixin en un increment de la participació ciutadana en el fet cultural i que facilitin el seu gaudi.

- **Difusió de l'activitat cultural:** Reforçar la difusió de l'activitat cultural i promoure'n el consum és una bona estratègia per millorar el nivell productiu, i, en conseqüència, es podrien diversificar els recursos públics destinats a la producció de béns i serveis culturals. La creació d'estratègies de fidelització (carnet cultural, incentius fiscals al consum, etc.) vinculades amb una política de difusió representaria una línia de treball primordial per aconseguir aquest objectiu. Es tracta d'incentivar la demanda, tasca en què tenen un paper molt important els mitjans públics de comunicació.
- **Mitjans de comunicació:** S'ha de promoure un millor tractament de la cultura i les arts en els mitjans de comunicació i, sobretot, incrementar l'espai que els mitjans de titularitat pública dediquen a la cultura. Cal que el Departament de Cultura i la Corporació Catalana de Mitjans de Comunicació treballin de manera coordinada per obtenir un major impacte de les accions que s'endeguin en aquest sentit.
- **Noves tecnologies:** Les noves tecnologies vinculades a la digitalització han d'estar presents en totes les fases de la producció cultural, incloent-hi el mateix disseny de la política cultural. Cal modular els instruments d'intervenció per fer-los efectius als requeriments d'aquest nou panorama i s'ha d'aprofitar la capacitat de tractament i gestió de la informació que ofereix la digitalització per crear eines de seguiment i millora de la planificació de la política cultural.
- **Suport a la creació:** Incrementar el suport a la creació i a la innovació és una bona tàctica per aconseguir un sector cultural més divers i plural, alhora que augmenta la capacitat d'aquest d'arribar a la ciutadania. Cal considerar que la naturalesa d'aquestes activitats dificulta l'obtenció de resultats tangibles immediats; és per això que és important que s'estableixi un sistema de seguiment i documentació dels avanços amb l'objectiu de conservar-los, difondre'ls i fonamentar-ne l'ús en treballs futurs.
- **Finançament de la cultura:** Incrementar els recursos públics és un objectiu a curt termini, però també és important establir sistemes de control que garanteixin que la inversió pública cultural sigui eficient i mesurable i que ajudi a assolir els objectius formulats. Pel que fa al sector productiu, s'hauria d'avançar en el disseny d'eines de suport que s'allunyin de les tradicionals subvencions a fons perdut. La creació d'eines financeres ajustades a les peculiaritats de la indústria cultural podria alliberar recursos per dedicar-los a altres objectius de la política cultural que difícilment generen rendiments financers o que, si ho fan, és a molt llarg termini.
- **Producció cultural en català:** No sembla que preocupin la producció i la distribució de béns i serveis culturals en llengua catalana; malgrat tot, cal estar amatent a l'espai que aquests productes ocupen i garantir mitjançant acords amb el sector la presència del català en el mercat cultural. No és tan important que tots els productes tinguin una versió catalana com que hi hagi una oferta suficient de productes en català per satisfer la demanda existent.
- **Equipaments públics:** Els equipaments públics són un instrument fonamental per al desenvolupament de la política cultural. S'ha d'aprofitar la bona percepció que se'n té i implicar-los de forma més activa en els objectius que es persegueixen des del Departament de Cultura. Possiblement, un increment de recursos, una millor coordinació i el treball en xarxa ajudarien a aconseguir uns resultats més òptims i millorarien les intervencions arreu del territori.
- **Cultura i territori:** Malgrat l'evidència de la concentració d'activitat cultural a la ciutat de Barcelona, els agents culturals no es mostren preocupats per les diferències territorials. Tanmateix, no es pot oblidar la situació dels territoris de la perifèria, on la baixa densitat territorial provoca una menor vitalitat de l'activitat cultural.
- **Coordinació institucional:** Una coordinació més adequada entre les administracions públiques i una bona interlocució amb els agents culturals incrementarien l'eficiència de l'acció pública en cultura.
- **Presència exterior de la cultura catalana:** La cooperació és una bona tàctica per aconseguir la promoció a l'exterior de la llengua i la cultura catalana, alhora que possibilita l'intercanvi de coneixements i l'enriquiment de la cultura pròpia amb la influència d'altres cultures. Caldria, però, clarificar l'estratègia que cal seguir per garantir la presència de la cultura catalana a l'exterior i aprofitar al màxim l'avantatge que suposa l'existència d'una institució dedicada exclusivament a aquesta tasca.

Notes metodològiques

Per a la realització de l'enquesta sobre la perspectiva dels agents culturals de la política cultural del Departament de Cultura, es va elaborar un qüestionari conformat per tres blocs diferenciats. El cos principal inclou cinquanta afirmacions redactades amb una formulació neutra i els enquestats han d'indicar el seu grau d'acord amb el que es planteja en cadascuna a partir d'una escala de cinc valors, que van des de "molt en desacord" fins a "molt d'acord". En aquest bloc hi ha nou apartats temàtics, que recullen informació sobre el disseny, l'acció i el resultat de les polítiques culturals. Les afirmacions que es plantegen són d'aspectes genèrics amb la finalitat de poder-les utilitzar en futures edicions del qüestionari, amb l'excepció de les tres preguntes del darrer apartat, que serviran per introduir temes d'actualitat del sector cultural; per tant, es poden modificar en edicions futures. Per obtenir la valoració general de la política cultural del Departament de Cultura, s'han utilitzat només les vint-i-sis afirmacions que plantegen directament aspectes relacionats amb l'acció del Departament, i s'ha puntuat cada resposta segons l'escala següent: molt en desacord = 0; en desacord = 1; ni en desacord ni d'acord = 2; d'acord = 3, i molt d'acord = 4. La suma dels valors obtinguts s'ha ajustat a una escala de puntuació de 0 a 10.

El qüestionari inclou dos apartats més que complementen la visió de la política cultural catalana. En el primer es pregunta sobre els objectius de la política cultural i la importància que tenen en l'acció del Departament de Cultura, i el segon planteja la importància que tenen alguns projectes culturals que es troben en procés de definició o estan en fase de desenvolupament.

Totes les qüestions plantejades tenen unes respostes predeterminades entre les quals els enquestats han de triar, amb l'excepció de les referides als objectius de les polítiques culturals, que disposen de l'opció "altres", on l'enquestat pot introduir informació amb un format de text lliure.

S'ha demanat als enquestats que contestin pensant en l'àmbit d'actuació en el qual treballen i en el que hi ha succeït al llarg de l'any 2015. Com que es tracta d'una enquesta anònima, s'han inclòs tres preguntes amb l'objectiu de crear tipologies i agrupacions; en concret, es demana el sector d'activitat, el perfil professional i el territori on treballen i on s'ubica la seu de l'empresa o organització.

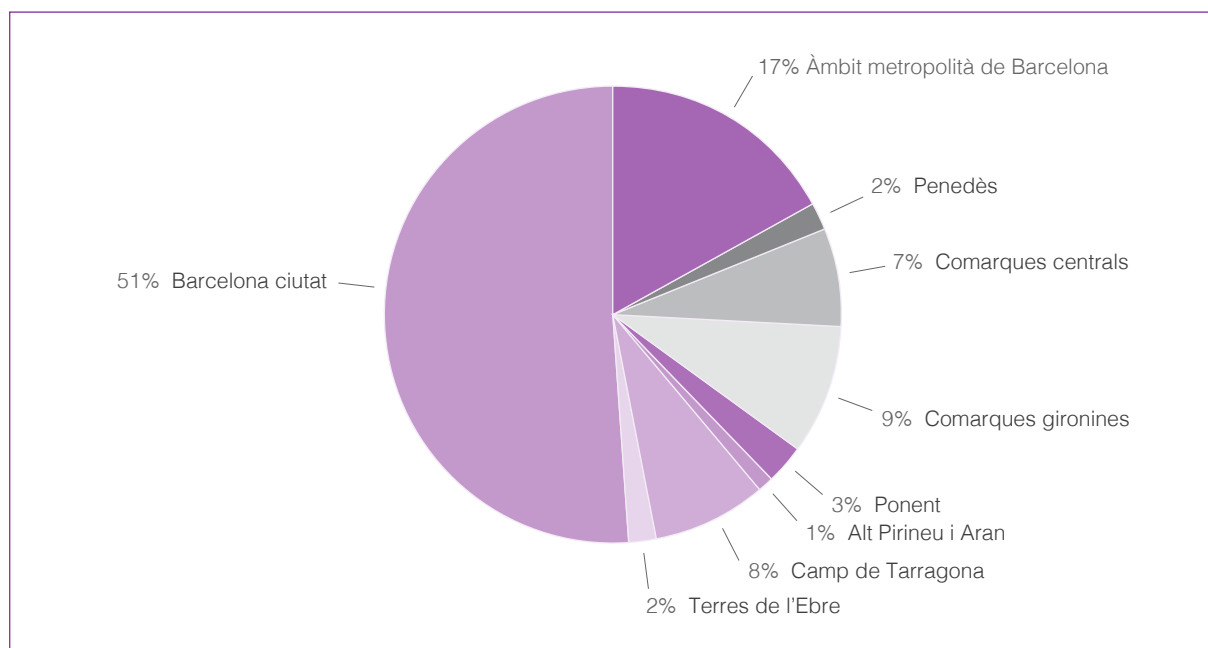
Grandària de la mostra:

El qüestionari es va enviar a una selecció de 575 agents culturals on es trobaven representades les diferents tipologies establertes prèviament: sector d'activitat, perfil professional i territori. Es va contactar amb aquest grup de persones mitjançant un correu electrònic en què se'ls invitava a contestar el qüestionari a través d'un sistema d'enquestes en línia.

Es van rebre 233 respostes, de les quals es van considerar vàlides només 203, les que havien emplenat com a mínim el primer bloc, corresponent als objectius de la política cultural. D'aquesta manera, el percentatge de respostes del primer bloc es va situar en el 35% de la selecció inicial; el segon bloc, corresponent a les qüestions sobre política cultural, el van completar 184 enquestats, xifra que suposa un 32% de la selecció inicial; i el tercer bloc, referent a la prioritat de nous projectes culturals, va ser completat per 162 enquestats; és a dir, un 28% de la selecció inicial.

El baix nivell de respostes d'alguns territoris ha suggerit agrupar territoris en el moment de tractar la informació resultant. En concret, les respostes de l'Alt Pirineu i Aran s'han agrupat amb les de Ponent, les de les Terres de l'Ebre amb les del Camp de Tarragona i, finalment, les de les comarques del Penedès s'han agrupat amb les de l'àmbit metropolità. La resta de tipologies territorials tenen un gruix suficient de respostes per ser considerades significatives.

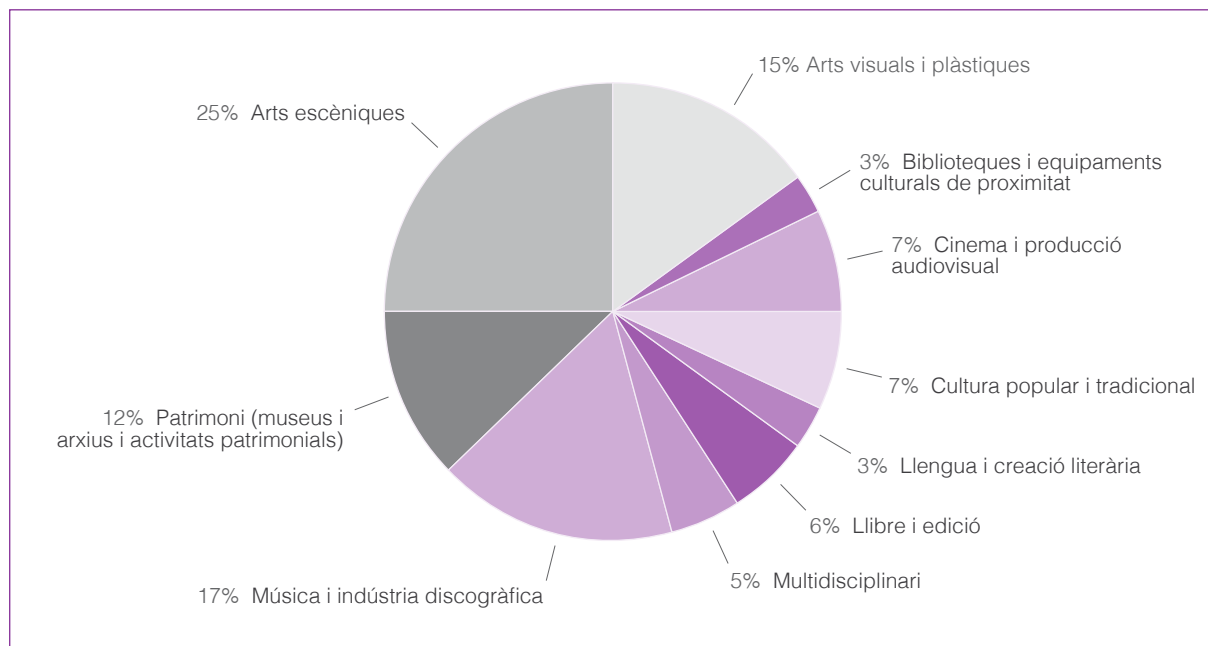
Percentatge de resposta per territori



Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de l'enquesta.

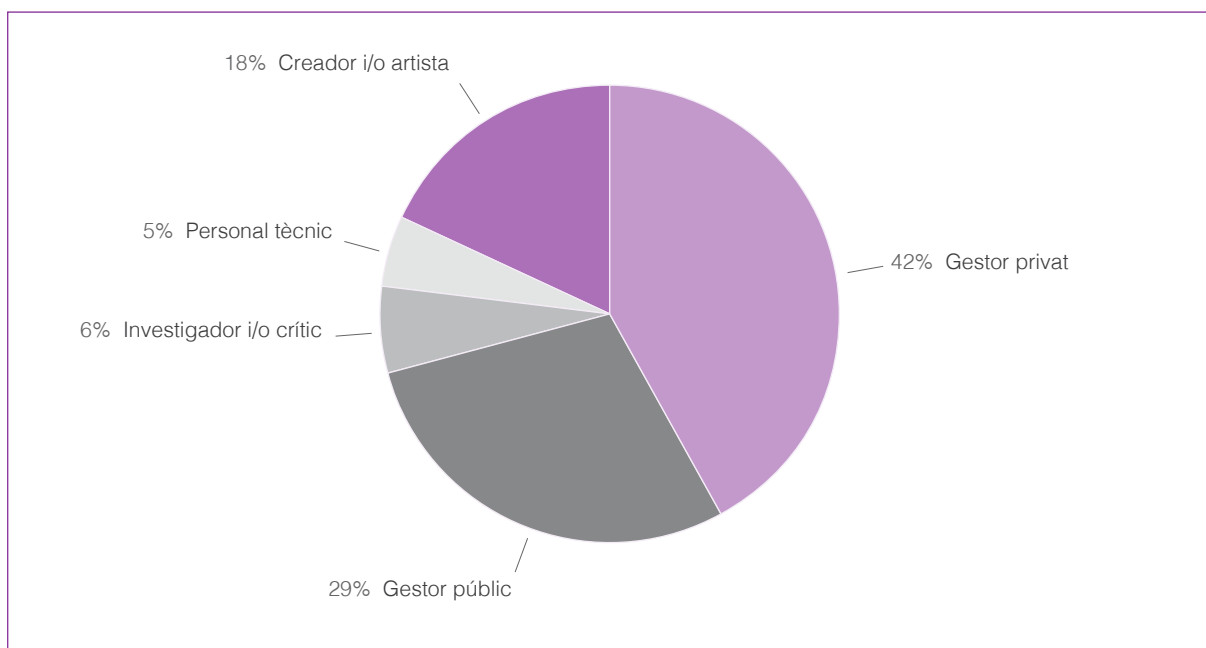
Malgrat que hi ha dos sectors d'activitat amb un nivell de resposta baix, s'ha considerat oportú mantenir-los per disposar de la informació corresponent. Aquests sectors són el de biblioteques i equipaments culturals de proximitat i el de llengua i creació literària. No s'han produït problemes de baix nivell de resposta amb les tipologies de perfils professionals.

Percentatge de resposta per sector d'activitat



Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de l'enquesta.

Percentatge de resposta per perfil professional



Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de l'enquesta.

Enquesta: “Anàlisi de la política cultural del Departament de Cultura. Perspectiva dels agents culturals”

Indicacions per a contestar el qüestionari:

El qüestionari que trobareu a continuació està conformat per diferent preguntes el gruix del qual la integren **50 afirmacions referides a aspectes de la política cultural del país**. En tots els casos, us demanem que contesteu pensant en l'àmbit d'actuació en el qual treballeu i en el que hi ha succeït al llarg de l'any 2015.

No és obligatori que contesteu tot el qüestionari. Si en alguna de les propostes plantejades no teniu una opinió conformada podeu passar a la següent qüestió.

Només es publicaran resultats d'aquest qüestionari de forma agregada; per tant, en cap moment no serà possible identificar quines han estat les vostres respostes concretes.

Es triga uns quinze minuts a completar el qüestionari. Si és necessari, podeu deixar-lo a mig contestar i reprendre'l posteriorment en el lloc que l'heu deixat.

Moltes gràcies per la vostra col·laboració.

Text qüestionari:

Dades general

Escolliu només una opció en cada una de les tres qüestions següents:

Indiqueu el SECTOR D'ACTIVITAT en el qual desenvolueu la vostra activitat principal (només podeu escollir una opció):

- ☐ Arts escèniques
- ☐ Arts visuals i plàstiques
- ☐ Biblioteques i equipaments culturals de proximitat
- ☐ Cinema i producció audiovisual
- ☐ Cultura popular i tradicional
- ☐ Llengua i creació literària
- ☐ Llibre i edició
- ☐ Música i indústria discogràfica
- ☐ Patrimoni (museus i arxius i activitats patrimonials)
- ☐ Videojocs i multimèdia
- ☐ Altres (especifiqueu quin): _____

Indiqueu el PERFIL PROFESSIONAL amb el qual us sentiu més identificats (només podeu escollir una opció):

- ☐ Creador i/o artista
- ☐ Gestor privat
- ☐ Gestor públic
- ☐ Investigador i/o crític
- ☐ Personal tècnic
- ☐ Altres (especifiqueu quin): _____

Indiqueu el TERRITORI on s'ubica la seu principal de la vostra organització o de la vostra activitat (només podeu escollir una opció):

- ☐ Alt Pirineu i Aran
- ☐ Àmbit metropolità de Barcelona
- ☐ Barcelona ciutat
- ☐ Camp de Tarragona
- ☐ Comarques centrals
- ☐ Comarques del Penedès
- ☐ Comarques gironines
- ☐ Ponent
- ☐ Terres de l'Ebre
- ☐ Tot Catalunya

Objectius de la política cultural

Indiqueu els tres objectius de política cultural als quals considereu que el Departament de Cultura ha donat prioritat durant el darrer any

- ☐ Afavorir la cohesió social
- ☐ Assolir l'equilibri territorial
- ☐ Augmentar l'excel·lència
- ☐ Estimular el vessant educatiu de la cultura
- ☐ Fomentar la creació i la recerca
- ☐ Garantir l'accés a la cultura
- ☐ Impulsar la participació ciutadana
- ☐ Incentivar la producció artística i cultural
- ☐ Preservar i difondre el patrimoni
- ☐ Promoure la internacionalització
- ☐ Reforçar la identitat nacional

Indiqueu fins a **un màxim de tres objectius que cregueu no poden faltar en el disseny d'una política cultural:**

.....

Indiqueu altres objectes que considereu importants i que no s'hagin mencionat a la llista anterior:

1.....

2.....

3.....

Questions sobre l'acció de la política cultural

Pensant en el que ha succeït el darrer any, valoreu les afirmacions següents en funció del nivell de coincidència que tingueu amb el contingut que s'hi expressa:

(Nivell de valoració: molt en desacord / en desacord / ni en desacord ni d'acord / d'acord / molt d'acord)



Creació

1. La societat catalana és conscient del nivell creatiu que hi ha al país
2. La creativitat a Catalunya està en un nivell similar al d'altres països europeus
3. Les polítiques culturals desplegades pel Departament de Cultura estimulen la innovació creativa
4. La política cultural del Departament de Cultura és afí a les necessitats dels creadors
5. El Departament de Cultura destina suficients recursos a la creació
6. L'acció del Departament de Cultura no interfereix en l'autonomia que requereixen els processos creatius
7. La legislació vigent garanteix als creadors un marc laboral similar al d'altres col·lectius professionals
9. L'activitat cultural executada per l'Administració respecta la legislació vigent

Producció

10. L'acció del Departament de Cultura aposta per enfortir el teixit industrial de la producció cultural
11. El sistema de subvencions del Departament de Cultura prioritza la sostenibilitat dels agents culturals
12. Les polítiques públiques del Departament de Cultura garanteix la diversitat de l'oferta cultural
13. El Departament de Cultura en la seva acció política té en compte els canvis que la digitalització està produint en els processos productius culturals
14. El volum de producció i d'oferta cultural en llengua catalana és l'adequat
15. Hi ha una bona qualitat de productes culturals en català

Difusió

16. Els mitjans de comunicació en general fan un tractament adequat de la cultura
17. La cultura té un paper suficient en els mitjans de comunicació de titularitat pública
18. Els mitjans de comunicació públics reflecteixen la diversitat cultural del país
19. Els mitjans de comunicació públics han d'apostar per la producció cultural pròpia
20. El sector cultural empra àmpliament les eines digitals per a la difusió dels seus projectes
21. Les polítiques culturals fomenten la difusió de projectes per sobre de la producció

Participació i accés a la cultura

22. Els ciutadans tenen clars els seus interessos culturals
23. A Catalunya hi ha una forta implicació dels ciutadans amb les activitats culturals
24. Els usuaris disposen d'una oferta cultural diversa entre la qual poden escollir
25. El consum de béns i activitats culturals genera esperit crític i consciència social
26. Les noves tecnologies faciliten la participació ciutadana en l'activitat cultural
27. La llengua en la qual es presenta un bé o servei cultural condiona la decisió de consum de l'usuari
28. En el nostre país l'accés a la cultura és assequible pels ciutadans
29. Les polítiques públiques del Departament de Cultura garanteixen que tots els ciutadans tinguin accés a la cultura amb independència del seu estatus econòmic

Equipaments culturals públics

30. Catalunya té un nombre adequat d'equipaments culturals
31. L'oferta dels equipaments culturals públics catalans reflecteix la pluralitat i la identitat cultural del país
32. Els equipaments culturals públics de Catalunya ofereixen un bon nivell qualitatiu de continguts
33. Els equipaments culturals públics de Catalunya disposen dels recursos necessaris per desenvolupar els seus objectius
34. El suport que el Departament de Cultura dona als equipaments culturals municipals és l'adequat

Projecció exterior i cooperació internacional

35. La cultura catalana és reconeguda internacionalment
36. Hi ha un equilibri entre les exportacions i les importacions de béns i serveis culturals amb l'exterior
37. El Departament de Cultura disposa d'una política clara per a la internacionalització de la creació catalana
38. Les polítiques de cooperació amb l'exterior del Departament de Cultura són efectives
39. L'acció del Departament de Cultura possibilita la presència de cultures foranes a Catalunya

Finançament de la cultura

40. L'esforç pressupostari de la Generalitat envers la cultura és ajustat a la realitat econòmica del país
41. El pressupost que el Departament de Cultura destina al meu sector és proporcional a la seva incidència en el conjunt de la cultura
44. Les desgravacions al consum cultural ajudarien a un finançament cultural millor
45. Fomentar el mecenatge milloraria l'economia del sector cultural
46. El Departament de Cultura ha de complementar el sistema de subvencions amb altres tipus de recursos que millorin el finançament de l'activitat cultural.

Coordinació institucional

47. El nivell d'interlocució entre l'Administració i els sectors culturals és òptim
48. Hi ha un repartiment clar de competències entre el Departament de Cultura i les diferents administracions públiques que actuen sobre el territori
49. Una major cooperació entre institucions milloraria els resultats de l'acció cultural
50. És primordial que el Departament de Cultura endegui programes compartits amb altres departaments de la Generalitat

Qüestions actuals

51. És necessari un "pacte per a la cultura" on es defineixin les línies mestres de la política cultural del país
52. En el curt termini es tornarà a implementar un IVA cultural reduït
53. En breu la Generalitat de Catalunya augmentarà la dotació pressupostària que destina a la cultura

Prioritat d'alguns projectes culturals

Indiqueu el nivell de prioritat que donaríeu als projectes culturals següents:

(Nivell de prioritat: molta / força / poca / gens)

- Museu del Còmic i la Il·lustració
- Museu Casteller
- Museu de l'Arquitectura
- Seu de l'Hermitage a Barcelona
- La casa de l'escriptor
- Companyia Nacional de Dansa
- Pla nacional de fotografia

Equip de treball:

Coordinació: Ramon Castells Ros

Tècnics: Gemma Carbonell i Enric Carpio Mutgé

Col·laboradors: Lluïsa Sala i Jordi Auladell

Agraïm a Antoni Laporte d'ARTImetría les seves aportacions a la confecció del qüestionari i la participació de totes les persones que han contestat l'enquesta:

- Jordi Abelló Vilella, Ajuntament de Tarragona
- Sergi Aguilar Sanchís, director de la Fundació Suñol
- Montse Ayats Coromina, presidenta de l'Associació d'Editors en Llengua Catalana
- Nicolás Barbieri, professor i investigador de la Universitat Autònoma de Barcelona
- Montse Barniol, cap de l'àrea de cultura de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols
- Antonio Barrero Guerrero, responsable del Festival Internacional de Cinema en Català
- Jordi Basomba, gerent del Teatre Kursaal
- Josep Berga Vayreda, regidor de cultura de l'Ajuntament d'Olot
- Xavier Bertomeu, administrador del Centre d'Ensenyaments Musicals Felip Pedrell
- Eduard Bertran Coppini, director de l'Institut d'Estudis Fotogràfics de Catalunya
- Daniel Blanch Ponce, president de l'Associació Joan Manén
- Joan Boadas Raset, arxiver de l'Ajuntament de Girona
- Glòria Bordons, directora de la Fundació Joan Brossa
- Juli Bosch Mariano, cap del servei de cultura de l'Ajuntament de Parets del Vallès
- Montserrat Bou Sala, directora general de PROA Productors Audiovisuals Federats
- Miquel Cabal Guarro, director de l'Heliogàbal
- Mercè Canela Garayoa, directora d'Edicions Cavall Fort
- Anna Capella Molas, directora del Museu de Mataró
- Josep M. Carreté Nadal, sotsdirector gerent del Museu Nacional d'Art de Catalunya
- Jordi Casassas Pons, gerent de la Federació d'Ateneus de Catalunya
- Marga Castañer Puig, gerent de MUSICAT
- Xavier Castanyer i Angelet, director del Museu Municipal Josep Aragay
- Carles Coll i Costa, director musical de l'Orquestra de Cambra de l'Empordà
- Jaume Colomer Vallicrosa, director del Bissap
- Gemma Cortabitarte, gerent de l'Associació Professional d'Il·lustradors de Catalunya
- Manuel Costa Fernández, president del patronat de la Fundació Ars
- Carme Cruaños Padrosa, coordinadora del Centre d'Art Contemporani Fabra i Coats
- Josep Cruells i Rovira, president de la Federació de Cors de Clavé
- Sergi Díaz Plaza, coordinació de la xarxa de centres cívics de Barcelona
- Xavier Domènech, president del Clúster Audiovisual de Catalunya
- Artur Duarte, president de MagmaCultura
- Sonia Espí, coordinadora de projectes de Phonos de Fundació Privada
- Marc Ferran Sans, director de l'Institut Municipal de Museus de Reus

- Sílvia Ferreres Català, tècnica de cultura de l'Ajuntament de Tarragona
- Agustí Fructuoso Fernández, director de TPK Art i Pensament Contemporani
- Sònia Gainza Bernal, directora d'Apropa Cultura Consorci de l'Auditori i l'Orquestra
- Josep Miquel Garcia, director de la Fundació Apel·les Fenosa
- Víctor Garcia de Gomar, director artístic adjunt del Palau de la Música Catalana
- Lluís Garcia Petit, director general de l'Institut del Patrimoni Cultural Immaterial
- Ana María García Ramiro, directora de la Biblioteca Canyadó i Casagemes - Joan Argenté
- Clara Gari Aguilera, directora del Centre de Creació Contemporània Nau Còclea
- Andreu Garrido, consultor de Teknecultura
- Joaquim Garrigosa i Massana, director de l'Auditori
- Xavier Gil Dasca, director del Centre Cultural Tecla Sala
- Pere Giménez Trias, cap de redacció de Comunicació 21 / Cultura 21
- Joan Gómez Soriano, president de l'Associació per a la difusió del Folklore
- Xavier Gondolbeu Ramon, vicepresident de l'Associació d'Amics de l'Òpera de Sabadell
- Toni González, consultor de Escena Internacional Bcn
- Tomàs Grau Recto, director artístic de l'Orquestra Camera Musicae
- Albert Guijarro, codirector del Primavera Sound
- Pietat Hernández Núñez, directora del servei de cultura de l'Ajuntament de Terrassa
- Lúdia Hinojo Rojas, gerent de la Fira Mediterrània
- Montse Ingla Mas, editora d'Arcàdia
- M. Carme Jiménez Fernández, directora-gerent de l'Institut Ramon Muntaner
- Josep Ramon Jové Deltell, director Quadrant Produccions
- Gisela Juanet Garcia, cap de producció i comunicació a Viu el Teatre
- Mirna Lacambra Domènech, presidenta de l'Associació d'Amics de l'Òpera de Sabadell
- Julio Lamaña, gestor de projectes de la Federació Catalana de Cineclubs
- Òscar Lanuza, gerent de l'Orquestra Simfònica del Vallès
- Lluís Llobet Martí, director del Centre d'Art i Natura
- Àngel Josep Lopera Broto, president de l'Associació Multicultural Alternativa
- Olga López Miguel, presidenta de l'Associació de Museòlegs de Catalunya
- Margarida Loran Gili, consultora independent
- Montse Majench, directora de l'Acadèmia del Cinema Català
- Montserrat Mallol Soler, directora dels Museus d'Olot
- Joan Anton Maragall, president d'Art Barcelona
- Marià Marín i Torné, secretari tècnic del Gremi de Llibreters de Catalunya
- Iñaki Martí, soci director de The Project Music Company
- Oriol Martí Sambola, director executiu de FiraTàrrrega
- Toni Martin, dramaturg i director d'escena
- Carmina Martínez Boix, cap de creació i difusió de les arts de l'Ajuntament de Sabadell
- Daniel Martínez de Obregón, president del Grup Focus

- Ricard Masjoan, tècnic de producció cultural de l'Ajuntament de Tarragona
- Susana Medina Montes, directora de Terrassa Arts Visuals de l'Ajuntament de Terrassa
- Andreu Meixide, gestor cultural / realitzador audiovisual de Panorama180.org
- Albert Mercadé Ciutat, director artístic de la Fundació Arranz-Bravo
- Rafa Milán, cap de cultura a l'Ajuntament del Prat de Llobregat
- Pep Montes Sala, gerent de l'Associació Catalana d'Empreses del Lleure, l'Educació i la Cultura
- Antoni Munné Caro, editor d'Arcàdia
- Bel Olid, presidenta de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana
- Joan Oller Cuartero, director del Palau de la Música Catalana
- Ramon Orpinell Vilarroig, director gerent de la Fundació Castells Culturals de Catalunya
- Mònica Pagès Santacana, presidenta de Joventuts Musicals de Catalunya
- Maite Palomo Chinaro, gerent d'ACVIC. Centre d'Arts Contemporànies
- Joan Pàmies, director artístic de l'Orquestra de Cambra Catalana
- Jordi Pardo Rodríguez, director general de la Fundació Pau Casals
- Josep Parés i Estil·les, president de la Federació Catalana de Societats Musicals
- Jordi París Fortuny, director del Museu de Valls
- Joan Pau Javega, director del Museu Comarcal de la Conca de Barberà
- Albert Pèlach Pàniker, director general de l'Enciclopèdia Catalana
- Pilar Casas Rom, directora de l'àrea del SAC- cultura i educació de la Diputació de Tarragona
- Teresa Pintó, agent literària de l'agència literària Carmen Balcells
- Jordi Pizarro Valero, president d'Iluminario
- Carme Portaceli Roig, directora d'escena i directora artística de la FEI-Factoria Escènica Internacional
- Gerard Quintana Rodeja, presidència de l'Acadèmia Catalana de la Música
- Andreu Rabal Serrat, secretari general de l'Associació d'Escenògrafs de Catalunya
- Josep Rafecas i Jané, president de la Federació de Grups Amateurs de Teatre de Catalunya
- Tito Ramoneda, president executiu de The Project
- Eulàlia Ribera Sorolla, directora de Rialles, espectacles familiars
- Josep Rigol Muxart, coordinador general d'SCAN Tarragona, Festival Internacional de Fotografia de Catalunya
- Òscar Rodríguez Díaz, director-programador de SAT! Espai Dansat
- Joan Roig Prats, assessor de la junta directiva de l'Associació de Fotògrafs Professionals d'Espanya
- Ramon Rosich i Trullols, director del Museu de la Vida Rural
- Francesc Rossell Farré, cap de sala del teatre municipal de l'Ateneu d'Igualada
- Joaquim Rucabado Aguilar, president de la Confederació Sardanista
- Carme Sais, directora de Bòlit Centre d'Art Contemporani
- Frederic Salas Mañas, regidor de l'Ajuntament d'Alella
- Joan Santaugini Puig, coordinador general de l'Associació de Tècnics de l'Espectacle de Catalunya
- Pepe Serra, director del Museu Nacional d'Art de Catalunya
- Maria Pilar Sierra Artieda, directora del Gremi d'Empresaris de Cinemes de Catalunya

- Josep Maria Solias i Arís, director del Museu de l'Hospitalet
- Rosa M. Sureda Solà, directora Museu Municipal de Tossa de Mar
- Eduard Teixidor Ros, distribució internacional de Mal Pelo
- Laura Terré Alonso, historiadora de la fotografia
- Oriol Toldrà Jordà, gerent del Patronat Municipal Auditori Pau Casals
- Maribel Tomás, coordinadora de Ciatre i de l'Associació de Companyies Professionals de Dansa de Catalunya
- Margarida Troguet Tauli
- Pep Tugues, director del Teatre-Auditori Sant Cugat
- Manel Úbeda Gallart, fotògraf
- David Vila i Ros, dinamitzador lingüístic i escriptor de Tallers per la Llengua
- Francesc Viladiu Illanas, Alter Sinergies
- Josep Maria Villena i Segura, president de Diomira de Barcelona
- Josep Vinaròs Martínez, president de Sabadell més Música - Cobla Simfònica Catalana
- Jordi Vivancos Farràs, director del Concurs Maria Canals
- Josep Vives i Gràcia, Gabinet Tècnic del Departament de Cultura
- Marga Viza Boltas, directora de l'àrea de cultura de la Fundació Catalunya-La Pedrera

Capítol 2

Col·laboracions externes



Polítiques culturals: anàlisi del “currículum ocult”

Judit Vidiella

Escola Universitària ERAM, centre adscrit a la Universitat de Girona



Polítiques culturals: anàlisi del “currículum ocult”

Judit Vidiella - ERAM, centre adscrit a la Universitat de Girona

La relació entre cultura i educació és complexa i no està exempta de tensions i conflictes. Es parla molt sobre què aporten la pràctica artística i el sector cultural a l'educació (com ara renovació, innovació, servei, capital creatiu...), però menys sobre què aporten les pedagogies i el treball educatiu al sector cultural. L'objectiu d'aquest text parteix d'una anàlisi dels paradigmes implícits tant de les polítiques culturals com de les polítiques educatives públiques en els diversos marcs d'enunciació i actuació: local, autonòmic, estatal, europeu, global, etc., però també de les entitats privades i accions polítiques ciutadanes.

Introducció

La política cultural a Espanya depèn en gran mesura del finançament públic, cosa que la fa dependent de l'intervencionisme polític, ja que no existeixen organismes independents —observatoris, instituts— que tinguin capacitat de decisió vinculant. Així mateix, la dimensió educativa en cultura s'entén principalment com a difusió del patrimoni i la necessitat de captar públics per a les creacions culturals considerades legítimes. No obstant això, en l'actualitat es percep un canvi generalitzat a causa de diversos factors. D'una banda, el descens del finançament públic ha portat a impulsar iniciatives d'autogestió, empresarialització i mecenatge privat. D'altra banda, s'exigeix a la cultura l'aportació de beneficis socials més clars, ja siguin econòmics, d'activació empresarial, d'inclusió social, de creació de marca nacional, etc., cosa que ens alerta del risc d'instrumentalització que aquest utilitarisme entranya, així com de l'oportunitat que la crisi econòmica ha brindat als governs per abandonar algunes de les seves responsabilitats en l'àmbit cultural. En aquesta situació complexa i contradictòria, l'educació i la creativitat emergeixen com els nous recursos d'aquesta cultura “útil”, instrument per a la pau, la democràcia i la convivència, per fomentar l'esperit emprenedor i per obrir nous àmbits de desenvolupament econòmic (tot amb la mínima inversió pública).

Polítiques culturals a Catalunya¹

En els darrers anys s'ha replantejat el model vigent de gestió cultural i de suport a la creació artística. Aquest canvi de paradigma està marcat per l'ús de nous termes, com ara “govern creatiu”, “democràcia cultural” o “drets culturals”, amb un èmfasi en la necessitat de desenvolupar estratègies de màxima autogestió, projecció i internacionalització, vinculant les polítiques culturals a la creació i la indústria, en part perquè el mercat de proximitat és limitat i en part perquè el Govern català reforça la seva política exterior. Catalunya compta amb un variat aparell d'entitats autònomes, ens públics, societats mercantils, consorcis i fundacions que impulsen, sobretot, el desenvolupament de les arts, les noves tecnologies i les indústries culturals. En aquest marc adquireixen rellevància dos organismes públics, el Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA) i l'Institut Català de les Empreses Culturals (ICEC), com a impulsors de la producció cultural i de la seva promoció econòmica a través tant de les subvencions a la creació i la investigació com de l'increment de la presència d'empreses culturals catalanes a fires, festivals i mercats internacionals. El CoNCA ha desenvolupat diversos estudis i reflexions sobre el context cultural i educatiu de Catalunya, així com informes reveladors sobre la precarietat de molts treballadors i treballadores culturals, la desigualtat del sector cultural, la saturació d'espais públics per la concentració del turisme, que valora un determinat tipus de producció cultural en detriment de la producció, i la desaparició de molts usos culturals vinculats a l'associacionisme veïnal.

Les polítiques culturals i educatives varien segons el caire ideològic dels partits que governen, de manera que les concepcions sobre educació, cultura, mediació, art, ciutadania i aprenentatge són força diverses, com evidencia la trobada preelectoral organitzada per l'Associació de Professionals de la Gestió Cultural de

1 Aquest text sorgeix de la revisió d'un informe intern previ fruit d'una recerca realitzada conjuntament amb Javier Rodrigo, Aida Sánchez de Serdio i Carla Padró per al projecte *Another Roadmap*. Voldria, doncs, agrair la seva contribució.

Catalunya (APGCC) el 5 de maig del 2015, on totes les formacions polítiques explicitaven la seva perspectiva sobre el foment de l'educació artística i cultural.² A grans trets, podríem revisar les polítiques culturals recents al voltant de tres elements:

Una nova definició i usos de la cultura, que cada cop s'entén més com un instrument, tant per la seva capacitat de generar riquesa com per la seva contribució a la cohesió social. Es vincula amb la prosperitat, el benestar i la qualitat de vida, és a dir, com un dret vital o "dret cultural". Així mateix, es relaciona amb l'explotació dels recursos regionals, la creativitat i les activitats econòmiques; és a dir, es concep com un "recurs" (Yúdice, 2003), com, per exemple, el Pla Integral de les Arts Visuals impulsat pel Departament de Cultura.

Des d'aquesta perspectiva, la cultura ha de justificar que és mereixedora de finançament públic perquè resol o preveu "problemes" en altres esferes socials, fet que està produint una creixent orientació de l'art i la cultura cap a un treball més social, de manera que sovint els conflictes socials es tradueixen en conflictes culturals, simbòlics, de representació o estètics. És el que s'anomena un "gir social i assistencial de la cultura".

Aquest discurs contrasta amb una altra noció, també existent, de la cultura com un element a part i de prestigi empès a la comercialitat de les "indústries creatives", però no com un factor sinèrgic del canvi social; és a dir, queda reservat al "coneixement" i sembla que no en formen part la comunicació o cultura, però sí, en canvi, l'àmbit educatiu. Es tracta d'un enfocament que també fomenten els museus des d'una visió il·lustrada de la cultura que intenta apropar el ciutadà als corrents artístics més recents, sense assegurar una política educativa de base. A la vegada, la cultura es situa també com un element més per a la integració social de les persones immigrades. Aquestes polítiques de reconeixement de la diversitat cultural han anat acompanyades del foment de la identitat nacional i de la llengua catalana, entesa des del govern com a sinònim de cohesió i integració social.

Èmfasi en l'externalització, adoptant el model d'intervenció del sector privat, així com fomentant la participació ciutadana en l'articulació dels assumptes de la cultura. El procés d'externalització dels serveis públics s'ha estès a l'àmbit de la direcció i gestió dels equipaments culturals, amb la creació de nous ens públics (com els patronats o les fundacions públiques de cultura) amb l'objectiu de disposar d'una major flexibilitat i externalització en la contractació i la gestió dels ingressos, cosa que sovint comporta la precarització dels treballadors i treballadores culturals. És el cas de les empreses temporals de serveis culturals, moltes de les quals ofereixen feina per a activitats educatives i de mediació a museus i centres culturals, com Magma, ManpowerGroup Solutions, Expertus i Ciut'art, i que acostumen a pagar a les persones contractades entre 4 i 6 euros l'hora. Així mateix, l'associacionisme i les fundacions privades han passat d'una situació en la qual havien de fer una tasca de suplència d'aquells serveis que no prestaven els poders públics a una altra basada en la col·laboració, la coordinació i la complementarietat amb l'acció de les administracions públiques. I en els darrers anys, el voluntariat ha anat adquirint un paper cada cop més important en els equipaments culturals.

El paper de l'educació, que es situa en tres nivells: a) el repte del desenvolupament de l'ensenyament artístic, que ja és una modalitat del batxillerat actual; encara és aviat, però, per avaluar-ne el resultat i, a més, amb la LOMCE corre el perill de desaparèixer; b) el partenariat entre les administracions d'educació i cultura per al desenvolupament conjunt de programes d'educació artística; c) i les oportunitats que suscita el desenvolupament d'alguns plans territorials d'educació cultural a escala municipal, com el programa "Art i escola" a Vic.

En l'àmbit de l'educació superior, les universitats catalanes ofereixen cursos, màsters i doctorats dirigits a professionals del món de les indústries de la cultura i es preveu el suport a la gestió cultural mitjançant la formació contínua, la identificació de bones pràctiques, el treball en xarxa, la connectivitat entre les organitzacions de professionals i el foment d'intercanvis entre les institucions culturals. Les polítiques educatives a Catalunya es desenvolupen principalment des dels departaments governamentals d'educació, encara que, de manera més puntual, els departaments de cultura també ofereixen activitats destinades a contex-

2 <http://www.gestorcultural.org/actualitat/noticia.php?id=357>.

tos educatius, tant formals com no formals, però l'articulació entre ambdós departaments és molt poca. En menor mesura, també els departaments d'assumptes socials i territorials ofereixen oportunitats per a l'educació i les arts impulsant iniciatives d'educació no formal o de coordinació d'activitats educatives i culturals externes amb la institució escolar. Així mateix, és important comprendre que, per exemple, en el cas concret de Barcelona es superposen tres nivells governamentals: el Govern autonòmic de Catalunya, que té plenes competències sobre educació, amb un enfocament dels currículums basats en la recepció, producció i contextualització cultural; la Diputació de Barcelona, en la qual s'agrupen els municipis de la província de Barcelona, i finalment, el Govern municipal, que també posseeix àmplies capacitats de decisió sobre l'activitat educativa a la ciutat.

En una línia d'acció més propera al territori i que traça ponts entre l'educació formal i la informal, el Departament d'Ensenyament promou els Plans educatius d'entorn, l'objectiu dels quals és coordinar l'oferta educativa d'una diversitat d'agents (formals i no formals, públics i privats) amb la finalitat d'atendre millor les necessitats educatives i posant l'accent en el treball en xarxa. No obstant això, en els projectes relacionats amb les arts que han emergit sota els auspicis dels Plans educatius d'entorn no s'hi percep cap aproximació reflexiva o crítica a la pràctica artística i cultural, sinó que es tendeix a reinscriure la noció de patrimoni o el desenvolupament d'activitats escolars o d'entreteniment i participació dirigida com a oferta. D'altra banda, la Diputació de Barcelona, sota el paraigua de l'Àrea de Cultura, incorpora dos organismes que estableixen ponts amb l'educació des de l'àmbit de la cultura: l'Oficina de Difusió Artística (ODA), que desenvolupa tallers de teatre en els instituts i ofereix cursos introductoris a l'art contemporani, acompanyant les exposicions amb activitats formatives per a públic general, públic específic i escoles, i el Centre d'Estudis i Recursos Culturals, que compta amb un programa de cultura i proximitat dedicat a desenvolupar iniciatives vinculades al territori. Entre les línies de treball n'hi ha una de dedicada a "promoure la intersecció entre la cultura i l'educació, la participació ciutadana i el desenvolupament comunitari". Això es concreta, entre altres coses, en una guia o catàleg d'entitats i una oferta d'activitats per facilitar el contacte entre agents de diversos àmbits i la realització de projectes conjunts.

En l'àmbit de Barcelona, l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona (IMEB) convoca anualment ajudes per fomentar els projectes culturals en els instituts de secundària de la ciutat. Aquesta iniciativa involucra també l'esfera cultural, ja que la mostra de programes té lloc en centres culturals dedicats a les diferents disciplines que engloba, com la dansa, el teatre, la música o les arts plàstiques. Des dels organismes dependents de l'IMEB (el Consell de Coordinació Pedagògica i el Consorci d'Educació de Barcelona) es desenvolupen diverses activitats que permeten conèixer la ciutat i participar en projectes culturals, esportius, de coeducació, d'interculturalitat, d'educació ambiental i de cooperació i solidaritat, que fomenten els valors cívics i democràtics amb intencionalitat educativa.

Les activitats que s'impulsen i coordinen des de l'àmbit municipal es dissenyen a partir del patrimoni i de recursos del tipus cultural existents a la ciutat i busquen la col·laboració entre diferents institucions i entitats per dur a terme propostes integradores de continguts. En l'àrea més específica d'art i educació, es treballa conjuntament amb entitats i institucions de la ciutat per vincular esdeveniments, accions i activitats dels centres. En són alguns exemples *Confluències* (en col·laboració amb l'artista Maria Helguera i el projecte amb alumnat participant al programa Èxit) o *Prototips en codi obert* (xarxa de treball que es desenvolupa en el marc de la plataforma *Arts combinatòries*, de la Fundació Antoni Tàpies, amb la qual s'implica diferents grups, organitzacions i centres d'educació en la realització de projectes d'investigació i d'intervenció entorn de les pràctiques culturals i artístiques contemporànies).

A més d'aquests projectes, a través del Consorci Municipal d'Educació i l'IMEB s'impulsen algunes iniciatives en les quals té un marcat interès *Reflexionart: Tutories d'Art i Creadors en Residència*, un projecte que proposa als artistes que concebin una obra específicament pensada per ser duta a terme conjuntament amb un grup d'estudiants en horari lectiu. En el marc de l'exposició de l'obra realitzada s'organitzen activitats paral·leles amb el públic general, creadors, gestors culturals i la comunitat educativa amb la finalitat de reflexionar sobre la creació contemporània i la introducció d'un projecte artístic en l'àmbit educatiu. El projecte en general està marcat per la idea que l'alumnat ha d'apropar-se a la creació artística a través del coneixement i la participació en el procés d'un artista consagrat, sovint com a assistents de producció. Una altra proposta és *Espais C_Room 13 Barcelona*, impulsada des de la Unitat de Didàctica de les Arts Plàstiques de la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona i el Consorci

d'Educació de Barcelona, amb la col·laboració de l'Escola Superior de Disseny i Art Llotja i l'Institut de Cultura de Barcelona. Inspirada en Room 13 International, es dirigeix a les escoles d'educació primària de Barcelona, que cedeixen un estudi a un artista durant el període d'un any, el qual haurà de compartir amb l'alumnat en diferents moments pactats amb l'escola. Ambdues propostes continuen perpetuant l'aura de l'artista geni, amb la "signatura i autoria" del procés educatiu només a càrrec de l'artista, de manera que es perd una oportunitat per generar espais de decisió, col·laboració i col·lectivitat.

Així mateix, cal destacar el projecte *Autors a les aules*, impulsat per la Institució de les Lletres Catalanes i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i Filosofia 3/18, una associació que promou la proposta educativa a càrrec del Grup IREF, que té com a referent el currículum conegut internacionalment com a Philosophy for Children.

Pel que fa a les polítiques educatives dependents dels departaments d'assumptes socials i territorials, els diversos nivells de l'Administració pública catalana relatius al benestar social desenvolupen (o desenvolupaven fins fa poc) programes de polítiques socials en els quals s'inclou la cultura com a element de cohesió social i de diàleg intercultural, i alguns dels quals s'han vist frenats per l'actual situació econòmica. Aquests programes són els Plans de barri, que depenen del Departament de Territori i Sostenibilitat, i els Plans de desenvolupament comunitari, que depenen del Departament de Benestar Social i Família. Es tracta de macroiniciatives governamentals diferenciades (encara que a vegades es poden coordinar entre si i amb els Plans educatius d'entorn descrits anteriorment), que aspiren al desenvolupament social dels barris en diverses dimensions (urbanística, social, intercultural, educativa, etc.) fomentant la interacció entre agents polítics i civils, així com el treball en xarxa de les organitzacions implicades. En concret, els Plans de barri han fomentat l'aparició d'alguns projectes que treballen amb les arts. Però, malgrat algunes excepcions, no sembla percebre's en aquestes activitats una aproximació reflexiva o crítica a la pràctica artística i cultural, sinó que es tendeix a reinscriure la noció de patrimoni, el desenvolupament d'activitats escolars o d'entreteniment. Una de les excepcions a aquest discurs consisteix en el treball més reflexiu amb l'art i la cultura que ha desenvolupat el col·lectiu LaFundició en el context de Plans de barri a Can Mas de Ripollet amb *Open-roulotte*, que ha generat dinàmiques veïnals transformadores de creació cultural comunitària.

D'altra banda, el Consell de Cultura de Barcelona, un òrgan de participació que incideix en la forma de fer polítiques culturals amb el disseny del Pla Estratègic de Cultura de Barcelona o l'*Informe anual de cultura*, actualment està organitzant una sèrie d'activitats participatives per a la redacció del nou pla de cultures 2016-2026 amb un cicle de taules temàtiques titulat *Proximitats*, dedicat als vincles entre la innovació, diversos llenguatges artístics (arts en viu, música, cinema i audiovisual, disseny, arquitectura, etc.) i, especialment, les interseccions entre educació i cultura. En la conjuntura actual de Govern municipal, alguns programes i equipaments municipals estan renovant els seus càrrecs directius mitjançant convocatòries públiques que introdueixen mecanismes participatius a través de concursos públics: La Virreina Centre de la Imatge, Festival Grec de Barcelona, Museu Picasso, Museu Etnològic i de Cultures del Món, El Born Centre Cultural, Fabra i Coats - Centre d'Art Contemporani de Barcelona.

A la trobada *Cultura Viva*, realitzada els dies 1 i 2 de març del 2016, es van debatre "les polítiques públiques de la cultura en un nou marc polític que té com a objectiu primordial posar les institucions al servei de la ciutadania, transformant-les en espais més oberts i accessibles mitjançant la implementació de mecanismes per fomentar la transparència i el disseny de processos participatius" i s'hi indagava sobre la cultura entesa com a bé comú a partir de quatre blocs articuladors: "valors i economies de la cultura", "gestió comunitària de la cultura", "laboratoris de la ciutadania" i "institucions de la memòria: accés i transparència d'arxius i patrimoni".

Polítiques educatives de fundacions privades

Tot i que la cultura, l'art i l'educació a Espanya i Catalunya són àmbits tradicionalment finançats amb diners públics, existeixen també nombroses entitats privades i fundacions que desenvolupen força activitat en aquests camps. Entre les grans fundacions privades a Espanya que ofereixen programes que despleguen activitats educatives centrades en les arts i la cultura, sovint amb voluntat d'integració, desenvolupament de capacitats socials i personals o de transformació social, trobem la Fundació Santillana, l'Obra Social "la

Caixa", el Banc de Sabadell o la Fundació Marcelino Botín, una de les més importants amb projectes com a) el Programa d'Educació Responsable; b) el Màster en educació emocional, social i de la creativitat; i c) la Plataforma Botín per a la Innovació en Educació. Les tres iniciatives s'emmarquen en un únic discurs sobre la creativitat i la intel·ligència emocional que connecta ambdues dimensions amb el benestar personal i col·lectiu.

La Fundació Telefònica aposta per la qualitat educativa com a vehicle de transformació social amb l'ajuda de les noves tecnologies i les competències digitals d'innovació en l'ensenyament a distància, el *flip learning*, etc. Entre els projectes als quals dona suport, hi ha l'Escola d'Educació Disruptiva, coordinada per Maria Acaso i el seu concepte de "rEDUvolution", amb un enfocament a les pedagogies del cos, les pedagogies *queer* i la col·laboració no només en els contextos educatius formals, sinó també en l'educació en museus. Així mateix, la Fundació Daniel & Nina Carasso, que entén l'art com un vector per al desenvolupament personal i com un mitjà per a l'exercici de la ciutadania i la comprensió de la societat, subvenciona diversos projectes, entre els quals destaquen els programes educatius *Expressart* i *Hemisferi dret*, del MACBA el 2014; els *Planters* de la província de Girona per ConArte; *Cinema en curs*, a càrrec de A Bao a Qu, etc. En general, en el discurs de moltes d'aquestes entitats es percep una gestió funcional de la subjectivitat i les emocions, així com de la creativitat, per a la reducció dels conflictes, i s'aspira a una normalització de la identitat tant individual com col·lectiva, de manera que s'adaptin a uns imperatius poc problematitzadors de la idea de "felicitat". En aquest context, l'educació i l'art són concebuts com a recursos o instruments "positius" que possibiliten aquesta regulació beneficosa; en cap cas no es consideren el conflicte, el dissens o la fricció com altra cosa que com a problemes que cal eliminar.

És important mencionar que aquestes fundacions privades acostumen a donar ajudes a projectes ja consolidats o capitalitzats, de manera que grups més emergents i emprenedors no capitalitzats ho tenen més difícil. Aquest fet pot acabar comportant que hi hagi poca diversitat en l'ecosistema i es produeixi un cert "colonialisme" o, com diu Helena Ojeda (2014), una cultura transgènica, i podríem dir també una educació transgènica, que no deixa que creixin iniciatives més locals enfront de la importació d'altres projectes i formats forans "més vistosos i que reben el suport d'organismes internacionals. Segons Xavier Urbano (2016), l'empresarització del teixit cultural ha fet que moltes entitats i associacions es transformin en empreses per poder accedir a ajudes i subvencions transformades en "crèdits tous".

S'incrementa el protagonisme que tenen les fundacions, entitats i escoles en el discurs de la creativitat com a innovació educativa, les quals actuen com a *lobbies* de la innovació pedagògica i l'excel·lència. És el cas, per exemple, de les escoles jesuïtes i de la Fundació Jaume Bofill amb el programa *Magnet*, en col·laboració amb el Departament d'Ensenyament i l'Institut de Ciències de l'Educació de la UAB, inspirat en les *magnet schools* dels EUA, o el programa *Tàndem* de la Fundació Catalunya - La Pedrera en partenariat amb diverses institucions: tots dos estan basats en l'especialització curricular en alguna matèria singular, com la música, la ciència, l'audiovisual, les arts, etc. Aquestes iniciatives estan generant un gran impacte pels canals de difusió i les estratègies de màrqueting amb què compten, que sovint invisibilitzen altres genealogies i línies de renovació pedagògica de tradició pública i llibertària. Una pregunta que ens hauríem de fer és fins a quin punt aquest discurs de l'èxit educatiu, l'excel·lència i la innovació fomentat per aquestes entitats respon al discurs implícit de la rendibilitat acadèmica fruit del capitalisme cognitiu, ja que el treball per projectes i el currículum al voltant de les arts i la cultura evidencia una millora en el rendiment escolar, i prepara les persones per adaptar-se al sistema universitari i el mercat laboral neoliberal.

Política educativa i de mediació als museus i equipaments

En l'àmbit d'ENF no podíem deixar de banda el pes fonamental que els museus, centres d'art i equipaments culturals tenen a l'hora de repensar l'encreuament entre educació i cultura, ja que en les últimes dècades s'han constituït com a espais de debat i formació alternatius vers una institució escolar que ha vist com es reduïen l'horari i l'abast dels seus programes d'educació. Els museus no només proveeixen de les tradicionals activitats puntuals per a escolars (visites, tallers, etc.), sinó que també participen en projectes educatius en xarxa a més llarg termini, en col·laboració amb escoles i associacions. Fins i tot en alguns casos despleguen activitats que conviden els participants a construir un aprenentatge proper a la crítica institucional i política. No obstant això, en el panorama espanyol aquests desenvolupaments són recents

i encara hi conviuen múltiples paradigmes contradictoris d'educació artística. Els més crítics i transformadors s'han d'enfrontar a unes institucions històricament autoritàries i poc propenses a deixar-se qüestionar per les propostes que procedeixen de l'àmbit educatiu. D'altra banda, ha sorgit recentment una tendència en els discursos institucionals que aposta per una pedagogia radical liderada per la producció artística i comissarial, que considera que les activitats dels departaments educatius dels museus són paternalistes i reproductives, deslegitimant així de nou l'esfera educativa. A tot això cal afegir-hi l'endèmica precarietat i provisionalitat del personal educador als museus, els quals s'han vist empesos per les retallades a haver de reformular els seus programes pel que fa a impacte i dades quantitatives d'increment de públics. Aquestes tensions polítiques, teòriques i materials condicionen i fins a cert punt limiten la consolidació d'una educació en museus que encara està lluny de les tradicions d'altres països. Els paradigmes i discursos sobre les funcions de les institucions són molt variats (afirmatiu, orientador, compensador, dinamitzador, assistencial, substitutori, reproductiu, deconstructiu crític i transformatiu), de manera que aquests equipaments conceben la tasca educativa de diverses maneres:

- Com un model comunicatiu i de transmissió, entenent la mediació com una eina d'accés i “traducció”, i com un model d'aprenentatge basat en el llenguatge i els models expressionistes o del coneixement de l'obra d'art.
- Com un model que interpreta la construcció social del significat i la manera com les identitats i cultures són representades als museus.
- Com el paradigma que connecta art, creativitat i ciència, com el CityLab de Cornellà, el treball del CCCB Lab de Barcelona, el CaixaForum amb el projecte *Districte 3* i el Museu del Disseny de Barcelona.
- Amb el discurs que genera línies de treball sobre l'emancipació de l'obra d'art i l'autonomia de l'educació, partint de la dimensió política de l'experiència estètica com a eix clau i que aposta per l'expansió de l'art en altres camps i pràctiques comunitàries, com el centre ACVic o La Panera de Lleida, entre altres.
- Com el model que atorga poder i autoria als públics i visitants produint projectes culturals des de diverses mirades, amb la participació de les comunitats de recerca i aprenentatge, i engegant complexos processos de col·laboració, com el projecte *Cohabitar entre- [Emergències institucionals / pràctiques artístiques / processos col·lectius]*, de la programació de Fabra i Coats - Centre d'Art Contemporani, que treballarà al voltant de les pràctiques artístiques i espais socials a càrrec dels col·lectius Identitat, LaFundició, Sinapsis i Transductores, autors d'un programa que es planteja com un dispositiu per activar el centre d'art com a creador i catalitzador d'interaccions entre pràctiques artístiques i espais socials. Els eixos temàtics d'aquesta proposta — *Desbordar la cultura, Drets de la ciutat i Espais en transició*— tenen com a finalitat la generació de pràctiques artístiques amb processos de mediació i implicació urbana per mitjà de casos d'estudi locals i internacionals, entesos com a catalitzadors de debat i socialitzadors de coneixement, intervenint en processos de creació col·lectiva.

Un perill que corren aquestes iniciatives situades en l'anomenat “gir educatiu” en el discurs comissarial és el del “segrest estètic”, ja que acaben per museïtzar la dispersió d'iniciatives educatives i processos de recerca i treball col·laboratiu. El potencial que tenen en el seu territori es dilueix si com a espectadors únicament visitem l'exposició i no el context en el qual s'han generat aquests projectes educatius, amb tota la seva complexitat.

Associacions i ciutadania activa en la formació

Establir una distinció dualista entre projectes institucionals i projectes radicals o independents no té gaire sentit, ja que cada cop més s'estableixen complexes relacions de diàleg, col·laboració, interdependència material i personal entre centres cívics, vivers, fàbriques culturals, equipaments de proximitat, agents independents, tècnics, etc., com ara l'organització no lucrativa per promoure la cultura musical Indigestió —que publica la revista *Nativa*—, LaFundició, el Forn de teatre Pa'tothom o l'Espai Germanetes.

Ha tingut lloc l'eclosió d'iniciatives i experiències d'educació popular i ciutadania activa, menys coordinades i sistematitzades, i agrupades al voltant d'associacions veïnals, sindicats, casals, ateneus autogestionats,

cooperatives, que prenen la iniciativa des d'una altra política cultural en negociació amb la institucional, amb projectes d'educació popular per afavorir la participació social emancipada dels ciutadans, vinculats a pràctiques de desenvolupament comunitari i animació sociocultural. Conceptes com cogestió, gestió col·laborativa, gestió ciutadana, gestió comunitària, gestió cívica, gestió directa, polítiques cíviques, urbanisme participatiu, polítiques culturals de proximitat, etc., ens porten a una anàlisi i debat de les diferents fórmules de gestió de béns, recursos i activitats públiques que apunten cap a la participació ciutadana i les noves institucionalitats, com la Plataforma d'Entitats de Gestió Ciutadana.

Tots aquests tipus d'accions i formes d'organització política plantegen un nou espai per a l'educació ciutadana transformativa i ens fan repensar nous escenaris possibles per a l'educació artística i cultural. Cal mencionar el canvi de percepció que han experimentat els ateneus, ja que la dicotomia que tradicionalment hi ha hagut entre alta i baixa cultura, o cultura de mercat global i cultura popular i de proximitat, ha demarcat els ateneus i casals com a espais de cultura d'accés, aculturació i alfabetització, i no tant com a centres d'experimentació, innovació social i autogestió. Entitats com el Casal de Joves Roquetes, l'Ateneu Popular 9Barris, l'Ateneu Candela, el Casal de Barri del Guinardó, l'Ateneu Flor de Maig, el Casal de Barri Prosperitat, el Centre Cultural la Farinera al Clot, etc., s'erigeixen com a centres culturals de segona generació, amb experiments de cooperació cultural, procomú, gestió comunitària, economia social, cultura local i circulació de sabers i aprenentatges diversos, de mestissatge de cultures. Enfront d'aquest tipus d'ateneus, apareixen també els anomenats ateneus o centres cívics de fabricació als quals l'Ajuntament de Barcelona va donar suport en la candidatura anterior, com el Fab Lab al barri de la Meridiana, en col·laboració amb la International Fab Lab Association i el Massachusetts Institute of Technology (MIT), i l'Ateneu de Fabricació de les Corts, que s'erigeixen com a centres de producció i investigació digital, i que promouen la idea de *smart city* i el *learning by doing*, de fabricació d'artefactes per facilitar la vida de l'entorn.

Discursos de política cultural internacional

Les directrius del Consell d'Europa i la UNESCO aposten per un model de "ciutat educativa", enfocat a concebre la cultura com un instrument que afavoreix el desenvolupament econòmic. La noció de cultura s'entén des de tres enfocaments: cultura com a identitat (propietat), cultura com a pràctica que és creativa (universal, amb la idea que la creativitat és en tota forma de treball) i cultura com a educació i transformació de la societat (on les polítiques tenen un pes clau). Què passa quan apliquem aquestes nocions a un nivell local? Quines transformacions crítiques han sofert aquests tres conceptes de la cultura amb altres conceptes i paradigmes? En aquest sentit s'ha creat un pol crític internacional amb les directrius de la UNESCO: la xarxa internacional Another Roadmap (AR), que ha generat un projecte, l'*Another Roadmap School* (ARS)³— ambdós coordinats per l'Institute for Art Education (IAE), de la Zurich University of the Arts (ZHdK)—, en la qual participen fins a 22 grups de treball clústers (museus, universitats, institucions culturals, centres educatius, entitats i associacions) de quatre continents, amb un grup estatal, l'anomenat Escuela Otra Hoja de Ruta (Intermediae Madrid, Tabakalera Donosti, i Transductores, Sinapsis i Col·lectivacions a Barcelona). La xarxa té el seu origen en la necessitat de pensar, investigar i desenvolupar críticament pràctiques d'educació per a les arts a partir de la publicació del *Roadmap for Arts Education*, elaborada per la UNESCO en la primera conferència mundial sobre educació artística de Lisboa el 2006 i en el 2010. Les àrees principals de la xarxa són: 1) abordar críticament l'hegemonia d'una educació de les arts colonial i occidental; 2) analitzar les polítiques i pràctiques de l'educació per a les arts (i el creixent interès pel rol de la creativitat); 3) apuntar alternatives i desenvolupar altres paradigmes per a la recerca i la pràctica de l'educació de les arts. Resumint, una anàlisi del full de ruta de la UNESCO ens mostra que aquest:

Parteix d'afirmacions neutrals i positives de la cohesió i el desenvolupament social. Quan es fa referència a la noció de crítica, només es fa entenent-la com a "criteri" i "discerniment", molt connectat a les qualitats que ha de tenir el consumidor informat, però no en termes d'accés als drets democràtics i socials, de lluita contra la injustícia social, l'exclusió, les desigualtats de poder...

3 <http://iae.zhdk.ch/iae/english/research-development/projects/another-roadmap-for-arts-education-ongoing/> i <http://another.zhdk.ch/about/>

Presenta l'art i la cultura de manera positiva. Fins a quin punt obren espais per a la transformació crítica o reproduïxen les relacions de dominació existents? L'art es defineix d'una manera dual i aproblemàtica: a) vinculada a la fantasia, la creativitat, l'emoció, l'expressió, b) com a recurs per a les indústries culturals.

És un document genèric i regulador; no entra en les condicions organitzatives i de cooperació necessàries per construir un programa d'educació. No descendeix a cap nivell específic ni es connecta amb les condicions específiques que prevalen a cada país.

Promou un consens neutral, universalitzador i estàndard de la diversitat cultural, que es vincula amb la tolerància social quasi des de l'exotisme i la mera exhibició de la diferència, cosa que porta a una neutralització i homogeneïtzació social.

Quan s'hi parla de l'educació, es refereix només a l'educació formal o informal institucionalitzada, i no considera les pedagogies radicals i els espais no formals fora dels circuits legítims per les institucions. Tampoc no menciona altres grups interdisciplinaris no artístics.

És un document bastant consensuador i no preveu directrius per a les situacions de conflicte, ni tampoc no té en compte la complexitat dels processos d'educació col·laborativa.

Presenta l'educació artística com la solució, sense qüestionar globalment el sistema educatiu i les relacions de poder que, per exemple, es donen amb els artistes als centres escolars, o la precarització del sector en un context global de crisi.

Les bones pràctiques dels casos d'estudi que s'hi presenten són reconstruïdes tan superficialment que no estan contextualitzades ni s'hi mencionen els processos de negociació o les condicions d'execució.

El Consell de Ministres de Cultura aprovà el 2007 l'Agenda Europea per a la Cultura, un marc de referència amb el qual s'establí per primer cop una estratègia d'acció cultural europea. El pla de treball en matèria de cultura per al període 2015-2018 ha establert sis prioritats que es centren en quatre àrees: a) cultura accessible i integradora; b) patrimoni cultural; c) sectors cultural i creatiu: economia creativa i innovació; d) promoció de la diversitat cultural, la cultura en les relacions exteriors de la UE i de la mobilitat. D'altra banda, *Europa Creativa* és el nou programa de la UE per al període 2014-2020 destinat a impulsar els sectors cultural i creatiu, amb un pressupost global de 1.460 milions d'euros. Així mateix, el subprograma Cultura de la Comissió Europea considera que en el període 2014-2020 almenys 8.000 organitzacions culturals (públiques o privades, amb o sense ànim de lucre) i 300.000 artistes, professionals de la cultura, rebran suport per creuar les fronteres i adquirir experiència per desenvolupar un perfil internacional.

A poc a poc, en aquest marc de convergència europea apareixen noves organitzacions que reclamen representar les institucions artístiques internacionalment, com la recent International Federation of Arts Councils and Culture Agencies (IFACCA), una xarxa global de consells de les arts i ministeris de cultura amb membres afiliats de vuitanta països, que proporcionen serveis, informació i recursos als membres de la xarxa, elaborant plans estratègics i informes. Amb aquestes organitzacions, es crea un mercat globalitzat de les arts i les produccions culturals, un màrqueting cultural que pot excloure aquells agents que no estan interessats a treballar a través d'aquestes xarxes o que no les coneixen, ja que té un discurs molt enfocat a l'impacte social, cultural i econòmic de l'educació de les arts i la cultura, amb recomanació de recursos humans i partenariats per incentivar el patrimoni, la integració social i cultural.

També és fonamental l'Agenda 21, un document d'abast mundial aprovat el 2004 que proposa polítiques i accions de ciutats i governs locals per al desenvolupament cultural, amb un compromís envers els drets humans, la diversitat cultural, la sostenibilitat, la democràcia participativa i la generació de condicions per a la pau. La Comissió de Cultura té l'objectiu de promoure la cultura com a quart pilar de desenvolupament sostenible a través de la difusió internacional i la implementació local de l'Agenda 21 de la cultura, promovent l'intercanvi d'experiències, el treball en xarxa i el desenvolupament de projectes, la sensibilització i el *lobby* per al desenvolupament de polítiques culturals, ja que el discurs actual del desenvolupament sostenible es centra en el medi ambient, la inclusió social i l'economia, i deixa de banda la cultura, que es considera només com un bé instrumental. Per aquest motiu, l'Agenda 21 de la cultura proposa reforçar les polítiques culturals locals en cultura com un element fonamental del model de desenvolupament, i caldria també fer un pont entre educació formal i no formal.

Finalment, cal esmentar l'Associació Internacional de Ciutats Educadores (AICE), sense ànim de lucre, fundada el 1994 i concebuda com una estructura permanent de col·laboració entre els governs locals compromesos amb la Carta de Ciutats Educadores, un full de ruta de les ciutats que la componen (470 ciutats de 36 països de tots els continents). Els seus objectius són, entre d'altres, proclamar i reclamar la importància de l'educació a la ciutat; posar en relleu els vessants educatius dels projectes polítics de les ciutats associades; promoure, inspirar, fomentar i vetllar pel compliment dels principis recollits a la Carta de Ciutats Educadores (Declaració de Barcelona) a les ciutats membres, així com assessorar i informar els membres sobre el foment i la implantació d'aquests. El discurs al voltant de l'educació en cultura comparteix la idea de democratitzar l'accés a la cultura, i de promoure tant les iniciatives d'avantguarda com la cultura popular, la creativitat i la innovació cultural com un factor important de desenvolupament socioeconòmic de les ciutats i com a via d'inclusió de col·lectius desfavorits.

Bibliografia

Bamford, A., i Wimmer, M. (2012). *The role of Arts Education in enhancing school attractiveness: a literature review*. http://www.kulturnibazar.si/data/upload/school_attractiveness_paper_final_website.pdf

Carbó, G. (2016). *L'assignatura pendent, converses sobre educació, política i cultura*. Girona: Ed. Accent.

Fina, X., i Subirats, J. (2011). *Proximitat, cultura i tercer sector social a Barcelona*. Barcelona: Icària.

Ojeda, H. (2014). "La cultura transgènica". A: *Nativa* <http://www.nativa.cat/2014/02/la-cultura-transgenica/>

Pascual, J., i Dragojevic, S. (2007). *Guía para la participación ciudadana en el desarrollo de políticas culturales locales para ciudades europeas*. Barcelona, Bucarest i Amsterdam: Fundació Interarts, Asociación ECUMEST i Fundación Europea de la Cultura.

Sánchez de Serdio, A., i López, E. (2011). *Políticas educativas en los museos de arte españoles. Los departamentos de educación y acción cultural*. A: diversos autors. *Desacuerdos 6*. Arteleku-Diputación Foral de Gipuzkoa, Centro José Guerrero Diputación de Granada, MACBA i Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía (pp. 205-221).

UNESCO (2006). *The road map for arts education*. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Arts_Edu_RoadMap_en.pdf

Urbano, X. (2016). "Monòleg cultural a l'Ajuntament de Barcelona". A: *Directa*, <https://directa.cat/monoleg-cultural-lajuntament-de-barcelona>.

YProductions (2009a). *Innovación en cultura. Una aproximación crítica a la genealogía y usos del concepto*. Madrid: Traficantes de sueños.

— (2009b). *Nuevas economías de la cultura*. Barcelona: YProductions. http://www.ypsite.net/recursos/investigaciones/documentos/nuevas_economias_cultura_yproductions.pdf.

Yúdice, G. (2003). *El recurso de la cultura. Usos de la cultura en la era global*, Barcelona: Gedisa.

Educació i cultura en l'àmbit no formal: encreuaments i desafiaments

Judit Vidiella

Escola Universitària ERAM, centre adscrit a la Universitat de Girona

X X



Educació i cultura en l'àmbit no formal: encreuaments i desafiaments

Judit Vidiella - ERAM, centre adscrit a la Universitat de Girona

La proliferació de discursos sobre educació en les actuals pràctiques artístiques i culturals ens porta a repensar les divisions tradicionals entre educació formal, no formal i informal. La “professionalització” i emergència de figures com l'artista-educador, el mediador cultural, l'artista comunitari, etc., i el sorgiment de termes com “gir educatiu”, “gir creatiu” i “gir social” en la cultura, obren un debat sobre els papers tradicionals de l'artista i l'educador o educadora, sobre la producció de coneixement i la participació en les pràctiques culturals, les condicions de treball del sector, el rol que la cultura i l'art tenen en l'educació formal, els encreuaments entre contextos formals i no formals com a espais experimentals d'innovació i professionalització, les aportacions d'iniciatives excèntriques que aporten una mirada crítica a l'educació i la noció de creativitat, etc. Quins són els reptes i desafiaments de les polítiques culturals i educatives per a aquest espai d'emergència potencial i híbrid? En quina mesura conflueixen les polítiques locals amb els marcs internacionals i globals?

Hibridacions en l'educació formal, no formal i informal

Els termes “educació formal” (EF), “educació no formal” (ENF) i “educació informal” (EI) han estat força discutits en els darrers quinze anys en l'àmbit acadèmic, perquè ja no responen a la tradicional divisió exclouent a causa de la complexa i híbrida situació dels processos educatius actuals. Tradicionalment, **l'educació formal (EF)** s'ha referit a tota acció educativa que es dona en el marc del sistema educatiu reglat, cronològicament graduat i jeràrquicament estructurat, és a dir, regulada per lleis i realitzada en un sistema públic i privat legitimat amb professionals preparats, pagats i reconeguts amb un sistema credencial per complir aquesta tasca, i avaluada per uns sistemes de control quant a rendiment i eficàcia (inspectors, proves PISA...). Sovint s'ha equiparat el sistema educatiu amb l'educació reglada, però no és del tot acurat, ja que existeix una educació reglada no formal, com per exemple la formació de monitors en temps lliure o d'animadors juvenils, regulada per decrets i ordres que són publicats al BOE, competència de les comunitats autònomes, i que sovint depenen d'organismes de joventut i no de les conselleries d'educació.

Tot i que el terme **educació no formal (ENF)** és relativament recent, les primeres formes d'aquesta educació apareixen a Europa a finals del segle XIX, lligades al procés d'industrialització i les idees democràtiques. En els seus orígens, l'educació no formal es basava en l'educació de persones adultes, especialment en l'alfabetització. A més de les iniciatives dirigides a adults, l'educació no formal té un fort pes en la població infantil i juvenil a través d'activitats extraescolars, entre les quals cal destacar l'escoltisme i l'esplai. Posteriorment, Coombs popularitzà aquest terme a finals dels anys seixanta (Coombs i Ahmed, 1974; Trilla, 1992) quan la institució escolar comença a entrar en crisi a causa dels canvis socioeconòmics. S'associa a grups, col·lectius i organitzacions de la comunitat i la societat civil, i comporta un procés educatiu voluntari, intencionat, planificat però flexible, que es caracteritza per la diversitat de contextos, mètodes, estratègies, activitats, recursos, àmbits i continguts en els quals s'aplica. Al mateix temps, però, comparteix elements amb l'EF, ja que ambdues parteixen de principis teòrics d'aprenentatge (encara que puguin ser diversos), i són intencionades i planificades amb la sistematització d'uns objectius i continguts, preveient els espais, agents, recursos, temps i activitats específiques. La majoria de vegades no comporta l'obtenció de certificats, excepte, com hem dit anteriorment, del cas de l'educació no formal reglada. L'ENF es desplega en activitats socioculturals, lúdiques i també socioassistencials, i ha anat guanyant pes específic dins de l'educació a mesura que les seves pràctiques s'han anat professionalitzant, però també pels canvis produïts en la societat de la informació i el coneixement, i pel context laboral neoliberal i precari que ha retallat les prestacions d'educació formal pública, i que exigeix un marc d'educació permanent per a la vida i l'actualització constant dels coneixements. Resumint, podríem taxonomitzar les seves funcions en:

- Funcions relacionades amb l'educació formal (substitució, suplència, reforç, compensació, col·laboració, mediació, etc.).
- Funcions relacionades amb el treball (formació laboral, reciclatge, inserció...).

- Funcions relacionades amb l'oci i la formació cultural (des)interessada (activitats artístiques, d'animació sociocultural, esportives...).
- Funcions relacionades amb altres aspectes de la vida quotidiana i social (programes d'educació sobre el consum, activitats de voluntariat o associacionisme...).

Les àrees d'actuació de l'ENF són diverses (Herrera, 1993, i Pastor, 1999):

- **Educació ambiental.** Aquesta àrea ha tingut un gran desenvolupament també a l'EF amb les anomenades Escoles Verdes, impulsades per la Generalitat de Catalunya mitjançant el Programa d'Escoles Verdes, o a través dels diferents ajuntaments i programes d'educació ambiental de l'Agenda 21, que impulsen programes d'educació per a la sostenibilitat, tant en centres educatius com en activitats d'ENF de participació i implicació ciutadana i de tota la comunitat educativa.
- **Educació social,** dedicada a promoure el desenvolupament de les capacitats socials d'individus i grups com ara la socialització, l'adquisició de competències socials, la formació política dels ciutadans, prevenció i control social, treball social educatiu, etc.
- **Animació sociocultural i de desenvolupament comunitari,** entesa com els processos socioeducatius que pretenen la transformació d'una realitat social, la millora de les condicions socials d'un grup i/o comunitat partint dels seus contextos i recursos, i per mitjà de la participació. També inclou la **pedagogia del lleure**, que recull les activitats generades en el temps lliure i enteses com a pràctiques educatives; com per exemple, el centre Artibarrí.
- **Educació ocupacional,** formada per aquelles pràctiques que fomenten l'adquisició de competències professionals per a la inserció laboral.
- **Educació per a la salut.** Aquesta àrea s'ocupa de la prevenció de malalties i el foment d'hàbits saludables, l'educació per al consum i els drets del consumidor. Així mateix, fomenta una anàlisi crítica de la cultura visual i dels patrons de consum responsables, i també l'artteràpia i l'art en contextos sanitaris.
- **Educació en valors,** com ara la igualtat, el respecte a la diversitat, la participació democràtica, l'educació per a la pau i l'educació intercultural. Aquests valors han estat revisats recentment amb les aportacions dels discursos feministes, de diversitat sexual *queer* i postcolonials, que han subratllat el perill de caure en discursos celebradors, exotitzadors i pacificadors de la diferència, que invisibilitzen les relacions de poder i neutralitzen el conflicte. Un exemple és la formació intercultural¹ impulsada per l'Ajuntament de Barcelona, que pretén fomentar el coneixement de la diversitat artística i cultural de Barcelona "lliure de rumors i estereotips" a través d'activitats vinculades a l'Estratègia BCN Antirumors i/o la Xarxa BCN Antirumors o el treball de l'entitat Forn de Teatre Pa'tothom.
- **Educació en cultura i art,** centrada en el coneixement, la difusió i la conservació de la cultura i el patrimoni, la democratització de la cultura, el consum cultural i la formació artística i creativa (tallers, activitats manuals...), però també en els programes, seminaris i jornades del sector cultural i artístic, cada cop més productor de saber i debats crítics sobre les tensions del sector. Així mateix, cal fer esment de la quantitat d'iniciatives interdisciplinàries que empren estratègies artístiques però que s'encreuen amb els àmbits anteriors. La creixent desaparició de l'educació artística al currículum de l'EF de secundària i batxillerat comporta l'augment d'un gran nombre d'ofertes educatives per part d'entitats, col·lectius, organismes, centres culturals, biblioteques públiques, centres hospitalaris i museus. Aquestes ofertes, dirigides tant a la ciutadania en general com a la professionalització d'artistes i treballadors i treballadores culturals, consisteixen en estudis *online*, programes d'estudis independents (com ara el Programa d'Estudis Independents, PEI, al MACBA) i convocatòries de projectes educatius (Sala d'Art Jove, En Residència, el viver de Fabra i Coats a Barcelona...) i de mediació amb l'entorn (Idensitat, UNZIP, Sitesize, Experimentem amb l'ART, associació Trama Serveis Culturals, TransFORMAS, entitat professional de producció i formació artística en arts escèniques i audiovisuals, l'associació cultural Agost Produccions, La Central del Circ...), que obren un marc de desenvolupament i col·laboració híbrid. Com a línia d'acció futura, seria interessant comptar amb la possibilitat de crear un Programa d'Escoles Culturals inspirat en el Programa d'Escoles Verdes que apostés per l'art i la cultura com a eix vertebrador de l'aprenentatge, seguint l'Agenda 21 de la cultura.

¹ <http://interculturalitat.bcn.cat/bcnacciointercultural/ca/formacio-interculturalitat>

L'educació informal (EI) es refereix a aquells moments educatius que no han estat específicament preparats com a situacions d'aprenentatge, però que són una font d'experiències educatives, encara que no és tan clar que no hagin estat intencionades. Comprèn el que entendríem com a interaccions amb amics, familiars, companys de feina, activitats d'autoaprenentatge i socialització, jocs, aficions, viatges, lectures, visites a museus i centres d'art, biblioteques, centres socials, ludoteques, etc., i tot el que es produeix en els mitjans de comunicació (televisió, revistes, diaris, internet, radiodifusió, etc.).

Tanmateix, aquesta distinció parcel·lada entre EF, ENF i EI cada cop es posarà més en qüestió per la constant xarxa de relacions entre agents que generen propostes que s'hibriden en els diversos àmbits. Així doncs, la classificació tripartida no s'hauria de veure en una tensió excloent, sinó com un complex encreuament. Tradicionalment, la denominació “no formal” i “informal” ha posseït una certa càrrega semàntica de contraposició amb la denominació “formal”, ja que connota que un “més enllà de l'escola” només es pot definir per oposició negativa a la “formalitat” de l'educació reglada, com si les pràctiques d'aquest entorn no formal manquessin d'especificitat i estructuració. Però, potser per la devaluació en la percepció social de l'EF, molt ancorada a un currículum vuitcentista i a un estancament del saber que, més que produir-se, es reproduïx i a unes pràctiques repetitives i constrenyidores, així com a les retallades en educació i els canvis legislatius que han minvat i devaluat significativament l'educació en arts i humanitats, el cert és que sembla que l'educació no formal s'està erigint com un pol d'innovació.

Educació no formal en l'àmbit artístic i cultural: dilemes i reptes

Des dels anys seixanta es produeix un increment de la importància del treball de col·lectius i grups d'art en el camp de la producció cultural i artística, en els contextos socials i comunitaris i, més actualment, en l'expansió del rol de l'artista com a investigador, educador, mediador i productor cultural. Aquesta situació ha comportat la necessitat i oportunitat de repensar les contribucions del camp de l'art contemporani al camp educatiu i a les maneres en què ambdós s'han interrelacionat: des d'una relació estètica de la pedagogia fins a una relació instrumental i/o col·laborativa. El desenvolupament del concepte d'educació en la pràctica artística i el treball en mediació artística com un terreny intermedi de comunicació-educació-participació en les arts i la cultura ens plantegen noves formes d'apropar-nos a la producció del coneixement que reprenen enfocaments biopolítics i crítics. Amb l'actual crisi econòmica i el context neoliberal, els contextos d'educació formal, especialment les universitats, es veuen impulsats a formar els seus estudiants per als canvis constats, l'adaptabilitat, la flexibilitat i la retòrica de l'excel·lència, però es presta poca atenció als contextos de praxi on s'ubiquen educadors i educadores, i treballadors i treballadores culturals, així com a les seves experiències professionals. Conceptes com “innovació educativa” on el diàleg entre universitat i empresa s'incentiva per impulsar el coneixement fomenten la mobilitat no només dels estudiants, sinó també dels investigadors i docents, els quals busquen en la recerca una resposta als canvis i la crisi de la societat globalitzada. Si l'opció de l'educació formal era una de les principals sortides laborals dels graduats en Belles Arts i, arran de la crisi, també dels graduats en Arquitectura un cop acabaven la carrera, molts dels quals feien el Màster en Formació del Professorat, aquests ara es troben que, com que no hi ha oposicions des de fa un temps, l'ENF pot ser una sortida laboral. A la vegada, molts artistes novells i en actiu, que també han vist reduïda l'oferta de subvencions i opcions per desenvolupar els seus projectes artístics, han trobat en l'educació i la mediació en museus, centres culturals i altres activitats no formals, una possibilitat de desenvolupament professional. També en aquest context de privatització les universitats no obren places estables de treball i molts docents amb contractes d'associats a mitja jornada complementen la seva feina realitzant activitats educatives en l'entorn no formal.

Estudis i feina. La crisi de la producció de coneixement de les institucions públiques modernes i el model neoliberal ha comportat l'emergència de noves situacions col·lectives de relació i aprenentatges informals, marcs d'educació popular, pedagogies feministes... Es tracta de noves institucionalitats on allò pedagògic es concep també com una política crítica sobre els paradigmes educatius, les condicions de treball, els elements mediadors i afectius de la pràctica cultural, que excedeixen els límits de les pràctiques institucionals (YProductions, ZEMOS 98, Traficantes de Sueños).

Les sortides professionals relacionades amb les arts i la cultura s'han diversificat, fet que incideix en la realitat professional i en la formació d'oferta. En l'imaginari social, tot i que encara predomina la figura de l'artista creador, han emergit amb força altres perfils com l'investigador, el crític, el mediador comunicador,

l'agent turístic, l'agent d'acció social, el gestor de patrimoni, l'arquitecte social, l'art terapeuta, l'educador de turisme, l'animador sociocultural, l'artista socialment compromès, l'estètica social i dialògica... Totes aquestes hibridacions ens porten a una visió més oberta i complexa que obre la necessitat de replantejar-se com aquesta diversificació es tradueix al sistema educatiu també formal. Aquesta sèrie de llenguatges emergents van acompanyats d'una demanda formativa relacionada no només amb les indústries culturals i de l'entreteniment, sinó també amb el tercer sector i l'educació social, la qual no és del tot atesa, tot i que hi ha espais com l'Ateneu 9 Barris, La Caldera o Celrà, amb tot un conjunt d'oferta formativa especialitzada, que atén les demandes de formació.

Aquesta sortida de l'educació de les arts i la cultura a l'EF ha fet incrementar el nombre de produccions, projectes i impactes en els àmbits de l'ENF. Avui més que mai no només a la ciutat de Barcelona, sinó a tot Catalunya, el nombre d'ofertes i iniciatives és enorme (segons dades facilitades per Polièdrica, s'han mapat unes 127 propostes, de les quals unes 76 iniciatives es donen en l'encreuament entre EF i altres agents, i unes 51 iniciatives en el context no formal). Un repte en els propers anys serà veure com es crea un equilibri i diàleg entre l'EF i l'ENF, ja que els espais de presència en l'EF s'estan perdent i no sembla que la importància de l'educació de les arts s'estigui reivindicant amb fermesa, com nombrosos estudis i recerques europees i internacionals afirmen (Bamford i Wimmer, 2012). En resum:

- S'ha produït un desajust entre el que els sistemes educatius produeixen pel que fa a la formació professional i els requeriments del mercat laboral.
- Hi ha un discurs de l'art tecnocràtic en les indústries culturals, amb el perill que la formació estigui dirigida a les necessitats de la indústria per obtenir treballadores i treballadors qualificats exportables a un mercat global.
- Es dona una manca de dimensió històrica i crítica dels canvis i migracions en els diversos paradigmes d'educació de les arts que circulen a les polítiques culturals i en les pràctiques concretes que desenvolupen els agents a les diverses institucions (educació artística expressionista, pedagogies crítiques, pedagogies feministes, mediació en contextos culturals...).
- Hi ha poca vinculació i coherència entre l'entorn de formació reglat i no reglat i altres àmbits com el món professional i el sector productiu.

Concepcions d'educació. Els discursos de l'educació de les arts i la cultura que circulen són diversos i contradictoris, depenent del context. D'una banda, hi ha el sistema educatiu formal, que, malgrat excepcions, es basa en un currículum oficial d'educació artística de caràcter tecnocràtic i que se centra en nocions com ara el llenguatge visual o les habilitats expressives, està fortament influït per les perspectives cognitivistes de l'aprenentatge i per un enfocament semiòtic del llenguatge visual, universalitzant així el subjecte, el coneixement i la pràctica artística. La seva visió de cultura s'identifica amb una noció de patrimoni no problemàtica i també universal, de cultura eurocèntrica, en la qual la diferència cultural o social es neutralitza en forma de tolerància. Més enllà d'aquest marc curricular, les escoles poden establir col·laboracions amb institucions públiques i privades i amb organitzacions culturals per desenvolupar activitats de caràcter més o menys puntual que transcendeixin els límits curriculars. No obstant això, es tracta d'una opció voluntària que en la majoria dels casos es manté dins de paradigmes de difusió, reproducció de públics o creació, en la línia de la cultura legitimada. D'altra banda, en els contextos no formals circulen diverses concepcions en tensió:

- Educació per la ciutadania culturalment activa / discurs vinculat a l'excel·lència de l'art i la cultura; consum cultural i turisme.
- Educació per la cultura com a dret / cultura com a accés i nous públics.
- Educació com a estratègia de recerca i treball col·lectiu per generar canvis / educació com a factor de desenvolupament creatiu i estratègies de desenvolupament econòmic des de les indústries culturals.
- Educació plural generada per les diverses i heterogènies pràctiques culturals / educació basada en disciplines i àmbits més tancats (arts visuals, música...).
- Educació de les arts entesa com un sistema polític democràtic i cooperatiu / o com un producte de qualitat per a un mercat de l'art i la cultura.

- Discurs de la cultura com a espai de conflicte, qüestions d'autoria i autorització respecte al gènere, classe social, etnicitat, etc. / educació de l'art des dels discursos de l'excel·lència i les bondats redemptores de l'art i la cultura.
- Postures que promouen una ciutadania activa i productora, entenent la cultura com un dret de gaudi, d'expressió, producció, distribució i reapropiació de la cultura material, immaterial, digital, etc. / visió patrimonialista i elitista de la cultura com a accés i consum cultural a nous públics.

TIC: com afecten les noves tecnologies i l'ensenyament a distància a l'educació no formal?

La utilització de xarxes socials i plataformes virtuals *e-learning* que permeten una comunicació sincrònica a través del xat i asincrònica a través de fòrums, i l'accés ràpid i directe a material (articles, vídeos, conferències, *streamings*, P2P, *wikis*, *weblogs*, etc.), així com altres estratègies interactives d'aprenentatge virtual (*flip learning*, *hot potato*, ACollab), ens porten al concepte de comunitats d'aprenentatge i educació oberta, en què el mateix aprenent tria quan i on portar a terme el seu procés d'aprenentatge, fins i tot d'autoformació i d'intercanvi, com en els bancs del temps. Es desplaça el poder vertical de transmissió, fet que permet una gestió del temps i una assistència més flexible. Tanmateix, això planteja reptes, per exemple, com garantir la permanència dels dominis de les pàgines web on es penja la informació, com realitzar una tasca sistemàtica d'arxiu i documentació, com repensar l'accessibilitat i les llicències de distribució i autoria, etc.

Canvis en els patrons culturals. La major democratització de la cultura i l'expansió de la idea de “rendibilitat” de la inversió cultural (en l'àmbit econòmic, de temps dedicat...) impliquen un augment d'ofertes culturals; però, paradoxalment, tendeixen a uniformitzar i massificar els models culturals, principalment per l'increment dels *mass media* i el turisme. La intensificació de la vida social i els canvis en l'ús i valoració del temps lliure també han contribuït a l'augment d'ofertes. Es parla molt sobre què aporten l'estètica i la pràctica artística i cultural a l'educació (com a metodologia de renovació, innovació, capital...), però menys sobre què aporten les pedagogies i el treball educatiu a la producció cultural.

Predomina un discurs “salvador” de l'educació envers l'art i la cultura —que han patit el descens del consum cultural a teatres i cinemes—, ja que l'educació es concep com una eina per crear futurs públics i solucionar la falta d'accés i el desinterès.

També existeix un discurs “salvador” dels artistes i els agents culturals cap a l'escola, que afirma que la realització de projectes artístics en entorns educatius formals transformarà la monotonia i les pràctiques repetitives dels centres només pel fet de ser-hi, sense tenir en compte les condicions estructurals i les relacions de col·laboració i negociació que s'hi estableixen, i obviant que molts dels docents de secundària i batxillerat també són graduats en Belles Arts i alguns continuen exercint la seva pràctica com a artistes.

Es dona una manca de dimensió històrica i crítica dels canvis i migracions en els diversos paradigmes sobre cultura i sobre les pràctiques concretes que desenvolupen els agents en les diferents institucions des d'aquests marcs diversos (capitalisme cultural, capital cultural, cultura com a bé comú, cultura patriarcal, cultura com a espai de conflicte, cultura com a identitat, cultura com a recurs, etc.).

Economia creativa, creativitat i innovació social. Quin és l'impacte econòmic de l'educació artística i cultural? Després de la crisi en la construcció i els crèdits bancaris, hem passat a una explotació del turisme i les indústries culturals que genera noves aliances entre economia i educació amb una retòrica de l'educació que veu en l'art i la creativitat la solució als problemes. La noció de creativitat és utilitzada per promoure l'economia de la indústria creativa urbana i els processos de gentrificació i regeneració urbana; tanmateix, hi ha diverses concepcions de creativitat. Així doncs, una la considera com la base d'un conjunt d'activitats econòmiques de caràcter cultural i artístic, i està relacionada, per exemple, amb el terme “indústries culturals”. Una altra l'entén més àmpliament, encara que en la mateixa línia, com a instrumental en el desenvolupament de l'esperit emprenedor en un sentit econòmic general. Una tercera hi dona un sentit —encara ambigu i massa ampli— d'innovació social i l'entén com un ventall més ampli de capacitats i recursos col·lectius, i està vinculat amb la cultura participativa, ciutats intel·ligents, aprenentatges transversals, emprenedoria, noves tecnologies, etc. Finalment, trobem un ús diferencial de creativitat que es relaciona convencionalment amb termes com ara “expressió individual” o “comunicació”, en algunes fundacions privades o entitats públiques dedicades al treball social a partir de l'art; en aquest cas, la creativitat és vista com un instrument per a la integració i pacificació social, tant en l'àmbit personal com en el col·lectiu.

Es dona una manca de dimensió històrica i crítica dels canvis i migracions en les diverses nocions de creativitat (expressió de l'artista geni, creativitat social, creativitat en l'economia basada en el coneixement, R+D, etc.).

Existeix una preocupació per la invisibilitat del treball immaterial i educatiu, que ha afectat també docents en l'EF per la reducció d'hores a les escoles.

La vulnerabilitat laboral conseqüència de dependre i subsistir només de convocatòries públiques i privades, concursos, beques, vivers, residències, premis, subvencions, activitats en centres cívics i culturals suposa un perill, ja que el sistema educatiu no reglat majoritàriament es basa en perfils *freelance* subcontractats temporalment en una situació de precarietat extrema.

De la participació a la col·laboració. Les administracions i molts dels programes, plans estratègics i documentació consultada posen força èmfasi en el concepte "participació ciutadana"; fins i tot hi ha serveis municipals per a la participació ciutadana. Aquest gir participatiu, potenciat també amb nous termes, com "e-ciutadania" i "e-democràcia", és cada cop més present als centres culturals. Cal sotmetre també a revisió el terme, ja que la participació es dona en una estructura donada i acotada que regula les possibilitats i mecanismes d'actuació, inclusió i exclusió, és a dir, amb una mínima autoria o, si més no, instrumentalitzada pel procés de participació construït prèviament. En aquestes perspectives participatives no es produeix una reflexió dels interessos i capitals de les persones que participen, o sobre les condicions d'aportació de capital simbòlic, cultural, experiència i temps de cadascú, sinó que sempre es reforça el fet de "formar part de" com un element positiu *per se* i no tant una reflexió de les relacions de poder i instrumentalització dels dispositius en els quals es participa (Rodrigo, 2011). La col·laboració, en canvi, implica treballar (del llatí "co-labore" —treball—) conjuntament amb l'altre, tenint en compte les condicions de treball i aportació d'experiència, temps, sabers i retorns, així com la negociació i els dilemes i conflictes que es puguin donar. Així, doncs, la col·laboració implica:

- Evitar relats heroics i apologetics, ja que col·laborant ens movem en un terreny de negociació amb agents: el que aporten i cedeixen, els impactes en l'àmbit cultural, social i educatiu, les condicions de producció i circulació de sabers més plurals.
- Un canvi en els models de gestió d'espais, temps i ritmes institucionals, fins i tot pel que fa a finançament, subvencions i pagament de factures, ja que sempre hi ha un decalatge entre els terminis administratius i els ritmes dels projectes. Cal reinventar les polítiques de treball, que les institucions implicades aprenguin dels projectes i es generi una pedagogia institucional.
- Pel que fa als canvis en els formats educatius, passar del taller d'acció social, mitjançant una pràctica cultural determinada encarregada per polítiques externalitzades de serveis o el taller amb un artista o col·lectiu, a programes de col·laboració on la planificació entre institucions suposa un treball de pedagogia grupal, d'aprendre a gestionar i ser sostenibles.
- Trencar certes tendències polítiques que veuen com "un problema" a evitar aquest tipus de pràctiques, ja que el conflicte és llegit com una debilitat que embruta els "resultats" i s'oculten les negociacions, punts febles, complexitats i imprevistos dels projectes.
- Deconstruir les jerarquies, ja que no és només l'artista qui ensenya i el col·lectiu qui aprèn, interactua o participa, sinó que es construeixen oportunitats d'intercanvi d'experiències i coneixements.

Sostenibilitat amb l'ecosistema. Cal incentivar una recerca exhaustiva per conèixer de la manera més ordenada i completa possible la realitat del sector i, sobre la base d'això, descobrir les seves línies o tendències d'actuació, detectant zones i àmbits d'actuació sobredimensionats o, per contra, infravalorats i ignorats.

Sostenibilitat vinculada a les polítiques d'inversions en equipaments culturals i en la seva continuïtat viva; sostenibilitat en el territori, la regeneració urbana i els processos de gentrificació, que sovint arrasen el teixit social i associatiu.

Sostenibilitat productiva: s'estan donant moltes sinergies entre col·lectius, artistes i educadors i educadores, d'una banda, per la precarietat, que porta a sumar forces i aprofitar recursos, i d'altra banda, pel poc

reconeixement institucional. Com que és una xarxa relativament petita a Catalunya, es genera un espai de col·laboració per les geopolítiques i formes afins de compartir maneres de fer, marcs polítics i ideològics comuns, però això els fa més vulnerables. Cal una distribució més justa del capital (asimetria entre pressupostos destinats, per exemple, a artistes, exposicions, comissariats, serveis educatius).

Sostenibilitat a llarg termini, atès que en aquest context neoliberal que perpetua una idea mercantil de les ofertes hi prolifera la bombolla del coneixement. Tot i la quantitat d'oferta educativa formal, hi ha mancances de formació pública i no tothom es pot permetre pagar estudis en institucions privades. Què passarà amb l'increment d'oferta formativa en el marc Bolonya, que ha portat a una inflació de títols i estudis, quan el context laboral local no pot absorbir tanta oferta?

Sostenibilitat de les pràctiques educatives i de recerca, ja que la dependència de finançament públic fa que els projectes estiguin supeditats a les prioritats i els temps de l'Administració, fet que dificulta el treball sostingut a llarg termini o sotmès a pressions pel que fa a reportar beneficis quantitatius, rendibles o visibles, explotables com a rèdits simbòlics.

Legislacions i competències. La gran diversitat de polítiques i legislacions complica l'articulació entre l'àmbit legislatiu, el sistema educatiu i l'àmbit professional. Hi ha una gran disparitat d'acords i responsabilitats en relació amb els ensenyaments, ja que hi ha diverses estructures administratives: el Departament de Cultura, el Departament d'Ensenyament, el Departament d'Empresa i Coneixement (de qui depèn la Secretaria general d'Empresa i Coneixement i la Secretaria d'Universitats i Recerca), el Departament de la Vicepresidència, Economia i Hisenda, el Departament de Treball, Afers Socials i Famílies i Serveis Municipals de Joventut. A tot això s'han de sumar els plans de desenvolupament nacional i els plans autonòmics, així com la creixent interdependència europea i mundial.

Des de quins marcs podem construir i decidir de manera conjunta la programació i el disseny d'activitats, el finançament, els premis, les convocatòries, les beques i les avaluacions?

Estandardització. El caràcter de "no formalitat" permet a l'educació en contextos no reglats desenvolupar-se d'una manera més àgil, experimental i flexible; potser per això sembla que actualment hi hagi molta més innovació fora del sistema reglat i que les escoles busquin col·laborar amb aquests entorns per generar ruptures i transformacions del seu context. Es pot parlar d'un currículum d'ENF? Tenim por del perill de normalització i institucionalització de continguts, formats i heterogeneïtats? Quin educador o educadora es requereix per als diferents contextos i formats? Quina diferència conceptual i política hi ha (o no) entre educador, monitor, artista-educador i docent?

D'una banda, hi ha tensió entre la lògica del control i la gestió burocràtica amb l'estandardització d'objectius, competències i habilitats, i d'altra banda, són importants les relacions, els processos d'aprenentatge reflexius i cooperatius, els temps invisibles, el treball immaterial, etc.

Avaluació. Avui dia hi ha un gran interès i preocupació per l'avaluació que sorgeix de la necessitat d'assegurar una qualitat en els serveis socials que es desenvolupen, així com de la necessitat de mesurar l'eficàcia i l'eficiència de les diferents institucions, programes i projectes socials per tal de continuar rebent finançament. Donada l'absència de tradició avaluadora dels contextos no formals, tant per part dels centres com dels diferents professionals, es dona una manca de sistematització i metodologia avaluadora dels programes o projectes socioeducatius. El més habitual és que es realitzi una avaluació informal del procés i de la satisfacció de les persones participants, del seu progrés, però no de qüestions com ara la sostenibilitat del projecte pel que fa a recursos, remuneració, retorn del capital cultural produït, comunicació, ètica de reconeixement i no-explotació de les persones que hi han participat.

L'avaluació es centra en gran manera en informes de caràcter general, qüestionaris, etc., i es concep com un element a la fase final i no d'una manera continuada o a llarg termini un cop acabat el projecte educatiu per fer seguiments de les ressonàncies de les accions educatives.

Un altre dilema és com demostrar les competències adquirides, ja que no es compta, com en l'EF, de diplomes i acreditacions validades, fet que posa l'ENF en desavantatge.

Com que són activitats molt experiencials, es fa difícil també avaluar només en termes d'eficàcia, ja que un component molt important de l'ENF és l'experiència relacional i afectiva generada, que sovint porta a valoracions bastant positives només pel fet d'haver estat positives per a les persones participants, i s'obvien els punts febles per la vulnerabilitat de les pràctiques. Aquesta s'explica per les pressions dels informes d'avaluació dels quals depenen les ajudes posteriors, així com pel fet que costa saber com validar les competències i quins paràmetres fer servir.

Certificació, acreditació. Les competències adquirides en els processos formatius no formals estan reconegudes a Espanya des de la Llei orgànica 5/2002, de les qualificacions i de la formació professional. En teoria, això obre una porta perquè es pugui validar qualsevol formació adquirida en els diferents sub-sistemes educatius —l'educació formal, la formació ocupacional i la formació contínua—, però el cert és que moltes persones que treballen en la formació en l'àmbit no formal reconeixen que quan volen fer el salt al sistema reglat per tenir una feina més estable, especialment en l'àmbit acadèmic, es troben que no es reconeixen moltes d'aquestes activitats de mediació en el territori com a “transferència de coneixement i innovació”; a més, caldria veure si l'entorn laboral ho fa, atès que cada cop més s'exigeixen títols universitaris competitiu (màsters, doctorats, etc.). La possibilitat que s'obre arran del reconeixement de l'ENF té una gran importància, ja que és un mecanisme eficaç perquè aquestes pràctiques educatives sigui reconegudes i considerades socialment.

Obrir la possibilitat de validació de l'ENF suposarà establir mecanismes perquè el procés de validació sigui just, transparent, legítim i amb credibilitat.

Un dels principals reptes serà generar mecanismes o agents externs; per exemple, observatoris de bones pràctiques que facin un seguiment i valorin la qualitat, però es pot caure en una regulació i formalització que les mercantilitzi en excés.

Validar és més que acreditar, i caldrà consensuar mecanismes de seguiment, de registre dels processos per poder valorar els diversos aprenentatges. Això ha comportat en l'educació artística no formal una inflació del format expositiu com a forma final d'acabar, avaluar i validar un projecte educatiu. Podem pensar en altres formats diferents?

Aquest procés de reconeixement suposarà en realitat una formalització? Suposarà una millora per a les pràctiques no formals o un risc per a la flexibilitat i adaptació que les caracteritza? Serà l'ENF un sistema per adquirir els diplomes que no s'aconsegueixen a través de l'EF? Es contribuirà a mercantilitzar el mercat de la formació no formal? Què passarà amb els processos d'ENF si no aprofiten aquesta oportunitat per millorar i per revisar les seves pràctiques i la seva avaluació?

Accions i mesures:

De recerca:

- Promoure estudis i mapats de les hibridacions en els diversos àmbits i contextos educatius (artístics i culturals) i realitzar estudis de cas de projectes existents.
- Reconstruir la genealogia històrica de l'educació no formal i informal a Catalunya, recuperant experiències veïnals, comunitàries i obreres dels principis de la democràcia per generar un diàleg intergeneracional amb les pràctiques actuals i veure de quina manera les actuals pràctiques comparteixen (o no) genealogies, metodologies, pràctiques comunes, etc.
- Sistematitzar un registre d'institucions, equipaments, projectes i agents d'educació no formal (col·lectius com Sinapsis amb la plataforma Polièdrica i Transductores ja estan fent aquesta tasca tan valuosa). Cartografiar l'ecosistema per veure la complexitat de les xarxes, recursos, pràctiques i encreuaments entre EF, ENF i EI, així com les formes d'interdependència i col·laboració que es donen.
- Generar un sistema de recerca en xarxa entre universitats, recercadors independents, artistes, educadors i educadores i altres agents que rebi suport econòmic i que estigui reconegut i més ben articulats,

per tal que les recerques no es quedin en un àmbit de visibilitat reduït només a revistes científiques o informes administratius. Cal repensar els formats de difusió i comunicació.

- Fer recerques en profunditat sobre l'estat de l'educació en arts i humanitats en les diferents etapes del sistema educatiu formal: a l'educació infantil, primària, secundària, batxillerats i formació professional, ensenyament universitari.
- Divulgar d'una manera més entenedora el sistema d'ajudes i articulació legislativa local, estatal i europeu, ja que molts dels diners, ajudes i marcs de recerca competius estan finançats per Europa i per agències internacionals. No existeix un marc d'accés visible ni prou informació de com es reparteixen les ajudes.
- Crear una xarxa més sòlida, articulada i connectada de l'ecosistema de formació, amb recerca acadèmica, artística i aplicada que creï entorns i pràctiques on es treballi en grup i en equip, compartint recursos, i que sigui un clúster de pressió, com ja algunes escoles i famílies fan en el sistema reglat per reivindicar l'accés a les escoles que treballen d'una manera innovadora (Escola Nova 21, Inspira secundària).
- Promoure espais per reflexionar sobre el fet educatiu en format de seminaris, cursos i possibilitats de formació per a educadors i educadores, artistes, gestors de propostes educatives, que podrien continuar contribuint al procés de reflexió i millora de les pràctiques en ENF i també en els encreuaments entre EF i ENF, així com en l'acreditació d'aquests agents.
- Produir un glossari de termes que tinguin en compte les seves genealogies i definicions contemporànies aplicades en els discursos i pràctiques en els quals s'utilitzen: educació expandida, autoeducació, pedagogies radicals, mediació artística, educació crítica, treball comunitari, aprenentatge creatiu, creativitat, gir educatiu, polítiques culturals, producció cultural col·laborativa, cultura lliure, recerca artística, procomú, art-educador, indústries culturals, emprenedoria, innovació, innovació social, precarietat, economia social, treball cultural, participació...
- Divulgar diverses publicacions pedagògiques per generar un espai compartit de difusió i comunicació de propostes existents i per a la reflexió crítica de temàtiques claus al camp.
- Visibilitzar en la reconstrucció dels projectes els elements de tensió d'aquestes pràctiques per evitar relats pacificadors i romantitzats de les bondats de l'educació artística i cultural. Identificar oportunitats d'intercanvi i de relació social per als subjectes de l'educació.

De formació:

- Més oferta de formació reconeguda i acreditada per als diversos agents responsables de l'educació no formal, tant en les pràctiques i metodologies com en els diversos contextos, discursos i perspectives sobre educació en els àmbits artístics i culturals. Millora de la formació en aquests nous perfils híbrids entre art i cultura, art i treball social, educació i cultura, art i associacions, turisme i cultura, etc. Això requereix que l'EF reconegui i consideri aquestes noves figures laborals a les universitats i a l'educació professional, ja que a les escoles d'art i d'arts escèniques, i a les facultats de belles arts i d'arquitectura encara predomina l'imaginari de l'artista geni i el prejudici de l'educació com una sortida professional poc legítima.
- Una millor articulació de la formació de professionals en el camp de l'educació a museus, la formació contínua, el treball en educació social i la formació del professorat. Revisió dels graus, màsters i doctorats universitaris existents sobre educació social, mediació, artteràpia, etc.
- Connectar en aquesta formació diverses generacions per recuperar llegats innovadors que han quedat oblidats: escola activa, nova escola, cooperativisme, educació popular, moviments de renovació pedagògica, ateneus llibertaris, associacions de co-criança...
- Reconeixement i acreditació de les activitats generades per aquests agents (activitats de mediació, lideratge de projectes col·laboratius, etc.).
- No plantejar solament l'oferta educativa des del punt de vista de consum formatiu, sinó de quina manera l'ENF contribueix amb la idea de bé comú i comunitats d'aprenentatge.

De desenvolupament i sostenibilitat:

- A més de donar suport als artistes que es dediquen a tasques educatives, recuperar també la figura de l'educador a museus, de l'animador sociocultural, etc. Manca una política més estable de contractació, ja que la subcontractació de la majoria d'equipaments culturals ha comportat que empreses de serveis temporals precaritzin moltíssim els contractes laborals.
- Tenir cura no només de produir recerques, discursos i pràctiques, sinó també de distribuir, visibilitzar i comunicar els sabers que es generen de manera col·lectiva i des de diverses veus.
- Treballar en comunitat l'educació en un sentit de proximitat, de bé comú, de treball conjunt.
- Atendre els temps invisibles i altres ritmes, com la posada en marxa, els contactes i reunions, el disseny, el procés de reconstrucció i avaluació, la continuïtat, etc.
- Millorar l'adaptabilitat de les propostes, és a dir, la pertinença al context i grups específics; l'acceptabilitat, o sigui, les necessitats, interessos i expectatives de les diverses comunitats i poblacions, i la sostenibilitat en un context d'inflació d'activitats, atès que els equipaments necessiten autojustificar la seva existència i el finançament.

D'avaluació:

- Fomentar el retorn social de les pràctiques d'art, comunitat i educació artístiques. Millorar els paràmetres d'avaluació, acompanyament i seguiment per generar intercanvis entre diverses iniciatives d'educació popular i pràctica cultural per a la transformació social i la implicació ciutadana mitjançant l'enfortiment de la xarxa d'agents.
- Generar orientacions i indicadors d'avaluació, estudis i recerques en avaluació, potser a través d'un observatori de bones pràctiques a l'ENF, que podria també detectar l'excés i/o la manca d'iniciatives en determinats àmbits.
- Avaluar en relació amb el conjunt de l'ecosistema les seves relacions i xarxes o la seva eficàcia, sovint només enfocada a aspectes concrets de resultats visibles i de participació.
- Planificar sense acabar institucionalitzant i burocratitzant les diverses ofertes, però dotar d'instruments d'avaluació més compartits i visibles per planificar futures necessitats i reflexionar-hi.
- Sistematitzar millor tots els informes, recerques, avaluacions i mesures ja fetes, com ara els llibres blancs, els informes del CONCA, les publicacions de bones pràctiques, les valoracions i accions dels sectors professionals (*Another Roadmap for Arts Education*, Carbó, 2016, etc.).
- Activar de debò els informes, avaluacions i propostes i fer que siguin vinculants, ja que sovint les administracions no els tenen en compte.

De reconeixement:

- Reconèixer les bones pràctiques a través de concursos o premis que permetin, per exemple, l'ampliació, continuïtat i consolidació de la proposta, a més de la publicació i difusió de l'experiència, i recursos per generar material útil per a altres contextos i avaluació.
- Donar més autoritat a l'educador o educadora en l'anàlisi i identificació de les necessitats i demandes educatives d'un context, centre cultural, espai, àmbit, grup, etc.
- Evitar els nínxols d'àmbits, etapes o sectors per promoure més interdisciplinarietat i intersectorialitat, i que el reconeixement no requereixi una visió gremial de competitivitat.
- Fer que les empreses, associacions, fundacions, entitats tant públiques com privades dels sectors professionals mantinguin una posició explícita sobre el paper de l'educació artística i cultural. Potser caldria fer més pedagogia institucional sobre el currículum ocult existent en cada context.

Laborals:

- Fer propostes de millora de les condicions laborals dels treballadors i treballadores del sector. Les administracions i entitats no haurien de subcontractar ni, per tant, precaritzar els projectes i programes pedagògics.

De polítiques:

- Identificar i visibilitzar els diversos marcs legislatius i normatius tant d'àmbit autonòmic com estatal i europeu-comunitari que configuren els discursos i pràctiques sobre l'educació, el treball i el desenvolupament de les institucions i agents vinculats a l'ensenyament de les arts i la cultura.
- Donar suport a les polítiques de formació i recerca, així com del teixit social i la política cultural independent de les visions oficials.
- Dotar de més transparència les decisions en polítiques culturals; per exemple, les de l'ICUB. Fer que la decisió dels pressupostos sigui més participativa. Fomentar l'accessibilitat de la comunitat als serveis i recursos; la participació directa en les estructures de gestió i la presa de decisions; i la transparència en la gestió econòmica i en els aspectes comunicatius.
- Aconseguir una distribució més equitativa dels pressupostos a nivell de territori i d'àrees.
- Articular millor l'ecosistema de l'EF, l'ENF i l'EI des d'una visió plural però a partir d'un espai formatiu comú, tenint en compte les transversalitats i interdependències.
- Millorar les relacions entre els diversos sectors, administracions, espais formatius, institucions, etc., per treballar de manera conjunta i generar un teixit d'ensenyaments artístics i culturals més mapat i visible.
- Impulsar polítiques d'inserció laboral no només des de la universitat, com es comença a fer en els vivers de les fàbriques culturals, on s'estan obrint a poc a poc línies de suport a l'emprenedoria en mediació i educació; falten, però, més oportunitats.
- Autoritzar altres formes de fer política, com la feminista o la dels moviments socials, reconeixent les aportacions de persones expertes locals, als barris, casals, associacions de veïns, entitats i centres socials, casals de joves, etc.
- Evitar el desmantellament dels teixits socials, amb els processos de gentrificació que donen lloc a unes formes d'educació en detriment d'unes altres: 22@ i desmantellament de Can Ricart; Mercat de les Flors i Ciutat del Teatre a Poble-sec, etc.
- Optimitzar les xarxes de recursos entre tot el territori català generant processos de circulació d'iniciatives en els diversos territoris i centres.
- Aconseguir que les administracions estiguin més obertes a una pedagogia institucional; és a dir, a incorporar també les avaluacions i els plantejaments crítics que altres agents estan fent per millorar les relacions, pràctiques i polítiques.

Bibliografia

Coombs, P., i Ahmed, M. (1974). *Attacking Rural Poverty: How non-formal education can help*. Baltimore: John Hopkins University Press.

Herrera, M. (1993). "La educación no formal en España". *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 74, setembre de 2006, pp. 11-26.

López, E. (2009). ¿Profesionales de la educación en el museo?: Estudio sobre la formación y la profesionalización de los educadores de museos españoles. (Tesi doctoral). Barcelona: Universidad de Barcelona.

Pastor, I. (1999). "Ámbitos de intervención en educación no formal. Una propuesta taxonómica". *Revista Interuniversitaria. Salamanca*. Ediciones Univ. de Salamanca Teoría de la Educación, 11, pp. 183-215.

Rodrigo, J. (2011). "Políticas de colaboración y prácticas culturales: redimensionar el trabajo del arte colaborativo y las pedagogías". *Inmersiones 2010*. Proyecto Amarika i Diputación Floral de Álava Vitoria-Gasteiz, pp. 230-249. <http://www.inmersiones10.net/>.

Trilla, J. (1992). "La educación no formal. Definición, conceptos básicos y ámbitos de aplicación". A Sarra-mona, J. (ed): *La educación no formal*. Barcelona: Ceac, pp. 9-50.

Dones i polítiques culturals

Anna Villarroya

Universitat de Barcelona



Una mirada sobre la situació a Catalunya

L'any 2007, a l'Estat espanyol, la Llei orgànica 3/2007, per a la igualtat efectiva de dones i homes, reconeixia les situacions de desigualtat envers les dones en l'àmbit artístic i cultural. Vuit anys més tard, a Catalunya, la Llei 17/2015, d'igualtat efectiva de dones i homes, continua reconeixent que la igualtat de dones i homes encara no és una realitat. En l'àmbit concret de l'art i la cultura, la Llei obliga les administracions públiques de Catalunya a adoptar les mesures necessàries per a garantir el dret de les dones a la cultura i a ésser considerades agents culturals i per a visibilitzar la cultura que els és pròpia; evitar tot tipus de discriminació per raó de sexe i promoure la igualtat efectiva en el terreny de la creació cultural i la participació de les dones en les activitats culturals, tenint en compte llurs realitats i aspiracions; impulsar la recuperació de la memòria històrica de les dones amb la participació de les dones, i promoure polítiques culturals que en facin visibles les aportacions al patrimoni i a la cultura de Catalunya; fomentar que en les manifestacions culturals de qualsevol mena no es reproduïxin estereotips ni prejudicis sexistes, i promoure la creació i divulgació d'obres que presentin innovacions formals favorables a la superació de l'androcentrisme i del sexisme, i al coneixement de la diversitat ètnica, cultural i funcional dels diferents col·lectius de dones; potenciar que els centres de creació cultural afavoreixin la creació i la difusió de les obres culturals d'autoria femenina; garantir la representació equilibrada en els diferents òrgans consultius, científics, jurats i de decisió existents en l'organigrama artístic i cultural; promoure i vetllar per la presència de les creadores catalanes en la programació cultural pública i també la representació paritària de dones i homes en les candidatures dels honors i distincions que es convoquin i, en darrer terme, prohibir l'organització i la realització d'activitats culturals en espais públics on no es permeti la participació de les dones o se n'obstaculitzi la participació en igualtat de condicions amb els homes (article 24).

A més d'aquest article, d'altres, com ara els que regulen els mitjans de comunicació (article 25) o l'àmbit laboral (article 32), són també d'aplicació en considerar la participació de les dones en l'àmbit artístic i cultural a Catalunya.

Aquesta regulació detallada de la situació de les dones en l'activitat artística i cultural té, d'una banda, una lectura positiva en reflectir una realitat, la persistència i la reproducció de les desigualtats envers les dones, i alhora establir les mesures i mecanismes concrets d'intervenció pública. Però, d'altra banda, representa un fracàs de les actuacions portades a terme pels poders públics en l'eradicació d'una desigualtat persistentment reconeguda en diversos textos normatius, com ara l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006 o la Llei orgànica 3/2007.

La situació, però, a escala europea no s'allunya gaire de la descrita a Catalunya. En els anys noranta s'advocava pel compliment de cinc principis orientadors en el disseny i l'avaluació de les polítiques culturals en relació amb la igualtat de gènere (ERICarts, 1998). Aquests principis, en gran part recollits en la Llei catalana 17/2015, continuen vigents com a guies de disseny i avaluació de les polítiques culturals. Malauradament, els avenços produïts fins avui també han estat poc destacables i, en aquest sentit, encara resta molt per fer en els àmbits de la igualtat, la diversitat, el reconeixement, la transparència i la productivitat:

- **Igualtat** en els llocs de responsabilitat relacionats amb les arts, la cultura i els mitjans de comunicació; en les condicions socials i remuneratives; en les oportunitats formatives i educatives.
- **Diversitat**, entesa com la defensa de la llibertat d'expressió; reconeixement de les diferències entre les dones, evitant tractaments homogenis; suport a l'existència d'institucions, drets i rituals específics de les dones.
- **Reconeixement** dels drets de les dones com a drets humans; de les aportacions de les dones mitjançant premis, finançament, formació continuada i prestigi, així com mitjançant el retrat i la presència de les dones als mitjans de comunicació.

- **Transparència** en els processos polítics; en la producció i difusió de la informació (també en la recerca), i en els processos de presa de decisions.
- **Productivitat:** sense productivitat difícilment es pot aconseguir un desenvolupament sostenible en què dominin la igualtat i la diversitat.

Què s'ha fet fins ara?

Si l'article 24 de la Llei 17/2015 conté un bon diagnòstic del punt on ens trobem, què és el què s'ha fet fins ara?

Tot i el reconeixement que les dones llegeixen més llibres, consumeixen més teatre, van a més espectacles de dansa, visiten més exposicions i practiquen més habilitats artístiques que els homes, els quals acostumen a anar més a concerts i al cinema que les dones (Villarroya i Ateca-Amestoy, 2015), també és cert que a les biblioteques hi ha menys fons i arxius sobre dones, que als museus i als programes d'exposicions encara es dona poca atenció a les obres femenines i que la representació de les dones en els mitjans de comunicació i en la publicitat està lluny de ser una imatge normalitzada.

Aquesta invisibilitat de les dones com a protagonistes de la realitat cultural ha portat l'Institut Català de les Dones (ICD), organisme del Govern de la Generalitat que s'encarrega de dissenyar, impulsar, coordinar i avaluar les polítiques de dones i per a les dones, a emprendre diverses accions en el camp de la cultura. Així doncs, entre els objectius específics, que es van incloure en el Pla estratègic de polítiques de dones del Govern de la Generalitat de Catalunya relatiu al període 2008-2011, hi figuraven: la sensibilització del sector cultural i de la societat en general sobre la necessitat de modificar i superar la concepció androcèntrica de la cultura; l'eradicació de l'androcentrisme i del sexisme en les produccions culturals; la visibilitat de les aportacions femenines en tots els àmbits culturals; l'impuls a la recuperació de la memòria històrica de les dones; la promoció de produccions culturals que reflecteixin la diversitat femenina; la incentivació de la creació cultural femenina; l'augment de la programació d'obres d'autoria femenina, o la promoció de l'autoria femenina en els mitjans de comunicació.

Tot i que s'han portat a terme iniciatives en la línia de fer efectius aquests objectius, com ara el projecte *Gènere i mitjans de comunicació. Eines per visualitzar les aportacions de les dones*, que proposa elaborar materials de formació per als professionals del sector, o la publicació per part de l'ICD de l'estudi *Les polítiques de dones en l'àmbit de la cultura*, en el qual es fa una revisió de bones pràctiques afavoridores de la igualtat de gènere a Catalunya, entre molts altres, és cert que els avenços no han estat suficients.

El darrer Pla estratègic, relatiu al període 2012-2015, ja no inclou la planificació per àmbits i actuacions que s'havia seguit en els sis plans anteriors, sinó que fa una aposta innovadora proposant un marc de treball conceptual i metodològic per dissenyar i posar en marxa les estratègies necessàries per fer que la transversalització de gènere sigui incorporada a tota l'acció política de l'Administració de la Generalitat. Amb aquesta nova aposta es perd, doncs, part del diagnòstic previ que es realitzava per àrees i que, per tant, posava en relleu els problemes més específics de cadascun dels àmbits. L'avaluació que es fa del Pla estratègic anterior (2008-2011) tampoc no inclou una valoració detallada per àmbits, de manera que també es perd una diagnosi del sector com a punt de partida per al nou Pla i l'avaluació dels progressos com a conseqüència de les polítiques endegades des de l'ICD.

Com en d'altres esferes de govern, més enllà del que apareix recollit en textos normatius i/o reguladors diversos, l'èxit de moltes de les polítiques depèn, en major o menor mesura, de la voluntat política, i amb ella, de la quantitat de recursos que s'hi destinen. Una mirada ràpida al pressupost de l'ICD en el període 2007-2015 posa en relleu una disminució de gairebé el 40% en els pressupostos inicials.

Més enllà de l'ICD, en l'àmbit concret de l'administració cultural a Catalunya, cal destacar la Llei 6/2008, del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (posteriorment modificada per la Llei 11/2011), una de les funcions de la qual és afavorir la igualtat d'oportunitats entre homes i dones en l'àmbit de la creació artística i cultural i que preveu l'aplicació de criteris d'igualtat de gènere en el nomenament dels membres del Plenari del Consell. Aquesta darrera normativa s'ha complert en els diferents mandats del Consell.

L'impuls a la correcció de desigualtats també ha anat acompanyat sovint de la iniciativa privada. En aquest sentit, és important esmentar el paper de l'Observatori de les Dones en els Mitjans de Comunicació, una iniciativa pionera a Catalunya, engegada el 2000 per cinc consells de dones del Baix Llobregat (Cornellà de Llobregat, Sant Boi de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí) i Drac Màgic (cooperativa promotora de mitjans audiovisuals), amb l'objectiu de dinamitzar el debat públic sobre el paper dels mitjans de comunicació en la superació dels arquetips de gènere. Drac Màgic també organitza, entre d'altres iniciatives, la Mostra Internacional de Films de Dones de Barcelona, la qual posa de manifest la importància de la contribució de les dones en la creació audiovisual. Igualment, cal destacar el treball del Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison a Barcelona, que el 2012, enmig de les dificultats econòmiques, va iniciar una nova etapa amb un nou nom, "La Bonne", amb els objectius de consolidar-se com un espai de trobada, intercanvi i creació de dones dirigit al conjunt de la societat; de vincular i fomentar la integració de la comunitat immigrada; de posar en pràctica una lògica circular en la promoció de la cultura de les dones (formació > producció > difusió > arxiu), així com d'esdevenir un punt de trobada dels diferents feminismes de Barcelona. Més recentment, l'any 2013 neix l'Observatori Cultural de Gènere amb la vocació de ser un fòrum de reflexió, debat i acció al voltant de les dones que treballen en els diversos àmbits de la cultura a Catalunya. Més enllà d'aquestes iniciatives n'hi ha moltes més a tot el territori català, sota el paraigua d'associacions, col·lectius diversos, grups de recerca, etc., que treballen per la correcció de les desigualtats envers les dones en els àmbits artístics i culturals.

Entre els moviments socials més recents cal destacar el manifest impulsat per la Plataforma per la Igualtat en les Arts Escèniques i Visuals de Catalunya, en el qual es reivindica la paritat en el sector cultural, així com les iniciatives que s'han fet arribar en el procés participatiu del Pla Municipal 2016-2019 de l'Ajuntament de Barcelona. Entre aquestes destaquen la creació d'un "Women's Lab" cultural; la implementació de programes per a l'educació en l'art i l'accés a la cultura amb perspectiva de gènere; la realització d'auditories de gènere a les institucions culturals de la ciutat; la introducció de la paritat de gènere a la temporada d'arts escèniques de produccions subvencionades; la incorporació de la perspectiva de gènere i LGTBI als grans esdeveniments culturals de la ciutat; el foment i la visibilització de la creació artística de les dones; la representativitat de les dones a l'espai públic; el foment de l'oferta cultural de les dones i des d'una perspectiva de gènere, així com el retrat de la desigualtat cultural de gènere a la ciutat de Barcelona.

Per què les dones continuen sent invisibles en els àmbits artístics i culturals?

El que hem relatat fins ara no és exclusiu de Catalunya ni tampoc d'Espanya. Molts estudis d'àmbit internacional posen en relleu aquesta manca d'igualtat efectiva entre dones i homes en els àmbits artístics i culturals (ERICarts, 1998; Joseph, 2015; Villarroya, 2016).

Tot i que els estudis, informes o declaracions internacionals no són ni de bon tros tan nombrosos com en d'altres àmbits, ofereixen suficient evidència empírica per ajudar en el desenvolupament i millora de les polítiques culturals.

Gairebé tots aquests estudis coincideixen en el diagnòstic que es fa de la situació de les dones, així com en els obstacles i desafiaments als quals han de fer front. Pel que fa a la situació:

- Totes les comunitats es caracteritzen per una cultura dominant eminentment patriarcal (OHCHR, 2012).
- De manera sistemàtica, s'han ignorat les qüestions de gènere en la conceptualització i implementació de les polítiques culturals i de les arts (Beale i Van den Bosch, 1998).
- A molts països les dones són les principals consumidores de productes culturals, són majoria entre els graduats d'estudis universitaris en el camp de la cultura i estan fortament representades en ocupacions culturals. No obstant, barreres de diferent tipus dificulten la seva entrada a determinats perfils professionals de la indústria cultural, així com la progressió a llocs de poder en moltes esferes del sector cultural i creatiu.
- Una anàlisi detallada del mercat de treball artístic i cultural mostra que les dedicacions parcials i temporals són més freqüents entre les dones, així com el desenvolupament de tasques administratives i de gestió, mentre que els homes realitzen més freqüentment tasques tècniques i de direcció, i gaudei-

xen d'un major reconeixement social (Villarroya, 2016). Aquesta realitat tradicionalment s'ha explicat per la major dedicació de les dones al treball domèstic i de cura, així com per les barreres invisibles (l'anomenat *sostre de vidre*) amb què es troben les dones per ascendir en la seva carrera professional fins als càrrecs de més responsabilitat.

- Es confirma la presència persistent de biaixos de gènere i barreres en moltes de les indústries culturals i creatives arreu del planeta. A aquests biaixos hi contribueixen l'existència de *gatekeepers* i *gateopeners* dins o fora de les organitzacions culturals —ja siguin públiques, privades o sense afany de lucre—, que acostumen a ser homes (ERICarts, 1998) i són qui prenen les decisions i determinen la trajectòria professional d'artistes i productors (Joseph, 2015).
- Igual que en altres àrees d'activitat, les dones acostumen a rebre menys ajuts i de menor quantia per als seus projectes artístics i culturals, perceben remuneracions inferiors que els homes per la feina que fan i es troben poc representades en els òrgans de govern dels equipaments culturals i en els jurats, així com en comissions d'assessorament en temes culturals (Beale i Van den Bosch, 1998; Villarroya, 2016).
- Els valors i les aspiracions socials de les dones continuen sent diferents dels dels homes, i poden atribuir-se fàcilment als processos de socialització i a la manca de referents dones (ERICarts, 1998).

Si un dels objectius de les polítiques culturals és que la capacitat creativa i d'innovació de les societats creixi, cal que desapareguin les barreres que limiten l'accés i la participació de les dones en la vida cultural i, per tant, la diversitat d'expressions culturals i creatives. En la línia del que estableix l'article 7 de la Convenció sobre la protecció i la promoció de la diversitat de les expressions culturals de la UNESCO, la desigualtat no genera només greuges comparatius envers les dones, sinó que també limita la diversitat de les expressions culturals de les societats.

De tot l'anterior se'n deriven, doncs, un seguit de desafiaments, als quals cal fer front. Entre ells, destaquen:

- La manca de dades desglossades per sexe, tot i ser una necessitat recollida a diversos textos normatius a escala internacional, nacional i regional, continua sent un obstacle al coneixement de la realitat de les dones. En aquest sentit, són diversos els estudis que posen en relleu la manca de compliment de normatives quant a la incorporació de la perspectiva de gènere i el sexe en la recopilació de dades, la realització d'estudis, l'avaluació de l'impacte, l'elaboració d'indicadors i criteris de referència, així com en la difusió real dels resultats (Joseph, 2015; Villarroya, 2016).
És clar que sense dades desglossades per sexe, cap marc regulador o política no podrà ser efectiu. Sense dades, les polítiques són cegues al gènere i, per tant, difícilment poden fer front a les desigualtats del sector. Les dades són, però, només un primer pas; calen estudis que posin en relleu la presència de dones a les arts i la cultura, així com als mitjans de comunicació, i que serveixin de base per a la implementació de polítiques destinades a mitigar les discriminacions envers les dones.
- Les perspectives i contribucions de les dones han de moure's des dels marges de la vida cultural al centre dels processos de creació, interpretació i configuració de la cultura (OHCHR, 2012; Joseph, 2015).
- La confluència en algunes categories de dones de diferents formes de discriminació (directes i indirectes) com a conseqüència de l'edat, l'ètnia, incapacitats o localització geogràfica, entre d'altres, empitjora la situació de les dones en diferents esferes, ja sigui la seva incorporació, permanència i progressió en el mercat cultural o bé com a participants i/o consumidores d'activitat cultural.
- La manca d'una dimensió de gènere en els estudis d'art, història, geografia o literatura, entre d'altres, desemboca en una absència de referents femenins en el sistema educatiu i formatiu. La imatge encara estereotipada de les dones i els homes als mitjans agreuja aquesta discriminació envers les dones i perpetua la desigualtat entre ambdós sexes.

Què es pot fer davant la persistent desigualtat? Algunes propostes d'acció

El que hem dit fins ara ha permès veure com, tot i els avenços legals i les estratègies polítiques en aquest àmbit, l'aplicació efectiva de la igualtat entre dones i homes continua sent un repte pendent. Per tal

d'avançar cap a aquesta igualtat i combatre les discriminacions de tot tipus (directes o indirectes), cal la implicació de tots els agents: de la societat civil denunciant les diferents formes de desigualtat, però també de les empreses i organitzacions del tercer sector cultural experimentant amb nous models de gestió a les organitzacions i equipaments culturals que permetin canviar les cultures organitzatives i desenvolupar una mà d'obra més igual i alhora més diversa (Arts Council of England, 2014).

Així doncs, en l'àmbit de la intervenció pública:

- És important poder disposar d'un diagnòstic acurat de la situació actual que permeti fixar objectius i polítiques a mitjà i llarg termini. Per això, cal comptar amb dades regulars i fiables que facilitin el seguiment de la participació de les dones en totes les esferes de l'activitat cultural: des de la creació, passant per la producció i distribució, fins a la fase final de consum i participació cultural. A més de disposar d'indicadors quantitatius, cal que la recollida de dades prevegi el desenvolupament d'indicadors qualitatius que permetin conèixer millor les diferències en els rols socials, les condicions i les aspiracions d'ambdós sexes. Cal també que les dades compreguin tots els sectors culturals i creatius i que introdueixin tant com sigui possible la perspectiva de gènere, a més de la variable "sexe".
- Pel que fa a la participació de les dones en el mercat de treball cultural i creatiu, cal anar més enllà de la millora en les magnituds tradicionals que caracteritzen l'ocupació de les dones en el sector cultural (taxes d'ocupació i d'atur més baixes i més altes respectivament, predomini de dedicacions a temps parcial i de relacions contractuals temporals, major presència en tasques administratives i de gestió que tècniques i de direcció, entre d'altres). Així mateix, cal avançar en aspectes relacionats amb la visibilitat, per exemple, de les seves obres, amb l'accés a reconeixements, premis, ajuts, o amb la seva participació en comitès de selecció, jurats, fires, festivals, residències, etc.

En el cas concret del mercat de treball, tal com es reclama a instàncies europees i també estatals i nacionals, cal plantejar la conciliació entre la vida laboral i la personal i familiar com a eina clau i necessària per incrementar els nivells d'ocupació femenina i per pal·liar les diferents desigualtats de gènere presents en el mercat de treball. En aquest sentit, cal incorporar formes de treball més flexibles que facilitin la conciliació entre la vida professional, personal i familiar, així com l'eradicació de biaixos (implícits) de gènere que dificulten la incorporació, però sobretot, la promoció de les dones al llocs de més responsabilitat.

- Cal incorporar, igual que en d'altres àmbits de l'esfera pública, la dimensió de gènere en els projectes i activitats que són finançats des de les administracions públiques. En aquest sentit, pot ser de gran ajuda disposar de guies que orientin els sol·licitants d'ajuts en la integració de la dimensió de gènere en totes les etapes del seu projecte: des de la conceptualització fins a la seva implementació.

En aquesta línia, el Pacte Europeu per la Igualtat de Gènere (2011-2020) té, entre d'altres finalitats, garantir que s'integri la dimensió de gènere en tots els àmbits d'actuació, en particular en el context de l'Estratègia europea 2020. La igualtat entre dones i homes és un dels objectius principals d'aquesta estratègia destinada a assolir un creixement sostenible, intel·ligent i integrador.

- Cal vigilar els processos i mecanismes mitjançant els quals els *gatekeepers* i *gateopeners* allunyen la perspectiva de gènere en la presa de decisions. En aquest sentit, cal augmentar la representació de les dones en els llocs de decisió, ja sigui dins dels òrgans de govern com dels equipaments culturals públics, els mitjans de comunicació, els òrgans de regulació o les institucions culturals educatives, entre d'altres.
- Cal provar amb polítiques actives (entorns més favorables) que permetin la incorporació o promoció de dones artistes al mercat de treball, així com el seu accés a reconeixements.
- Cal que els governs, juntament amb els mitjans de comunicació i col·lectius de la societat civil, difonguin l'obra artística i cultural de les dones. Guies i inventaris d'artistes i professionals de la cultura són iniciatives a tenir en compte i que han tingut èxit en altres esferes on també es produeixen situacions de desigualtat envers les dones.

En suma, cal que les polítiques públiques en l'àmbit cultural incloguin la igualtat entre dones i homes en els seus objectius i desenvolupin mecanismes d'avaluació de manera regular, que assegurin que els recursos es distribueixen equitativament.

Finalment, cal esmentar també la UNESCO i la seva tasca de control de l'aplicació de la Convenció sobre la protecció i la promoció de la diversitat de les expressions culturals. Entre les iniciatives portades a terme en els darrers anys, cal destacar aquelles adreçades a augmentar l'accés i participació de les dones en empreses culturals, amb una millora de les condicions econòmiques i socials; impulsar una major presència de dones en àrees dominades per homes; augmentar la visibilitat de les dones artistes mitjançant ajuts directes; identificar bones pràctiques de polítiques sensibles a les qüestions de gènere, així com a promoure la formació de plataformes comunes que apleguin dones de diferents àmbits culturals.

De tot l'anterior se'n deriva una relació estreta entre la igualtat de gènere, els drets culturals i la diversitat cultural (Joseph, 2015). En aquest sentit, és difícil portar a terme polítiques que promoguin els drets culturals i la diversitat cultural i alhora no vetllin per la igualtat de gènere en els sectors culturals i creatius. A més, els drets culturals de les dones ofereixen un nou marc per fomentar tota la resta de drets: assolir la igualtat de drets culturals per a les dones pot afavorir la reconstrucció d'un concepte de gènere que transcendeixi les velles nocions lligades a la inferioritat i subordinació de les dones (OHCHR, 2012).

Bibliografia

Arts Council England (2014). *Equality and diversity within the arts and cultural sector in England. Evidence and literature review final report*. Manchester: Arts Council England.

Barber, C.; Cabré, M^a. À.; Corcoy, M. (2013). *Tenen veu les dones al periodisme d'opinió?*. Primer Informe de l'Observatori Cultural de Gènere.

Beale, A.; Van Den Bosch, A. [ed.] (1998). *Ghosts in the Machine: Women and Cultural Policy in Canada and Australia*. University of Toronto Press, Higher Education Division.

Bou, M.; Cabré, M^a. À.; Porté, M. (2014). *Directores, productores i guionistes al cinema català recent*. Segon Informe de l'Observatori Cultural de Gènere.

Cabré, M^a. À.; Alvarado, H. (2015). *El gènere als nostres premis literaris*. Tercer Informe de l'Observatori Cultural de Gènere.

ERICarts (1998). *Women in Cultural Policies*. Bonn: ARCult Media Bonn.

Joseph, A. (2015) "Women as creators: gender equality". A: *Re/shaping cultural policies. A Decade Promoting the Diversity of Cultural Expressions for Development*. París: UNESCO Publishing, p. 173-187.

Octobre, S. (2014). *Questions de genre, questions de culture*. París: Ministère de la Culture et de la Communication.

OHCHR (2012). *Report of the Special Rapporteur in the Field of Cultural Rights UN General Assembly – 67th Session*. www.ohchr.org/EN/Issues/CulturalRights/Pages/Culturalrightsofwomen.aspx.

Stumpo, G.; Manchin, R. (2015). *The resilience of employment in the Culture and Creative Sectors (CCSS) during the Crisis. EENC Report*. Febrer de 2015. Disponible en línia: <http://www.eenc.info/reports/the-resilience-of-employment-in-the-culture-and-creative-sectors-ccss-during-the-crisis/>.

UNESCO (2014). *Gender Equality – Heritage and Creativity*. París: UNESCO Publishing.

Villarroya, A. (2016). *L'ocupació en el sector de la cultura i la creació des d'una perspectiva de gènere*. Estudi encarregat pel Gabinet Tècnic del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Villarroya, A.; Ateca-Amestoy, V. (2015). "Spain". A: *Council of Europe/ERICarts (eds.). Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*. 16a edició. ISSN: 2222-7334.

Anàlisi comparativa de les polítiques culturals de Dinamarca, Finlàndia, els Països Baixos, Grècia, Itàlia, Portugal i Espanya

Melba G. Claudio-González
Universitat de Barcelona



Anàlisi comparativa de les polítiques culturals de Dinamarca, Finlàndia, els Països Baixos, Grècia, Itàlia, Portugal i Espanya

Melba G. Claudio-González, Universitat de Barcelona

Introducció

Aquest article parteix de l'encàrrec d'explorar les prioritats de les polítiques culturals de sis països europeus, prenent com a referència els informes del *Compendium: Cultural policies and trends in Europe*. Amb l'objectiu d'observar i explorar tendències o diferències rellevants, l'article esmenta i resumeix aspectes destacables de la informació proporcionada pels informes de Dinamarca, Finlàndia, Holanda, Grècia, Itàlia, Portugal i Espanya.

Els informes del *Compendium* es fonamenten en fonts oficials, inclouen dades d'altres fonts especialitzades i recullen l'opinió dels seus autors i autores, experts en polítiques culturals nacionals. En cap cas no s'han d'entendre com a declaracions oficials dels governs esmentats. Per a aquest exercici exploratori es recull principalment la informació presentada a les seccions sobre els "Objectius i principis generals de la política cultural"; les "Qüestions i prioritats principals de la política cultural"; les seccions sobre la "Cohesió social i polítiques culturals" i les "Polítiques d'ocupació en el sector cultural", i algunes taules comparatives de l'informe relacionades amb la cooperació cultural internacional i les polítiques lingüístiques.

L'article es divideix en dues seccions. La primera presenta, per a cada país, un perfil breu dels principals organismes públics responsables de les arts i la cultura. També resumeix algunes característiques del model de les polítiques culturals nacionals, els principis rectors i els objectius i sectors prioritaris.

A la secció següent, titulada "Assumptes rellevants i debats recents", s'hi tracten quatre temes específics. El primer mostra una comparativa de les formes d'organització i tendències en matèria de cooperació cultural internacional (CCI). Primer s'hi identifiquen els actors implicats i l'enfocament geogràfic de la CCI, i després s'hi comenten les àrees temàtiques o sectors prioritaris. El segon tema planteja una comparativa sobre les taxes de l'impost sobre el valor afegit (IVA) que afecten les categories que corresponen als béns i serveis culturals. Aquestes dades s'han extret de l'actualització del mes de gener de 2016 de l'informe de l'EUROSTAT: *Taxation trends in the European Union*. En tercer lloc s'hi fa una comparativa breu de l'estat de les polítiques lingüístiques. Finalment, s'hi recullen de manera transversal les mencions que hi ha als informes sobre l'impacte de la crisi econòmica en el sector cultural.

Principals organismes culturals, principis rectors i objectius prioritaris de les polítiques culturals

Dinamarca

Segons declara el web oficial de l'Administració pública, Dinamarca disposa d'un Ministeri de Cultura que és l'òrgan "responsable de les iniciatives que impliquen el suport a les arts creatives, el patrimoni cultural, arxius, biblioteques, museus i l'educació superior en les àrees d'art, música, cinema, teatre i ball. El Ministeri també és responsable dels drets d'autor, la radiodifusió, l'esport i la cooperació cultural internacional".

Els autors de l'informe danès del *Compendium* expliquen que Dinamarca es regeix per una variació del "model arquitecte", en el qual l'Estat modela un marc general per al desenvolupament cultural del país des del Ministeri de Cultura. Aquest organisme sotmet a debat públic i defineix la perspectiva global i els objectius generals que cal assolir des de les polítiques culturals. Així, doncs, descriuen l'estructura dels organismes públics responsables de la política cultural nacional com a centralitzada, tot i que amb una forta tendència a la descentralització.

Els artistes i les institucions permanents depenen principalment del finançament del sector públic i, en un grau menor, de donacions privades, patrocini i altres transaccions comercials (vendes d'obres, entrades, etc.).

Els principis bàsics de la política cultural se centren a servir als objectius democràtics, garantir la llibertat artística i posar èmfasi a promoure la igualtat d'accés als béns culturals i a la participació, independentment del nivell d'ingressos.

El programa de treball *Dinamarca 2020* no va incloure un capítol sobre política cultural, però sí un fragment titulat "Dinamarca ha de ser un dels països més lliures i un dels millors d'Europa per a la integració". Aquest text presenta algunes pautes generals per enfocar les prioritats culturals pel que fa a polítiques d'integració democràtica antiradicalització. Tracta aquest objectiu general des del compromís d'integrar els immigrants no occidentals i els seus descendents en el mercat de treball, i a estimular-los a ser conscients del seu dret a ser diferents, així com dels seus deures i responsabilitats envers els valors danesos.

També s'hi recullen altres prioritats específiques sobre polítiques culturals, arts i esport, que afavoreixen les àrees específiques següents: les indústries creatives com a factor de creixement econòmic; la participació en les arts i l'esport; l'estímul a la creació de grans obres d'art fonamentades en els valors danesos; les indústries culturals i l'ampliació de l'oferta cultural a les zones perifèriques; la millora de les condicions de treball del sector artístic, i el respecte al principi de competència plena.

Finlàndia

Segons l'informe, el model de política cultural finlandesa reflecteix els valors globals d'un Estat de benestar social. L'Estat, que disposa d'un Ministeri d'Educació i Cultura, és financerament i administrativament responsable de les institucions artístiques i culturals nacionals i de promoure l'ampliació de l'accés a les arts i a la cultura, per a la qual cosa proporciona finançament, estatutari o discrecional, a les institucions culturals regionals i locals.

Els autors hi descriuen una "política cultural bipolar" de presa de decisions i implementació del sistema, ambdós nivells vinculats fiscalment i administrativament. Es tracta d'un model de descentralització horitzontal i vertical. En l'àmbit del govern central hi ha una sèrie d'agències i organismes experts que assessoren el Ministeri d'Educació i Cultura i que implementen les polítiques acordades. Pel que fa a la descentralització horitzontal (sovint de naturalesa corporativista, segons els autors), les associacions professionals d'artistes i els treballadors culturals juguen un paper important en la formulació i l'aplicació de polítiques que afecten els artistes, així com en la determinació de les subvencions i el finançament de projectes. En canvi, la descentralització vertical gira entorn del govern central (Estat) i l'autogovern local (municipis). En aquest punt, l'informe també explica que, en els darrers anys, s'han explorat noves formes de concentrar el poder i posa com a exemple la reducció del nombre de municipis per mitjà de fusions i l'externalització o la reducció de personal, entre altres estratègies.

L'afirmació de la identitat nacional ha estat la pedra angular de la política cultural finlandesa, i el foment de la creativitat artística, el seu segon objectiu. Tradicionalment, això s'ha reflectit en l'esforç de l'Estat per tenir cura dels seus artistes i millorar-ne la posició econòmica per mitjà de sistemes de beques d'arts estatals i de les pensions. Entre els objectius més recents, l'informe en destaca els següents: la creativitat i la innovació i la seva contribució al creixement econòmic; la promoció de l'esperit empresarial; ampliació de la participació en la vida cultural i l'accés a la cultura; protecció de les minories, i promoció cultural de la diversitat.

L'informe de Finlàndia és un dels més actualitzats i reflecteix una combinació d'objectius tradicionals amb objectius emergents d'orientació econòmica, recollits en les estratègies marcades pel Ministeri d'Educació i Cultura l'any 2015:

- salvaguardar la igualtat d'accés a l'educació i la cultura,
- promoure el creixement intel·lectual i d'aprenentatge,
- millorar les oportunitats per a l'intercanvi i la participació,

- proveir recursos per a la millora de la capacitat competitiva cultural i econòmica de la societat finlandesa,
- obrir nous canals per tal de diversificar l'impacte de Finlàndia en la comunitat internacional, i
- millorar l'eficàcia en el sector cultural.

Finalment, l'informe explica que la darrera estratègia de 2020 del Ministeri d'Educació i Cultura se centra encara més en la competitivitat de l'economia i la cultura finlandesa. El seu objectiu darrer és col·locar Finlàndia entre els primers països del món en la competència intel·lectual, l'intercanvi i la creativitat.

Els Països Baixos

Els Països Baixos tenen una estructura centralitzada amb una forta tendència a la descentralització. El Ministeri d'Educació, Cultura i Ciències és la institució responsable de dissenyar i presentar un pla per a les polítiques culturals nacionals. També és l'entitat responsable de crear les condicions propícies per al manteniment, el desenvolupament, la difusió social i geogràfica i l'expansió de les expressions culturals.

Els objectius de la política cultural holandesa es configuren a partir dels principis establerts pel Consell d'Europa, amb un èmfasi especial en la llibertat d'expressió, el suport a la creativitat i la participació en la vida cultural. Malgrat que la política cultural es reformula cada quatre anys, segons els autors de l'informe, a la pràctica hi ha hagut un alt grau de continuïtat que ha prioritzat les àrees següents: internacionalització; educació i participació en la cultura; innovació i desenvolupament del talent; filantropia, i emprenedoria en el sector cultural. No obstant això, l'informe fa referència al fet que aquestes prioritats s'han anat afinant i adaptant a les restriccions econòmiques actuals. D'aquesta manera, l'atenció s'ha enfocat als instituts superiors internacionals, a les biblioteques i a la preservació del patrimoni cultural, a fi de protegir-los en la mesura que ha estat possible de les retallades pressupostàries. A més, s'ha donat més prioritat als productors de les arts sobre les institucions culturals (intermediaris) i s'ha dedicat un esforç extra al suport a les indústries creatives.

Grècia

Grècia disposa d'un sistema centralitzat, gestionat des d'un Ministeri de Cultura i Esports, amb el suport de secretaries i agències sectorials específiques i diversos comitès interministerials o programes conjunts.

L'informe destaca que els objectius de la política cultural grega s'han vist limitats per raó de l'obligació legal de protegir el patrimoni cultural. Aquesta peculiaritat ha afectat notablement el desenvolupament i l'ampliació de les polítiques culturals, ja que manté una marcada prioritat en el finançament estatal, el suport organitzatiu i els esforços dedicats a aquest sector. Tanmateix, això no vol dir que no s'atenguin altres àrees com ara la creativitat, l'accés i l'explotació econòmica de les arts, el suport a les quals ha anat augmentant. Més específicament, l'informe també fa referència a altres prioritats adreçades a establir vincles més estrets entre la cultura i la societat (igualtat en l'accés i la participació en la vida cultural); a donar suport a la creativitat, especialment entre els joves artistes i professionals de la cultura, i a promoure la internacionalització de la producció cultural grega. Altres objectius que es destaquen a l'informe són la promoció de la identitat; el caràcter distintiu i la singularitat de la cultura grega; la diversitat, i el respecte als drets culturals.

Itàlia

El model d'Itàlia es troba en procés de desenvolupament d'un enfocament federal i disposa d'un Ministeri de Béns i de l'Activitat Cultural i del Turisme. Tot i que no té altres organismes consultius, ni consells de les arts i la cultura, l'estructura administrativa italiana inclou una comissió interministerial sobre problemes de finançament de la cultura. El Ministeri també facilita la signatura d'acords multilaterals entre l'Estat i les regions en matèria cultural i ja disposa d'acords d'aquest tipus a gairebé totes les regions.

Els autors de l'informe italià descriuen el seu model de política cultural des de dues perspectives: l'econòmica i l'administrativa. Des del punt de vista econòmic, expliquen que el model es troba connectat estretament a les característiques d'un "model mixt". D'una banda, el sector públic ha estat històricament la font principal

de finançament per al patrimoni, museus, arxius i biblioteques, i, en certa manera, per a les arts escèniques. D'altra banda, les indústries culturals reben suport principalment del mercat (a excepció de la RAI, la corporació de radiotelevisió italiana propietat de l'Estat) i es complementen amb els subsidis públics en cas d'un mal acompliment en el mercat, situació molt freqüent per al cinema i la premsa.

Des del punt de vista administratiu, el model italià tradicionalment ha intervingut en les activitats culturals amb el suport de l'Administració pública. També ha estat freqüent la seva intervenció en la gestió de les institucions culturals (museus, teatres, etc.) per mitjà dels ministeris nacionals o departaments de cultura regionals, provincials i municipals.

L'informe també destaca el procés de desenvolupament de noves fórmules de gestió amb models d'associació publicoprivada. Les autoritats locals han experimentat aquest enfocament a través dels anomenats *Gestioni autonome* (organitzacions de gestió autònoma) i cita com a exemple reeixit la fundació Musica per Roma.

A l'apartat que recull els temes prioritaris de la política cultural italiana, l'informe descriu una sèrie de canvis que s'han produït sota els governs de les cinc coalicions en el poder durant els darrers vint-i-cinc anys, des de mitjans dels noranta. Entre els sectors afavorits en les prioritats vigents, declarades l'any 2014, hi ha el patrimoni històric, el turisme cultural i l'art i l'arquitectura contemporanis. Mitjançant el suport a aquests sectors, l'administració actual defineix els seus objectius prioritaris: augmentar la competitivitat; modernitzar i reorganitzar el Ministero dei beni e delle attività culturali e del turismo; rejaorenir els suburbis urbans; millorar la coordinació amb els sistemes escolars i universitaris, i impulsar noves formes d'associació publicoprivada, amb un enfocament particular en les donacions individuals i corporatives.

Portugal

Portugal disposa d'un model centralitzat de tendència intervencionista. Defineix les seves polítiques culturals des del Ministeri de Cultura amb el suport de cinc direccions regionals administrativament autònomes. Totes comparteixen la missió de "garantir l'accés públic als recursos culturals per supervisar les activitats dels productors culturals finançats pel Ministeri de Cultura, i per supervisar les mesures de conservació del patrimoni". L'informe també fa referència a la importància de la intervenció del tercer sector en l'àmbit cultural, així com d'altres ministeris que exerceixen un paper rellevant en diferents sectors culturals específics: el Ministeri d'Educació, en el sector del llibre i la lectura; el Ministeri d'Economia, en les indústries creatives i el turisme; el Ministeri d'Afers Exteriors, en matèria lingüística, i el Ministeri d'Obres Públiques, en el sector del patrimoni.

L'objectiu de la política estratègica més rellevant és "avaluar la participació de l'Estat en la vida cultural i reduir-ne l'aparell administratiu". L'informe també fa referència al fet que hi ha hagut una certa continuïtat al llarg dels anys en alguns dels objectius generals de la política cultural del país, com ara la protecció del patrimoni, la promoció de la lectura i el desenvolupament de xarxes nacionals d'activitats i instal·lacions. A partir d'això, les legislatures més recents han formulat altres objectius instrumentals adreçats a enfortir el finançament de la política cultural, augmentar els pressupostos i millorar la coordinació entre el Ministeri i els departaments regionals.

Els objectius generals també apunten a una sèrie de sectors prioritaris, com ara el patrimoni històric i immaterial; les indústries creatives i les arts; la literatura i les biblioteques; la política lingüística, i la promoció internacional d'artistes portuguesos i institucions culturals. Finalment, s'hi destaca la importància d'estendre l'accés del públic als esdeveniments i instal·lacions culturals.

Espanya

Les autores de l'informe espanyol del *Compendium* destaquen que el model de la política cultural d'Espanya ha sofert canvis profunds durant els darrers tres anys. El més evident apunta a una clara "tendència recentralitzadora" des de la creació del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport. Això és així malgrat que el país havia desenvolupat una tradició de política descentralitzadora que afavoria l'adopció de models diferents de gestió cultural i de suport i promoció de la creació artística. Actualment, les comunitats autònomes,

que han estat les principals promotores de la descentralització de la política cultural, s'han vist abocades a passar d'una fase de forta inversió en equipaments culturals i infraestructures durant els anys noranta, a una fase restrictiva de la despesa.

L'informe indica que, segons les declaracions programàtiques recents, els principals objectius de la política cultural espanyola són, en primer lloc, la conservació i promoció del patrimoni cultural i, en segon lloc, la creativitat cultural, entesa com a patrimoni cultural en desenvolupament. D'altra banda, potser com a resposta a la postura centralitzadora del Govern conservador, les autores també descriuen una tendència en les polítiques culturals regionals cap a l'exacerbació de la promoció de la identitat nacional, especialment des de les comunitats autònomes d'entorns lingüístics diferenciats.

Altres principis rectors tradicionals de la política cultural a Espanya perfilen objectius relacionats amb el reconeixement a la diversitat; el suport a la creació; l'accés a la cultura, i el foment de la participació en la vida cultural.

Assumpptes rellevants i debats recents

Organització i tendències en matèria de cooperació cultural internacional

Observar les tendències recents en l'organització i les polítiques de cooperació cultural internacional (CCI) no solament permet identificar els actors implicats, sinó també les zones geogràfiques on s'han enfocat les àrees temàtiques prioritàries.

Pel que fa als actors implicats —segons les dades que consten a la taula comparativa del *Compendium*, “International Cultural Cooperation in Europe”—, a la major part dels països observats, la cooperació cultural internacional (CCI) és una responsabilitat que lideren conjuntament el Ministeri d'Afers Exteriors i el Ministeri de Cultura. No obstant això, s'hi aprecien diferències en el cas de Portugal, on aquesta responsabilitat recau només sobre el Ministeri d'Afers Exteriors, i en el cas de Grècia, on recau només en el Ministeri de Cultura. S'aprecia una diferència addicional en el cas d'Itàlia, on els organismes regionals també comparteixen responsabilitats en matèria de cooperació cultural internacional.

Tot i que hi ha varietat d'organismes o agències encarregats de la promoció de les relacions culturals internacionals, una constant a tots els països és la implicació de les ambaixades, així com dels instituts o agències de promoció cultural amb dependències en diversos països del món. El país que té més presència internacional, per mitjà d'aquest model, és Itàlia, amb seus de l'Institut Italiano de Cultura a seixanta països, seguit d'Espanya, amb presència de l'Institut Cervantes a uns quaranta països.

Pel que fa a la pertinença a òrgans de cooperació regionals rellevants per a la cultura, s'hi aprecien tres tendències: la formació d'acords fonamentats en la coincidència lingüística, la pertinença a blocs regionals i la cooperació cultural transfronterera. Per exemple, els Països Baixos formen part de la Unió de la Llengua Neerlandesa (Taalunie) i Dinamarca i Finlàndia formen part del Concili Nòrdic de Ministeris, així com del Concili d'Estats del Mar Bàltic. En el cas dels països del sud d'Europa, l'exemple de pertinença a acords regionals és evident per mitjà del Fòrum Mediterrani, del qual tots formen part, tot i que existeixen altres acords culturals regionals: Grècia amb el BSEC (Cooperació Econòmica del Mar Negre); Itàlia amb la Iniciativa Central Europea (CEI) i amb l'Alps-Adriatic Working Community, i Espanya amb l'Eurorégion Culturelle. Un altre exemple d'acords fonamentats en la proximitat cultural i lingüística s'aprecia a Espanya i Portugal, ambdós països membres de l'Organització d'Estats Iberoamericans.

Els països que es troben al nord d'Europa coincideixen en l'interès en la cooperació cultural amb Àsia, especialment amb els països del sud-est asiàtic. Finlàndia parteix de l'interès en els països nòrdics i comparteix amb Dinamarca l'interès en la cooperació amb els estats bàltics. Dinamarca té també diversos acords de cooperació cultural amb altres països, la major part europeus. Els Països Baixos mostren un focus territorial molt més ampli, i són els únics que, explícitament, expressen el seu interès a incloure els Estats Units i Canadà en la seva llista de països prioritaris, així com els països membres de la Unió Europea i altres països africans i asiàtics.

Quan s'observen les àrees temàtiques o sectors prioritaris de la CCI, la taula comparativa del *Compendium* reflecteix una sèrie de prioritats estratègiques molt variada, en la qual es poden identificar almenys una dotzena d'objectius de la cooperació cultural internacional. S'hi aprecien poques coincidències clares entre els països observats. No obstant això, si es revisen els detalls del capítol 3.4.1. de l'informe ("Descripció general de les estructures i les tendències principals de la CCI"), es troben exemples en què dos o més països observats coincideixen en diverses de les prioritats que es resumeixen a la llista següent:

- Reforçar el comerç internacional i les exportacions culturals.
- Diversificar els actors institucionals de la CCI i donar pas a la inclusió d'alguns ens regionals.
- Promoure el turisme cultural i augmentar el rendiment financer del patrimoni, amb l'ampliació d'acords amb els mercats emergents.
- Fomentar l'ús de la llengua internacionalment. Difondre l'ensenyament lingüístic, promoure'n l'ús als mitjans i a Internet, així com promoure la cooperació amb comunitats i països de llengua comuna.
- Reforçar la comunicació amb els mitjans internacionals per promoure i fer recognoscible la cultura nacional a l'estranger.
- Fomentar el diàleg intercultural.
- Identificar i diversificar noves formes de cooperació.
- Identificar oportunitats de finançament.
- Reforçar el paper de les indústries creatives en el desenvolupament econòmic global, fomentant la creació de projectes conjunts.
- Facilitar la participació i l'organització d'esdeveniments culturals internacionals i les coproduccions (per exemple, cinema, circ, fires d'art i festivals en general).
- Equilibrar la cooperació d'Europa amb altres regions del món i afavorir el *networking* amb la implicació en xarxes internacionals.
- Promoure la mobilitat dels artistes i treballadors de les arts i la cultura, per mitjà d'intercanvis tant creatius i expositius com formatius.

L'IVA cultural

Per mitjà de les directives europees sobre l'impost sobre el valor afegit (IVA), la UE estableix el tipus d'IVA estàndard mínim, el qual el gener de 2016 es va situar en un 15%. La directiva possibilita també l'aplicació d'un màxim de dos tipus reduïts que, en cap cas, no poden ser inferiors al 5%. A partir d'aquest acord bàsic, cadascun dels Estats membres pot fixar els seus tipus i tarifes d'acord amb les prioritats i necessitats específiques de la política fiscal nacional. Per aquest motiu, quan s'observen els tipus d'impostos sobre el valor afegit dels països membres, les opcions són molt variades. A més, segons indiquen els informes de l'EUROSTAT, la mitjana de l'IVA estàndard a la Unió Europea ha augmentat notablement des de l'any 2008.

Tal com s'aprecia a la taula 1, entre els països del nord d'Europa, només Finlàndia va registrar un augment de l'IVA estàndard durant aquest període, tot i que cal destacar que aquests països partien de taxes amb valors més alts l'any 2008. En contrast amb això, en els països del sud europeu sí que és notable l'augment, i Espanya és el país que va registrar la major taxa de creixement (31,3%). Tot i així, Espanya manté una tarifa situada entre un i dos punts per sota dels altres països, excepte Dinamarca i Finlàndia.

Taula 1. Taxa de creixement de l'impost sobre el valor afegit entre els anys 2008 i 2016

	Dinamarca		Finlàndia		Països Baixos		Grècia		Portugal		Itàlia		Espanya	
	Std.	Red.	Std.	Red.	Std.	Red.	Std.	Red.	Std.	Red.	Std.	Red.	Std.	Red.
2008	25	-	22	8/17	19	6	19	9/4,5	20	5/12	20	10/4	16	7/4
2016	25	-	24	10/14	21	6	23	6,5/13	23	6/13	22	10/4	21	10/4
% canvi	=	=	9,1	25/-17,6	10,5	=	21,1	-27,8/188	15	20/8,3	10	=	31,3	42,9/=

Font: Adaptada de les taules de referències de l'informe titulat *Taxation trends in the European Union*, Eurostat Statistical Books. "Table 1: VAT rates in the EU Member States, 2001-15" [ISNN 2467-0073]

A la *Llista de lliuraments de béns i prestacions de serveis que poden estar subjectes als tipus reduïts de l'IVA*¹ queda recollit el dret d'accés a espectacles, teatres, circs, concerts, museus, sales cinematogràfiques i exposicions, entre altres manifestacions i locals semblants de caràcter cultural. Actualment, però, en els països observats, l'IVA reduït s'aplica principalment a la sisena categoria, que està relacionada només amb el sector del llibre i la premsa (vegeu la taula 2).

En el detall de la taula 2 també es pot apreciar que, en els països del nord europeu, Finlàndia i els Països Baixos apliquen un IVA reduït del 10% i del 6%, respectivament, a l'admissió als serveis culturals, inclosos els parcs temàtics. Només Dinamarca manté la tarifa estàndard del 25% a tots els sectors, sense excepcions.

En els països del sud d'Europa s'observa que només Espanya aplica l'IVA estàndard del 21% a l'admissió a tots els espectacles, mitjans de comunicació, escriptors i compositors. A Grècia, les admissions a obres teatrals mantenen un IVA reduït d'un 6%. En el cas d'Itàlia, l'admissió als serveis culturals l'any 2016 manté un IVA reduït d'un 10%, mentre que a Portugal n'estan exempts. Ambdós països exclouen els parcs temàtics d'aquest benefici.

¹ Directiva 2006/112/CE, del Consell, de 28 de novembre de 2006, relativa al sistema comú de l'impost sobre el valor afegit. Annex III. Llista de lliuraments de béns i prestacions de serveis que poden estar subjectes als tipus reduïts de l'IVA a què fa referència l'article 98. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32006L0112>.

Taula 2. Resum de béns i serveis a què s'aplica l'IVA reduït

Dinamarca	Tipus general	25%	Tots els béns i serveis gravables.
Finlàndia	Tipus general	24%	Tots els altres béns i serveis gravables. Increment de l'1% de l'IVA a Finlàndia el gener de 2013.
	Tipus reduïts	10%	Productes farmacèutics; transport públic; llibres; premsa i publicacions periòdiques (per subscripció); accés a esdeveniments culturals i parcs d'atraccions; llicència de TV; escriptors i compositors; allotjament hotelier ; accés a esdeveniments esportius .
		14%	Alimentació; determinats productes d'ús agrícola; restauració.
Països Baixos	Tipus general	21%	Tots els altres béns i serveis gravables.
	Tipus reduït	6%	Alimentació; subministrament d'aigua; determinats productes farmacèutics; determinats articles mèdics per a persones discapacitades; determinat transport públic; llibres; premsa i publicacions periòdiques; accés a esdeveniments culturals i parcs d'atraccions; escriptors i compositors ; determinades reformes i rehabilitacions de domicilis particulars; determinades tasques de neteja de domicilis particulars; productes d'ús agrícola; allotjament hotelier; restauració (excloent-ne les begudes alcohòliques); accés a esdeveniments esportius ; ús d'instal·lacions esportives; reparacions menors de bicicletes; calçat i marroquineria; vestuari i roba de la llar; serveis de perruqueria. Increment del 2% fins al 21% de l'IVA als Països Baixos a l'octubre de 2012.
Grècia	Tipus general	24%	Tots els altres béns i serveis gravables. Grècia proposa un augment de l'IVA fins al 24%.
	Tipus reduïts	6%	Determinats productes farmacèutics; llibres; premsa i publicacions periòdiques; accés a espectacles teatrals ; allotjaments hotelers.
		13%	Aliments bàsics, subministrament d'aigua; determinats productes farmacèutics; articles mèdics per a persones discapacitades; determinats productes d'ús agrícola; serveis de pompes fúnebres i incineració; serveis d'assistència a domicili.
Itàlia	Tipus general	22%	Tots els altres béns i serveis gravables. Augment de l'IVA a Itàlia fins al 24% el 2017.
	Tipus reduïts	4%	Determinats productes alimentaris; determinats articles mèdics per a persones discapacitades; determinats llibres; premsa i determinades publicacions periòdiques; e-llibres; premsa en línia; llicència de TV ; determinats habitatges socials; determinats productes d'ús agrícola; determinats serveis socials.
		10%	Determinats aliments; subministrament d'aigua; determinats productes farmacèutics; transport públic; accés a esdeveniments culturals ; determinats habitatges socials; reforma i rehabilitació de domicilis particulars; determinats productes d'ús agrícola; allotjament hotelier; restauració; accés a determinats esdeveniments esportius ; determinats serveis socials; recollida de residus domèstics.
Portugal	Tipus general	23%	Tots els altres béns i serveis gravables. Portugal va descartar la pujada de l'IVA de 2015.
	Tipus reduïts	6%	Determinats aliments; subministrament d'aigua; determinats productes farmacèutics; articles mèdics per a persones discapacitades; cadires de cotxe per a nens; transport públic; serveis de restauració; determinats llibres; determinada premsa i publicacions periòdiques; llicència de TV ; habitatge social; reforma i rehabilitació de domicilis particulars; determinats productes d'ús agrícola; allotjament hotelier; determinats serveis; atenció mèdica i odontològica; recollida de residus domèstics; reparacions menors de bicicletes; serveis d'assistència a domicili.
		13%	Determinats aliments; accés a determinats esdeveniments culturals ; determinats productes d'ús agrícola; vi, dièsel d'ús agrícola.
Espanya	Tipus general	21%	Tots els altres béns i serveis gravables. Augment del 3% de l'IVA a Espanya el setembre de 2012.
	Tipus reduïts	4%	Determinats aliments, determinats productes farmacèutics; articles mèdics per a persones discapacitades; determinats llibres; determinada premsa i publicacions periòdiques ; determinat habitatge social; determinats serveis socials.
		10%	Determinats aliments; subministrament d'aigua; determinats productes farmacèutics; determinats articles mèdics per a persones discapacitades; transport públic; determinat habitatge social; reformes i rehabilitacions de domicilis particulars; productes d'ús agrícola; allotjament hotelier; restauració; accés a determinats esdeveniments esportius ; determinats serveis socials; recollida de residus domèstics.

Font: Avalara VATLive. 2016 European Union VAT rates.
<http://www.vatlive.com/vat-rates/european-vat-rates/eu-vat-rates/>.

Sobre les polítiques lingüístiques

Tant en la varietat de llengües minoritàries declarades en els informes, com en el reconeixement de la seva oficialitat i/o legalitat, s'aprecia més diversitat lingüística en els països del sud europeu. Un altre aspecte destacable és que, segons la taula de referència de l'informe, ni Grècia ni Portugal no tenen disposicions legals per promoure l'ús de les llengües dels grups culturals minoritaris (vegeu la taula 3).

Taula 3. Diversitat lingüística i programació dels mitjans

País	Llengua/llengües oficial(s)	Llengües de minories culturals amb reconeixement legal	Legislació per fomentar l'ús de llengües de minories culturals a la ràdio i la televisió
Dinamarca	Danès	Alemany	SÍ
Països Baixos	Neerlandès	Frisó	SÍ
Finlàndia	Finès i suec	Sami, romaní, llengua de signes	SÍ
Grècia	Grec	NO	NO
Itàlia	Italià	Alemany, engadinès, francès, eslovè, albanès, català, grec, croat, friülès, occità i sard	SÍ
Portugal	Portuguès / mirandès*	NO	NO
Espanya	Castellà Euskera: cooficial al País Basc i a algunes zones de Navarra. Català: cooficial a Catalunya i les Illes Balears. Occità, denominat aranès a la Vall d'Aran: cooficial a Catalunya. Gallec: cooficial a Galícia. Valencià: cooficial a València.	El català i l'aragonès són llengües minoritàries reconegudes a l'Aragó. El bable a Astúries.	SÍ

Font: *Compendium. Cultural Policies and Trends in Europe*.

*La Constitució portuguesa estableix el portuguès com a llengua oficial (article 11). El 1999 el mirandès es va convertir també en llengua oficial (Llei 7/99, regulada pel Decret 35/99).

Mencions a l'impacte de la crisi econòmica en el sector cultural

Les versions més recents dels informes del *Compendium*, en què es fonamenta aquest exercici exploratori, s'han publicat en una època en què els països ja han experimentat els efectes de la crisi econòmicofinancera mundial. Per aquest motiu, caldria esperar mencions específiques a aquest context, a si les prioritats de les polítiques culturals nacionals s'han vist afectades en els darrers anys i en quina mesura.

Com a exercici exploratori, s'ha revisat de manera transversal si els informes inclouen mencions a la crisi o a la recessió econòmica i quins efectes (si n'hi ha cap) han tingut en el sector cultural. D'aquesta manera, sense ànim d'exhaustivitat, es presenten tot seguit les declaracions més destacables identificades en cadascun dels països.

Amb la idea d'oferir un breu context demogràfic i econòmic, les taules estan encapçalades per una fitxa d'indicadors descriptius bàsics per a cada país (població, PIB *per capita*, taxa d'atur total i distribució de la despesa pública en cultura). Les dades s'han agafat de les fonts oficials especificades en cada cas.

Dinamarca

Població 2015: 5.659.715
PIB *per capita*: \$45.536,5
Atur total: 6,6

Distribució de la despesa pública en cultura (2011)
Estat (federal): 64%
Regional (*amter* + HUR): 4%
Municipalitats (*kommuner*): 33%

Mencions principals a la crisi econòmicofinancera

Prioritat a les relacions comercials i als intercanvis culturals. La reunió de la Xarxa Àsia-Europa (ASEM) de 2010 es va centrar a donar forma a les polítiques necessàries per respondre a la crisi financera i econòmica. Es va treballar en l'enfortiment del diàleg polític entre les dues regions, en la millora de les seves relacions comercials i d'inversió i a ampliar encara més els seus intercanvis culturals.

Desequilibri social. Dinamarca és un país on el respecte entre les persones, independentment del seu origen, fa la força. Una Dinamarca pròspera és una Dinamarca en la qual la diversitat prospera. Això requereix de respecte mutu (respecte, independentment de la diferència entre nosaltres) ja sigui de gènere, edat, religió o origen ètnic. *La profunda crisi econòmica i l'absència de l'atenció deguda han posat Dinamarca en desequilibri.*

La crisi del Royal Theatre. Les finances del Royal Theatre es troben en una espiral descendent i els comptes per a l'any 2010 van mostrar un fort dèficit i un gran deute acumulat. Els majors costos d'operació i la disminució de l'assistència als espectacles de ballet han obligat la institució a retallar el nombre d'actuacions i a reduir personal artístic. No obstant això, la crisi no solament és econòmica. El Royal Theatre està lluitant per mantenir el seu estatus com a pedra angular i com a símbol nacional de la cultura i la identitat daneses.

Disminució del finançament privat. La crisi econòmica està limitant les oportunitats de les institucions culturals de finançar activitats a través de donacions privades i de patrocinis... En el clima econòmic actual, els principals fons privats que donen suport tradicionalment a la cultura i les arts, com ara la Fundació Carlsberg, han disminuït el finançament en l'àmbit de l'art i la cultura.

Debilitat financera encara més gran en els municipis. S'ha intensificat el debat cultural sobre la manera de finançar les institucions culturals locals en els municipis durant els pròxims anys. El programa de treball del Govern va implicar una reducció en els pressupostos públics de prop de 4 milions d'euros els anys 2011 i 2012, amb un impacte especial sobre els pressupostos dels municipis.

Crisi de la indústria del cinema. El mercat del cinema danès va començar a descriure una corba negativa l'any 2007, després d'anys d'èxit durant la dècada de 1990. Per resoldre la crisi, s'ha proposat donar més flexibilitat a l'Institut del Cinema, que, d'aquesta manera, pot optar per subvencionar 18 pel·lícules en comptes de 26. Aquesta reforma busca garantir que cada producció cinematogràfica tingui una base econòmica millor. A més, la indústria del cinema ha expressat el desig d'iniciar un debat esteticocinematogràfic sobre com la indústria pot crear pel·lícules amb un gran contingut cultural que capti l'interès de l'espectador; els diners tots sols no ho faran.

Preocupació per la formació artística. Es dona una preocupació cada vegada més gran entre les escoles de música i les seves organitzacions pel funcionament de les escoles de música, sobretot perquè el suport dels municipis està sota la pressió de la crisi financera global.

Font: *Compendium*, Banc Mundial i Eurostat

Finlàndia

Població 2015: 5.471.753
PIB *per capita*: \$40.675,9
Atur total: 8,6

Distribució de la despesa pública en cultura (2009)
Govern central: 51%
Municipalitats: 49%

Mencions principals a la crisi econòmicofinancera

Reducció de l'ocupació i la producció cultural. Segons les estadístiques, l'ocupació i la producció d'activitats culturals van augmentar lleugerament fins al pitjor any de la recessió de 2009.

Modificacions en la legislació financera, que inclou mesures correctives de la inflació i de compensació per assegurar la participació de l'Estat en el finançament dels principals equipaments culturals (teatres professionals, orquestres i museus nacionals...).

Increment en els subsidis. En tres anys, de 2008 a 2010, els subsidis estatals legals als teatres professionals, orquestres i museus en el sistema legal es van incrementar en prop de 50 milions d'euros, gairebé un 80% respecte de l'any 2007; el 2010 els subsidis van ser de 113,6 milions d'euros.

Font: *Compendium*, Banc Mundial i Eurostat

Els Països Baixos

Població 2015: 16.900.726
PIB *per capita*: \$48.253,3
Atur total: 6,9

Distribució de la despesa pública en cultura (2009)

Art i patrimoni cultural

Estat: 29,2%

Províncies: 10,1%

Municipalitats: 58,9%

Normatives conjuntes: 1,8%

* Despeses regionals finançades per col·laboracions entre municipis.

Mitjans

Estat: 84,8%

Províncies: 13,4%

Municipalitats: 1,8%

Mencions principals a la crisi econòmicofinancera

Fi del creixement gradual i general en el pressupost estatal per a la cultura i els mitjans de comunicació a partir de la crisi de l'any 2008. L'inici de la crisi va provocar retallades en els pressupostos i en l'adjudicació de subvencions.

Foment de l'emprenedoria i obertura al mercat privat. Distanciament entre el Govern central i el sector cultural, cosa que va fomentar l'obertura del sector al mercat privat, per crear un entorn propici a un sistema de mercat en el sector cultural i per estimular l'emprenedoria cultural. Les empreses van deixar de subvencionar el sector cultural a causa de les seves circumstàncies econòmiques; per aquest motiu, l'any 2012 es va posar en marxa una campanya per estimular les donacions privades a la cultura.

Descurança de la cohesió social, que ha deixat de ser una prioritat en les polítiques culturals en els darrers anys, arran de la crisi econòmica de 2008.

Debat sobre el "valor" de la cultura i el finançament privat. A causa de la crisi econòmica de 2008 i el creixent enfocament en el debat sobre el "valor", les institucions culturals van haver de dedicar més energia a l'obtenció d'ingressos privats. Es va generalitzar la creença que les institucions podien mostrar la seva importància (i, per tant, el seu valor) i el seu impacte mitjançant la generació del finançament privat addicional. Especialment en l'anomenada "societat de la participació" (un terme introduït pel Gabinet Rutte II el mes de setembre de 2013, durant l'anunci del Pressupost Memoràndum de 2014), la "iniciativa privada" i els "ingressos privats" es van traslladar al centre del sistema de la política cultural.

Protecció dels equipaments superiors i els productors. A causa dels efectes d'una societat canviant i de la recessió econòmica, es van adoptar importants mesures en la política cultural per garantir tant com fos possible certs suports i protegir de les retallades pressupostàries els instituts superiors internacionals (com ara la Royal Concertgebouw Orchestra, el Rijksmuseum i el Netherlands Dance Theatre), les biblioteques i el patrimoni cultural. Els productors artístics han de rebre més prioritat que les institucions artísticoculturals de suport (intermediaris). El Govern ha de dedicar un esforç extra a donar suport a les indústries creatives.

Foment i protecció del sector cultural empresarial. Els professionals creatius i els proveïdors culturals individuals són importants per al sector cultural i per al creixement econòmic, però la seva posició pot ser vulnerable, especialment en temps de recessió econòmica. Per tal de donar-los suport, el Ministeri d'Educació, Cultura i Ciència subvenciona el *Culture Entrepreneurship Programme* [Cultuur-Ondernemen].

Augment de l'IVA cultural i rectificació posterior. Les arts escèniques (entrades de concerts, etc.) van passar de la tarifa reduïda (6%) a la taxa estàndard (el 19%, l'any 2011, i el 21%, l'any 2012). La pujada de l'IVA va causar una gran commoció en el sector, ja que les institucions culturals ja patien les retallades de la recessió i dels subsidis econòmics. L'any següent, 2012, el Gabinet Rutte II (2012) va fer cas omís de la decisió anterior i va reinstaurar la taxa reduïda del 6%.

Reducció de la infraestructura cultural. Com a resultat de la recent recessió econòmica, les retallades pressupostàries governamentals i els ràpids canvis de punts de vista polítics sobre l'art i la cultura subvencionats, el nombre d'entitats constituïdes al Basic National Infrastructure (BIS) va disminuir enormement en el període 2009-2012.

Fort augment del voluntariat. En temps de recessió econòmica, les institucions culturals són més dependents dels voluntaris. En el sector dels museus, el nombre de voluntaris va augmentar en un 59% entre els anys 2001 i 2011. Els voluntaris representen el 73% de la força laboral total en els museus. En el sector de les biblioteques, la proporció de voluntaris havia augmentat un 44% l'any 2011; en els locals de música pop, el voluntariat va créixer fins a representar el 63% del personal l'any 2011 (font: *Cultuur en Beeld*, pàg. 52-54).

Debilitament en la participació cultural. Igual que en la majoria dels altres països europeus, la participació cultural en general ha disminuït des de la recessió econòmica de 2008.

Font: *Compendium*, Banc Mundial i Eurostat

Grècia	Població 2015: 10.858.018 PIB <i>per capita</i> : \$26.850,9 Atur total: 26,3
	Distribució de la despesa pública en cultura (2011) Govern central*: 100% * Fa referència a la inversió ordinària del Ministeri de Cultura i Turisme, amb exclusió dels fons del pressupost ordinari per al turisme i per a l'esport, però incloent-hi el pressupost d'inversió pública per al turisme i per a l'esport. Se n'exclouen els ingressos del <i>Archaeological Receipts Fund</i>
Mencions principals a la crisi econòmicofinancera	
Depressió econòmica creixent i atur. El Ministeri grec s'enfronta al desafiament punyent de la crisi fiscal que ha portat, des de 2009, a la depressió econòmica creixent i l'atur a gran escala, especialment entre els joves.	
Retallades substancials dels fons assignats a la cultura.	
Tendència cap a la recentralització [...] i un intent de democratitzar i reequilibrar el paper del Govern central enfront de la cultura i les arts.	
La crisi financera com a factor subjacent del pensament actual. El factor subjacent del pensament actual és l'impacte de la crisi financera en la sostenibilitat del sector cultural i la necessitat de maximitzar l'ús dels fons públics en benefici de les arts, el sector cultural i el públic.	
Reducció de la capacitat de sostenir el patrimoni cultural i de donar continuïtat a les polítiques públiques d'aquest sector, a causa dels alts costos relacionats amb el suport a una infraestructura patrimonial molt àmplia. Les retallades importants en el personal eventual o contractat des de l'any 2010, i en absència d'una modernització tecnològica i administrativa, han posat a prova la capacitat dels museus i dels serveis arqueològics de proporcionar un accés efectiu i de protecció dels béns patrimonials grecs (un fet testificat pels darrers robatoris a les explotacions de la Galeria Nacional d'Atenes, i al Museu Olímpic a l'antiga Olímpia).	
Impacte en els mitjans. Tancament de diaris i revistes, així com d'emissores de ràdio i televisió.	
Atur cultural. En la línia de les polítiques fiscals restrictives, reduccions importants en l'ocupació en el sector cultural (en el Govern estatal i local).	
Promoció de les iniciatives empresarials entre els joves, des de programes a les escoles i les universitats fins a seminaris i tallers per donar suport a la creació d'empreses del sector creatiu.	
Augment de l'IVA cultural. Els rendiments obtinguts pels escriptors i artistes pel seu treball creatiu ja no estan exempts de l'IVA.	
Desequilibri politicosocial. Totes les disposicions de política social han estat subjectes a una avaluació general a causa de la crisi financera.	
Reducció dràstica del pressupost públic assignat per mitjà del Ministeri de Cultura. A més, des de l'any 2008 el marc comunitari de suport plurianual de la UE ja no inclou un programa operatiu independent per a la cultura, com va fer durant el període 2000-2008.	

Font: *Compendium*, Banc Mundial i Eurostat

Itàlia	Població 2015: 60.795.612 PIB <i>per capita</i> : \$35.462,8 Atur total: 12,5
	Distribució de la despesa pública en cultura (2012) Estat: 39,6% Inclou principalment el Ministeri de Patrimoni i l'oficina del primer ministre. Govern local: 60,4% Inclou les despeses regionals, provincials i municipals.
Mencions principals a la crisi econòmicofinancera	
L'escassetat de pressupost s'ha agreujat en els darrers anys com a conseqüència de la crisi financera: les assignacions anuals per a les activitats dels instituts han baixat prop del 30%. Tot i la crisi econòmica que colpejava el país, tots els indicadors per a l'any 2010 encara eren sorprenentment positius, i només a partir de les dades de 2011 van començar a patir pujades i baixades significatives.	
Foment de la participació del sector privat. Com a conseqüència de les fortes restriccions en el pressupost nacional, en els darrers anys, les autoritats públiques de tots els nivells de govern i de tots els partits polítics, més o menys enèrgicament, han intentat millorar la participació directa tant del sector privat sense ànim de lucre com del mercat, fins i tot en els àmbits del patrimoni i de les arts escèniques.	

Debilitat de la diplomàcia cultural. L'impacte de la crisi financera actual ha estat particularment fort per a la diplomàcia cultural, en un país la disposició a finançar del qual ja havia quedat a la saga d'altres grans països europeus, com ara França i Alemanya.

Impacte en la indústria del cinema. L'any 2012 les seqüeles de la crisi financera —amb les retallades consegüents en les subvencions públiques, juntament amb la caiguda en la disposició dels ciutadans a pagar per sortir— va afectar amb més força la indústria del cinema. Concretament, l'assistència al cinema va baixar un 10% i els ingressos de taquilla van disminuir un 8%. L'any 2013 va augmentar la preocupació per l'eliminació dels incentius fiscals existents per a la producció cinematogràfica.

Atur cultural. Després d'un estancament generalitzat en la tendència de l'ocupació cultural, es va registrar una disminució del 8% entre els anys 2008 i 2010, com a conseqüència evident de la crisi econòmica i financera.

Disminució de les donacions privades, que havien arribat al seu punt àlgid l'any 2008 i que posteriorment van disminuir com a conseqüència de la crisi econòmica. Les retallades que afecten les donacions per part de particulars i organitzacions sense ànim de lucre en els mateixos anys han estat encara més dràstiques.

Impacte en les arts escèniques. Ha calgut l'establiment de criteris més racionals i meritocràtics com a conseqüència de les fortes limitacions financeres que la vida musical i teatral italiana han experimentat recentment, arran de la reducció del 15% al Fons Estatal de les Arts Escèniques, (FUS), encara que des seva creació, l'any 1985, la pèrdua de les assignacions FUS ha arribat al -56% en termes reals. D'altra banda, les reduccions més o menys dures en el finançament regional i municipal han empitjorat la situació fins al punt de considerar que els principals teatres es troben actualment en un "estat d'emergència".

Descurança de llarga durada en la despesa en cultura. La disminució en la despesa del Ministeri, responsable principal de la cultura des del canvi de segle, no solament ha registrat una caiguda negativa després de la crisi financera, igual que ha passat a altres països, sinó que també ha registrat una descurança de llarga durada pel que fa al suport del govern a la cultura i les arts. Des de l'any 2001, la disminució general de despeses del Ministeri (tot i haver arribat al punt àlgid l'any 2009) va ser d'un -32% (la inflació no s'ha tingut en compte), desigualment distribuït entre els diferents sectors (reducció d'entre un 12% i 58%).

Font: *Compendium*, Banc Mundial i Eurostat

Portugal	Població 2015: 10.374.822 (estimada) PIB <i>per capita</i>: \$28.760,0 Atur total: 14,2 Distribució de la despesa pública en cultura (2009) Estat (federal): 27% Govern local municipal: 73%
Mencions principals a la crisi economicofinancera	
Les retallades en els pressupostos del Ministeri de Cultura es van convertir en el tema central de política cultural. Aquesta tendència ja es trobava en marxa abans de la crisi financera mundial de l'any 2008 i clarament ha estat encara més evident des d'aleshores.	
Canvis estructurals en l'Administració pública. Es va ajustar l'activitat pròpia del Ministeri per mitjà de mesures com ara la fusió o el tancament d'alguns departaments i la suspensió o retard dels programes específics. La mateixa existència d'un Ministeri de Cultura i la seva substitució per un secretari d'Estat va començar a ser objecte de debat. Amb el Govern XIX (juny de 2011) aquesta substitució es va fer efectiva.	
Debats sobre el significat i l'abast del sector creatiu. Alguns agents culturals han expressat alguns dubtes sobre el significat del "sector creatiu" i la preocupació per la pèrdua de perspectives específiques dels sectors culturals i artístics bàsics.	

Font: *Compendium*, Banc Mundial i Eurostat

Espanya	Població 2015: 46.449.565 PIB <i>per capita</i>: \$33.628,9 Atur total: 24,7 Distribució de la despesa pública en cultura (2012) Govern central: 17% Comunitats autònomes: 27% Govern local: 57%
Mencions principals a la crisi economicofinancera	
Canvis estructurals en l'Administració pública. La crisi econòmica iniciada a finals de l'any 2007 en el sector financer va fer sentir immediatament els seus efectes en la cultura, amb una nova reorganització del Ministeri de Cultura.	

Qüestionament de la despesa pública en cultura , amb la conseqüent reducció del dèficit públic per mitjà de retallades pressupostàries en el sector.
Tendències centralitzadores en els models de gestió de la política cultural, amb conseqüències en el decaïment de polítiques de protecció de la pluralitat cultural.
Augment notable dels nivells d'exigència en l'eficàcia, eficiència i transparència dels programes de l'àmbit cultural.
Pèrdua de recursos públics de suport als creadors, especialment del sector cinematogràfic i audiovisual.
Augment de l'IVA cultural i canvis en el règim contributiu . L'any 2012 el descontentament del sector, un dels més actius en l'oposició al Govern, va conduir a la constitució d'una comissió per a l'estudi d'un nou model de finançament del sector del cinema i l'audiovisual.
Impacte en els mitjans . Limitació de la despesa i/o supressió de prestació de serveis en els sectors de radiodifusió i televisió.
Destrucció de llocs de treball vinculats a les empreses culturals, així com una reducció de places vinculades a l'Administració cultural.
Mobilització social . Augment de les protestes per part de diversos agents culturals professionals, i també de la societat civil.

Font: *Compendium*, Banc Mundial i Eurostat

Bibliografia:

Principal font d'informació: *Compendium: Cultural policies and trends in Europe*

Perfils dels països

<http://www.culturalpolicies.net/web/countries-profiles-download.php>

Taules comparatives

International Cultural Cooperation in Europe: Organisation and Trends

<http://www.culturalpolicies.net/web/comparisons-tables.php?aid=27&cid=44&lid=en>

Linguistic Diversity and Media Programming

<http://www.culturalpolicies.net/web/comparisons-tables.php?aid=32&cid=45&lid=en>

Avalara VATLive

2016 European Union VAT rates

<http://www.vatlive.com/vat-rates/european-vat-rates/eu-vat-rates/>

Banc Mundial

2014 - PIB per capita, PPA (\$ a preus internacionals actuals)

<http://datos.bancomundial.org/indicador/NY.GDP.PCAP.PP.CD>

2014 - Atur, total (% de la població activa total) (estimació modelatge OIT)

<http://datos.bancomundial.org/indicador/SL.UEM.TOTL.ZS>

EUROSTAT Taxation trends in the European Union

<http://ec.europa.eu/eurostat/web/ess/-/taxation-trends-in-the-european-union-2015-edition>

2015 Population change - Demographic balance and crude rates at national level

<http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/population-data/database>

EUR-Lex Access to European Union Law

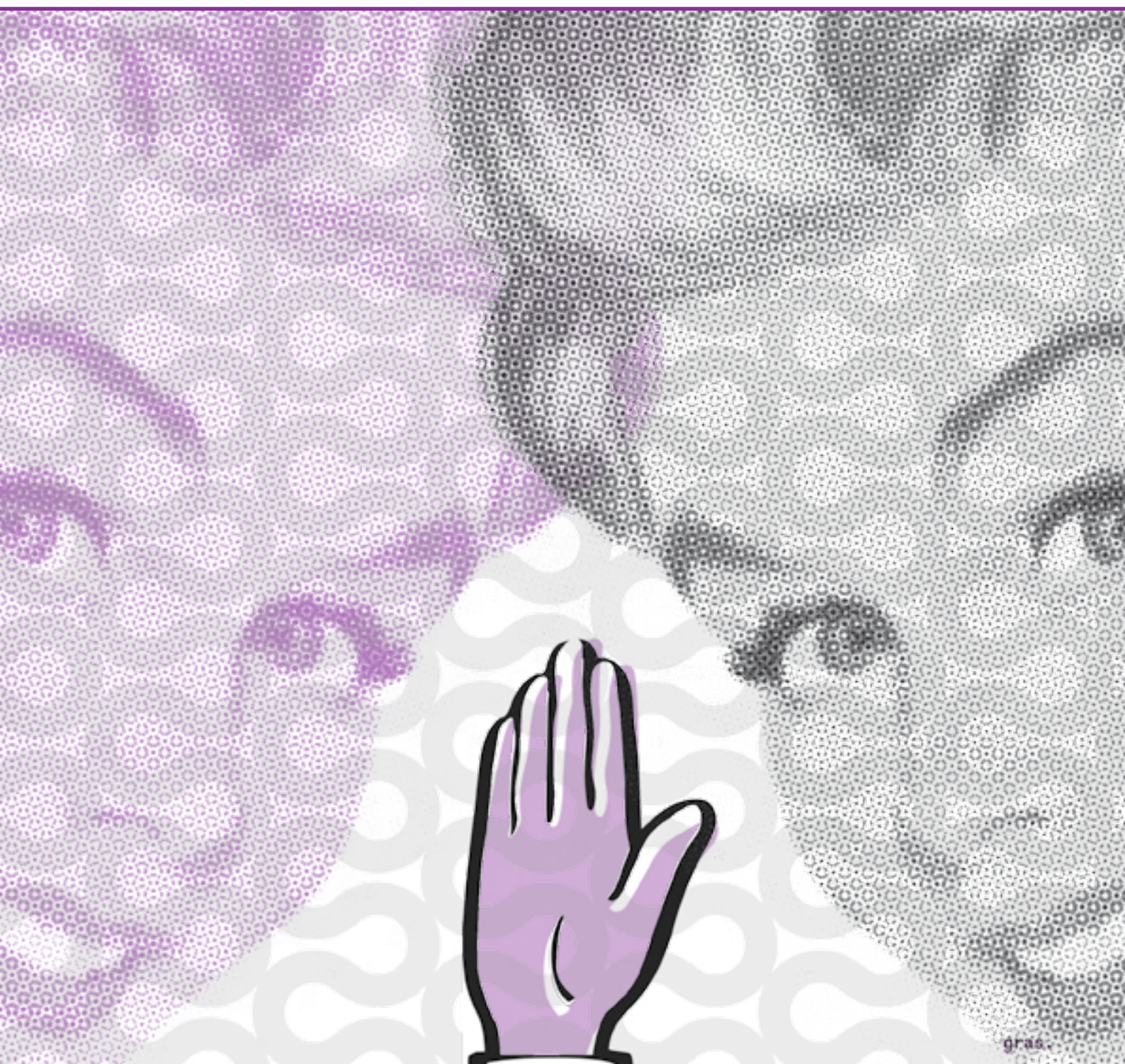
VAT Directive 2006/112/EC - EUR-Lex - Europa.eu

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32006L0112>

Avaluacions d'impacte cultural, o com tenir en compte allò intangible per assegurar la sostenibilitat de les decisions estratègiques

Adriana Partal

Coordinadora de projectes futurs urbans i pràctiques creatives



Avaluacions d'impacte cultural, o com tenir en compte allò intangible per assegurar la sostenibilitat de les decisions estratègiques

Adriana Partal, coordinadora de projectes futurs urbans i pràctiques creatives

En les darreres dècades, la cultura s'ha considerat cada cop més com a dimensió que cal planificar, gestionar i protegir dins de les polítiques públiques, conjuntament amb altres àmbits, com el social, l'econòmic i el mediambiental. De fet, les tècniques d'avaluació d'impacte en els tres darrers àmbits mencionats són cada vegada més sofisticades i acceptades, realitat que no succeeix en l'àmbit cultural. Per tant, en aquest article, es presenten els resultats d'una revisió sistemàtica de la literatura internacional sobre la pràctica de l'avaluació d'impacte cultural (AIC), incloent-hi els reptes i els processos trobats. Els resultats mostren com l'avaluació d'impacte cultural ha començat a fer-se servir principalment a partir del 2002 sobretot per entendre l'impacte de processos de desenvolupament en comunitats indígenes. Tot i que la gran majoria dels estudis analitzats s'han realitzat entorn de les polítiques públiques, no s'han trobat gaire evidències sobre una pràctica acceptada i establerta d'AIC. En l'article també s'esmenta la confusió existent en certa part de la literatura a l'hora de tractar les AIC com a metodologies per estudiar l'impacte econòmic o social de les activitats culturals. Al final de l'article s'inclouen recomanacions per enfortir les AIC i algunes consideracions de futur.

Introducció

Diverses discussions sobre què és important per a les persones i per al món tenen lloc avui dia a escala internacional, per exemple, en el context de l'Agenda de les Nacions Unides per al Desenvolupament post 2015. Aquestes discussions queden emmarcades en agendes prèvies, com els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni, marcs que, en general, posen poca atenció en l'àmbit cultural. No obstant això, altres institucions internacionals significatives, com ara Ciutats i Governos Locals Units (CGLU) (2015), argumenten que la cultura és un àmbit conductor i facilitador per al desenvolupament sostenible i que, per tant, la cultura ha de jugar un rol més significatiu dins la governança i les polítiques públiques.

Aquesta falta de consideració de la dimensió cultural es tradueix en una mancança d'eines establertes per realitzar avaluacions d'impacte en la cultura d'un lloc, un grup de persones o una comunitat. Per tant, què vol dir "cultura" en l'àmbit de l'avaluació d'impacte? Quan es comencen a realitzar aquests estudis? Qui ho fa i per què? Quines consideracions cal tenir en compte?

Per tal de respondre a aquestes preguntes, em remetré a la recerca d'AIC realitzada principalment a l'RMIT University (Melbourne), sota la direcció de la Cultural Development Network,¹ entre el 2013 i principis de 2016. Sense entrar gaire en quines van ser les metodologies de recerca, cal destacar que aquest estudi es realitza a partir de més de 130 articles i informes pertinents per a les preguntes de la recerca. Al llarg de l'article, doncs, es destaca la importància de portar a terme aquest tipus de pràctiques participatives, ja que això fa que les diverses comunitats culturals planifiquin i formin part de les decisions i canvis que els afecta.

Origen i evolució dels estudis d'impacte

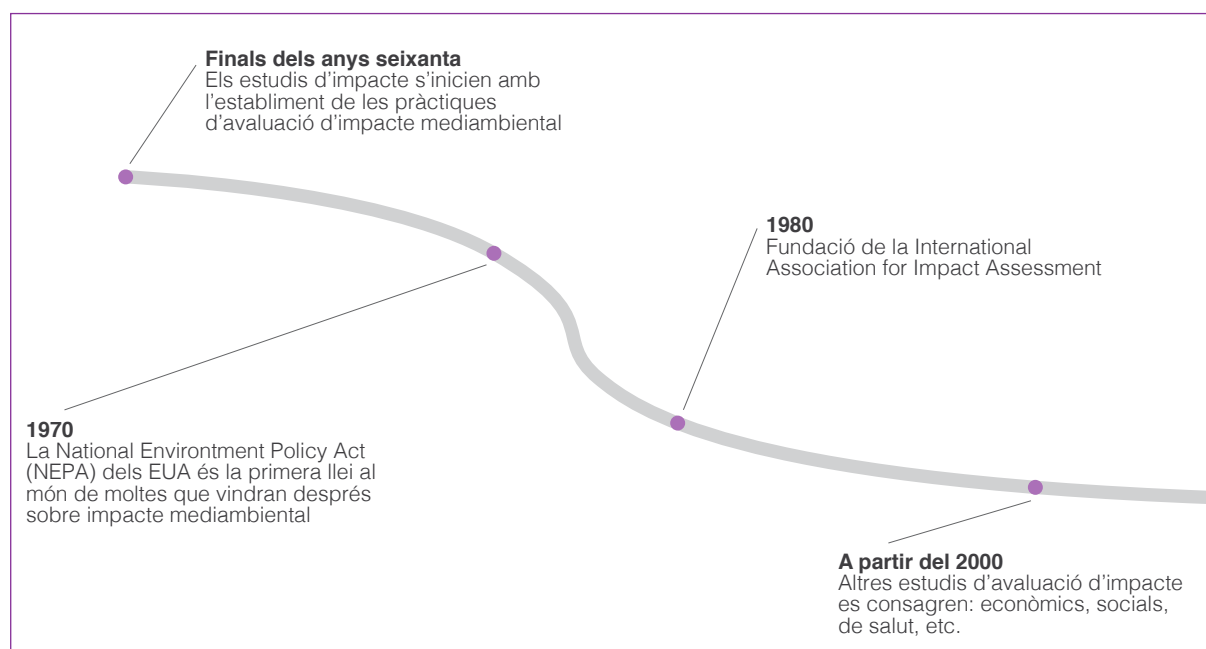
Les avaluacions d'impacte es porten a terme, generalment, abans de materialitzar una nova decisió, canvi o estratègia política, per tal de preveure i mitigar els possibles impactes negatius tot enfortint els positius relatius al canvi. Acostumen a ser estudis tècnics de caràcter pluridisciplinari. No obstant això, segons Tanner

¹ Grup d'investigació de referència internacional en el món de les polítiques culturals per ser els instigadors de la teoria sobre considerar la cultura com a quart pilar del desenvolupament sostenible, conjuntament amb el pilar social, el mediambiental i l'econòmic. <http://www.culturaldevelopment.net.au/>.

(2012), les avaluacions d'impacte també s'utilitzen en l'extrem oposat del procés de la presa de decisions, és a dir, un cop ha finalitzat l'acció, ja que ajuden a comprendre el que ha passat en el curs d'aquest canvi. En definitiva, la necessitat d'aplicar normes, plans, programes, etc., ha comportat el desenvolupament de processos integrals d'avaluació que busquen garantir la sostenibilitat de les decisions estratègiques.

Fins avui dia, aquestes tècniques s'han centrat en gran mesura en els impactes mediambientals, econòmics i, més tard, socials. De fet, les tècniques d'avaluació d'impacte es van iniciar als anys seixanta, amb l'establiment dels estudis d'impacte ambiental. Aquest fenomen es va produir en resposta a la creixent preocupació en els països desenvolupats per l'impacte de les activitats humanes sobre el medi ambient. L'Associació Internacional per a l'Avaluació d'Impacte (IAIA), fundada el 1980, defineix l'estudi d'impacte ambiental com “el procés d'identificar, predir, avaluar i mitigar els efectes biofísics, socials i d'altres rellevants de les propostes de desenvolupament previ a les principals decisions i compromisos adquirits” (2009). La Llei nacional de política ambiental (NEPA) dels EUA, que va entrar en vigor l'1 de gener de 1970, va ser la primera de moltes lleis i procediments d'avaluació d'impacte ambiental de tot el món. Pel que fa al context europeu, cal indicar que la Unió Europea va aprovar la directiva sobre l'avaluació ambiental de plans i programes el 2001.

A partir d'un enfocament inicial en els components biofísics, les avaluacions d'impacte van evolucionar cap a un concepte més ampli involucrant dimensions biològiques i fisicoquímiques, així com aspectes visuals, culturals, socioeconòmics i de salut, ja de per si mateixos inclosos en l'entorn natural. És a dir, s'hi han anat incloent gairebé tots els aspectes que modifiquen les ments humanes i les comunitats (IAIA, 2009). Aquesta evolució reflecteix canvis significatius en les polítiques públiques, ja que anteriorment l'èmfasi es feia exclusivament en els resultats econòmics i, en canvi, més recentment es reconeixen altres aspectes com els socials i els humans.



Font: Elaboració pròpia.

A partir de l'any 2000 es van començar a desenvolupar altres avaluacions d'impacte amb els seus propis principis i marcs internacionals. Aquest és el cas, per exemple, de les avaluacions d'impacte social. Des d'un conjunt de principis internacionals, aquestes es van definir el 2003 com a “processos d'anàlisi, seguiment i gestió de les conseqüències socials desitjades i no desitjades, tant positives com negatives, de les intervencions planificades, com ara decisions polítiques, programes, planificacions, projectes, etc.” (Vanclay, 2003).

Cultura i avaluació d'impacte cultural: de què parlem?

Les AIC són els estudis menys desenvolupats i establerts internacionalment. L'Associació Internacional d'Avaluació d'Impacte, per exemple, ofereix poca informació sobre aquestes avaluacions: no indica cap tipus de definició específica ni en proporciona cap publicació fins a l'aparició de l'article *Cultural impact assessment: a systematic literature review of current methods and practice around the world* (Partal i Dunphy, 2016). De totes maneres, sí que es fa una crida a explorar i establir aquest àmbit.

Aquesta deficiència es relaciona amb el fet que la cultura és una dimensió relativament nova dins les polítiques públiques, malgrat que cada vegada es troba més integrada en el conjunt del disseny d'aquestes (Hawkes, 2001; Pascual, 2008). Per tant, com ens podem imaginar, un dels reptes principals dels estudis d'impacte cultural és la definició mateixa de cultura, que, com diu l'autor australià Hawkes (2001), és una de les paraules més controvertides. En la mateixa línia, l'expert en polítiques culturals Häyrynen (2004) indica que la problemàtica dels sistemes d'avaluació d'impacte cultural provenen principalment del concepte "cultura", que és imprecís, no concret i variable, no només en un marc teòric, sinó també quant a l'ús administratiu que se'n fa.

La definició de cultura més acceptada en el marc de les AIC és la proposada per la UNESCO que indica que la cultura és tot el conjunt de materials, trets distintius espirituals, intel·lectuals i afectius que caracteritzen una societat o un grup social. No només inclou les arts i les lletres, sinó també les formes de vida, els drets fonamentals de l'ésser humà, els sistemes de valors, tradicions i creences (1982). En definitiva, la cultura no és un producte per intercanviar, guanyar o vendre. És l'ADN de les nostres societats, és la construcció d'imaginari que ens ajuden a conviure, compartir i existir de la forma més harmònica possible.

Llavors, tenint en compte la definició proposada anteriorment, es pot afirmar que l'AIC és una eina de caràcter transversal capaç de predir de forma proactiva quin serà l'impacte de noves actuacions en la cultura de les persones i les seves comunitats. Al mateix temps, aquests estudis assessoren els *decision makers* per tal de, posteriorment, mitigar o evitar els efectes negatius o augmentar els efectes positius sobre els valors i les creences, idees i ideologies, la moral, els costums i les tradicions i els entorns no materials, els idiomes o una combinació d'aquests, propis d'una comunitat. Per tant, no es tracta de com avaluar l'impacte (econòmic, per exemple) de les activitats culturals, sinó de com avaluar l'impacte i el canvi que pot produir en *com fem les coses entre nosaltres*, per exemple, una nova legislació, un nou parc, el turisme de masses o, per què no, la Fira de Circ de la Bisbal d'Empordà.

Els elements culturals més freqüents a la literatura internacional sobre AIC es poden dividir en elements tangibles, com ara el patrimoni de llocs arqueològics, i en elements intangibles, com ara l'àmbit espiritual, les creences, les llengües, el coneixement tradicional, les històries orals, les relacions entre generacions, etc.

Visió general: quan, qui i on?

La referència més antiga sobre AIC es troba a la *Internacional Journal of Information Management*, on s'indicava una metodologia per mesurar l'impacte cultural d'innovacions com ara nous productes o sistemes (Stamper, 1988). Aquesta avaluació de l'impacte cultural s'entenia a partir dels sentiments de les persones en relació amb el canvi que es pretén, sent les emocions i les expressions els indicadors que calia tenir en compte. Més tard, a partir de finals de la dècada dels noranta del segle passat, retornen aquest tipus d'avaluacions, sobretot en relació amb comunitats indígenes, com per exemple l'estudi de Bryant sobre justícia mediambiental per als indígenes hawaïans (2011).

No sorprèn, per tant, que la majoria d'aquest tipus d'avaluacions s'hagin realitzat en països amb població indígena: Nova Zelanda, Austràlia, Japó, Canadà, Xile i, en menys mesura i sobretot en relació amb el patrimoni cultural, alguns indrets del continent africà.

A partir de l'any 2000 es produeix una evolució de l'ús de les avaluacions d'impacte cultural, ja que els estudis es relacionen amb projectes de desenvolupament cultural, patrimoni cultural, desenvolupament local, turisme, urbanisme i planificació.

Les avaluacions culturals són realitzades sobretot per agències de consultoria privades, grups de recerca universitaris, governs locals i institucions nacionals. Els actors principals internacionals que amb més o menys mesura han tractat el tema són la International Federation of Arts Councils and Culture (IFACCA), la UNESCO, la International Network for Cultural Diversity i l'anomenada Secretariat of the Convention on Biological Diversity.

Processos i reptes que cal tenir en compte per realitzar AIC

En general, la literatura sobre AIC no ofereix informació detallada sobre metodologies i tècniques emprades. No obstant això, pel que fa a qüestions indígenes, els processos d'AIC sí que són més consistents i la realització d'AIC es divideix en les etapes següents:

1. Etapa preparatòria: es cerca involucrar les comunitats afectades de la forma més àmplia possible. Això implica determinar l'abast de la comunitat que es consultarà i informar-la sobre aquest procés.
2. Recollida de dades: s'identifiquen els recursos culturals, les pràctiques i les creences del grup en qüestió. Aquesta etapa inclou estudis sobre l'ús tradicional del territori, coneixement ecològic, antropologia física, arqueologia, estudis d'etnografia, anàlisi de tendències estadístiques, recopilació d'indicadors culturals que poden oferir els governs locals, enquestes de benestar de la comunitat, estudis de camp i avaluació de la significació de conformitat amb la legislació específica que es considera, tenint presents, també, els punts de vista oposats.
3. Consulta: en aquesta darrera etapa es proposen tècniques de *focus group*, entrevistes, reunions públiques, entrevistes orals, etc., amb membres —tant de la comunitat com del govern— amb un ampli coneixement de les pràctiques tradicionals i històriques de la comunitat.

La part que hem esmentat anteriorment és significativa, ja que, com veurem més endavant, la clau de les avaluacions d'impacte cultural en els governs locals contemporanis es troba en els processos comunitaris i participatius duts a terme. Les AIC necessàriament han d'incloure un ampli i divers ventall d'actors que no només formin part del procés d'avaluació, sinó també del disseny de les línies d'actuació i d'implementació. Les AIC es basen en el coneixement local i utilitzen els processos participatius per analitzar les inquietuds dels grups interessats i afectats, i deixen que aquests facin el seguiment de les intervencions planificades.

D'altra banda, la revisió de la literatura internacional apunta diversos reptes metodològics que cal tenir en compte durant el procés general d'AIC, els quals poden agrupar-se en relació amb diferents aspectes de la manera següent:

En relació amb el mètode

Insuficiència definitòria: tot i que s'entreveu una certa evolució teòrica i pràctica en les AIC en general, hi ha una manca de definicions i indicadors consensuats i compartits internacionalment. Tal com indica Keating et al. (2003), si la cultura es defineix segons els valors i les normes d'un grup concret, per definició un fenomen tindrà significats totalment diferents per a diversos grups de persones.

Limitació en el recull de dades, especialment a l'hora d'explicar la causalitat: tot i que aquestes són de valor, poden ser limitadores, ja que són difícils d'aconseguir; es necessita molt de temps. De fet, aquestes dades poden ser percebudes com a anècdotes i, per tant, no ser tractades científicament (Gibson et al., 2008, 2011).

Limitació de les dades quantitatives i qualitatives: hi ha el risc que siguin actors inadequats els que facin el recull d'aquestes dades. Potser aquests no consideren els aspectes rellevants que s'han de tenir en compte, com per exemple, els models disfuncionals de la cultura, i/o les dades es poden mal interpretar, ja que els actors posseeixen els seus propis valors i no tenen una visió objectiva (Gibson et al. 2008, 2011).

Factor temps: les AIC que es porten a terme en un temps limitat són arriscades. Mesurar els impactes en períodes de temps més llargs ofereix als investigadors una major probabilitat de detectar els diversos impactes (Tanner, 2012).

Relació amb altres dominis: cal tenir en compte altres avaluacions d'impacte, com per exemple, l'impacte mediambiental o el social, per portar a terme AIC.

En relació amb el marc teòric

Hi ha una certa ambivalència pel que fa a la conveniència de mesures universals i formals (Häyrynen, 2004):

- Hi ha el risc d'homogeneïtzar la societat de forma inapropiada.
- Es poden imposar idees d'altres cultures basades en normes i valors ja hegemònics.
- Es poden fer suposicions inadequades de la relació causa/efecte d'una sola direcció.

En relació amb el sector cultural

Com s'ha indicat prèviament, un nou ús del terme AIC ha sorgit entorn de l'àmbit cultural artístic. AIC s'utilitza sovint per avaluar l'impacte de les activitats culturals des d'una perspectiva econòmica o social. Aquest enfocament està relacionat amb la idea de valor cultural, que no es tracta del valor de la cultura en el sentit ampli del terme, com fan servir altres defensors d'AIC, sinó de com mesurar el valor de la seva activitat (vegeu, per exemple, Belfiore, 2002).

Ara que s'ha presentat un mapa general sobre AIC, com es pot aplicar a la nostra comunitat, on la majoria pertanyem a ciutats de més o menys grandària? Tot i que en el moment de la redacció del present article s'estan portant a terme casos d'estudi per arribar a començar a establir un marc internacional amb principis bàsics sobre AIC, a continuació s'ofereixen algunes pinzellades que poden servir de guia.

L'establiment d'un procés d'avaluació de l'impacte cultural en governs locals contemporanis

En resposta als reptes que hem esmentat abans, s'entén que l'establiment de definicions i marcs acordats dels termes principals, així com metodologies, indicadors i mesures d'AIC, són essencials. Tot i que en el present article s'ha anat fent menció de desafiaments i reptes conceptuals, sí que s'ha detectat un acord gairebé unànim a l'hora de precisar el concepte "cultura" amb l'àmplia definició oferta per la UNESCO.

Per tant, si les tècniques d'AIC s'han de comparar amb pràctiques d'avaluació d'impacte en altres àmbits de la política pública, l'AIC és llavors l'impacte de qualsevol activitat en la cultura d'un lloc o una comunitat. Igual que una avaluació d'impacte mediambiental mesura, per exemple, l'impacte de la construcció de nous habitatges en la qualitat de l'aigua d'un riu, l'AIC hauria de mesurar, per exemple, com afecta en la cultura d'una determinada comunitat una inundació, quin impacte té la crisi financera o, fins i tot, quin és l'impacte cultural de les activitats culturals, com ara un festival de música de masses. Per tal de realitzar aquesta tasca, cal, per tant, tenir en compte quin és el futur desitjat de la comunitat i detectar els factors que es dirigeixen cap a aquell sentit o els que potencialment ho impedeixen.

Avaluar l'impacte cultural en les cultures contemporànies és difícil si tenim en compte que la cultura forma part d'un tot i que es tracta d'un domini intangible mutant i en contínua transformació. Per tant, a continuació es proposen cinc tipologies mesurables, que, a més, queden interconnectades pels elements de la cultura articulats per l'Agenda 21 de la cultura de Ciutats i Governos Locals Units CGLU (2004): creativitat, bellesa, coneixement, diversitat i patrimoni. Aquestes tipologies van ser aprovades recentment per l'Australian National Local Government Cultural Forum durant el 2016. Per tant, les preguntes serien:

La decisió o el canvi que es vol portar a terme o que ja ha succeït:

- Estimula la creativitat del grup o la comunitat? Es generen comunitats més dinàmiques i amb més curiositat?
- Enriqueix la comunitat a través d'experiències desafiadors i no només les estèticament acceptades?
- Ajuda a adquirir nous coneixements i habilitats? Estimula la capacitat intel·lectual, el múscul crític i l'aprenentatge?

- Es potencia l'apreciació per la diversitat cultural de la pròpia comunitat?
- Connecta amb el patrimoni passat i el sentiment de pertinença a un grup i ajuda a avançar en quines són les aspiracions de futur d'aquest?

Aquestes són les cinc tipologies de mesures que encara poden ser discutides i que avui dia s'estan estudiant científicament per tal de veure si són vàlides i fiables per a un ventall divers de contextos i cultures.

Principis i consideracions finals

De forma breu, els principis més importants sobre les avaluacions d'impacte cultural són els següents:

- Que el domini cultural està inherentment connectat al domini polític, ambiental i econòmic, tot i que és un pilar autònom de la sostenibilitat.
- Que els estudis d'impacte cultural haurien de considerar-se com un assessorament tècnic, igual que qualsevol altre informe tècnic, com les avaluacions ecològiques o econòmiques.
- Que les avaluacions d'impacte social no són el mateix que les culturals, ja que les primeres es centren en temes socials, com per exemple, en com generar comunitats segures i saludables a través de la salut, la seguretat i la inclusió social, i en canvi no es centren de forma directa en les sensibilitats culturals d'una o diverses comunitats.
- Que les avaluacions d'impacte cultural tenen el suport d'evidències empíriques i, per tant, els resultats poden ser mesurats o replicats. De totes maneres, s'ha d'incloure un enfocament holístic que doni cabuda a la interconnexió dels fenòmens físics, socials i culturals.
- Que els indicadors d'impacte cultural inclouen dimensions qualitatives i quantitatives.
- Que un estudi d'impacte cultural adient no ha de ser impulsat per les forces econòmiques del territori, sinó que ha de cercar mantenir el patrimoni tangible i/o intangible i els valors culturals de les comunitats en qüestió.
- Que realitzar aquestes pràctiques obliga a cercar tècniques i metodologies de participació comunitàries i que, per tant, es reforcen les comunitats i les diverses eines d'autoavaluació, i en conseqüència, no es relega tot el poder decisiu als experts externs.
- Que les avaluacions d'impacte cultural es troben en un punt d'equilibri, ja que no es limiten només a les pràctiques artístiques, donada l'amplitud de la definició de cultura, i com s'ha anat mencionat durant l'article, no se centren només en certes externalitats, com per exemple, les econòmiques.

Si tenim en compte que l'individualisme està cada cop més en crisi (Garcés, 2013), ja que no ha aportat el benestar desitjat i ha provocat un creixement de les desigualtats socials, un dels passos a seguir seria perdre la por de definir les aspiracions i desitjos de les comunitats a les quals pertanyem. D'aquesta manera, seria més fàcil deixar de banda les lògiques instrumentalitzades d'eficiència i eficàcia numèriques i/o indicadors d'excel·lència propis de les indústries culturals, que, al cap i a la fi, no han ajudat a reflectir i desenvolupar tota la riquesa cultural que ens envolta.

Aquesta forma d'entendre la cultura ens ajudaria a cercar el sentit comú i el bé general de les diverses comunitats culturals. La cultura és un espai de conflicte i transformació constant, fet que cal rellegir com a oportunitat d'enfortiment de les llibertats comunes i la qualitat de vida, on les comunitats poden generar per si mateixes mecanismes cada cop més igualitaris, resilients, transparents i inclusius, tant pel que fa a gènere com quant a adquisició d'habilitats creatives i eines per a la generació de coneixement i valor cultural, i on les avaluacions d'impacte cultural juguen un rol significatiu. Per aquest motiu, cal revaloritzar els valors intangibles i comuns dels grups culturals als quals pertanyem de forma natural i, d'aquesta manera, generar una certa convivència entorn dels conflictes i les contradiccions inherents a la cultura de qualsevol comunitat fent servir aquest tipus de pràctiques. La cultura, entesa conjuntament amb el fet artístic i el sector cultural en general, quedaria inherentment protegida a través de les avaluacions d'impacte cultural i, així, les nostres comunitats culturals, a través d'amplis processos participatius i inclusius, podrien formar part de les decisions que ens afecten a curt, mitjà o llarg termini.

Bibliografia

- Belfiore, E. (2002). "Art as a means of alleviating social exclusion: does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK". *Int J Cult Policy*. 8(1):91–106. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/102866302900324658>.
- Bryant, E. (2011). "Innovation or degradation? An analysis of Hawai'i's cultural impact assessment process as a vehicle of environmental justice for Kānaka Maoli". *Asian-Pacific Law & Policy Journal*. 13(1):230–299.
- Hawkes, J. (2001). *The fourth pillar of sustainability: culture's essential role in public planning*. Commissioned by the Cultural Development Network. Melbourne: Common Ground.
- Häyrynen, S. (2004). *Defining the role of cultural policy in cultural impact assessment*. *Proceedings of the 3rd International Conference on Cultural Policy Research*. 25-28 d'agost. Montreal: Carmelle and Rémi Marcoux Chair in Arts Management.
- [IAIA] International Association of Impact Assessment. 2009. *What is impact assessment?* Fargo, ND: IAIA.
- Garcés, M. (2013). *Un mundo común*. Barcelona: Ediciones Bellatera.
- Gibson, G.; O'Faircheallaigh, C.; MacDonald, A. (2008). *Integrating cultural impact assessment into development planning*. *International Association for Impact Assessment Workshop*. Fargo, ND: International Association for Impact Assessment.
- Gibson, G.; MacDonald, A.; O'Faircheallaigh, C. (2011). "Cultural considerations associated with mining and indigenous communities". A: Darling, P., editor. *SME mining engineering handbook*. 3a ed. Denver: Society for Mining, Metallurgy and Exploration, Littleton; p. 1797–1816.
- Keating, M.; Loughlin, J.; Deschouwer, K. (2003). *Culture, institutions and economic development. A study of eight European regions*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Partal, A.; Dunphy, K. (2016). *Cultural impact assessment: a systematic literature review of current methods and practice around the world*, *Impact Assessment and Project Appraisal*. <http://cercles.diba.cat/documentsdigitals/pdf/E160056.pdf>.
- Pascual, J. (2008). *Cultural policies, human development and institutional innovation: or why we need an Agenda 21 for culture*. UNESCO Observatory E-J. 1(2):1–16.
- Stamper, R. (1988). "Analysing the cultural impact of a system". *Internacional Journal of Information Management*. 8(2):107–122. doi:10.1016/0268-4012(88) 90020-5.
- Tanner, S. (2012). *Measuring the impact of digital resources: the balanced value impact model*. Londres: King's College London. http://www.kdcs.kcl.ac.uk/fileadmin/documents/pubs/BalancedValueImpactModel_SimonTanner_October2012.pdf.
- UNESCO. (1982). *Mexico City declaration on cultural policies*. UNESCO. http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID.12762&URL_DO.DO_TOPIC&URL_SECTION.201.html.
- [UCLG] United Cities and Local Governments. 2015. *Culture in the sustainable development goals*. <http://www.uclg.org/en/media/news/culture-sustainabledevelopment-goals-our-indicators>.
- Vanclay, F. (2003). *International principles for social impact assessment*. *Impact Assess Project Appraisal*. 21(1):5–12. doi: <http://dx.doi.org/10.3152/147154603781766491>.

Capítol 3

La cultura en dades

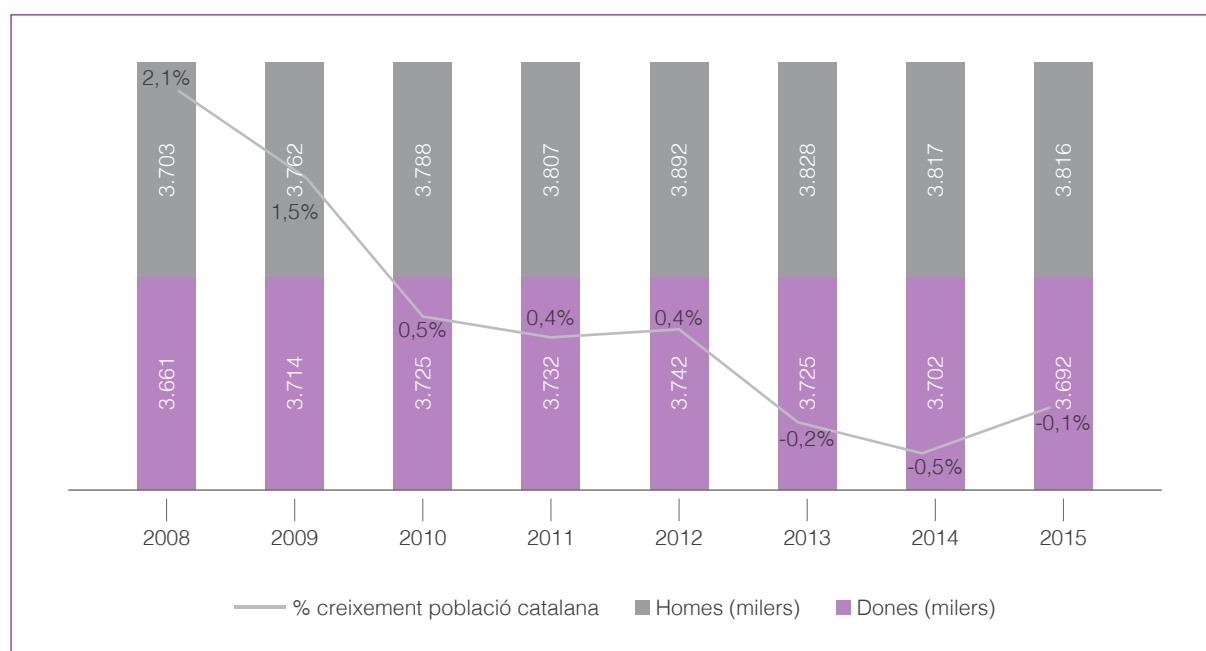


Dades poblacionals

Evolució de la població

A finals del l'any 2015 la població catalana està formada per set milions i mig de persones, el 50,8% de les quals són dones i el 49,2% restant són homes. El nombre de catalans continua disminuint tímidament —tendència que es va iniciar el 2012— i avui dia se situa en valors molt similars als de 2010.

Evolució de la població de Catalunya. 2008-2015



Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*

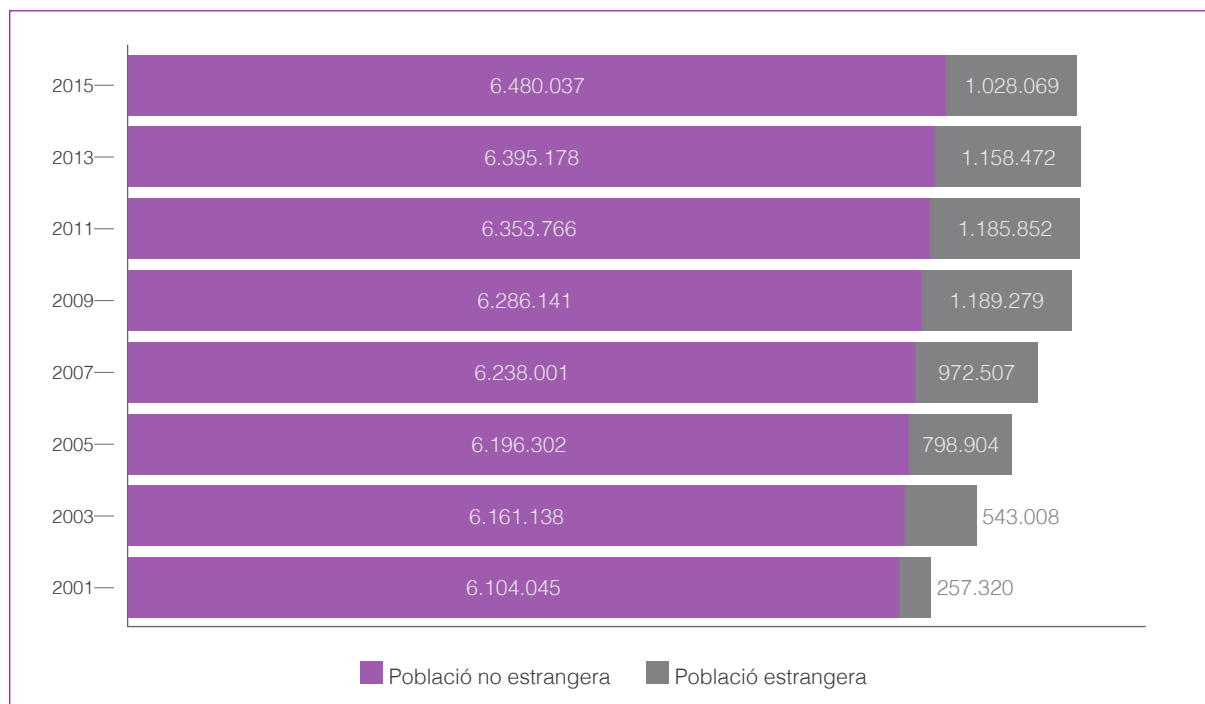
Fins al 2008 la població catalana va anar creixent amb l'arribada de ciutadans estrangers, un col·lectiu que entre el 2000 i el 2008 es va multiplicar per sis. Mentre que a principis del segle XXI els residents nouvinguts suposaven escassament el 3% de la població catalana, el 2008 en representaven el 15%. L'impacte va ser contundent i va contribuir al creixement de la població, sobretot de la població jove. Aquest fenomen va alentir l'envelliment i va contribuir de manera determinant a l'increment de la natalitat.

A partir del 2008, moment en què la crisi econòmica es fa present, i fins al 2015 el conjunt de la població estrangera resident a Catalunya ha disminuït gairebé un 7%. Aquesta caiguda ha afectat l'evolució de les xifres globals de població, ja que no ha estat possible contrarestar-la amb el creixement vegetatiu de la població catalana.

A finals del 2015 el 41,2% de la població adulta de Catalunya és nascuda fora —el 18,7% a l'estranger i el 22,5% a la resta de l'Estat— i un total de 662.300 persones no tenen com a llengua materna ni el català ni el castellà.

L'evolució de la població nouvinguda ha estat diferent segons les comunitats d'origen. De fet, la jerarquia del pes demogràfic de les diferents comunitats ha variat. El col·lectiu d'emigrants procedents dels països llatinoamericans ha estat el que més ha disminuït des de 2008, ha passat de constituir el 30% de població estrangera a representar-ne el 18%. El col·lectiu asiàtic, en canvi, tot i que avui dia només suposa el 14% del total de població immigrada, ha augmentat gairebé un 40% en aquest període. Africans i europeus són els col·lectius d'immigrants més nombrosos a casa nostra i el seu volum de població s'ha mantingut estable durant el període analitzat: l'any 2005 representaven un 33% i un 28% respectivament del total de població immigrada a Catalunya.

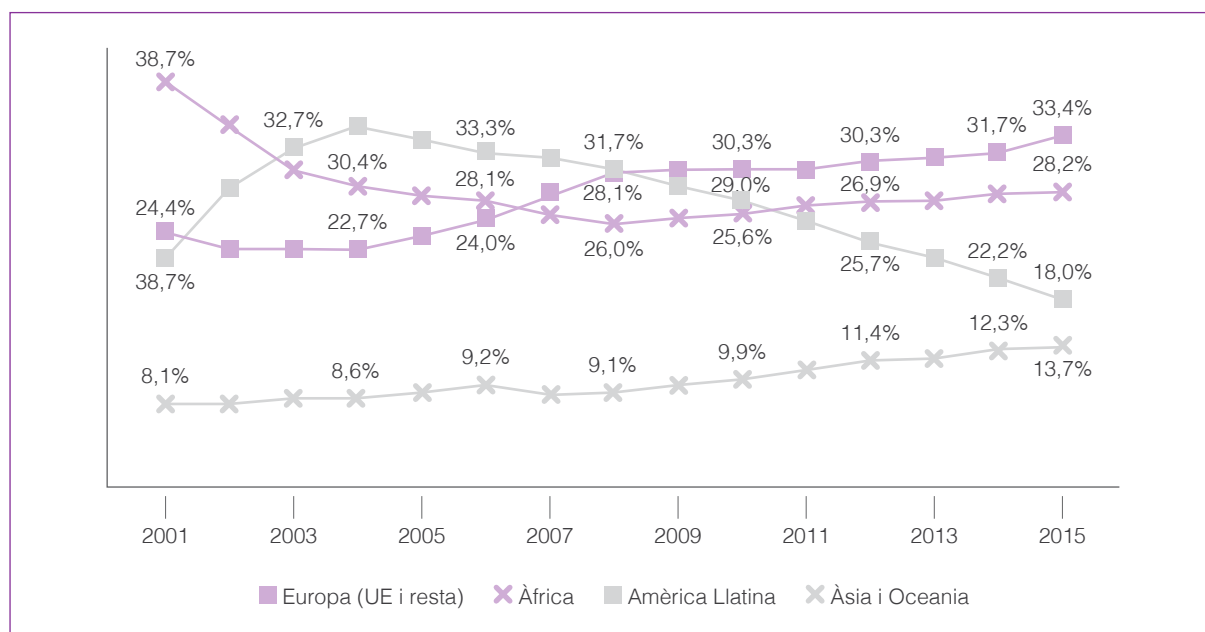
Evolució de la població catalana segons l'origen. 2001-2015



Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*

Pel que fa als països d'origen, en termes absoluts la població marroquina continua sent sens dubte la més nombrosa a Catalunya, amb més de 209.000 persones, seguida de la romanesa, amb més de 84.000. A diferència de l'any passat, el nombre d'individus d'algunes comunitats procedents de països sud-americans, com és el cas de l'Equador, amb 84.000, o Colòmbia i Argentina, amb 60.000 immigrants cadascun, ha tornat a superar el de la població xinesa o pakistanesa.

Evolució de la població immigrada resident a Catalunya segons el lloc de procedència. 2001-2015



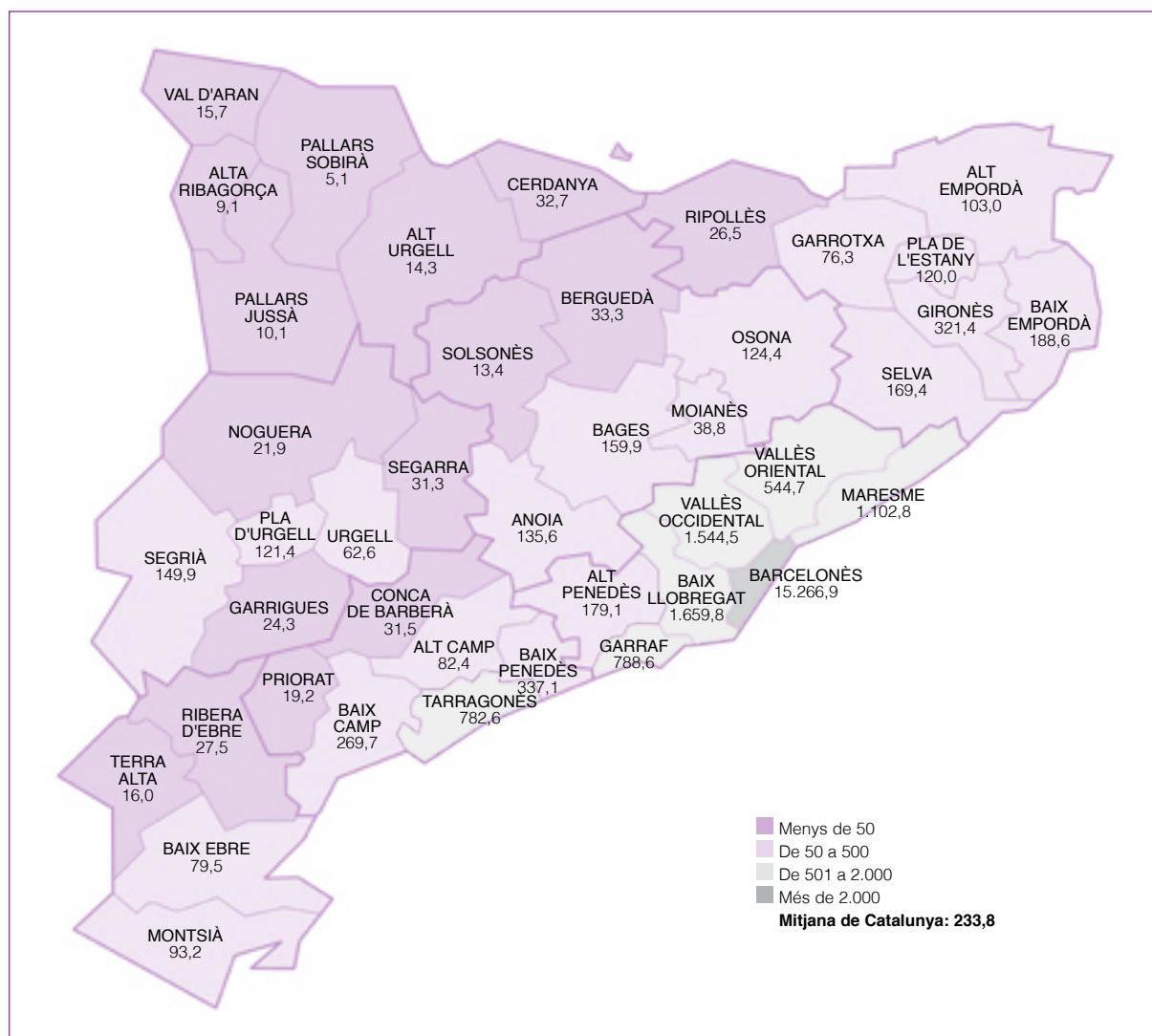
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*

Densitat poblacional

La densitat de població a Catalunya continua experimentant disminucions molt lleugeres que la situen de mitjana en 233,8 hab./km² el 2015, quatre dècimes per sota que l'any anterior i dos punts respecte del 2012. Es manté la forta diversitat segons els territoris i només s'han produït canvis significatius a les comarques del Bages, del Vallès Oriental i d'Osona, que s'han vist afectades per la creació del Moianès, que anteriorment incorporà deu municipis repartits en aquelles tres comarques de la Catalunya central.

La concentració de població més elevada es manté al Barcelonès, amb més de 15.000 hab./km², seguit del Baix Llobregat i el Vallès Occidental, que es mantenen per sobre de 1.500 hab./km². A l'altre extrem, hi trobem les comarques de l'Alta Ribagorça i el Pallars Sobirà, que continuen per sota dels 10 hab./km².

Densitat de població de les comarques catalanes segons el nombre d'habitants. 2015



Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*

Estructura poblacional per edats

La població catalana té una estructura similar des de 2009. Segons dades de 2015, el 66,1% de la població catalana es troba en la franja d'edat que es podria considerar població activa (entre 16 i 65 anys), mentre que el 33,9% restant formaria part de les anomenades classes passives (els menors de 16 anys i els majors

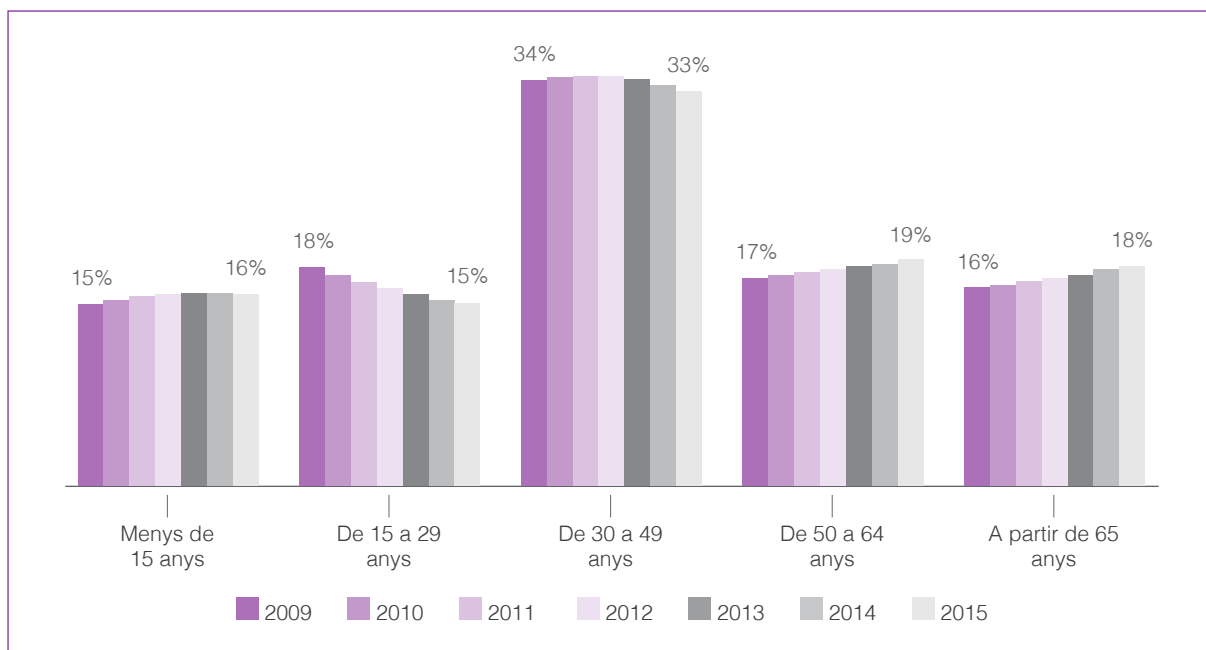
de 65). Això vol dir que la distribució percentual es manté força equilibrada respecte dels darrers anys, tot i que en termes absoluts sí que s'observa un cert creixement del col·lectiu passiu en detriment de la població en edat de treballar.

Entre la població activa hi ha més homes (50,4%) que dones (49,6%).

La població en edat escolar —els menors de 15 anys—, tot i que és un col·lectiu que ha augmentat més d'un 5,5% entre 2009 i 2015, continua el lleuger descens iniciat el 2013.

L'any 2015 els col·lectius d'entre 50 i 64 anys i el de més de 65 anys són els únics que han crescut respecte de l'any anterior, amb un percentatge de variació per sobre de l'1,5%.

Evolució de l'estructura de la població de Catalunya per grups d'edat. 2009-2015



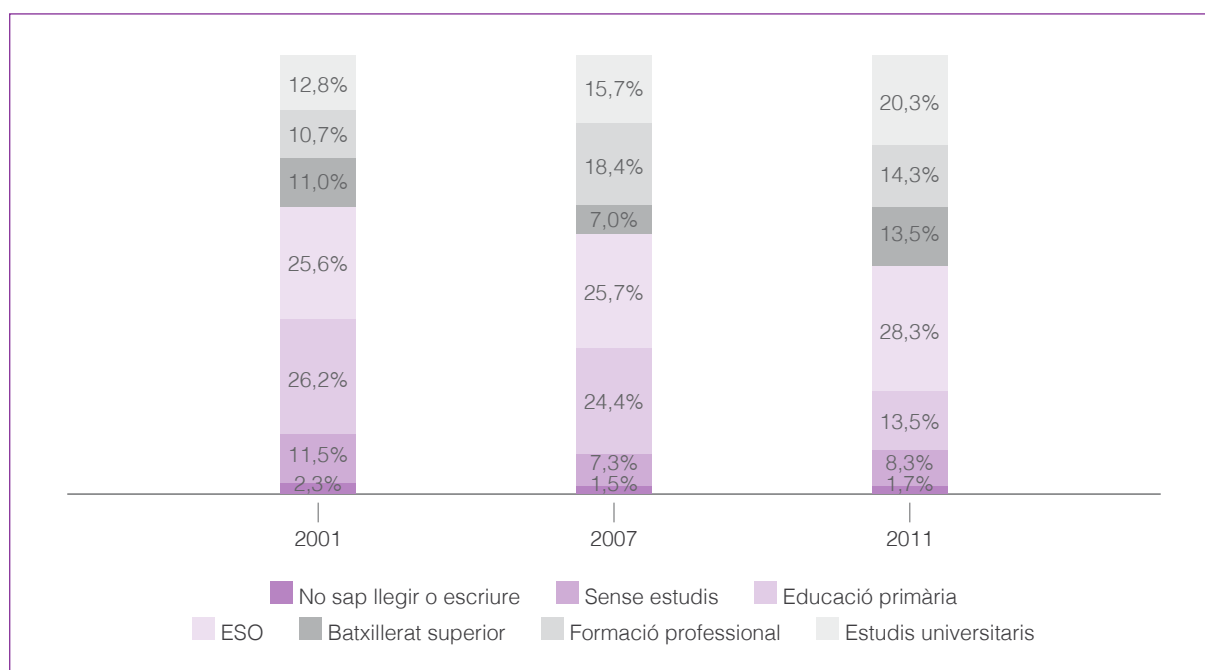
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*

Nivells educatius

En deu anys s'ha produït una petita reducció del nombre de ciutadans que no tenen estudis s'ha passat d'un 13,8% a un 10%. Malgrat això, cal destacar que l'any 2007 es va arribar a només un 8,8% i que en els darrers quatre anys aquesta magnitud s'ha incrementat de nou.

A més, cal subratllar l'increment de població universitària en 7,5 punts percentuals i, per contra, la disminució en 17,7 punts del percentatge de ciutadans que solament tenen estudis primaris. Aquesta disminució ha contribuït a la millora dels percentatges de la població que té finalitzats l'ESO, el batxillerat i estudis universitaris. El percentatge de població amb estudis de formació professional, tot i millorar, no ha variat significativament.

Evolució del nivell d'instrucció de la població de més de 16 anys de Catalunya. 2001-2011



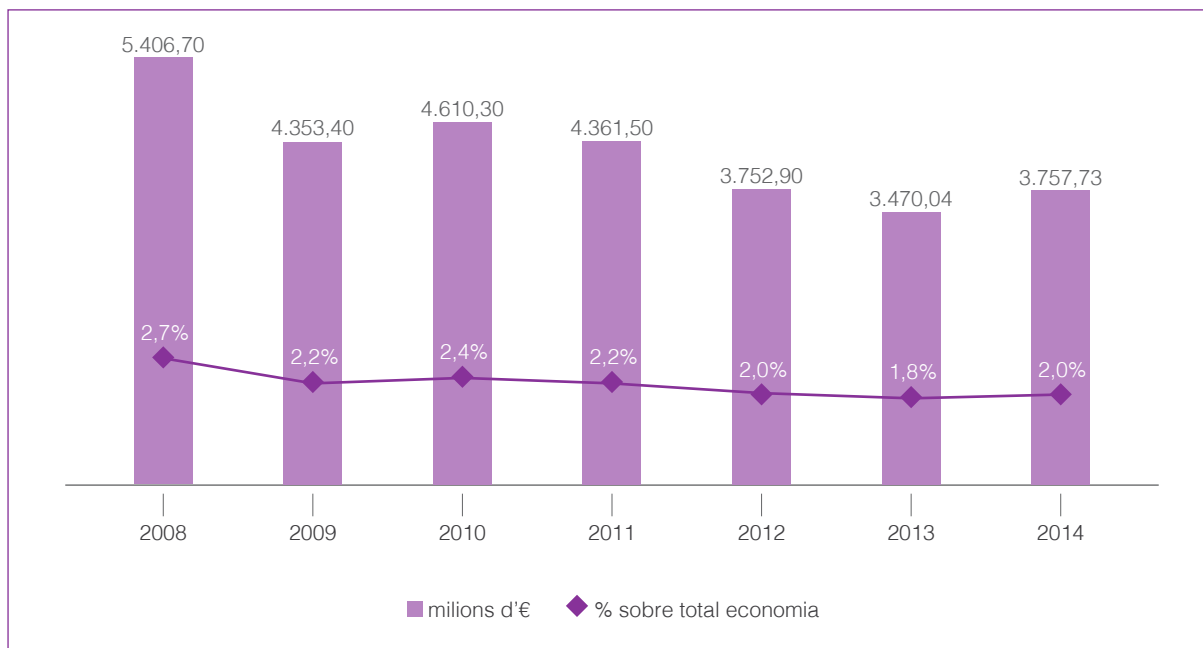
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Nivell d'instrucció de la població*

El pes econòmic de la cultura

Volum econòmic dels sectors culturals

El valor afegit brut (VAB) indica la riquesa generada durant un període i en un territori determinat; per tant, el VAB cultural indica la riquesa generada pels sectors que treballen en l'àmbit de la cultura en el territori considerat. L'any 2014 el valor afegit brut generat per les activitats culturals a Catalunya va suposar 3.758 milions d'euros; és a dir, un 2,0% de la riquesa generada pel conjunt de l'economia catalana.

Evolució del valor afegit brut del sector cultural a Catalunya. 2008-2014

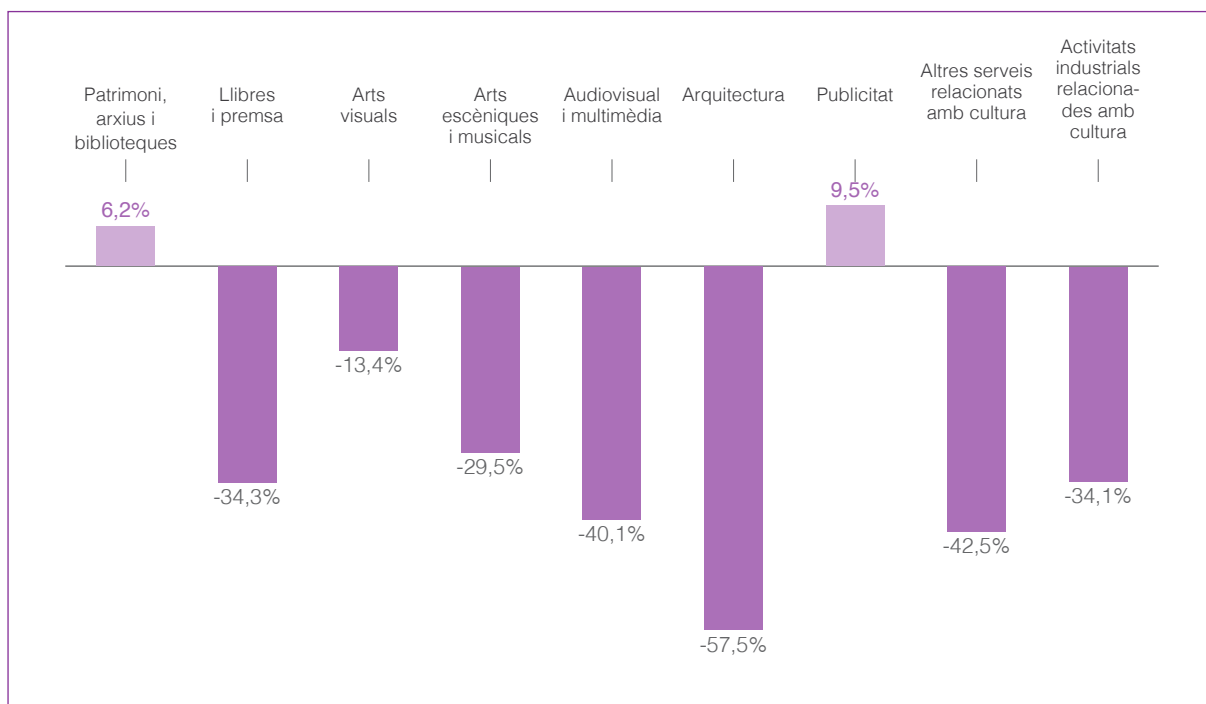


Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Producció i valor afegit brut de les empreses culturals 2014*

Si s'observa l'evolució d'aquesta magnitud entre els anys 2008 i 2014, es comprova que el conjunt de la riquesa creada per l'economia catalana s'ha anat reduint de forma ineludible, de manera que el VAB del darrer any s'ha situat en 190.000 milions d'euros. D'altra banda, el pes del sector cultural en l'economia catalana també s'ha reduït de forma continuada durant el mateix període: l'any 2008 la cultura representava el 2,7% del VAB català, mentre que l'any 2014 només representava el 2,0%. En sis anys el sector cultural ha perdut 1.650 milions de valor afegit brut, xifra que suposa la caiguda del 30,5% d'aquesta magnitud. Més enllà de la lleu recuperació que s'ha produït amb les dades del 2014, queda palès que la crisi econòmica ha afectat el sector cultural per sobre del que ho ha fet de mitjana al global de l'economia catalana.

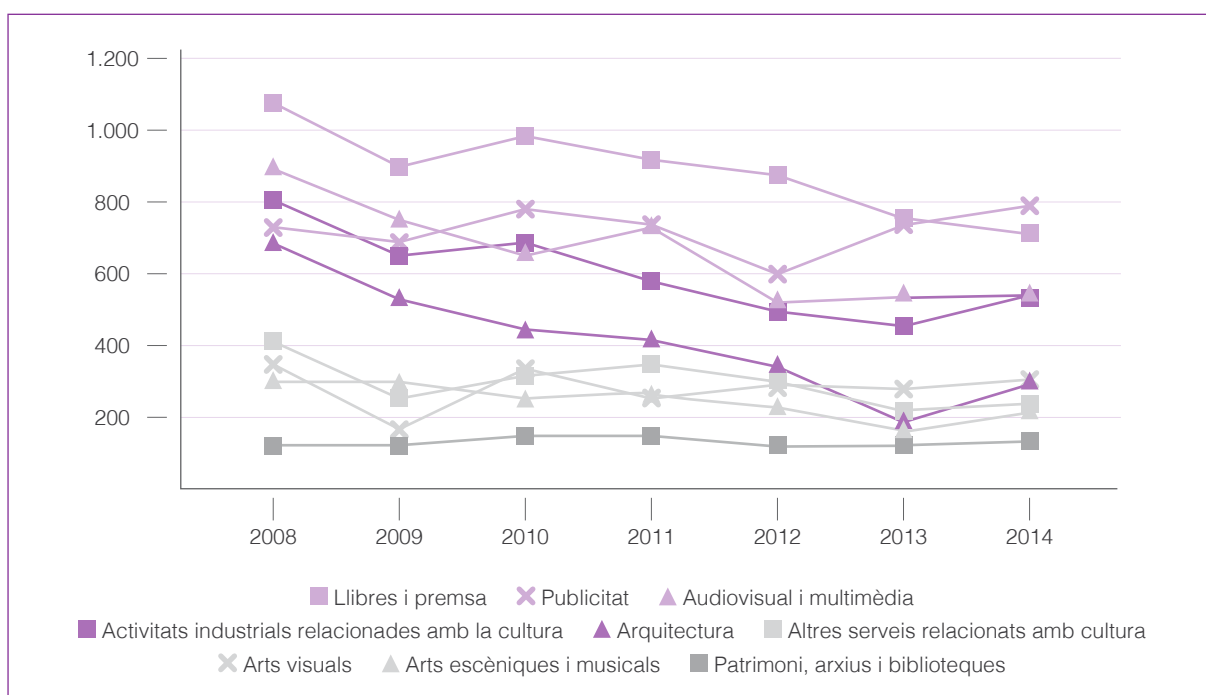
De l'anàlisi de les dades desagregades per grups d'activitats es desprèn que tots els àmbits de la cultura i la creació han patit els efectes de la crisi econòmica d'una manera significativa, i que el sector més afectat ha estat el de l'arquitectura, ja que la seva aportació al VAB cultural i creatiu s'ha reduït en un 57,5%. Els únics sectors que estan capgirant la tendència negativa són el de patrimoni, arxius i biblioteques i el de publicitat: tots dos han aconseguit recuperar el VAB que tenien l'any 2008. La resta de sectors continuen experimentant un increment de la caiguda de valors respecte de l'any 2008.

Variació del VAB per grups d'activitats culturals. 2008-2014



Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Producció i valor afegit brut de les empreses culturals 2014*

Evolució del VAB per grups d'activitats culturals, en milions d'euros. 2008-2014

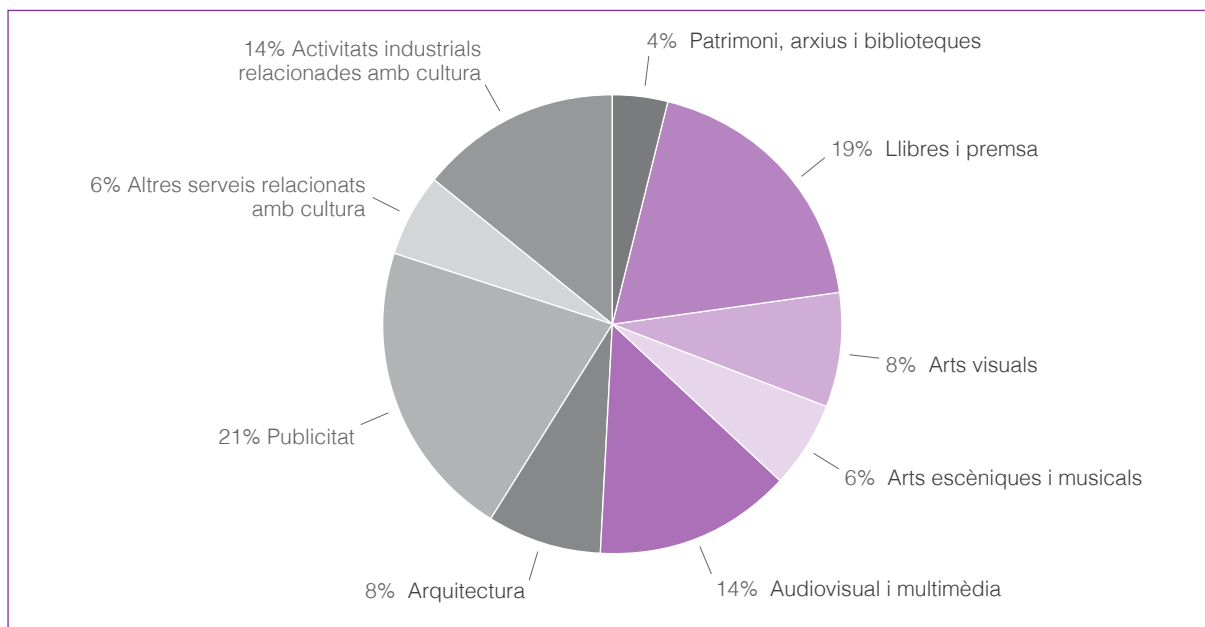


Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Producció i valor afegit brut de les empreses culturals 2014*

Pel que fa a l'aportació de cada grup d'activitat, el que més contribueix al VAB cultural és el sector de la publicitat (21%), seguit del llibre i la premsa (19%) i l'audiovisual i multimèdia (14%). Patrimoni, arxius i biblioteques encapçala la llista per la part baixa (4%), seguit de les arts escèniques i musicals (6%) i els serveis relacionats amb cultura (6%). Cal destacar que el sector del llibre segueix perdent pes en el conjunt del

sector cultural (fa dos anys representava el 24% de VAB cultural), mentre que està incrementant la incidència econòmica del sector de la publicitat (ha passat del 16% al 21% en un any). El sector de l'arquitectura ha recuperat el seu pes econòmic en el conjunt total del sector cultural i torna a representar el 8% del VAB cultural.

Valor del VAB per grups d'activitats culturals, en milions d'euros i en percentatge. 2014



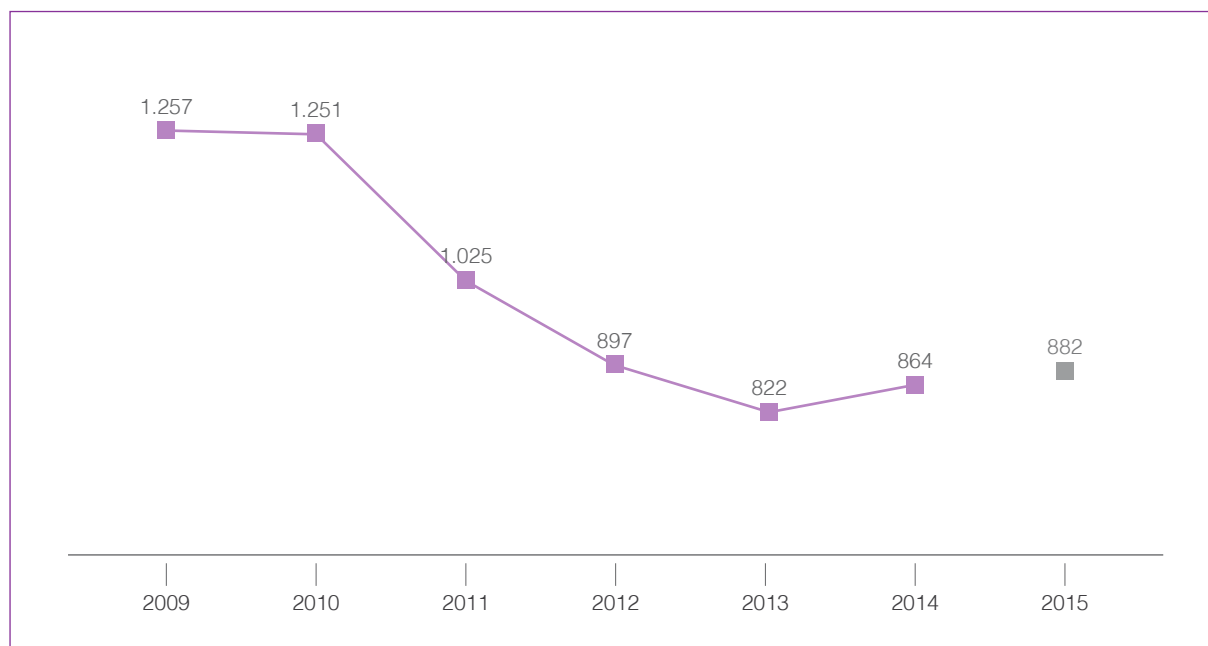
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Producció i valor afegit brut de les empreses culturals 2014*

Despesa pública en cultura

Entre 2005 i 2009 els pressupostos públics en cultura a Catalunya es van incrementar de forma constant. A partir del 2010 es va iniciar un procés de reducció de les aportacions públiques a la cultura que s'ha mantingut fins a l'actualitat. Els 1.257 milions d'euros que totes les administracions públiques amb competències culturals a Catalunya van destinar al sector cultural l'any 2009 es van reduir fins a 822 milions d'euros l'any 2013, cosa que suposa una reducció del 34,6%. Malgrat que actualment l'import global de despesa pública en cultura a Catalunya es situa per sota del de l'any 2005, cal destacar que el 2014 es va produir un canvi de tendència en deixar enrere els pressupostos minvants dels darrers quatre anys, fet que va marcar, doncs, l'inici d'una possible recuperació.

Tot i la reducció pressupostària experimentada al llarg d'aquests anys, el repartiment entre administracions de la despesa cultural no ha variat substancialment. L'any 2014 els ajuntaments van ser un cop més les administracions que més diners van aportar a la cultura, fins a un 58%, seguits del Departament de Cultura, que en va aportar el 28%, i les diputacions provincials i consells comarcals, que en van aportar el 12%. Les aportacions en subvencions i inversions nominatives de l'Estat central sempre han estat una partida minoritària, però important —sobretot per als grans equipaments públics, en els quals participen com a patrons— de la despesa pública en cultura a Catalunya, i en els darrers anys encara ha esdevingut més residual, ja que ha experimentat una reducció del 78,8% entre el 2009 i el 2014, la major reducció aplicada per les diferents administracions públiques.

Evolució de la despesa pública en cultura a Catalunya, en milions d'euros. 2009-2015



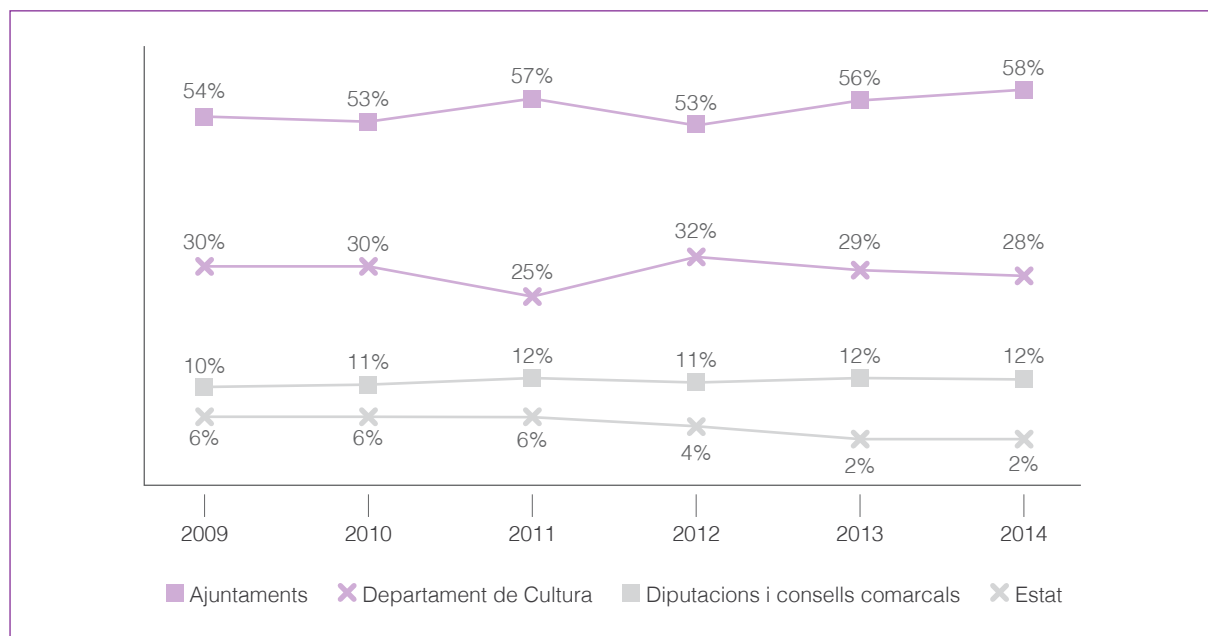
Font: Dades de 2009 a 2014: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya* 2016.

Dades de 2015: Generalitat de Catalunya, *Portal dels pressupostos* 2015.

Ministerio de Hacienda y Administraciones Públicas, Oficina Virtual de Coordinación Financiera con las Entidades Locales

Departament de Cultura, *DeCultura*, núm. 35. *Subvencions i inversions nominatives en cultura als Pressupostos Generals de l'Estat. 2011-2016*

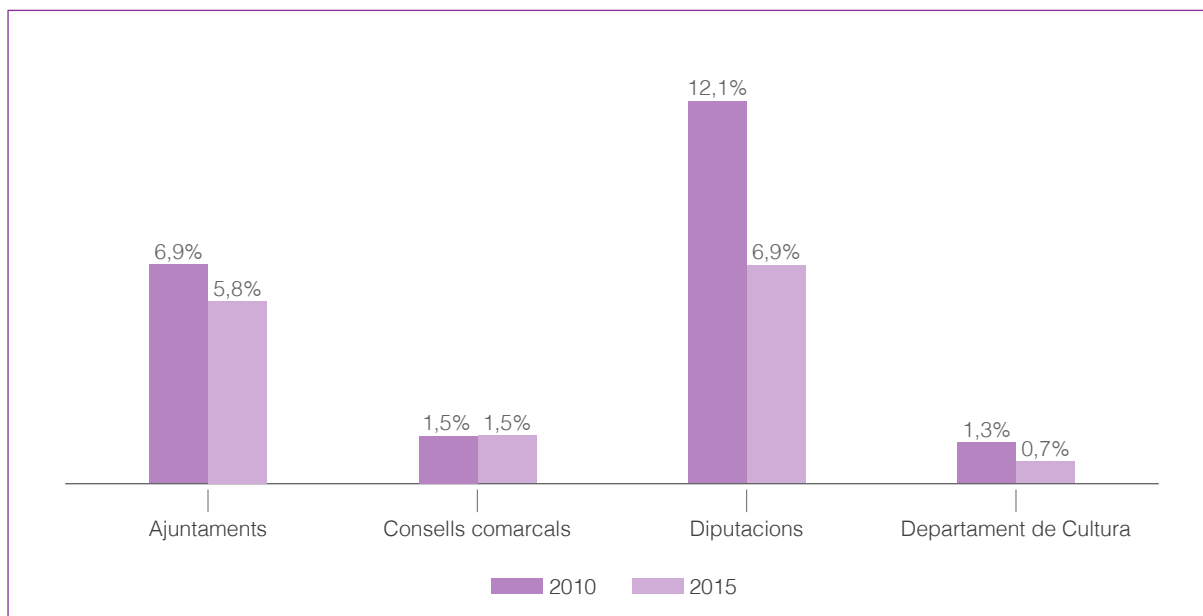
Evolució del repartiment de la despesa pública en cultura per administracions. 2009-2014



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya* 2016

Aquesta disminució en el pressupost total de cultura també es pot comprovar amb el percentatge del pressupost que cada una d'aquestes administracions destina a cultura. En tots els casos s'ha produït un decrement significatiu, la qual cosa vol dir que la reducció en cultura ha estat superior que en altres àrees d'acció d'aquestes administracions.

Comparativa del percentatge del pressupost destinat a cultura per les administracions catalanes. 2010 i 2015



Nota: Càlculs realitzats amb les dades de pressupost aprovat.

Font: Dades de 2015: Generalitat de Catalunya, *Portal dels pressupostos 2015*

Ministerio de Hacienda y Administraciones Públicas, Oficina Virtual de Coordinación Financiera con las Entidades Locales

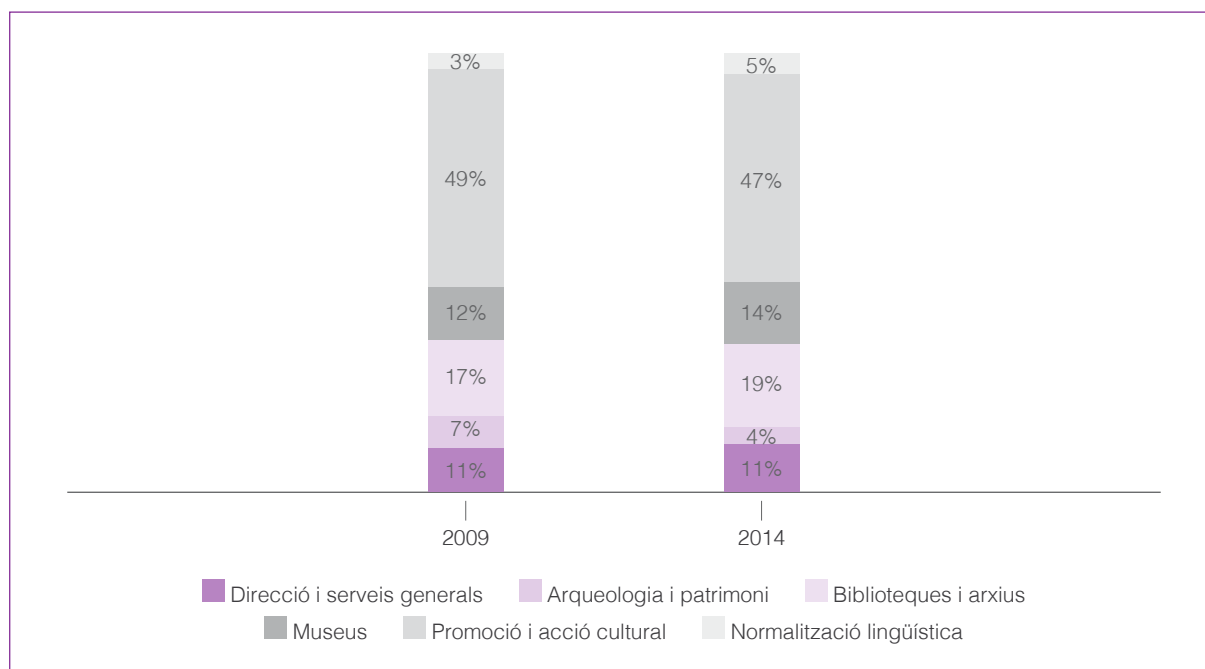
Despesa per programes

La major part del diner públic destinat a cultura es dedica a promoció i acció cultural (47%), seguida de les biblioteques i arxius (19%) i els museus (14%). Es destinen menys recursos a normalització lingüística (5%) o a arqueologia i patrimoni (5%).

No s'han produït excessius canvis aparents entre els anys 2009 i 2014; segurament el més significatiu és la reducció en tres punts percentuals del percentatge destinat a arqueologia i patrimoni i la reducció en dos punts percentuals de la quantitat destinada a promoció i acció cultural. Per contra, s'han incrementat en dos punts percentuals les dotacions a museus, biblioteques i arxius i a normalització lingüística.

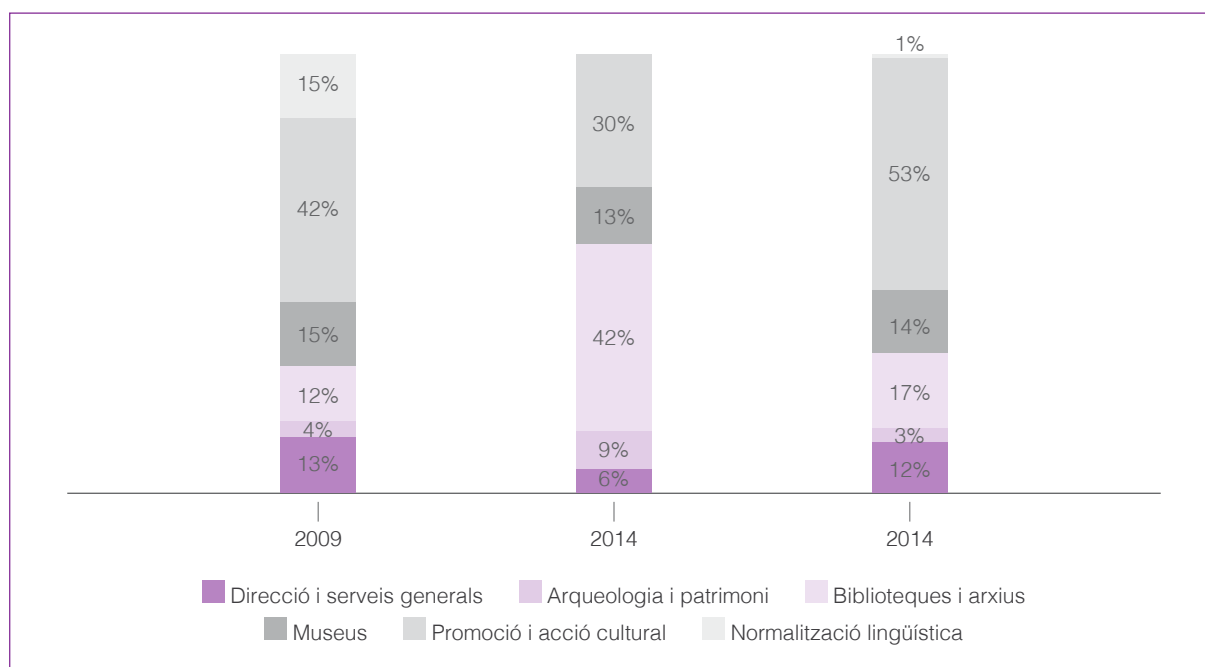
Per tipologia d'administració, els ajuntaments i el Departament de Cultura són les administracions que destinen un percentatge més elevat a despesa per a programes de promoció i acció cultural, mentre que les diputacions i els consells comarcals assumeixen una major despesa en l'apartat de biblioteques i arxius. Només el Departament de Cultura té una partida significativa per a la normalització lingüística (gairebé un 15% del seu pressupost total). Pel que fa al cost dels serveis generals, les diputacions suporten el percentatge més baix d'aquest tipus de despesa; només el 6% de la despesa total enfront del 13% del Departament de Cultura i del 12% dels ajuntaments.

Comparativa del repartiment de la despesa pública en cultura a Catalunya segons el programa. 2009 i 2014



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya 2016*

Repartiment de la despesa pública en cultura segons el programa i l'administració. 2014



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya 2016*

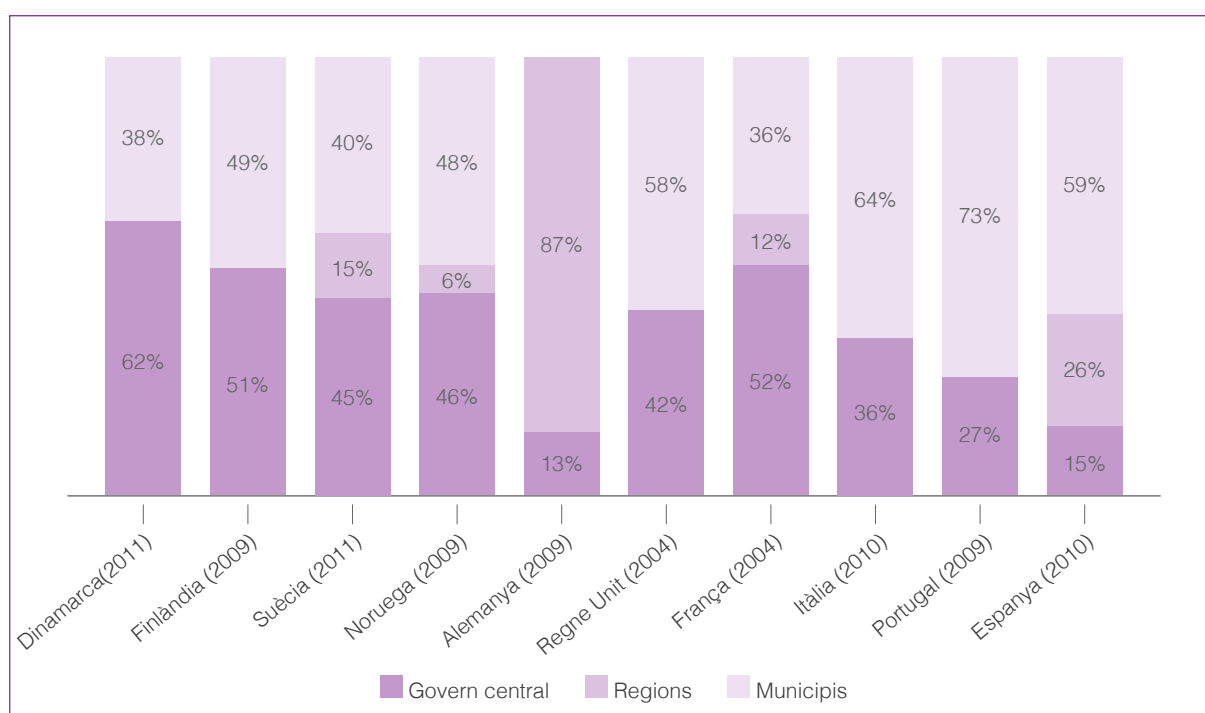
Comparativa europea

Les grans diferències administratives i d'organització territorial existents entre països del continent europeu fan difícil la comparació de la participació en cultura de les diverses administracions. Tot i aquesta dificultat, en el gràfic es pot comprovar que als països de model escandinau la participació de l'Estat en la cultura és més elevada que als països del sud d'Europa, on els municipis tenen un paper més actiu.

En el cas espanyol hi ha una forta contribució de l'Administració local, seguida de la de les administracions autonòmiques —que en la majoria dels casos tenen transferides les polítiques culturals—, i en darrer lloc se situa la contribució de l'Estat central.

L'any 2014 el conjunt de les administracions catalanes van destinar a cultura 117 euros per habitant, fet que suposa continuar amb la disminució iniciada el 2009, any en què es va arribar a 168 euros per habitant.

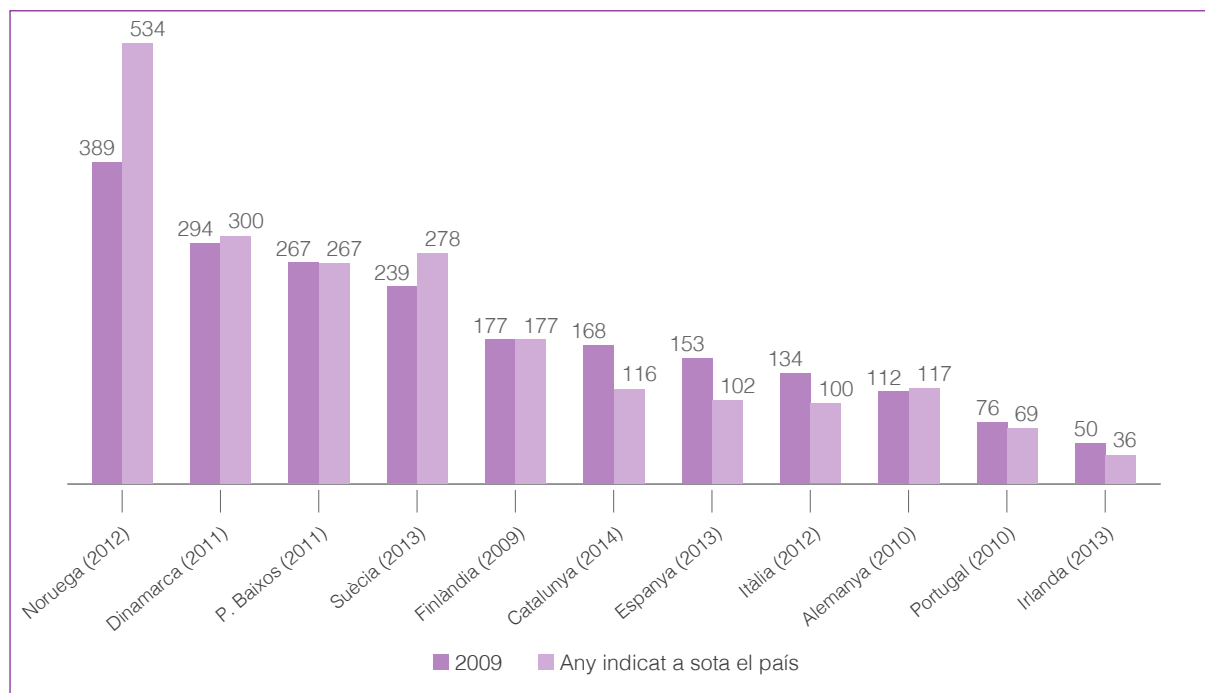
Comparativa de la despesa de cultura per nivell d'administracions de diversos països europeus. Diversos anys



Font: ERICarts. *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*

Quan es compara aquest indicador a Catalunya amb el d'altres països europeus, s'observa que les administracions catalanes fan una despesa cultural per habitant superior a la realitzada per altres països del marc mediterrani, com és el cas d'Itàlia, Portugal i, fins i tot, Espanya. En el cas dels països centreeuropeus, com els Països Baixos, la despesa és superior, i hi destaca la curiosa excepció d'Alemanya, que destina menys diners *per capita* a cultura que alguns països del sud d'Europa. Els països escandinaus, amb Noruega al capdavant, són els que fan una major despesa per habitant, a molta distància de la resta de països europeus. A més, des de l'any 2009, la major part de països nòrdics han incrementat o mantingut la despesa en cultura per habitant, fins i tot Alemanya, mentre que els països del sud d'Europa han disminuït aquesta quantitat a causa de les mesures de contenció pressupostària que han aplicat.

Comparativa de la despesa en cultura per habitant a diversos països europeus. 2009 i diferents anys

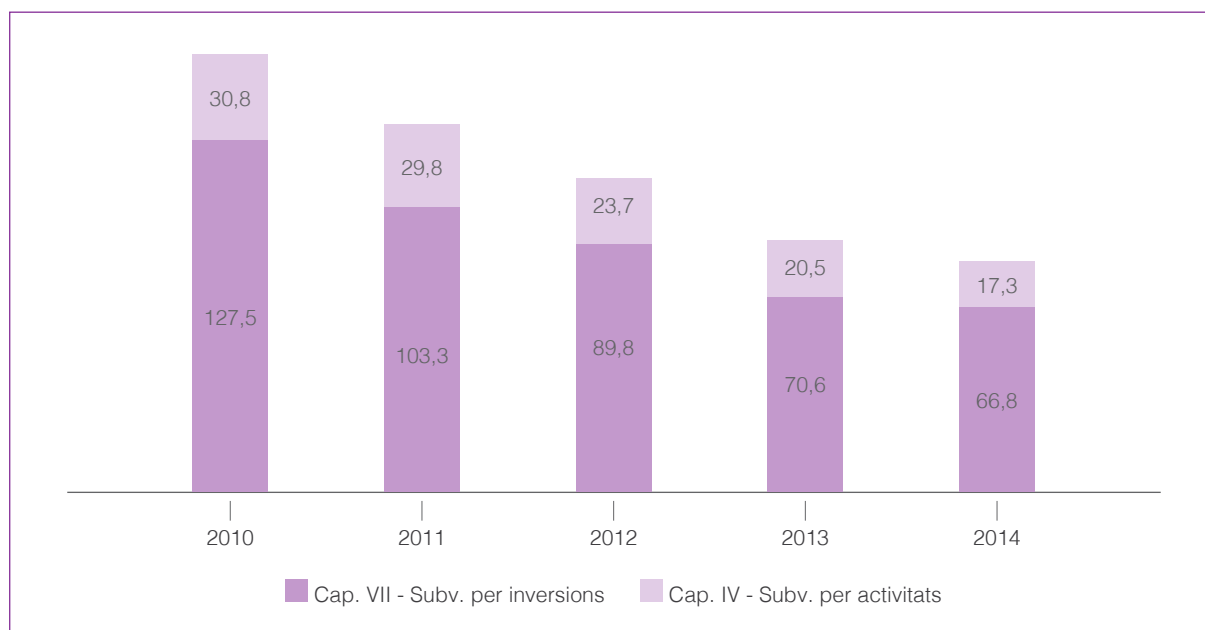


Font: ERICarts. Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe

Ajuts a tercers (subvencions) del Departament de Cultura

Durant l'any 2014, el Departament de Cultura ha executat 84 milions d'euros per a ajuts a tercers, un 79% dels quals s'han destinat a donar suport a activitats culturals (66,8 milions d'euros de capítol IV, transferències corrents) i el 21% restant a la millora d'infraestructures o a l'adquisició de béns de capital (17,3 milions d'euros del capítol VII, transferències de capital).

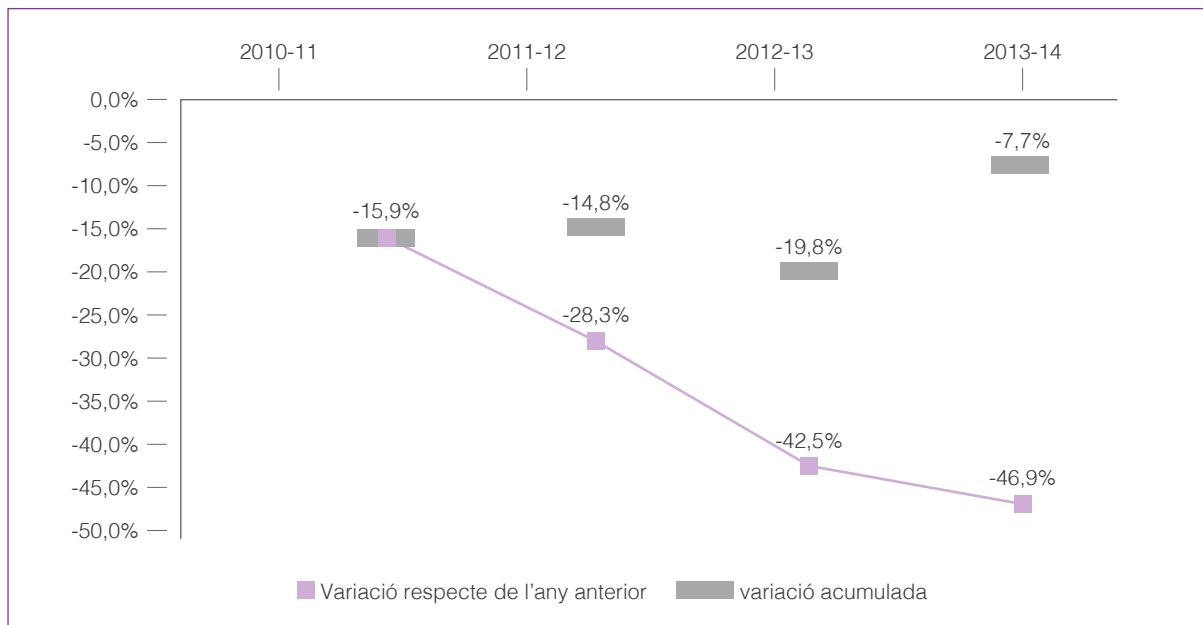
Evolució dels capítols IV i VII del pressupost del Departament de Cultura, en milions d'euros. 2010-2014



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya 2016*

En els darrers cinc exercicis pressupostaris, la partida per a subvencions del Departament de Cultura ha disminuït un 47% (un 48% les subvencions per a activitats i un 44% les subvencions per a inversions), per sobre de la reducció global del pressupost del departament, que s'ha reduït en el mateix període un 35%.

Variacions interanuals dels capítols IV i VII del pressupost del Departament de Cultura. 2010-2014



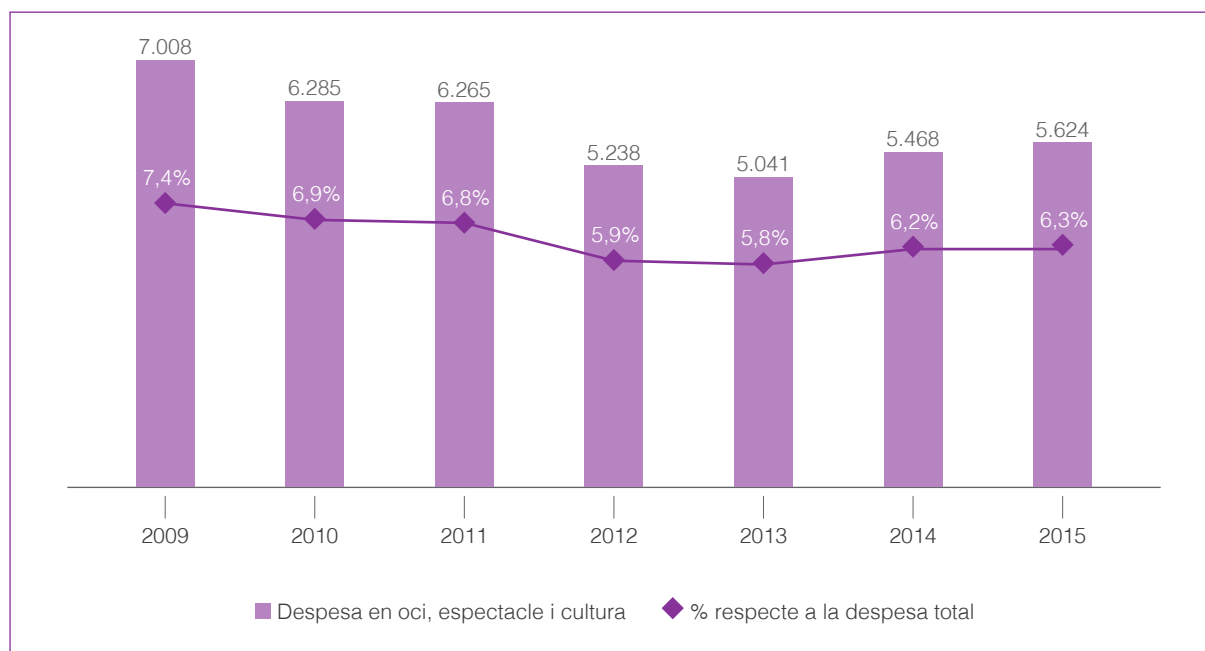
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya 2016*

Despesa privada en cultura

Segons les dades oficials disponibles, la despesa total dels ciutadans en oci, espectacles i cultura ha superat els 5.600 milions l'any 2015, que representen un 20% menys que la despesa de l'any 2009. Aquesta caiguda és superior a l'experimentada per la despesa global, que ha estat del 6% en el mateix període, i per aquest motiu el pes específic en el conjunt de la despesa de les llars del grup oci, espectacles i cultura ha disminuït en més d'un punt, de manera que ha passat del 7,4% l'any 2009 al 6,3% el 2015. Malgrat aquestes dades negatives, s'ha de mirar amb optimisme el fet que a partir de l'any 2013 s'ha recuperat la despesa en activitats culturals, amb increments anuals que superen l'increment de la despesa global.

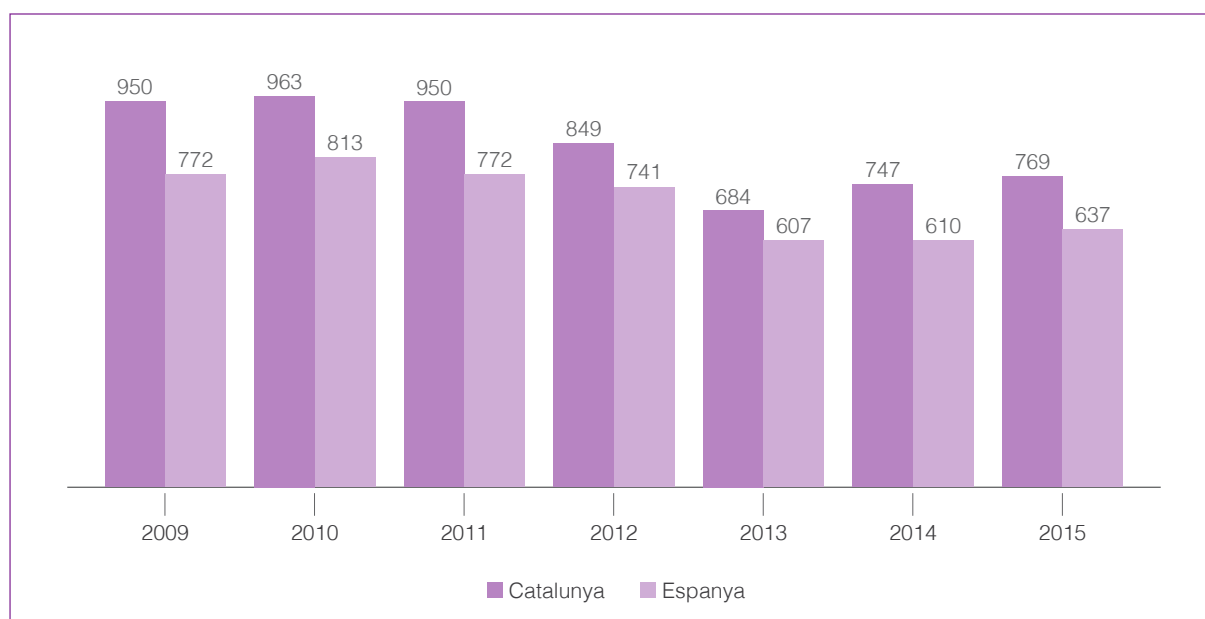
Si s'observa l'evolució de la despesa individual en oci, en espectacles i cultural dels catalans en comparació amb la dels espanyols, es pot comprovar que l'any 2015 cada català s'ha gastat de mitjana 769 euros en aquests conceptes, gairebé un 21% més que la despesa realitzada de mitjana per cada espanyol. Cal remarcar que en ambdós territoris l'evolució d'aquest grup de despesa ha estat molt similar, tot i que la recuperació experimentada a partir del 2014 sembla prendre més força en el cas català.

Evolució de la despesa total de les famílies en oci, espectacles i cultura, en milions d'euros. 2009-2015



Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Enquesta de pressupostos familiars*, base 2006

Comparativa entre Catalunya i Espanya de la despesa mitjana per persona en oci, espectacles i cultura, en euros. 2009-2015.



Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Enquesta de pressupostos familiars*, base 2006

Mercat

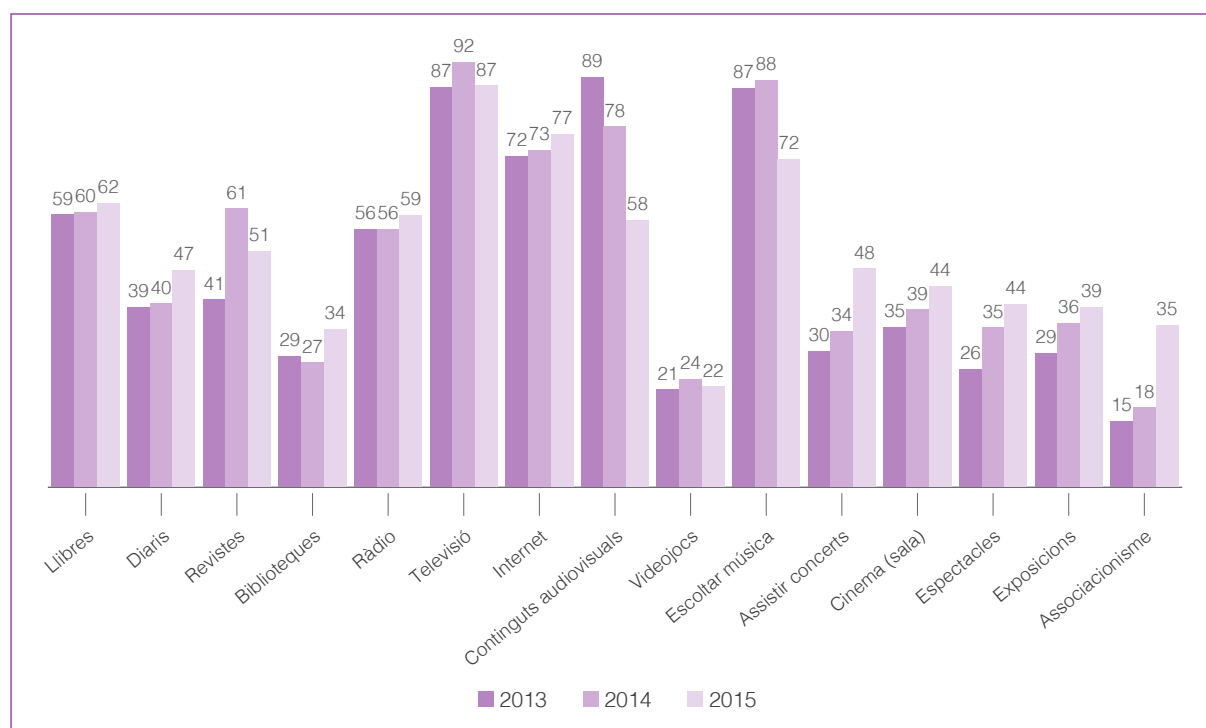
Segons l'enquesta de participació cultural de 2015, mirar la televisió, connectar-se a Internet, escoltar música i llegir llibres són les activitats culturals que més han realitzat els catalans durant el darrer any. Concretament, un 87% dels catalans afirmen que veuen la televisió diàriament, el 77% s'han connectat a Internet en els darrers trenta dies mitjançant qualsevol tipus de dispositiu, set de cada deu catalans han escoltat música el dia abans i sis de cada deu han llegit llibres el darrer any.

Amb una acceptació menys majoritària però sempre superior al 50% de participació, hi ha les activitats escoltar la ràdio (59%) i la connexió a continguts audiovisuals (58%), així com la lectura de revistes (51%).

La resta d'activitats tenen una acceptació més baixa: anar al cinema, assistir a concerts o espectacles teatrals i visitar exposicions són activitats que realitzen habitualment entre el 39 i el 49% dels catalans, mentre que visitar biblioteques manifesten fer-ho el 34% dels catalans.

Jugar a videojocs continua sent una de les pràctiques menys esteses entre els catalans, ja que només hi juguen poc més d'un 20%.

Evolució de la participació dels catalans en les activitats culturals, en percentatge. 2013-2015



Font: Departament de Cultura. *Enquesta de participació cultural a Catalunya 2015*.

De les variacions produïdes respecte a l'enquesta de 2014, cal destacar la disminució del nombre de persones que diuen que han escoltat música, que ha passat del 88% el 2014 al 72% el 2015, així com la visualització de continguts audiovisuals, que s'ha reduït en 20 punts percentuals respecte a l'any anterior, de manera que s'ha confirmat la tendència a la baixa iniciada l'any passat. En un altre sentit, cal destacar que l'assistència a biblioteques i la lectura de diaris ha augmentat 7 punts percentuals en ambdós casos respecte a l'enquesta anterior.

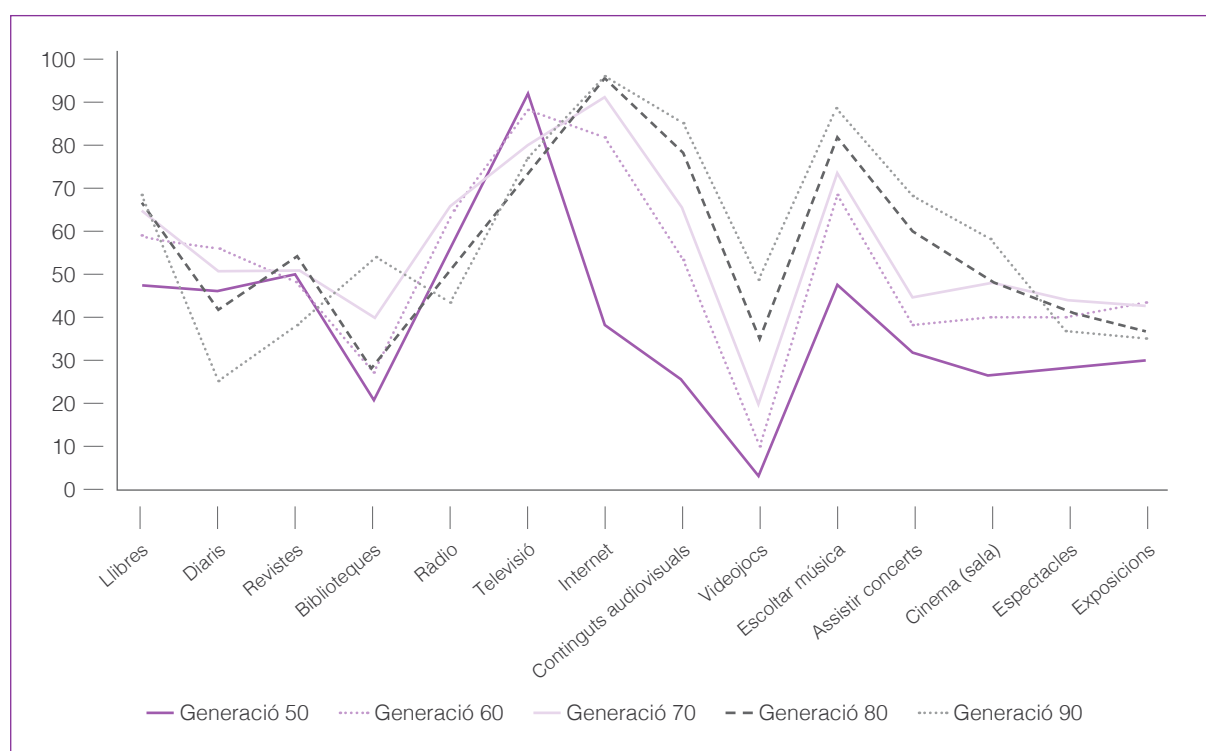
La lectura de llibres i diaris, així com totes aquelles activitats que es desenvolupen fora de la llar, com són assistir al cinema, veure espectacles, la visita d'exposicions i l'assistència a concerts, són activitats que no han cessat de créixer des de 2013.

Es pot destacar que la participació en associacionisme cultural és l'activitat que ha experimentat un major creixement, arribant al punt que actualment el 35,3% dels catalans manifesten pertànyer a alguna associació cultural.

Des d'un punt de vista generacional, observem que escoltar música, llegir llibres, assistir a concerts, anar al cinema, accedir a continguts audiovisuals i jugar a videojocs són les activitats que més realitzen les generacions joves (els nascuts als anys vuitanta i noranta). En el cas de veure la televisió i escoltar la ràdio es dona la situació contrària, ja que són les activitats preferides per les generacions nascudes dels anys cinquanta als setanta. L'assistència a espectacles i la visita d'exposicions són més freqüents en les generacions dels seixanta, setanta i vuitanta.

L'ús d'Internet està força generalitzat: la taxa d'utilització es situa entre el 80 i el 90% en totes les generacions analitzades, amb l'excepció dels catalans de la generació dels anys cinquanta, ja que només quatre de cada deu declaren haver-se connectat a Internet durant el darrer mes.

Pràctica cultural dels catalans segons la generació, en percentatge. 2015

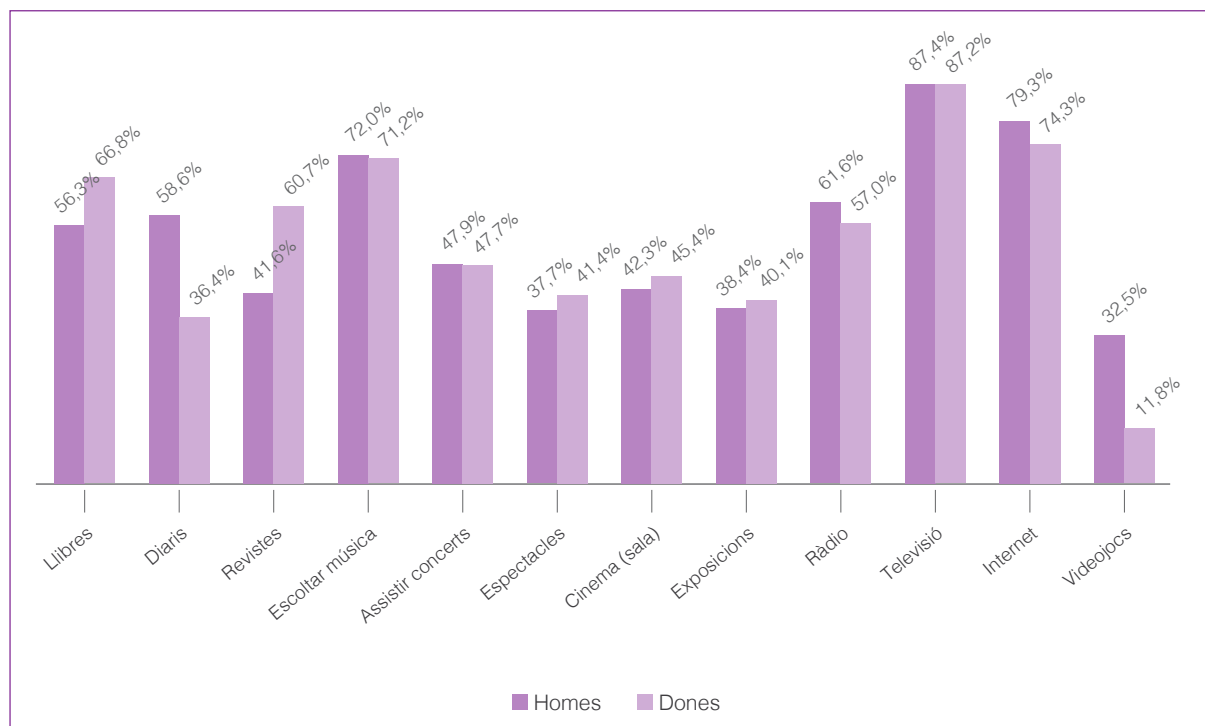


Font: Departament de Cultura. *Enquesta de participació cultural a Catalunya 2015*

Si analitzem les dades des d'un punt de vista demogràfic, veiem com les persones que més visiten les biblioteques són els estudiants (69,7%), seguits de les parelles amb fills menors de 14 anys (40,7%), que, a més d'anar-hi per demanar material en préstec, sovint hi acompanyen els fills. Són també les parelles amb fills de menys de 14 anys les que més assisteixen a espectacles (49,9%), majoritàriament a espectacles destinats al públic familiar (63,7%). En el cas de les exposicions, sembla que les visiten més aquells col·lectius que no tenen càrregues familiars, tant joves emancipats o parelles joves sense fills (48,2%) com parelles amb fills majors de 14 anys (45,8%) i famílies monoparentals (45,6%).

Pel que fa a gènere, els catalans i les catalanes participen de manera similar en activitats com mirar la televisió, escoltar música i assistir a concerts. Per contra, hi ha diferències significatives en la realització d'altres activitats culturals. Així doncs, mentre que les dones són les que més llibres i revistes llegeixen i les que més assisteixen a espectacles, cinema i exposicions, els homes llegeixen més diaris, escolten més la ràdio, es connecten més a Internet i juguen més a videojocs.

Pràctica cultural dels catalans segons el gènere. 2015



Font: Departament de Cultura. *Enquesta de participació cultural a Catalunya 2015*

Les dades dels principals sectors

Llibre

Segons les dades de la Secretaria General de Cultura del Ministeri a partir de les peticions de l'ISBN, l'any 2014 a Catalunya hi havia 653 editorials. La facturació al mercat espanyol de les editorials catalanes l'any 2015 va ascendir a 1.116 milions d'euros (un 5,3% més que el 2014 i un 29,7% menys que el 2009).

Principals magnituds del sector del llibre a Catalunya

Editorials (2014)	653
Títols editats (2015)	39.381
Exemplars editats (2015)	126,9 milions
Facturació (2015)	1.116 milions
Biblioteques del sistema públic català (2015)	380
Visites a les biblioteques del sistema públic català (2015)	24,9 milions

Font: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, *Anuario de estadísticas culturales 2015*
 Federación de Gremios de Editores de España, *Comercio interior del libro en España 2015*
 Departament de Cultura, *Biblioteques públiques de Catalunya. Balanç de 2015*.

Quant a la producció, l'any 2015 es van publicar 39.381 títols (un 11,2% més que el 2014) i 126,98 milions d'exemplars (una quantitat molt similar a la de l'any anterior). El tiratge mitjà total va ser de 3.233 exemplars per títol (un 9,7% menys que el 2014).

Per matèries, l'any 2015 el llibre de text no universitari va concentrar la facturació més elevada, amb un 45,2% del total, seguida de la literatura, amb un 22,2%, i de la literatura infantil i juvenil, amb un 17,6%, xifres molt similars a l'any 2014.

Partint de les xifres globals de facturació de l'any 2015, el 40,9% dels llibres de les editorials catalanes han estat venuts a través de les llibreries, un 11,6% a les cadenes de llibreries i un 4,3% als hipermercats.

El suport paper continua sent el protagonista del sector del llibre, ja que agrupa el 78,5% de les sol·licituds d'ISBN de 2014. Ara bé, el mercat digital manté la seva línia ascendent i l'any 2014 supera els 12.100 títols editats (un 0,2% més que 2013, però un 330% més respecte a 2010) i presenta una facturació de 39,8 milions d'euros (un 15,7% més que el 2013 i un 200% més que el 2010).

L'any 2015 gairebé el 62% de la població catalana ha llegit algun llibre en els últims dotze mesos. Segons el document *Hàbits de lectura i compra de llibres a Catalunya 2015*, les dones que diuen que han llegit (69,3%) són més nombroses que els homes (63,0%) i es continua llegint més en castellà (71,0%) que en català (26,4%).

Catalunya té un sistema de lectura pública prou consolidat. Durant el 2015 les 380 biblioteques públiques de Catalunya i 11 bibliobusos han rebut gairebé 24,9 milions de visites i més de 3,6 milions d'usuaris disposaven del carnet de biblioteques. Aquest mateix any s'han prestat gairebé 15,5 milions de documents, gairebé un 5% més que l'any anterior, però en canvi els usos d'Internet continuen creixent: s'ha arribat als 6,3 milions d'accessos a través dels ordinadors o del servei *wifi* disponible en aquests equipaments, la qual cosa suposa un creixement de més del 100% respecte del 2009.

Cinema i audiovisual

L'any 2015 les productores cinematogràfiques catalanes han produït 93 llargmetratges cinematogràfics, un 31% més que l'any anterior, i 71 curtmetratges, un 9% menys que el 2014.

Principals magnituds del sector del cinema a Catalunya

	2014	2015
Llargmetratges produïts	71	93
Curtmetratges produïts	78	71
Pel·lícules exhibides	1.007	1.214
Pel·lícules estrenades	526	545
Sales de cinema	158	146
Pantalles actives	756	729
Espectadors	17.540.570	18.983.958
Recaptació (euros)	109.785.309	121.179.335
Quota de pantalla cinema català (%)	5,2	7,7
Quota de pantalla cinema en català (%)	2,6	3,1

Font: Institut Català de les Empreses Culturals. *Memòria 2014* i *Memòria 2015*

A més, les 1.214 pel·lícules exhibides a les 729 pantalles actives a Catalunya han aconseguit atraure gairebé 19 milions d'espectadors i han recaptat 121 milions d'euros. Aquestes dades, malgrat estar molt allunyades de les de l'any 2009, apunten a una recuperació de l'exhibició cinematogràfica, ja que per segon any consecutiu s'han millorat les xifres d'espectadors i recaptació. Tot i l'increment del 8,2% d'espectadors produït aquest darrer any, els espectadors de cinema a Catalunya són un 16% menys que els que hi havia l'any 2009.

La quota de pantalla de la producció catalana s'ha incrementat fins al 7,7% i també s'ha incrementat la quota de pantalla del cinema en català (inclou títols originals, doblats i subtitulats), fins a situar-se en un 3,1%, xifra que suposa un increment de mig punt percentual respecte de l'any anterior.

El nombre d'espectadors que han anat al cinema per veure una pel·lícula catalana ha estat d'1.453.462, gairebé un 60% més que l'any anterior, un increment important que s'haurà de veure si es consolida, ja que aquesta dada depèn molt de les estrenes de cada any. Pel que fa al cinema en català, el nombre d'espectadors que han anat a veure pel·lícules en aquesta llengua ha estat de 587.934, un 27,4% més que l'any anterior.

L'any 2015 el 21,8% dels catalans majors de 14 anys afirmen haver jugat a videojocs amb més o menys freqüència. Això suposa un decrement de gairebé 2 punts percentuals respecte a l'any anterior. L'efecte generacional és clar en aquesta activitat: són poques les persones nascudes als anys cinquanta i seixanta que declaren jugar a videojocs, i a mida que es parla amb generacions més joves el percentatge augmenta, el qual és del 22% en el cas dels nascuts als anys setanta i de més del 50% en el cas dels nascuts als noranta.

Música

L'any 2015 a Catalunya es van programar 12.791 concerts de música popular i 1.913 de música clàssica. Tres milions i mig de persones van assistir a un concert de música popular, un 4,6% menys que el 2014 i un 31,6% menys que el 2010, i 622.393 a un de música clàssica, una quantitat molt similar a la de l'any anterior però un 11,1% per sota del valor registrat l'any 2010. Ambdós estils musicals van recaptar gairebé 34 milions d'euros en els 14.704 concerts organitzats, la qual cosa suposa un lleuger decrement del 2,8% respecte a la recaptació de l'any precedent.

Principals magnituds del sector de la música en viu a Catalunya. 2014-2015

		2014	2015
Música popular	Concerts	13.463	12.791
	Assistents	3.718.422	3.546.327
	Recaptació (milions euros)	25.402.302	24.226.323
Música clàssica	Concerts	1.886	1.913
	Assistents	622.369	622.393
	Recaptació (milions euros)	9.483.246	9.674.518

Font: Fundació SGAE. *Anuario SGAE 2015 de las artes escénicas, musicales y audiovisuales*

Principals magnituds del sector discogràfic a Catalunya. 2014-2015

	2014	2015
Facturació de la indústria discogràfica catalana (en euros)	10.197.595	8.605.488
Facturació mercat físic (en euros)	7.218.887	5.816.389
Facturació mercat digital (en euros)	2.978.718	2.789.100
Nombre d'àlbums editats en català (físic i digital)	902	948

Font: Grup Enderrock i ARC, Associació Professional de Representants, Promotors i Màners de Catalunya, *Anuari de la música 2016*

La indústria discogràfica catalana va iniciar un recés important el 2013, any en què va perdre més de quatre milions d'euros en un any, una davallada que no ha cessat fins a assolir mínims històrics. El volum de negoci de les discogràfiques catalanes se situa el 2015 en 8,6 milions d'euros, un 15,6% menys que el 2014 i fins a gairebé un 45% menys que el 2010, any d'inici d'una remuntada que no va durar més de tres anys.

El balanç és negatiu per al mercat físic, que s'ha desplomat en facturar fins a un 19,4% menys que el 2014, però no és gaire millor pel que fa al mercat digital, que també ha caigut fins a un 6,4%. Tot i això, el format digital continua guanyant espai en el mercat global de la música enregistrada i el 2015 ja representa el 30% del mercat del disc, 22 punts percentuals més que 2010.

Escoltar música continua sent una de les activitats culturals preferides pels catalans, però ho és amb menor intensitat. Aquesta pràctica durant el 2015 l'han realitzat el 72% dels catalans, mentre que el 2014 ho feien el 88%. D'altra banda, tot i que les xifres de concerts de música clàssica i popular ens parlen de menys assistents, l'enquesta de participació ens diu que durant el 2015 han estat quatre de cada deu catalans els que han assistit a algun concert de música el darrer any, mentre que el 2014 eren 3.

Pel que fa a la llengua catalana, segons l'*Enquesta de participació cultural a Catalunya 2015*, un 39,5% dels enquestats manifesten escoltar música en català i un 42,7% assisteixen a concerts en català.

Arts escèniques

Les 170 companyies d'arts escèniques —118 de teatre, 28 de dansa i 26 de circ— existents a Catalunya l'any 2014 van representar 820 espectacles, un 28% dels quals eren estrenes d'aquell any i un 26,3% van ser coproduïts. Les 16.592 representacions programades van generar uns ingressos per taquilla de 65,2 milions d'euros. Mentre que el nombre de representacions s'ha vist reduït lleugerament —un 0,5%—, la recaptació ha crescut un 18,5% i s'ha situat en valors que es mantenen per sota dels de 2009.

L'any 2014 hi havia quatre companyies d'arts escèniques més que l'any anterior. Aquest creixement ve marcat bàsicament per un augment de les companyies de teatre: concretament n'han nascut set el darrer any, mentre que n'han desaparegut una de dansa i dues de circ. Des de 2009 s'han perdut vint companyies de circ i divuit de dansa, i en el cas del teatre tenim exactament el mateix nombre de companyies que el 2009.

Principals magnituds del sector de les arts escèniques a Catalunya. 2014

Companyies	170
Espectacles	820
Representacions realitzades per companyies catalanes	15.812
Teatres	165
Representacions programades pels teatres catalans	16.595
Espectadors	3.186.102

Font: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya 2016*

El repartiment d'espectacles exhibits entre estrenes i repertori continua tenint el mateix pes, i en aquest cas es manté en el 28% d'estrenes i el 72% de repertori. El nombre d'espectacles d'arts escèniques representats ha crescut un 4,6%, fins a arribar a 820, i és a les companyies de dansa on la quantitat d'espectacles ha experimentat un creixement major respecte de l'any 2013 —concretament, un 11%—, mentre que a les de teatre ha crescut un 4,6% i a les de circ simplement s'ha mantingut.

El volum de representacions ha estat major per al conjunt del sector, gairebé un 6% més que l'any anterior. En aquest cas, però, el creixement es dona en els tres àmbits: el circ és el més afavorit, amb gairebé un 15% més de representacions, i la dansa i el teatre han experimentat un creixement per sota del 5%.

D'altra banda, els teatres catalans han mantingut la seva oferta l'any 2014 i el nombre de representacions programades ha disminuït lleugerament: s'han programat noranta representacions menys. Aquesta imperceptible variació interanual negativa —només un 0,5% menys— no ha afectat el creixement produït entre 2009 i 2014, que se situa en el 21,5%. Per contra, la recaptació ha acumulat un descens de gairebé un 5% durant aquest període de cinc anys; en canvi, ha experimentat un creixement de gairebé el 19% entre 2013 i 2014 i ha assolit els 65,2 milions. Aquest augment de la recaptació va acompanyat d'un augment del nombre d'entrades venudes de gairebé 2,9 milions el 2014, un 6% més que 2013.

De les representacions fetes per les companyies catalanes, un 83% van ser creacions d'una companyia teatral; un 5%, de dansa, i el 12%, de circ.

El gènere més habitual entre les companyies d'arts escèniques catalanes és el teatre, que suposa el 31,8% del total d'espectacles representats; seguit de les titelles, ombres i teatre d'objecte, amb un 18,5%; la dansa, amb un 12,4%, el teatre musical, amb un 11,1%, i el circ, *clowns* i malabarisme, amb un 10,2%.

Al llarg de l'any 2014 quatre de cada deu companyies d'arts escèniques catalanes han treballat a l'estranger, on, en conjunt, s'han realitzat un 7,4% del total d'actuacions. El circ és el gènere que més es representa a l'estranger (21,5%), per davant de la dansa (17,7%) i el teatre (10,2%).

El 2014 el 58,4% de l'oferta de representacions escèniques als teatres catalans eren en català, xifra que suposa un increment del 5% respecte a l'any anterior.

Arts visuals

L'any 2013 a Catalunya hi havia 144 galeries d'art, un 22% menys que l'any 2009, situades principalment a l'àrea metropolitana, on hi ha el 70% d'establiments d'aquest tipus. El 59,7% d'aquestes galeries organitzen com a mitjana entre sis i deu exposicions anuals, en les quals és habitual trobar obres en què s'utilitzen tècniques tradicionals com la pintura, obres sobre paper i obra gràfica, escultura i fotografia. Menys usual és trobar-hi multimèdia, videoart o art digital.

Principals magnituds del sector de les arts visuals a Catalunya. 2013

Galeries d'art	144
Exposicions realitzades	1.007
Artistes exposats	3.629

Font: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya 2016*

Una quarta part de les galeries catalanes exposen menys de deu artistes a l'any, un 21,9% n'exposen entre deu i dinou i només el 20,9% n'exposen més de quaranta. La meitat tenen artistes en exclusiva i moltes, el 82,6%, disposen de fons d'art propi.

El negoci de les galeries es podria definir com de petites dimensions. Pel que fa a l'espai expositiu, la majoria compten amb un establiment d'entre 50 i 99 m² i només un 11,8% dels establiments indiquen disposar d'un espai expositiu de més de 200 m². La majoria, el 65,7%, tenen com a màxim dos treballadors contractats i només el 13,4% en tenen cinc o més. Quant als ingressos, el 84,7% de les galeries manifesten tenir uns ingressos inferiors als 30.000 euros anuals i només el 5,1% declaren aconseguir uns ingressos superiors a 150.000 euros anuals.

Segons l'*Enquesta de participació cultural a Catalunya 2015*, les galeries d'art són els equipaments menys visitats i utilitzats.

Museus i patrimoni

Catalunya disposa de 115 museus i 391 col·leccions, que conjuntament durant l'any 2014 van rebre 20,3 milions de visitants, un 6,1% menys que l'any anterior i lluny dels gairebé 23 milions de visitants que es van registrar l'any 2009. Segons les estadístiques de museus del Departament de Cultura, els museus més visitats durant el 2014 van continuar sent el Museu Dalí i el Museu del Futbol Club Barcelona, amb més d'1,5 milions de visites cadascun, seguits pel MUHBA, amb 1,2 milions i que ha passat per davant del Museu Picasso, que supera lleugerament el milió de visitants. Enrere queden el MNAC, amb més de 700.000 visitants; la Fundació Joan Miró, amb prop de 500.000, i el MACBA, amb més de 300.000.

Principals magnituds del sector dels museus i el patrimoni a Catalunya. 2014

Museus	115
Col·leccions	391
Visitants de museus i col·leccions	20.275.080
Activitats de museus i col·leccions	5.141
Participants a les activitats de museus i col·leccions	3.309.122
Monuments inventariats	31.752
Jaciments arqueològics i paleontològics	13.159
Béns culturals d'interès nacional de Catalunya	2.205

Font: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya 2016*

Els museus catalans han organitzat 5.707 activitats, les quals inclouen visites guiades, conferències, rutes-itineraris, cursos i tallers, entre d'altres, que han atret 3,3 milions de visitants. Respecte a l'any anterior, aquestes xifres suposen un menor nombre d'activitats (9,9% menys) i un menor nombre de participants (12,4% menys).

Pel que fa al patrimoni, Catalunya disposa de 2.205 béns culturals d'interès nacional, la major part dels quals són monuments històrics (90%). També hi destaquen les zones arqueològiques (6,8%) i els conjunts històrics (2,4%). A més, hi ha 31.752 monuments compostos per edificis, poblacions i elements arquitectònics i 13.159 jaciments arqueològics i paleontològics. Els deu principals monuments gestionats pel Departament de Cultura van atreure prop de 300.000 visitants l'any 2014, un 4% menys que l'any anterior.

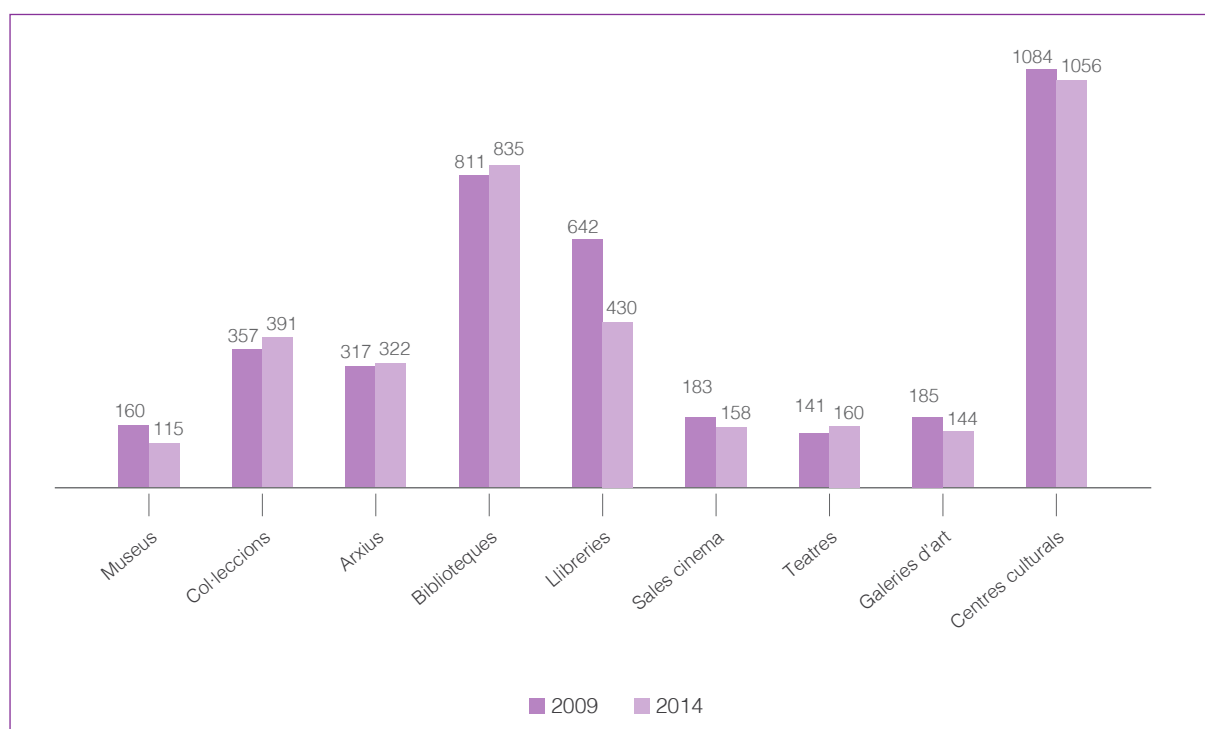
Estructura del sector

Equipaments culturals

Catalunya disposa d'un bon nombre d'equipaments culturals en què els ciutadans poden participar i gaudir de diferents activitats. El tipus d'equipaments més habituals són les infraestructures de caràcter polivalent, els centres culturals, de difícil catalogació, ja que ofereixen serveis tant socioeducatius, com cívics, recreatius, etc. El mapa d'equipaments del Departament de Cultura n'inclou 1.056 repartits per tot el territori.

En nombre d'equipaments, el segon lloc l'ocupen les biblioteques, amb 835 infraestructures, que dediquen els recursos a difondre la lectura amb el préstec o amb altres serveis relacionats. Les llibreries, establiments de caràcter privat, continuen ocupant el tercer lloc, amb 430 establiments, malgrat la davallada d'un 33% que han viscut entre 2009 i 2014.

Nombre d'equipaments culturals a Catalunya per tipologia. 2009-2014



Nota: Les dades d'arxius corresponen als anys 2010-2013; les de biblioteques, als anys 2010-2012; les de llibreries, als anys 2008-2014, i les de galeries d'art, als anys 2009-2013.

Font: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya 2016*, Ministerio de Educación, Cultura i Deporte, *Mapa de librerías 2014* i Departament de Cultura, *Mapa d'equipaments*

Els museus i les col·leccions, siguin de naturalesa pública o privada, són una altra tipologia d'equipament molt habitual al nostre territori. L'any 2014 hi havia en total 504 equipaments d'aquest tipus, regulats per la Llei 17/1990, el 22,7% dels quals són museus, i el 77,3% restant, col·leccions.

Entre l'any 2009 i 2014 el nombre d'aquest tipus d'equipaments ha disminuït un 2%; tanmateix, s'ha de fer esment que, mentre que el nombre de col·leccions ha augmentat un 9,5%, el de museus ha disminuït un 28%.

Els arxius també disposen d'un marc de regulació propi, la Llei 10/2001, d'arxius i documents, que identifica un seguit d'aspectes de referència obligada a l'hora de determinar les tipologies d'arxiu. Les darreres dades recollides en l'estadística oficial indiquen que l'any 2013 a Catalunya hi havia 322 arxius en funcionament.

Pel que fa a les sales de cinema, en resten cada cop menys a les petites poblacions catalanes i continuen concentrant-se a les grans ciutats i capitals de comarca. L'any 2014 hi havia 158 cinemes a Catalunya —un 13,7% menys que l'any 2009—, que disposaven de 756 pantalles —unes 40 menys que l'any anterior.

Pel que fa a les arts escèniques, hi havia 165 espais per a l'exhibició arreu del territori, un 17% més que l'any 2009. Un 32% dels teatres de Catalunya es concentren a la ciutat de Barcelona.

Finalment, el món de les arts visuals disposa de 144 galeries d'art segons les darreres estadístiques oficials, corresponents a 2013. Cal destacar que el 70% d'aquests establiments, tot ells de caràcter privat, es situen a la ciutat de Barcelona i que 24 comarques no tenen cap establiment d'aquest tipus al seu territori.

Nombre d'equipaments per 100.000 habitants segons les demarcacions territorials. 2014

	Museus	Col·leccions	Arxius	Biblioteques	Sales cinema	Pantalles cinema	Teatres	Galeries d'art
Mitjana Catalunya	1,53	5,21	4,30	11,11	2,10	10,05	2,19	1,92
Àmbit metropolità	1,13	2,37	3,66	9,09	1,47	9,33	2,17	2,37
Alt Pirineu i Aran	6,80	46,22	12,24	31,27	6,80	8,16	2,72	0,00
Comarques centrals	2,15	10,57	4,70	15,47	1,37	5,09	2,15	0,59
Comarques gironines	3,24	8,22	6,20	13,48	2,70	11,86	2,83	1,75
Camp de Tarragona	1,62	6,98	5,52	11,37	3,41	14,94	1,95	0,65
Ponent	1,37	11,50	4,93	18,07	4,93	13,41	2,19	1,10
Terres de l'Ebre	1,62	21,05	4,32	21,59	7,02	14,03	1,08	0,54

Nota: La dada d'arxius correspon a l'any 2013, la de biblioteques a l'any 2012 i la de galeries d'art a l'any 2013.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya 2016*

Pel que fa al repartiment dels equipaments per la geografia catalana, els principals dèficits detectats han estat els següents:

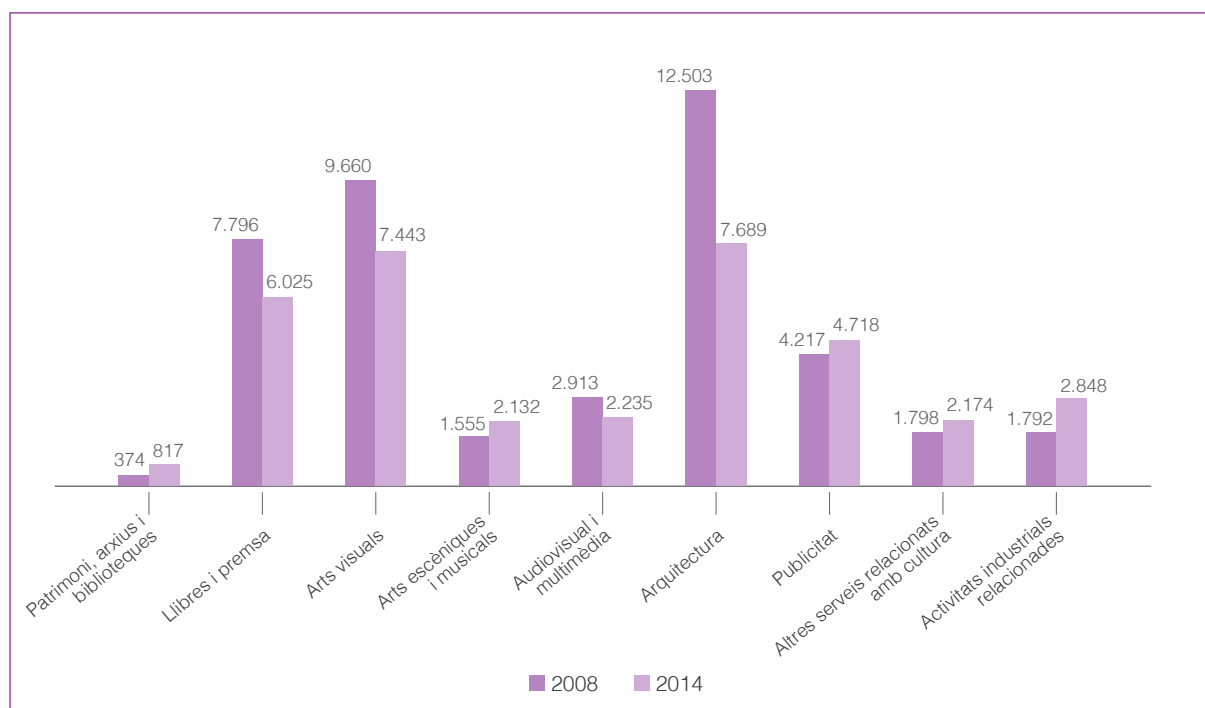
- A l'Alt Pirineu i Aran, que és un territori extens però amb una densitat baixa de població —només hi viu l'1% dels catalans—, no hi ha cap galeria d'art i, malgrat que la mitjana de cinemes per cada 100.000 habitants està per sobre de la mitjana de la resta de territoris catalans, el nombre de pantalles està per sota de la mitjana catalana. El nombre de la resta d'equipaments supera el de la mitjana catalana.
- Les comarques de la Catalunya Central, amb un 6,8% de la població, es situen per sota de la mitjana de Catalunya pel que fa a cinemes —tant sales com pantalles—, teatres i galeries d'art. Per contra, tenen un bon nivell en biblioteques i col·leccions.
- Les Terres de Ponent, amb el 4,8% de la població catalana, disposen d'un bon nombre d'equipaments, sempre per sobre de la mitjana catalana, amb l'excepció dels museus i les galeries d'art.
- El Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre, amb el 6,9% i el 2,5% de la població respectivament, també tenen dèficit de galeries d'art i de teatres, i en el cas de les Terres de l'Ebre el nombre de museus també se situa per sota de la mitjana catalana. Per contra, hi destaca el nombre de biblioteques i col·leccions disponibles.
- Les comarques gironines, amb el 9,9% de la població, no tenen mancances significatives: estan per sobre de la mitjana de Catalunya per a tots els tipus d'equipaments analitzats, excepte pel que fa al nombre de galeries d'art, equipaments en què són deficitàries totes les agrupacions territorials (tret de l'àrea metropolitana).
- A l'àrea metropolitana —que inclou les comarques de l'Alt Penedès, el Baix Llobregat, el Barcelonès, el Garraf, el Maresme, el Vallès Oriental i el Vallès Occidental— és on es concentra el major nombre d'equipaments en totes les categories, però com que es tracta de l'àrea més poblada —amb un 66,9% del total de la població—, l'indicador d'equipaments per 100.000 habitants està per sota de la mitjana

catalana en tots els casos, excepte en galeries d'art. En una anàlisi de mancances d'equipaments s'hauria de tenir en compte que la densitat demogràfica possibilita fer un ús més intens d'aquests equipaments. La proximitat a Barcelona i l'atracció dels equipaments de la gran ciutat és un altre factor que intervé en aquesta situació.

Les empreses del sector cultural

El 2014 a Catalunya hi havia 36.081 empreses dedicades a activitats culturals un 15,3% menys que el 2008, any en què n'hi havia 42.608.

Empreses per grups d'activitats culturals a Catalunya. 2008 i 2014



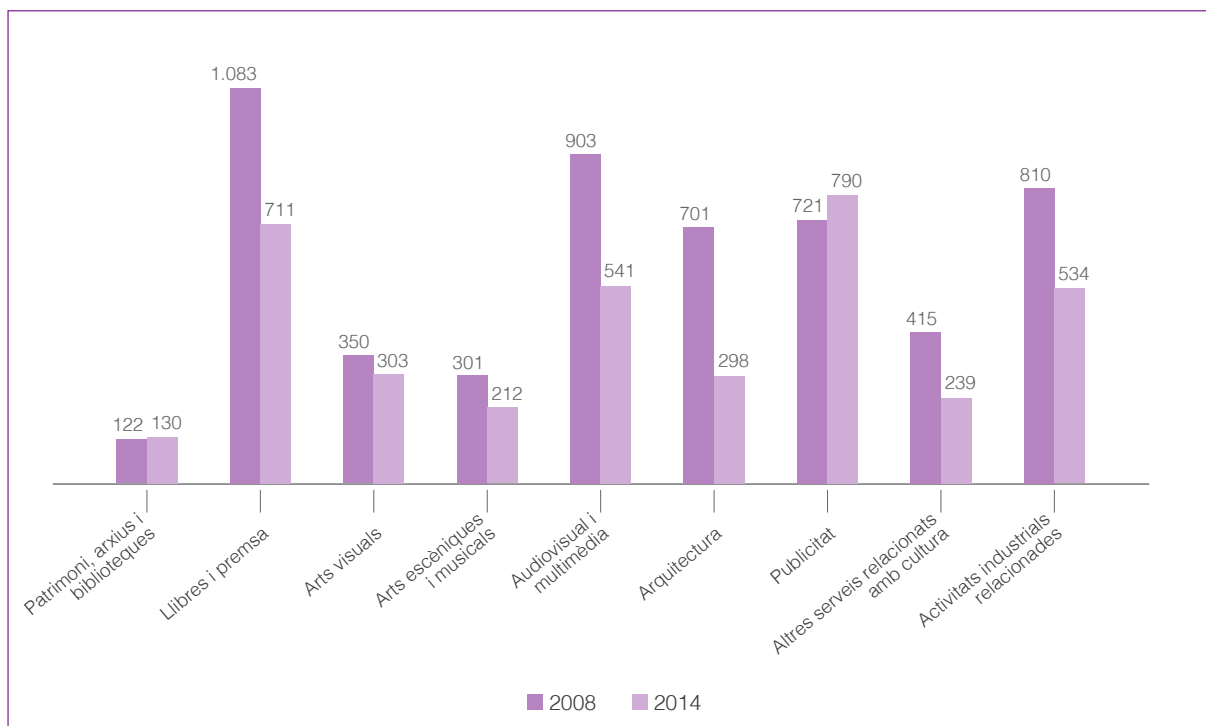
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals*

L'activitat econòmica cultural amb més empreses constituïdes a Catalunya continua sent l'arquitectura. Tot hi haver perdut un 38,5% de les seves empreses en el període 2008-2014, representa el 21,3% del total d'empreses culturals. Les segueixen molt de prop les empreses vinculades amb les arts visuals, que suposen el 20,6%, i del llibre i la premsa que constitueix el 16,7% del total d'empreses del sector cultural. L'agrupació d'activitat denominada patrimoni, arxius i biblioteques, continua sent el grup amb el menor nombre d'empreses, representen el 2,3% del total d'empreses del sector.

Tots els grups d'activitat cultural van patir una forta destrucció del teixit empresarial fins a l'any 2013, amb la desaparició, en el millor dels casos, del 18% de les seves empreses. A partir del 2014 es detecta un augment del nombre d'empreses en àmbits com les arts escèniques i les activitats industrials relacionades.

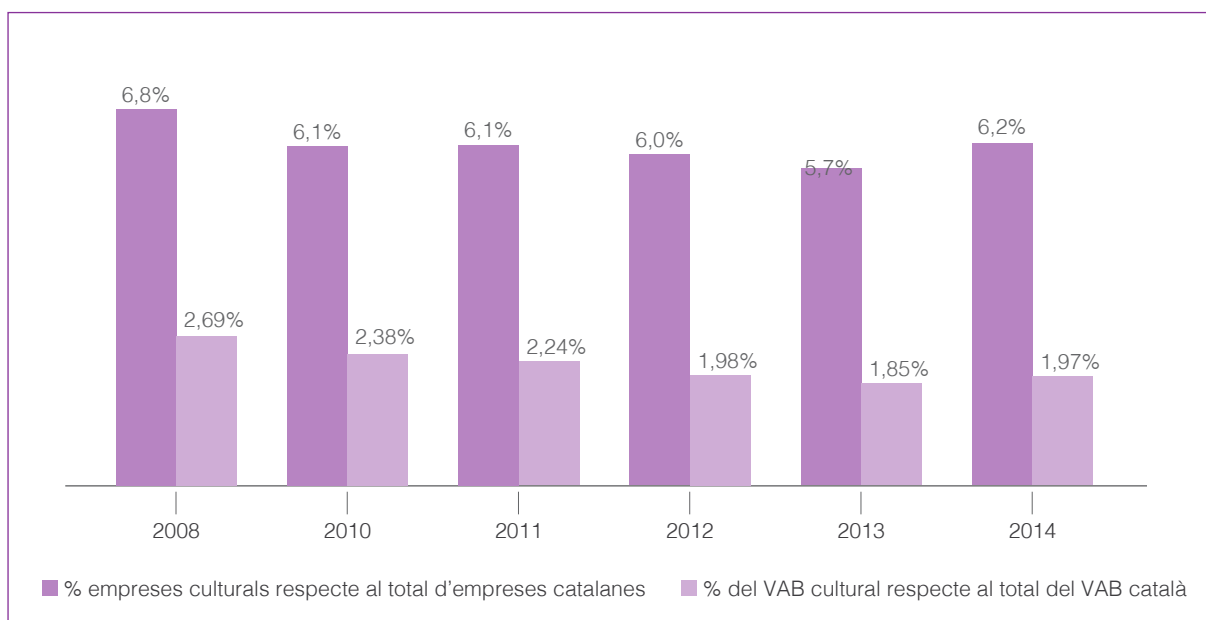
La generació de valor afegit brut a preus bàsics (VAB) també ha experimentat un retrocés important en tots els grups d'activitat cultural excepte en la publicitat i el patrimoni, arxius i biblioteques, grups en què ha augmentat (un 9,4% i un 6,2% respectivament). Malgrat això, les dades globals del VAB cultural del 2014 presenten un increment de 287,7 milions d'euros respecte al 2013. La publicitat és l'agrupació que més aporta al VAB cultural, amb un 21% del total, seguida del llibre i de la premsa, amb un 18,9% i l'audiovisual i el multimèdia amb un 14,4%. Patrimoni, arxius i museus, amb un 3,5%, arts escèniques i musicals amb un 5,6% i les activitats industrials relacionades, amb un 6,4%, són les agrupacions que menys aporten al VAB cultural.

VAB per grups d'activitats culturals a Catalunya, en milions d'euros. 2008 i 2014



Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals*

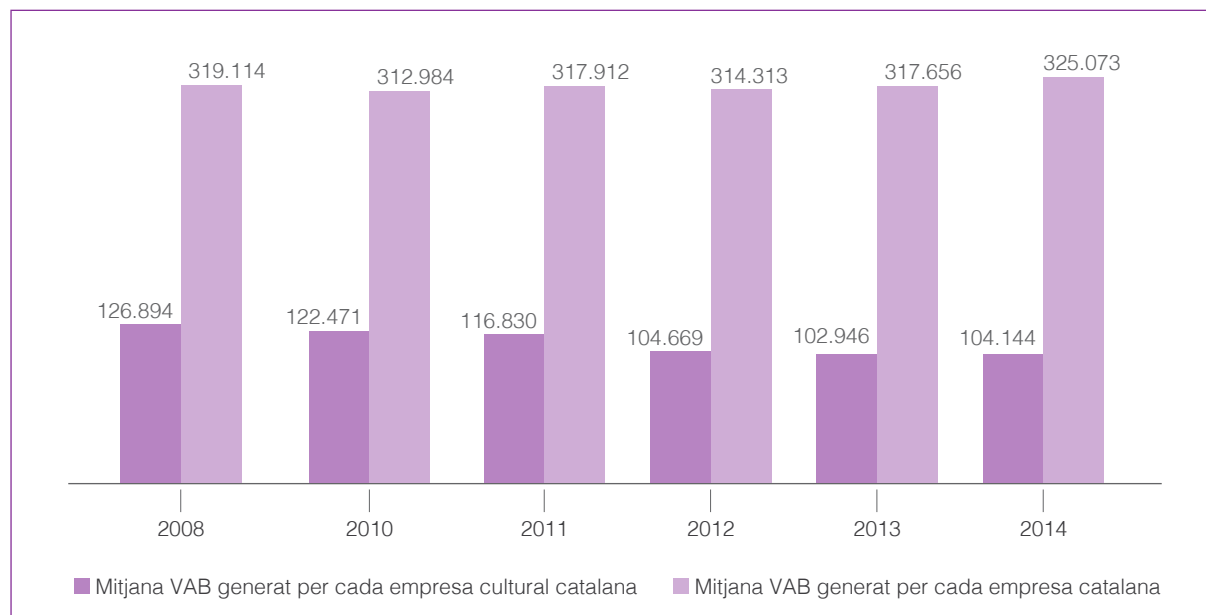
Evolució del percentatge d'empreses culturals respecte al total d'empreses catalanes i del VAB generat per les empreses culturals respecte al VAB total del conjunt de l'economia catalana. 2008-2014



Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals* i *Empreses amb seu a Catalunya*

El sector cultural ha perdut rellevància respecte al conjunt de l'economia catalana fins al 2013, any en què s'ha produït un canvi de tendència, com ho demostren tant la pèrdua d'empreses catalanes com la reducció de l'aportació que aquestes fan al VAB del conjunt de Catalunya. L'any 2014 el 6,2% de les empreses catalanes pertanyen al sector cultural, mig punt percentual més respecte de l'any anterior, i aquestes han generat gairebé el 2% del VAB català, valor lleugerament superior a l'1,8% de l'any anterior.

Comparativa del valor afegit brut a preus bàsics per empresa cultural a Catalunya, en euros. 2008 i 2014



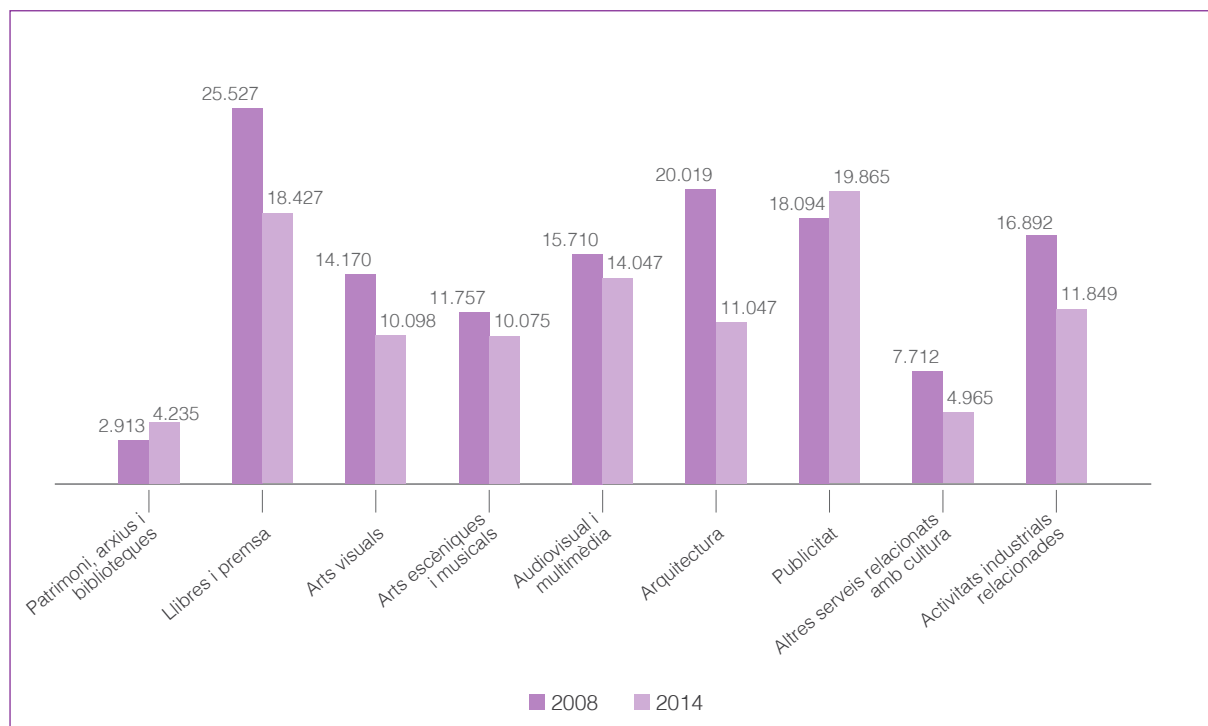
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals i Empreses amb seu a Catalunya*

Malgrat el canvi de tendència del darrer any, si es compara l'evolució de la riquesa generada de mitjana per cada empresa cultural respecte a la generada pel conjunt dels sectors de l'economia catalana, es pot observar que, mentre que les empreses catalanes incrementen lleugerament el VAB mitjà aportat a l'economia, les empreses culturals catalanes cada cop produeixen menys VAB. A més, cal destacar que, de mitjana, el VAB que generen les empreses culturals catalanes és inferior a un terç del VAB que de mitjan produeix una empresa catalana.

Treballadors

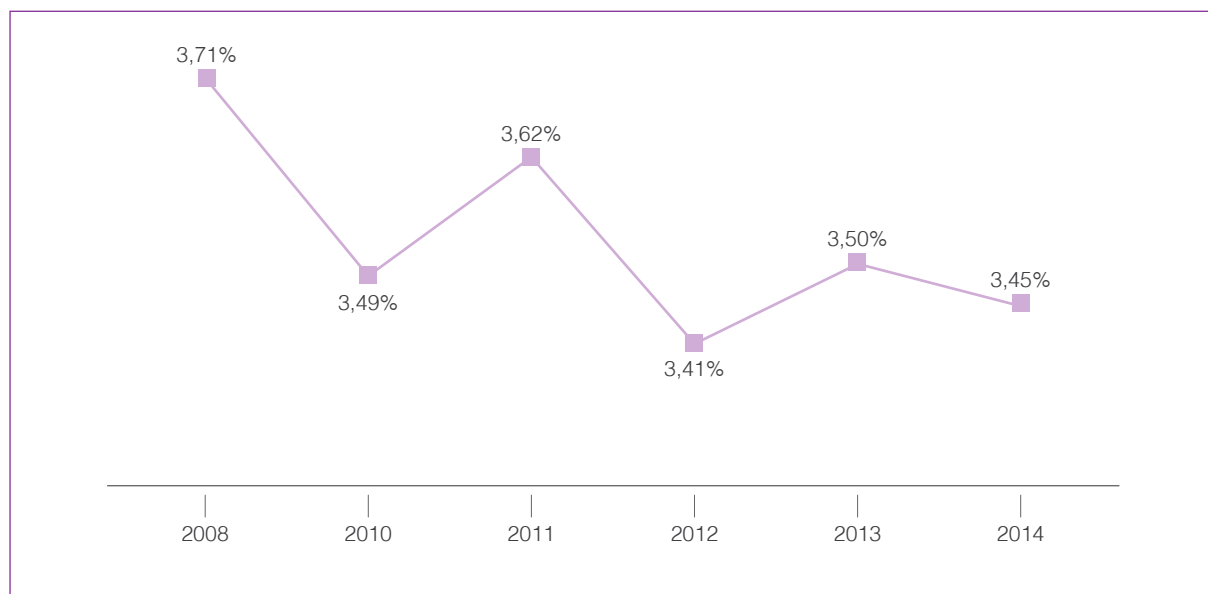
Entre l'any 2008 i el 2014 tots els grups d'activitat cultural excepte la publicitat han tingut una pèrdua significativa de treballadors. L'any 2014 el sector cultural ocupava el 3,4% del total de treballadors de Catalunya, mentre que l'any 2008 n'ocupava el 3,7%. En total, 28.189 treballadors han estat expulsats del sector des de l'any 2008, xifra que suposa un 21,2% de la massa laboral cultural. Per agrupacions d'activitat cultural, les que més volum de treballadors han destruït respecte de l'any 2008 han estat la d'arquitectura (un 44,8%), la d'altres serveis relacionats amb la cultura (un 35,6%), la d'activitats industrials relacionades (un 29,8%), les arts visuals (un 28,7%) i la del llibre i premsa (un 27,8%). Publicitat i empreses de l'àmbit del patrimoni, arxius i biblioteques són les úniques agrupacions que han tingut un comportament positiu.

Ocupació de les empreses culturals per grups d'activitats a Catalunya. 2008 i 2014



Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals*

Evolució de l'ocupació del sector cultural respecte a l'ocupació total de Catalunya. 2008 i 2014



Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals* i *Indicadors d'estructura econòmica, població ocupada*

Participació en la vida cultural

Associacionisme

El teixit cultural català es nodreix d'una gran tradició associacionista, que queda palesa en les 4.260 associacions culturals censades per l'Ens de l'Associacionisme Català arreu del territori català. Aquestes tenen més de 350.000 associats, ocupen 2.266 persones i disposen d'uns 49.000 voluntaris que hi col·laboren de forma habitual. El pressupost conjunt d'aquestes organitzacions es troba al voltant dels 75 milions d'euros anuals, quantitat a la qual s'hauria de sumar el valor econòmic del treball voluntari, que s'estima en prop de 380 milions d'euros.

Principals dades de les associacions culturals de Catalunya

Associacions ⁽¹⁾	4.260
Associats ⁽¹⁾	354.483
Personal remunerat ⁽²⁾	2.266
Voluntaris ⁽²⁾	48.995
Pressupost ⁽²⁾	75 milions d'euros
Valor econòmic voluntariat ⁽²⁾	380 milions d'euros

Font:

⁽¹⁾ Ens de l'Associacionisme Català, fullet *Dia de l'Associacionisme Cultural 2015*

⁽²⁾ Departament de Cultura, *DeCultura*, 33. *Associacions Culturals a Catalunya 2013*

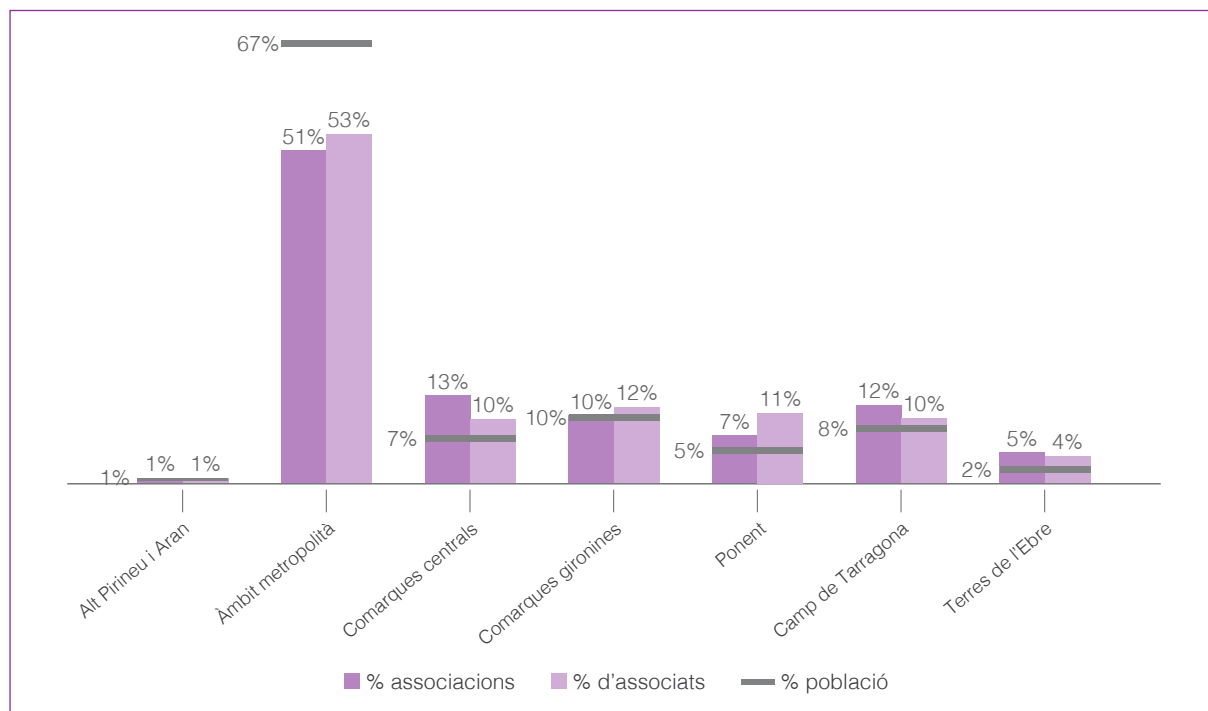
Distribució territorial i àmbits d'actuació

A l'àmbit metropolità es dona una concentració més gran d'associacions culturals i un major nombre d'associats. La resta de demarcacions mostren percentatges molt menors. Malgrat això, comparant el percentatge d'associacions i associats de cada demarcació amb el percentatge de població de la mateixa demarcació es pot observar que el percentatge d'associacions i associats que corresponen a l'àmbit metropolità sobre el total de Catalunya és inferior al percentatge de població que es concentra en aquesta demarcació. Ponent, les comarques centrals i el Camp de Tarragona destaquen per tenir un nivell d'associacionisme superior al percentatge de població que hi resideix.

L'any 2015 l'Ens de l'Associacionisme Cultural va comptar 354.483 associats en el conjunt d'associacions culturals a Catalunya; això vol dir que el 4,8% de la població catalana participa en alguna d'aquestes associacions o hi té relació. Un 53,1% dels associats es concentren en l'àmbit metropolità, una xifra lleugerament superior al percentatge d'entitats registrades en aquesta demarcació, que és del 50,9%. La resta d'associats es reparteixen entre les comarques restants amb un percentatge proper al 10,0%, amb l'excepció de l'Alt Pirineu i Aran i de les que tenen un percentatge inferior d'associats vinculat amb una població menys nombrosa.

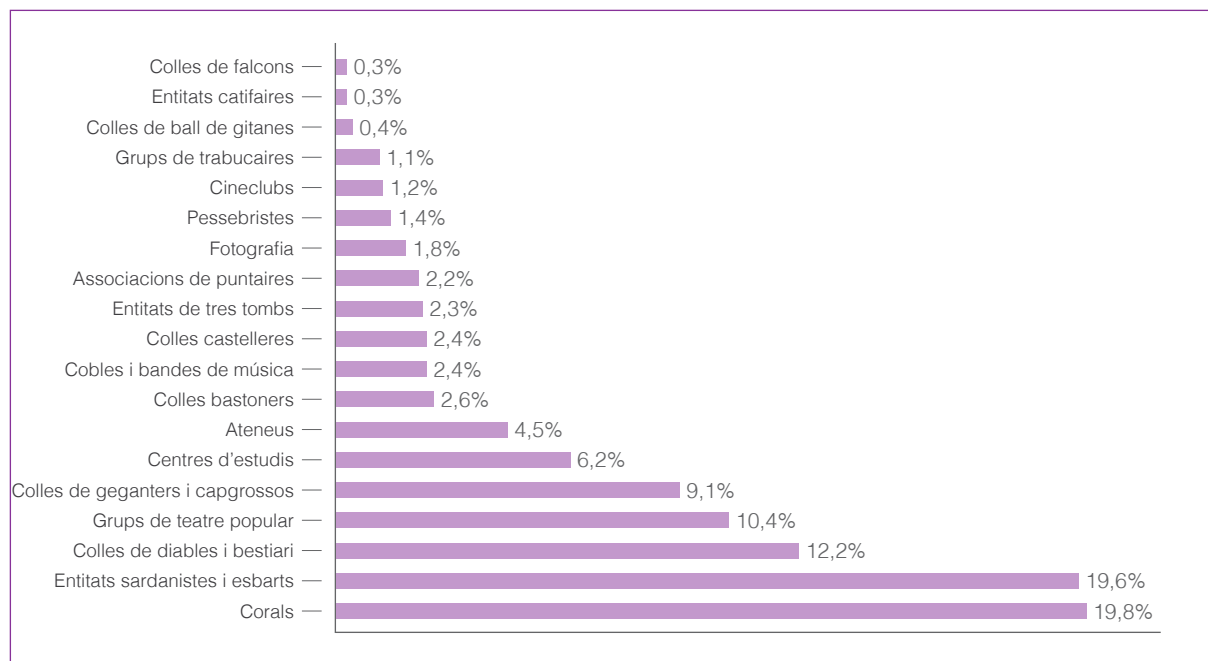
Pel que fa als àmbits culturals en què treballen aquestes entitats, l'Ens de l'Associacionisme Català classifica les associacions culturals en dinou tipologies: corals, colles de diables i bestiar, entitats sardanistes i esbarts, grups de teatre popular, colles de geganters i capgrossos, centres d'estudis, colles bastoneres, entitats de tres tombs, colles castelleres, colles de falcons, grups de trabucaires, entitats catifaires, cobles i bandes de música, associacions de puntaires, colles de ball de gitanes, ateneus, pessebristes, cineclubs i fotografia.

Repartiment associacions i associats arreu del territori. 2013



Font: Departament de Cultura, *DeCultura*, 33. *Associacions culturals a Catalunya 2013*

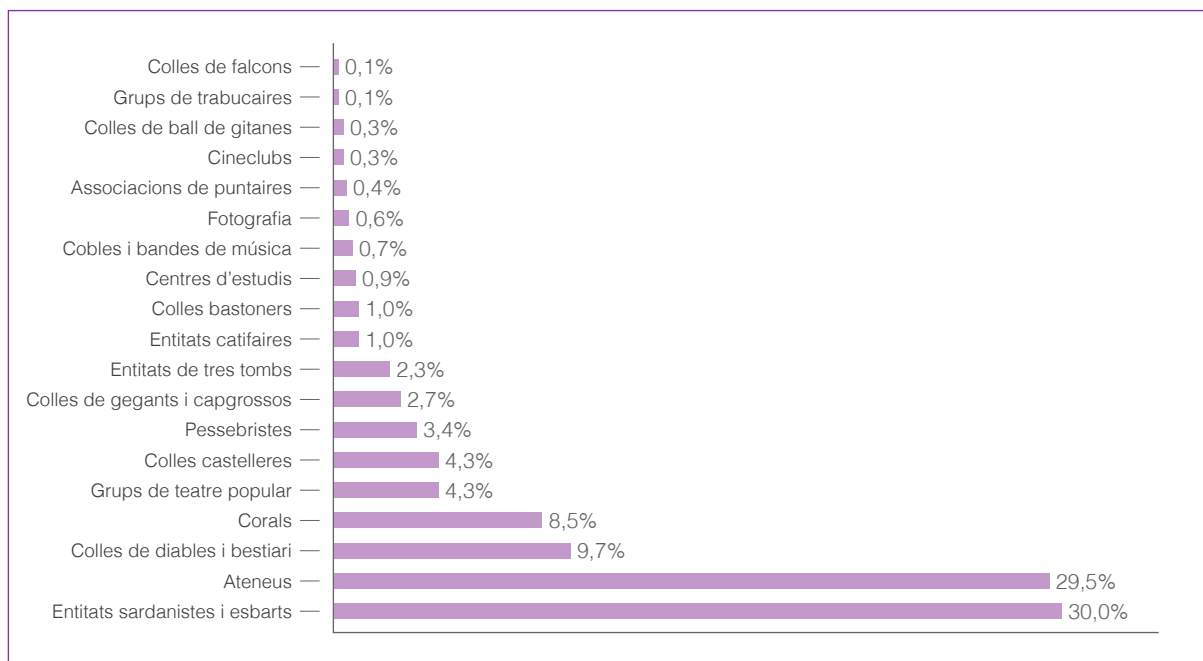
Percentatge d'associacions segons la tipologia. 2015



Font: Ens de l'Associacionisme Català, fullet *Dia de l'Associacionisme Cultural 2015*

Les corals i les entitats sardanistes i esbarts són les tipologies d'associacions culturals que predominen al territori català, amb un 19,8% i un 19,6% respectivament. Les següents associacions més comunes són les colles de diables, els grups de teatre popular, les colles de gegants, els centres d'estudi i els ateneus: tots ells representen conjuntament un 42,4% del total. La resta de tipologies, dotze en total, apleguen un percentatge menor d'entitats, ja que conjuntament representen el 18,3% del total d'entitats de cultura popular a Catalunya.

Percentatge d'associats segons la tipologia de l'associació. 2015



Font: Ens de l'Associacionisme Català, fullet *Dia de l'Associacionisme Cultural 2015*

No hi ha una correlació entre el nombre d'associacions i el d'associats de cada tipologia. Les entitats sardanistes i esbarts són les que tenen més associats, amb un 30,0% del total. Les segueixen els ateneus, que, tot i no comptar amb un nombre elevat d'espais, apleguen un 29,5% del total d'associats. Per darrere d'aquestes dues tipologies es troben a distància les colles de diables i les corals, amb un 9,7% i un 8,5% respectivament. Les colles castelleres i els grups de teatre popular són la cinquena i sisena tipologia d'associació cultural més nombrosa a Catalunya, amb un 4,3% cadascuna. Les deu tipologies restants agrupen menys de l'1% cadascuna i conjuntament representen un 5,4% del total d'associats.

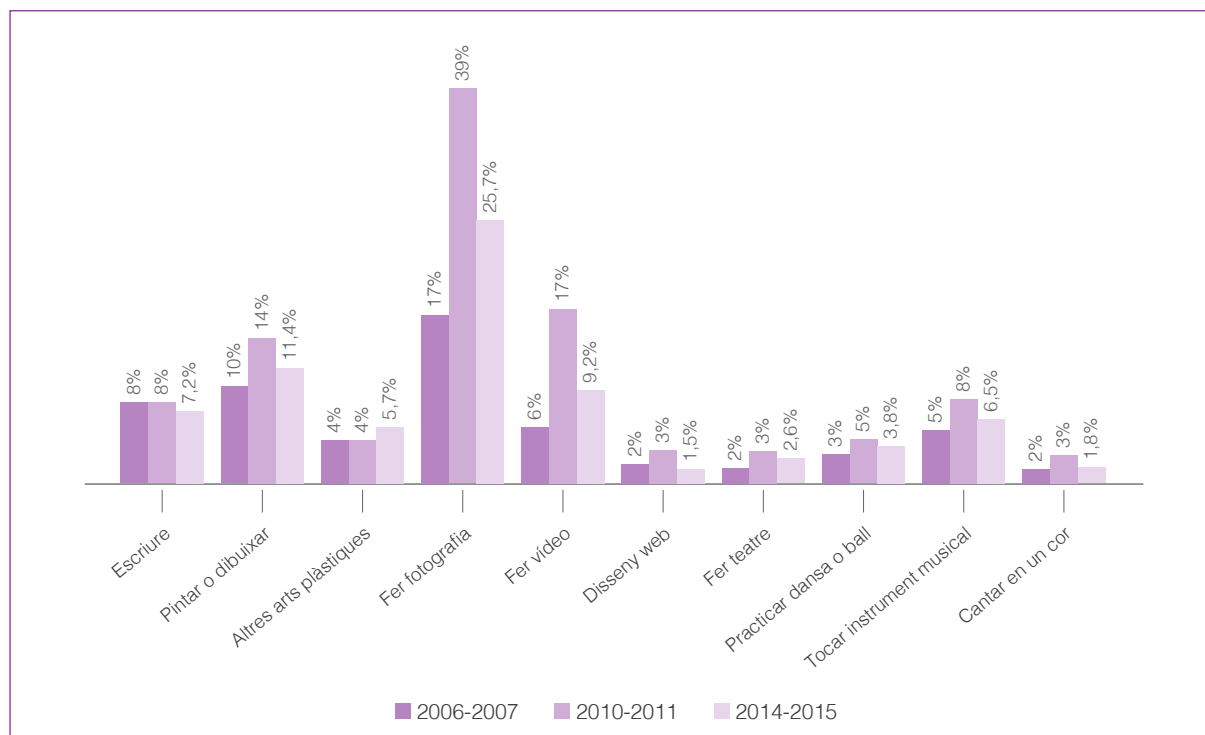
Pràctica amateur

Hi ha pocs catalans que realitzin alguna activitat cultural amateur de forma habitual. Només aquelles en què intervé un enginy tecnològic, com fer fotografia i vídeo, es podria considerar que gaudeixen d'una acceptació generalitzada: un 25,7% dels catalans han manifestat que practiquen la fotografia i un 9,2% el vídeo els anys 2014-2015.

Pintar i dibuixar també té una bona acceptació entre els catalans: un 11,4% de la població manifesta que realitza aquest tipus de pràctica. A continuació, se situen les activitats d'escriure i tocar un instrument musical —un 7,2% i un 6,5% de la població hi destina, no professionalment, una part del seu temps—, i les arts plàstiques, amb un 5,7%. La resta de pràctiques culturals són molt més minoritàries: menys del 5% de la població mostra interès per realitzar-les.

Cal destacar la gran caiguda que s'ha donat en totes les pràctiques culturals respecte als anys anteriors, tot i que en alguns casos els nivells de pràctica cultural dels anys 2014-2015 es situen per sobre dels anys 2006-2007.

Evolució de les activitats culturals practicades pels catalans. 2006-2007, 2010-2011 i 2014-2015

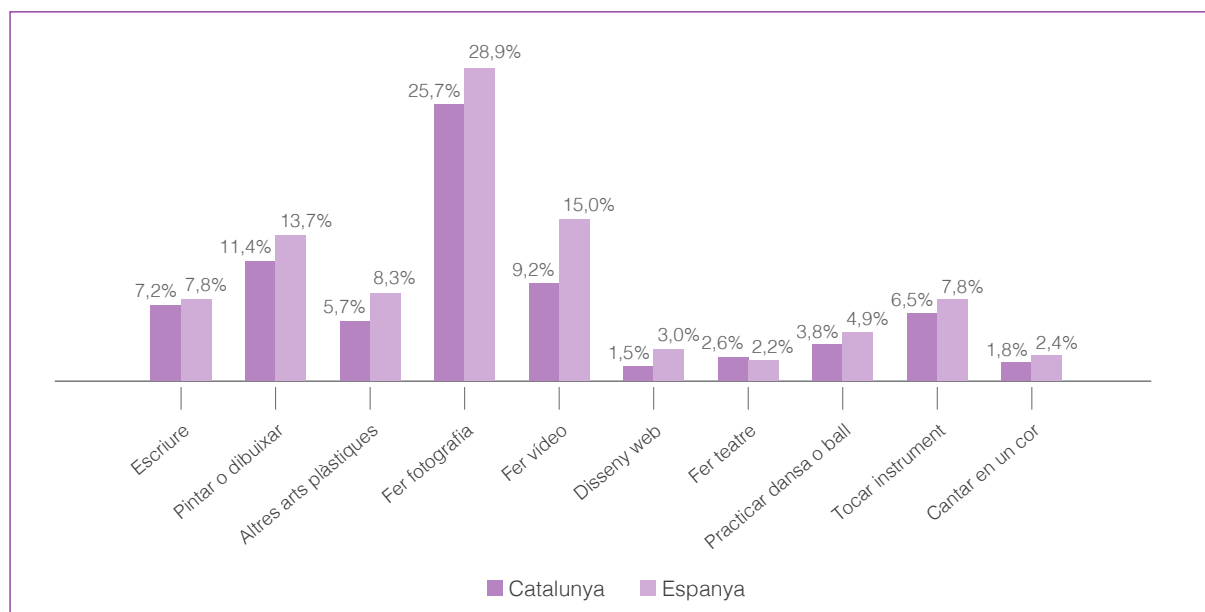


Font: Ministerio de Educación, Cultura i Deportes, *Encuesta de hábitos y prácticas culturales en España*

Comparació amb la resta d'Espanya

A diferència dels resultats de l'enquesta del període 2010-2011, en què el nivell de pràctica d'activitats culturals per part de la població catalana era superior al de la mitjana espanyola en gairebé tots els casos, la nova enquesta (2014-2015) mostra un important retrocés en el nivell de pràctiques culturals a Catalunya. Segons aquesta, actualment els percentatges de pràctiques culturals són més elevats en l'àmbit espanyol, excepte en el cas de fer teatre.

Comparació entre Catalunya i Espanya de les activitats culturals practicades per la població. 2014-2015



Font: Ministerio de Educación, Cultura i Deportes, *Anuario de Estadísticas Culturales 2015*

Espais per a la pràctica cultural

Entre els equipaments culturals catalans destaca la tasca que duen a terme els ateneus arreu de Catalunya. Amb més de 85.000 associats, els 173 ateneus que hi ha a Catalunya fan una tasca important de promoció, formació i divulgació de diferents activitats culturals. Els espais més habituals que es poden trobar en un ateneu són sales polivalents, teatres i cafeteries, els quals formen part de les instal·lacions del 80% dels ateneus. També és habitual trobar-hi sales expositives —el 62% en tenen— i, en menor mesura, biblioteques. Durant l'any 2015 s'hi van promoure més de 9.000 activitats, on van participar 1.633.552 persones, de manera que són uns dels equipaments culturals més actius de Catalunya.

Principals indicadors dels ateneus de Catalunya

	2013	2014	2015
Nombre d'ateneus	162	164	173
Associats	88.420	85.720	85.486
Activitats organitzades	8.697	5.405	9.168
Assistents	1.174.384	1.238.472	1.633.552
Personal	4.643	3.207	3.197
% personal voluntari	95%	91%	90%
Pressupost mitjà per ateneu	145.679 €	144.547 €	142.637€

Font: Federació d'Ateneus de Catalunya, *Anuari 2015*

Addenda

Resum executiu dels informes elaborats durant el darrer any



Aproximació a l'ecosistema dels ensenyaments artístics de caràcter professional a Catalunya

L'informe té com a objectiu mostrar una cartografia a l'entorn de la pluralitat i la complexitat del sistema —ecosistema— educatiu i universitari que configura la realitat dels ensenyaments artístics a Catalunya orientats a la professionalització de creadors i perfils professionals connexos, així com les interaccions que es generen entre les diverses iniciatives formatives. El treball se centra, bàsicament, en l'oferta reglada, tot i que incideix en alguns exemples formatius no reglats en evidenciar que la realitat actual d'aquest ecosistema transcendeix el marc acadèmic.

El treball ha estat tractat des d'una perspectiva transversal i permet, per tant, lectures múltiples. En aquest sentit, pretén oferir una aproximació al màxim d'exhaustiva a l'ample espectre d'àmbits, disciplines, nivells, ofertes, titulacions i centres que configuren l'ecosistema. La cartografia es complementa amb informació detallada quant a les administracions i els organismes que tutelen els sistemes i un recull de les normatives que els emparen, així com una exposició sobre la seva validació oficial. Es proposa, també, un apropament a d'altres sistemes de formació europeus, en concret d'Holanda i Suècia.

La segona part de l'estudi vol atreure l'atenció sobre la interacció del sistema formatiu amb el món professional des de diferents vessants —la pedagògica, la sectorial, l'organitzativa— fins a l'articulació de processos de professionalització, com són la recerca, l'emprenedoria i la inserció laboral, imprescindibles per alimentar un mercat tan diversificat i especialitzat com el sistema formatiu que el precedeix i que alhora el sosté.

Com a colofó, l'informe presenta una sèrie de valoracions i de propostes d'acció per procurar el debat, la complicitat i el treball col·laboratiu en pro del desenvolupament del sistema/ecosistema d'ensenyaments artístics català.

1. El sistema educatiu i universitari català en relació amb la formació artística

- Àmbits disciplinaris i continguts formatius
- Nivells educatius
- Centres i institucions
- Models europeus: Holanda i Suècia
- Administracions
- Legislació
- Avaluació
- Ensenyaments artístics professionals a Catalunya 2014-2015

La cartografia que es presenta ha estat elaborada a partir de l'oferta educativa de 2015 i comprèn tant la vessant sectorial, atenent els àmbits tradicionals, com les propostes sorgides a l'empara de nous camps professionals associats a les noves tecnologies o fruit de transversalitats disciplinàries. Pel que fa als centres educatius —públics i privats—, el mapa recull una relació de centres que imparteixen batxillerat artístic i formació professional, universitats, escoles adscrites, centres d'educació superior i grups de recerca. L'objectiu és mostrar la complexitat de l'oferta educativa i els serveis i projectes que s'hi desenvolupen. Cal destacar en aquest capítol l'estudi dels dos models de governança que regeixen el sistema de l'espai educatiu: l'un estretament vinculat al Departament d'Ensenyament i l'altre a la Universitat. També s'aborda com l'adaptació a l'Espai d'Educació Superior Europeu afecta al sistema dels ensenyaments superiors.

El procés de Bolonya i el de Copenhaguen han comportat que els sistemes educatius dels diversos països convergeixin en un espai comú, on cada cop s'harmonitzen més elements estructurals i d'organització per tal de facilitar la lliure circulació d'alumnat i professorat. Així, doncs, entre els sistemes educatius d'Holanda

i Suècia i els de Catalunya no hi ha d'inici una gran divergència, però aquest procés sí que ha evidenciat que diferents tradicions pedagògiques i organitzatives produeixen respostes singulars a problemàtiques comunes. Les respectives solucions no es podran reproduir en contextos socioculturals diferents, però sí que poden donar peu a reflexions crítiques entorn del model mateix del sistema educatiu.

En aquest capítol es revisa també a fons el context administratiu, legal i avaluador que defineix, estructura i tutela el sistema/ecosistema. En aquest sentit, s'incideix en els diferents nivells administratius en relació amb el marc europeu, estatal i autonòmic, prenent com a punt de partida els òrgans implicats en la gestió de centres, l'avaluació o la docència i el professorat. En l'àmbit de la legislació, es dóna una visió de l'arquitectura normativa que sosté el sistema. Conèixer el desplegament legislatiu és identificar limitacions, però també vies de treball per implementar possibles canvis. Pel que fa a l'avaluació, el document apropa als mecanismes existents en el sistema educatiu i universitari. L'avaluació és entesa com un instrument de millora que genera coneixement sobre l'activitat formativa i permet sintonitzar el seu desenvolupament. S'hi referencien les tipologies d'accions avaluadores quant a indicadors, titulacions, professorat o centres, per exemple.

El capítol finalitza amb una visió estadística i gràfica de les diferents cartografies exposades que mostren dades sobre l'alumnat d'ensenyaments artístics per àmbits i nivells educatius, gènere, centres públics i privats, titulacions i oferta i territori.

2. Produir l'ecosistema:

Formar part del sistema. Interaccions entre el món acadèmic i el professional

- Circulacions en el sistema educatiu i universitari. Estudiants i docents
- Dins del sistema. La visió dels sectors professionals a través dels seus documents
- El marc europeu i l'articulació d'un nou context relacional
- Recerca i innovació
- Pràctiques
- Emprenedoria
- Inserció laboral

La complexitat i diversitat del marc relacional creada entre el sistema —ecosistema— educatiu i universitari i l'entorn professional es pot descriure a partir d'una aproximació als punts de trobada que es produeixen entre ambdós mons. Aquest capítol aborda el conjunt d'interaccions que faciliten el contacte dels alumnes amb l'àmbit professional a través d'institucions, centres i entitats que han d'impulsar i sostenir un espai intermedi on les lògiques acadèmiques i les laborals s'articulin en una dinàmica híbrida d'enriquiment mutu que reverteixi sobre l'alumne, els seus coneixements i les expectatives professionals.

Aquest capítol s'inicia amb una explicació de les condicions d'accés i circulació que s'esdevenen en el sistema, tant pel que fa a l'estudiant com quant al professorat. A continuació, per conèixer la visió dels sectors professionals, hi trobem un exhaustiu recull documental generat pel seu propi treball i el realitzat per les institucions entre els anys 2009 i 2015 sobre la formació artística i el seu context en els distints àmbits artístics i professionals. En aquest sentit, es mostra una compilació de coneixements plural i de nou transversal aportada per agents representatius dels àmbits artístics implicats. La informació es sintetitza en quadres d'idees molt visuals que relaten un històric de projectes, reivindicacions i expectatives de caràcter polític, sectorial, formatiu, etc.

Les interrelacions entre formació i professió avui dia també estan molt marcades per les regles de què disposa el marc europeu i que defineixen no només un nou context educatiu, sinó també un model d'economia en el qual recerca i innovació esdevenen essencials. Aquest enfocament es tradueix en conseqüència en els programes marc de suport que promou Europa. Cal veure en aquest entorn quin paper estan adquirint i adquiriran les professions vinculades a les competències artístiques i com afecta aquest horitzó a la formació artística.

La recerca, des de la perspectiva formativa, esdevé tant un itinerari professional com una estratègia d'aprenentatge. En l'àmbit artístic, però, la investigació no té un encaix clar en els models acadèmics actuals. Altres fórmules d'aprenentatge efectiu a tenir en compte són els espais de pràctiques, l'emprenedoria i la inserció laboral. Pel que fa a les pràctiques, constitueixen un procés eficient per fer convergir formació amb professió, i que permet sintonitzar el sistema reglat amb les demandes de competències professionals. L'emprenedoria, una opció de treball creixent els últims temps a causa de la crisi, ha adquirit un espai propi de desenvolupament personal i professional, encara en aquest sentit poc estimulat i amb un suport escàs en el nostre país. Pel que fa a la inserció laboral, possibilita la interacció entre el sistema educatiu i el món empresarial d'una forma directa a través de programes que harmonitzin formació i realitat productiva professional.

L'últim capítol aporta un resum valoratiu i proposa apunts per a un debat conjunt que convida a la reflexió i l'acció. El conjunt de valoracions contenen unes línies bàsiques d'anàlisi encaminades a traçar possibles vectors de confluència sectorial i institucional a l'entorn de l'ecosistema dels ensenyaments artístics professionals reglats i, per extensió, dels no reglats. Com a marc de referència s'ha partit del concepte "ecosistema" com a símbol de comunitat oberta més o menys interrelacionada i articulada. La valoració exposada parteix de les diverses cartografies elaborades, dades exposades, perspectives i posicionaments que s'han recollit des d'un enfocament transversal, i resta oberta a tots els agents —institucions, centres, docents, alumnes, sectors... Aquest capítol i l'informe es tanquen amb un conjunt de propostes que conviden a obrir possibles línies de treball.

Valoracions a partir dels aspectes següents:

- Sobre el sistema i ecosistema dels ensenyaments artístics
- Segons l'oferta formativa
- Sobre l'estudiant
- Segons la recerca

Línies de treball en relació amb:

- El vincle entre l'àmbit formatiu i el professional
- L'oferta formativa
- La comunitat d'estudiants
- L'ecosistema i la seva escala de treball

Propostes d'acció:

- Del debat al treball en col·laboració, en el sentit següent:
 - Establiment de mecanismes i espais de treball coordinats entre administracions, sectors i societat.
 - Consolidació de línies de treball que refermin l'autonomia, la fortalesa i l'acció des de l'especificitat en direcció al que proposa el projecte de creació de l'Institut Superior de les Arts (ISA).
 - Obtenció d'informació sobre el conjunt de l'ecosistema que en permeti l'avaluació.
 - Implementació de les demandes formatives que proposen els sectors des de la coherència.
 - Impuls de propostes acadèmiques a l'avantguarda de models internacionals.
 - Reforç de les aliances entre centres formatius nacionals i internacionals.
 - Generació d'espais de confluència entre artistes professionals consolidats i novells.
- Observatori dels Ensenyaments Artístics
 - Revisió del catàleg de formacions i tipologies de formació a partir d'un procés participatiu com a pas previ a la creació d'un ens especialitzat.
 - Procurar l'anàlisi d'informació relativa a l'ecosistema formatiu sobre una base d'indicadors.

- Campus dels ensenyaments artístics
 - Disseny d'un projecte per impulsar marcs d'innovació amb relació a les metodologies d'aprenentatge.
 - Impuls d'un espai col·laboratiu que posi en comú informació d'interès per a estudiants.
 - Creació d'una marca d'ensenyaments artístics comuna entre els distints agents vinculats.
 - Estímul al desenvolupament de la professionalització mitjançant beques, pràctiques, inserció, experiències internacionals, etc.

La participació cultural de la joventut catalana. 2001-2015

Aquesta publicació investiga l'evolució i les característiques de la participació cultural de la joventut catalana durant els primers anys del segle XXI, un període marcat essencialment per dues grans transformacions històriques que, en alguns aspectes, poden considerar-se convergents i que tenen un impacte fonamental entre les generacions joves: la revolució de les tecnologies de la informació, la comunicació i l'organització (en tant que permeten noves formes de coordinació i interacció social) i la gran recessió, iniciada originàriament com una crisi financera a Amèrica del Nord, però que entre nosaltres ha tingut conseqüències devastadores, especialment pel que fa a l'ocupació juvenil i les condicions de transició i emancipació a la vida adulta.

Les fonts fonamentals per fer la investigació són l'Enquesta de consum i pràctiques culturals de Catalunya (EPCCC) dels anys 2001 i 2006 i l'Enquesta de participació cultural (EPC) dels anys 2013 i 2014, realitzades pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. A més a més, s'hi ha afegit un treball de camp fet amb dos grups de joves de diferents estrats socials i culturals.

Els resultats estan organitzats en quatre capítols d'extensió variable en funció de la informació disponible i de les tècniques aplicades. A continuació exposem una selecció de les conclusions més rellevants de cada capítol.

1. Evolució de les pràctiques culturals de les persones joves catalanes (2001-2015)

1.1. Durant aquest període es registren dues tendències:

- a) Des de l'any 2001 fins al 2012 augmenta la participació cultural en tots els dominis en què se subdivideix administrativament el camp cultural.
- b) A partir del 2012 es fa palesa la incidència de la crisi i de la gran recessió amb una contracció de la despesa de les llars i de les administracions públiques, amb una reducció de l'assistència a les pràctiques més oneroses i amb el desplaçament dels motius pels quals no es fan determinades pràctiques o no es fan amb més freqüència: si el 2006 el percentatge més elevat entre la població jove es registrava en la falta d'interès, seguit del de la manca de temps, a les tres darreres enquestes el pes s'ha traslladat cap al preu i cada cop té més rellevància el consum gratuït de música, pel·lícules, llibres, etc., per Internet. El 58% de joves afirma haver reduït la despesa en consum cultural per la crisi i un 65% afirma utilitzar Internet per tenir-hi accés gratuït.

1.2. Quan s'estudia la implantació de cadascuna de les pràctiques, es detecta que la seva estructura no ofereix canvis significatius

- a) Quatre de les pràctiques analitzades estan molt esteses, fins al punt que ja tenen o tindran aviat una cobertura universal: escoltar música, mirar la televisió, utilitzar Internet i anar al cine; el percentatge de població que no ha practicat mai o gairebé mai aquestes activitats és inferior al 10%.
- b) En un segon nivell, es troben les pràctiques d'alta implantació o prevalença: llegir llibres, escoltar la ràdio i llegir diaris. Amb una penetració mitjana elevada se situen les visites a les biblioteques, l'assistència a concerts i la lectura de revistes. La resta apareixen amb implantació baixa.

1.3. Al mateix temps, la irrupció de la connectivitat ubíqua i la de les sociotecnologies de la comunicació produeixen una mutació cultural: generalització de la comunicació mòbil, personalització de la cultura i la societat digital

- a) El 2013 l'ordinador no és només el mitjà principal per accedir a Internet, sinó també per escriure, comunicar-se, escoltar música o mirar pel·lícules, i el seu ús s'amplia a llegir llibres, entre moltes altres activitats.

Un 63% sol veure continguts audiovisuals a l'ordinador, tot i que la televisió continua sent l'aparell preferit per al 84%.

- b) Des de finals de l'any 2014 i clarament durant el 2015, l'*smartphone* o telèfon intel·ligent ja ha superat, d'una manera irreversible, l'ordinador. El 92% dels individus utilitzen el telèfon mòbil. Amb aquest fet, s'expandeix la ubiqüitat de connexió, la diversitat d'usos i el temps dedicat a la navegació digital. Un excés d'èmfasi en el retrocés que pateixen determinades pràctiques (per exemple, el teatre o la dansa) ens aboca a menysprear o ignorar els canvis i els avenços en tot l'univers cultural com a conseqüència de les potencialitats generatives de les sociotecnologies digitals.

2. Perspectiva intergeneracional

Les enquestes permeten analitzar tres grans aspectes: a) el significat i la importància de la cultura; b) la implantació d'un ventall ampli de pràctiques, i c) el seu comportament en diferents dimensions: econòmica, relacional, territorial o lingüística. En tots aquests aspectes, es poden estudiar les convergències i divergències entre els grans grups generacionals.

2.1. La significació de la cultura

- a) Per a les cohorts més madures, la cultura significa essencialment coneixement i ciència, educació i socialització familiar, mentre que la cohort més jove relaciona la idea de cultura amb les tradicions, els costums i la identitat, i a més, amplia el registre d'activitats que es poden considerar culturals (ecològiques, gastronòmiques i patrimonials).
- b) Només hi ha dues activitats que obtenen un consens clar en ambdós grups: assistir a concerts de música clàssica i visitar museus i exposicions, tot i que tenen una implantació minoritària.
- c) La concepció juvenil és legitimista, però també més oberta i variada, i la funció d'entreteniment adquireix una rellevància especial.

2.2. La dinàmica de consensos i divergències entre generacions es capta bé en analitzar les preferències i els interessos culturals de les persones joves i els de les adultes

- a) Hi ha nou pràctiques transversals: veure la televisió, escoltar la ràdio, llegir llibres, anar al teatre, visitar museus, visitar exposicions, anar a musicals, assistir a espectacles de dansa i a espectacles de circ.
- b) N'hi ha vuit que són destacadament juvenils: connectar-se a Internet, escoltar música o veure pel·lícules en línia, descarregar pel·lícules, cançons i jugar a videojocs, en són les que destaquen. A aquestes activitats, que, sens dubte, estan marcades avui per l'efecte cohort, cal afegir-n'hi unes altres quatre que depenen clarament de l'efecte cicle vital: anar al cine i anar a concerts de música actual, visitar biblioteques i llegir revistes.
- c) Les preferides pel públic adult són clarament assistir a concerts de música clàssica, llegir llibres, anar a biblioteques, anar a l'òpera o visitar monuments i jaciments.

2.3. Les diferències fonamentals tenen a veure amb canvis profunds en els mitjans d'accés, en la intensitat del temps que es dedica als mitjans nous i en la selecció de continguts

- a) Quan estudiem els equipaments de les llars, s'observa que, amb l'excepció de la televisió i el vídeo, es dona un percentatge més elevat d'equipaments entre la població jove.
- b) Aproximadament el 60% de la població jove dedica més de dues hores diàries a estar connectada a Internet.
- c) Els usos que se'n fa estan clarament diferenciats en funció de l'edat (les xarxes socials, els webs de música o de pel·lícules, els blogs i els videojocs són àmpliament utilitzats pel públic jove).

2.4. Altres activitats en les quals hi ha un predomini juvenil són:

- a) Anar al cinema, veure sèries, escoltar música, jugar a videojocs, la informàtica i fer esport, sigui quin

sigui el mitjà a través del qual s'hi accedeix. Les diferències no es produeixen només en la pràctica d'aquestes activitats, sinó sobretot en la preferència de gèneres dins de cada pràctica.

- b) La lectura i la freqüència o intensitat de la lectura, ja que un 21% de la població jove ha llegit més de cinc llibres en els darrers dotze mesos, mentre que només ho ha fet un 16% de la població adulta.

2.5. Dimensió lingüística de la cultura

- a) D'una banda, en un context en què predomina el castellà com a llengua de participació cultural, s'observa que un 94% diu que entén el català, però només un 33% el parla habitualment, un 40% va preferir el català per contestar l'enquesta, i un 36,5% el considera com a llengua d'identitat.
- b) D'altra banda, la participació cultural en llengua catalana té més presència a exposicions, espectacles i la ràdio, mentre que és molt reduïda en els videojocs, el cinema i la música.

3. Les diferències internes en el si de la joventut catalana

En aquest capítol s'estudien factors de diversitat i de desigualtat en el col·lectiu jove.

3.1. Tant les variables existencials (sexes i edat) com les posicionals (nivell educatiu, situació laboral i classe social) intervenen en el marcatge de diferències internes significatives en la concepció i la importància de la cultura, en els interessos i les pràctiques, així com en els gèneres preferits. Passa el mateix amb la llengua parlada.

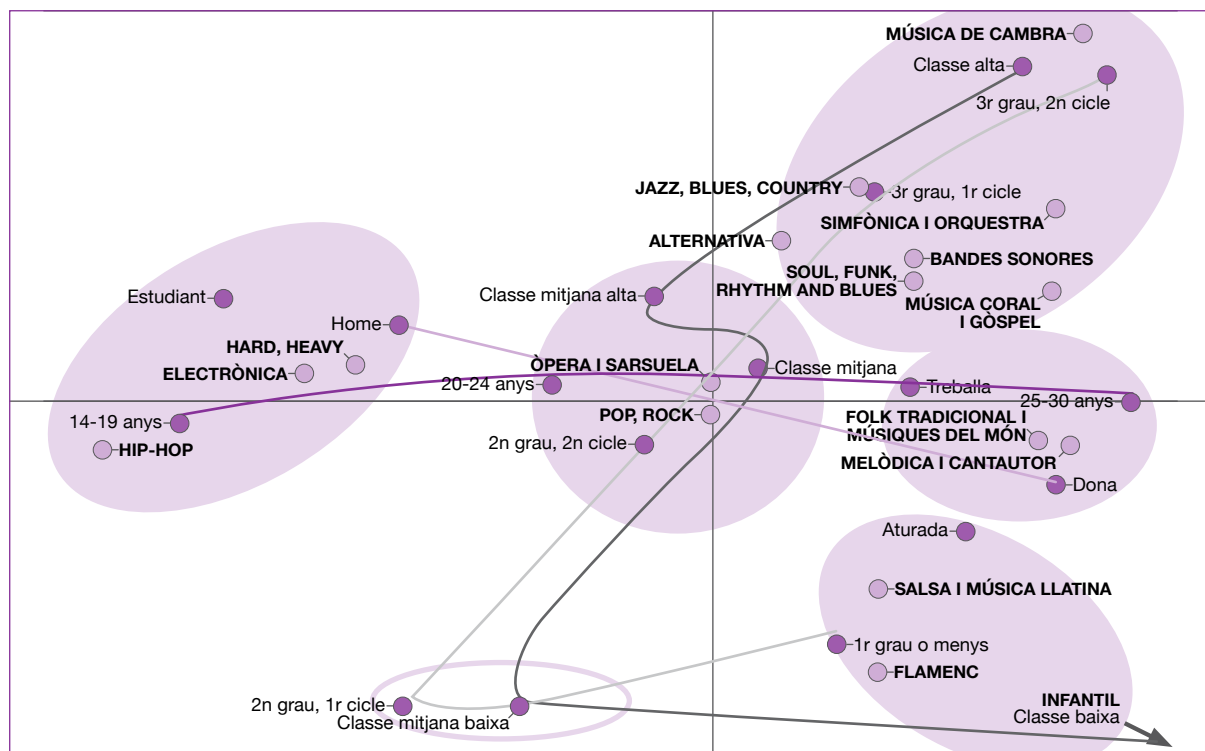
3.2. Les diferències són més significatives quan s'estudien les pràctiques efectives que quan es tenen en compte els interessos; és a dir, hi ha més consens relatiu en les preferències.

3.3. Les pràctiques estan molt determinades pel capital cultural i educatiu (on es pot incloure la llengua parlada) i per la classe social.

3.4. El camp dels gèneres musicals: un exemple

- a) Les variables edat i sexe se situen en l'eix horitzontal, segueixen una lògica de diversitat.
- b) Les variables educatives i de classe social se situen en l'eix vertical i mostren la diferenciació i la desigualtat que es produeixen en les pràctiques musicals.

Aquest tipus d'anàlisi s'ha aplicat en cinc camps culturals per mostrar la complexitat que hi ha en l'organització i la distribució de les pràctiques a l'espai social. Sempre trobem un eix vertical determinat pels recursos educatius i els econòmics, mentre que en l'eix horitzontal tenen més o menys pes altres variables, com l'edat o el sexe. A banda d'això, la classe social baixa sempre apareix situada fora del camp cultural, un aspecte d'especial interès quan es tracta d'abordar polítiques culturals de democratització o distributives.



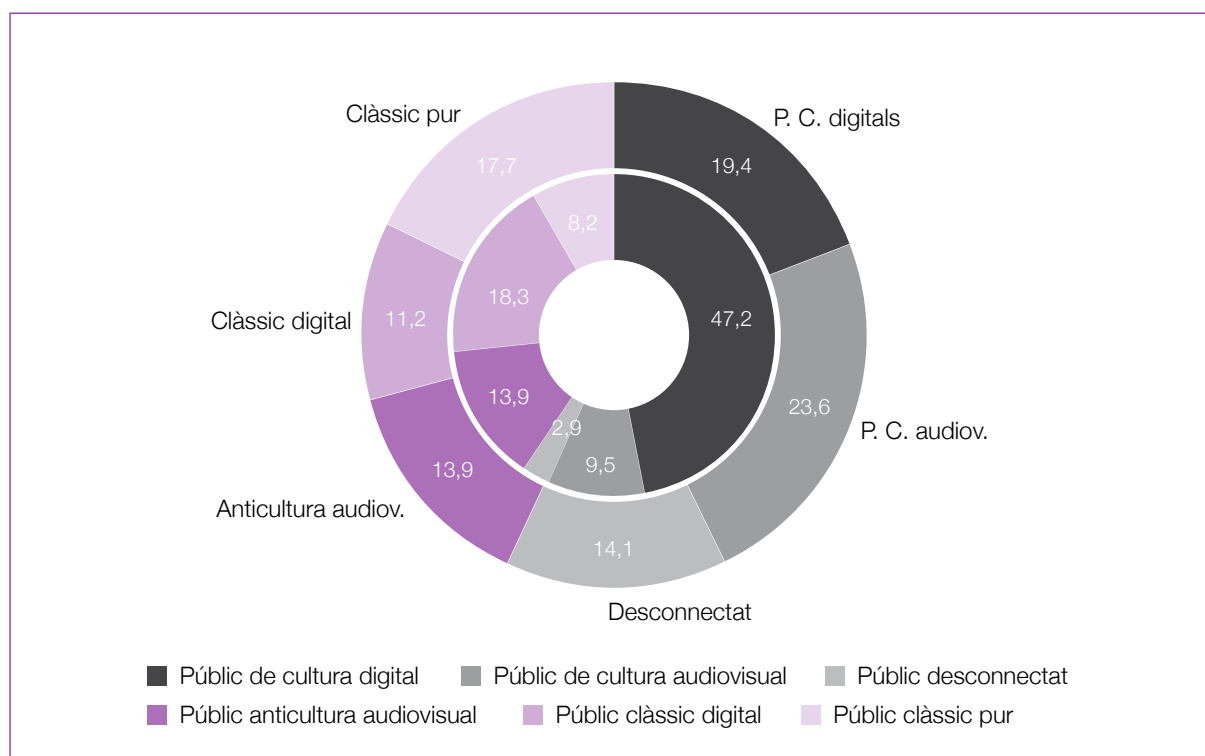
Font: Elaboració a partir de l'Enquesta de participació cultural de 2013 (Departament de Cultura)

4. Una tipologia de la població catalana a partir dels seus interessos i pràctiques culturals

En aquest capítol hem identificat l'estructura de la participació cultural a Catalunya, atenent tant els interessos com les pràctiques culturals, amb l'objectiu de comprendre més bé el lloc que ocupa la població jove en aquesta estructura de participació cultural. Les anàlisis han permès construir sis tipus en funció de la combinació dels interessos i les pràctiques:

- El públic de cultura digital aglutina un 19,4% de la població catalana. Està integrat majoritàriament per homes de menys de 35 anys i solters, els interessos i les pràctiques culturals dels quals únicament sobresurten en relació amb la cultura digital.
- El públic de cultura audiovisual obté puntuacions positives només en els interessos i les pràctiques culturals audiovisuals. Constitueix el 23,6% de la població catalana i es caracteritza per estar format per persones de més de 45 anys, posseir nivells d'estudis baixos i situar-se en les classes socials baixes i mitjanes baixes.
- Els desconectats obtenen unes puntuacions negatives en tots els interessos i les pràctiques culturals. En aquest grup destaquen les persones de més de 65 anys amb un nivell d'estudis baix i classes socials baixes i mitjanes baixes. Suposen un 14,1% de la població catalana.
- Els "anticultura" audiovisual mostren un interès baixíssim per la cultura audiovisual i un cert interès per la cultura lletrada i la cultura digital. Són un 13,9% de la població i entre ells destaquen les persones de 35 a 44 anys.
- El públic clàssic digital es distancia de la cultura audiovisual però té puntuacions elevades en interessos i pràctiques relacionades tant amb la cultura clàssica i la lletrada com amb la digital. Congrega un 11,2% de la població catalana i està format en gran part per menors de 35 anys, solters, de classe alta i mitjana alta i un nivell d'estudis elevat.
- El públic clàssic pur és el sisè i té un perfil similar a l'anterior, si bé es mostra allunyat de la cultura digital. Agrupa un 17,7% i acull més dones, de més edat, casades i de classe social alta i mitjana alta.

Tipologia d'interessos i pràctiques culturals a la societat catalana, població total en l'anella exterior i poblacions de 14 a 29 anys en l'anella interior



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de participació cultural de 2013 (Departament de Cultura)

